

การจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ
THE MANAGEMENT OF THE CONSTRUCTION FOR TEMPLES
IN SAMUTHPRAKAN PROVINCE

พระครูปลัดวิสุทธีวัฒน์ (ไพโรจน์ ฐิริปญฺโญ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

การจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

พระครูปลัดวิสุทธิวัฒน์ (ไพโรจน์ ฐิริปญฺโญ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE MANAGEMENT OF THE CONSTRUCTION FOR TEMPLES
IN SAMUTHPRAKAN PROVINCE

Phrakhrupalad Wisutthiwat (Phairod Puripanyo)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E.2015

(copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “การจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

.....
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

.....ประธานกรรมการ
()

.....กรรมการ
()

.....กรรมการ
()

.....กรรมการ
()

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต ประธานกรรมการ
อาจารย์ ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
พระครูปลัดวิสุทธีวัฒน์ (ไพโรจน์ ฐิริปณโณ)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

ผู้วิจัย : พระครูปลัดวิสุทธิวัฒน์ (ไพโรจน์ ฐิริปญโญ)

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

: อ.ดร. พิเชฐ ทังโต พ.ม.ช., พธ.บ., M.A., Ph.D.(Pub. Admin.)

: อ.ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี พธ.บ., พธ.ม., พธ.ด.(รัฐประศาสนศาสตร์)

วันสำเร็จการศึกษา :

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ (๑) ศึกษาสภาพการจัดการการสาธารณูปการ (๒) ศึกษากระบวนการจัดการการสาธารณูปการ (๓) นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน ๒๖ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๙ รูป/คน ใช้การวิเคราะห์แบบพรรณนาความ และการวิจัยเชิงปริมาณโดยแบบสอบถามจำนวน ๑๙๑ ชุด วิเคราะห์โดย โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์วิเคราะห์ค่าสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการจัดการการสาธารณูปการพบว่า ขาดการวางแผนในการจัดสรรทรัพยากร และพระสังฆาธิการยังขาดความรู้ความเข้าใจในงานด้านสาธารณูปการและด้านเงินปัจจัยในการทำางานด้านสาธารณูปการมีน้อยล่าช้าทำให้งานไม่มีคุณภาพ ผู้ดูแลขาดความรู้และขาดประสบการณ์ในการตรวจงานทำให้เกิดปัญหาตามมาในการบริหารงานตามหลักพุทธวิหารของพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดสรรคนคือคณะสงฆ์ให้ตรงกับงาน ขาดความสามัคคีในการทำงาน ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานการประสานงานในการอำนวยความสะดวกที่ดีทำให้งานไม่ต่อเนื่องล่าช้าไม่เป็นไปตามเวลาที่ตั้งไว้

๒. กระบวนการจัดการการสาธารณูปการและระดับความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการพบว่า ความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านจัดองค์กร อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๕๔) ส่วนด้านที่เหลือคณะสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๓. การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ๑) ด้านการวางแผน ควรให้ผู้ที่มีความรู้ในการวางแผนการบริหารด้านงานสาธารณูปการ มีการวางแผนด้านปัจจัยเงินทุนโดยขอแรงสนับสนุนจากประชาชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป และสร้างให้มีแบบมีศิลปะอย่างที่ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยให้มีการเสริมแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ในตัวอาคารเสนาสนะด้วย ๒) ด้านงานจัดองค์กร จัดผู้รับผิดชอบ โดยการจัดประชุมในการเป็นผู้นำดูแลในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะโดยตรง ๓) ด้านงานบุคลากร จัดหาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพมารับหน้าที่การทำงานภายใน

องค์กรของวัด ๔) ด้านการสั่งการ จัดประชุมขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการต่างๆ และประชาชน จัดกิจกรรมภายในวัดเพื่อเป็นการนำไปสิ่งจูงใจในการร่วมมือกันทำงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะ ๕) ด้านการกำกับดูแล จัดงานจัดกิจกรรมชักชวนประชาชนให้เข้าหาวัดเพื่อจัดหาทุนหรืองบประมาณในการก่อสร้างเสนาสนะโดยจัดคณะกรรมการที่มีประสิทธิภาพสูง

Dissertation Title : The Management towards monastery construction in Samutprakan Province

Researcher : Phrakhrupaladwisutthiwat(Pairot Phuripanyo)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee

: Dr. Phichet Tangto B.A., M.A., Ph.D. (Pub. Admin.)

: Dr. Thitiwut Manmee , B.A., M.A., D.P.A. (Pub. Admin.)

Date of Graduation : March 21, 2016

ABSTRACT

The objectives of this study were (1) to study the state of management towards monastery construction, (2) to study the management towards monastery construction, (3) to present the management towards monastery construction in Samutprakan Province.

This research was the mixed research method between the qualitative research and quantitative research. For the qualitative research used the documentary research and in-depth interview from 26 key informants and group discussion with 9 specialists and the quantitative research used the 191 questionnaires. The data analysis was used the social sciences programme for descriptive statistics were the frequency, percentage, mean, standard deviation (S.D).

The findings of the research as follows :

1. The state and problem of management towards monastery construction , found that lacked of human resources planning and Sangha administrators lacked of knowledge about the construction and financial factor for construction was not enough and very late so the work was not efficient. The authority lacked of knowledge and experience in examine and then it had the problem of Buddhist management of Sangha administrators like to put the wrong man on the wrong job and lacked of harmony , lacked of the support from other organization and the cooperation in the directing was not continuous and very late.

2. The process of management towards monastery construction and level of opinions of monks to Management towards monastery construction in Samutprakan Province , found that the monks had the opinions to Management towards monastery construction in Samutprakarn Province in overall was at good level($x=3.87$), but when

considered in each side and found that the opinions of monks to Management towards monastery construction in Samutprakarn Province for the organization management side, it was at the middle level. But others, had the opinions as good levels.

3. The management towards monastery construction in Samutprakarn Province were : (1) For the planning , should let the educated persons to set the plan for construction, having the plan for financial factor by getting the support from the people slowly and create the arts along with Thai culture support that mixed with doctrine of Buddhism into the buildings. (2) For the organization management , to set up the authority by having the meeting about leadership to take care of buildings directly. (3) For the personnel or authority, should have the efficient personnel to take responsibility to work of monastery. (4) For the command, should have the meeting with government agencies and the people should set up the activity in the monastery for convincing in cooperation for religious buildings construction. (5) For the maintenance , should have the activity that convince the people to come to the monastery for fund raising or budget for religious buildings construction by having the high efficient committee.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่เข้าสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร. และเจริญพรขอบคุณ อาจารย์ ดร.วาสิตา เกิดผลประสพศักดิ์ พร้อมด้วยคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต และอาจารย์ ดร.ธิดาวุฒิ หมั่นมีที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขมาด้วยดีโดยตลอด

อนึ่ง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเจ้าคณะพระสังฆาธิการและพระภิกษุในสังกัดอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการทุกรูป ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยที่ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการตอบแบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลส่งคืนผู้วิจัย และ ขอขอบคุณเพื่อนๆ สหธรรมิกที่ได้ชักชวนให้ข้าพเจ้าได้มาศึกษาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธในครั้งนี้

สุดท้าย ขอขอบพระคุณพระอาจารย์ทุกรูป และคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์ทุกท่าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกคนที่ได้ให้ความรู้ ประสิทธิ์ประสาทวิทยากร และประสบการณ์ รวมถึงให้ความเมตตาเอื้อเฟื้อ ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยมาตลอด คุณความดี การทำประโยชน์ใด ๆ อันเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแด่โยมมารดา บิดา ญาติสนิท มิตรสหายและเพื่อนร่วมชั้นเรียนทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ ที่เป็นกำลังใจ และให้การสนับสนุนในทุก ๆ เรื่อง รวมทั้งญาติโยม และผู้มีอุปการะคุณทุกท่าน

พระครูปลัดวิสุทธีวัฒน์ (ไพโรจน์ ฐิริปัญญา)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบบย่อคำ ดังต่อไปนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ชา.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ติกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักการอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีใช้ระบบระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า เช่น ชุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๓๒๑ - ๓๒๒/๗๒ หมายความว่า การอ้างอิงนั้นระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมปทบาลี ฉบับภาษาบาลี พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ชื่อที่ ๓๒๑-๓๒๒ หน้าที่ ๗๒ ส่วนพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม / ชื่อ / หน้า / เช่น ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑ - ๓๒๒/๑๓๓ หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ชื่อที่ ๓๒๑ - ๓๒๒ หน้าที่ ๑๓๓ เป็นต้น

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	ความหมายของกลยุทธ์	๑๕
๒.๒	แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ	๒๗
๒.๓	ความหมายและความสำคัญของการสื่อสาร	๓๙
๒.๔	ทฤษฎีการสื่อสาร	๔๐
๒.๕	การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๕๑
๒.๖	หลักพุทธธรรมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๕๙
๒.๗	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล	๗๕
๒.๘	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน	๙๖
๒.๙	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เป็นประโยชน์แก่กลยุทธ์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๐๗
๒.๑๐	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๑๒
๓.๑	ตัวบ่งชี้สภาพปัญหาการดำเนินงาน	๑๑๙
๓.๒	ตัวบ่งชี้สภาพพระบิณฑิตอาสาที่ต้องการ	๑๒๒
๓.๓	ตัวบ่งชี้สภาพการใช้หลักพุทธธรรม	๑๒๖
๓.๔	ตัวบ่งชี้สภาพปัญหาผู้ส่งสาร	๑๒๙
๓.๕	ตัวบ่งชี้สภาพปัญหาเนื้อหาสาระ	๑๓๑
๓.๖	ตัวบ่งชี้สภาพปัญหาช่องทาง	๑๓๗
๓.๗	สภาพปัญหาผู้รับสาร	๑๔๒
๔.๑	ตัวบ่งชี้การวางแผน	๑๔๕
๔.๒	ตัวบ่งชี้การจัดหน่วยงาน	๑๔๖
๔.๓	ตัวบ่งชี้การจัดตัวบุคคล	๑๔๘
๔.๔	ตัวบ่งชี้การอำนวยความสะดวก	๑๔๙
๔.๕	ตัวบ่งชี้ควบคุมการปฏิบัติงาน	๑๕๐
๔.๖	ตัวบ่งชี้การประสานงาน	๑๕๑
๔.๗	ตัวบ่งชี้การงบประมาณ	๑๕๓
๔.๘	การสื่อสารของพระบิณฑิตอาสาผู้ส่งสาร	๑๕๖
๔.๙	วิเคราะห์กลยุทธ์ด้านเนื้อหาสาระ	๑๕๙
๔.๑๐	ตัวบ่งชี้กลยุทธ์ด้านช่องทาง	๑๖๑
๔.๑๑	ตัวบ่งชี้กลยุทธ์ด้านผู้รับสาร	๑๖๕
๔.๑๒	แผนกลยุทธ์	๑๗๗

สารบัญแผนภาพ

ตารางที่		หน้า
๒.๑	การบริหารเชิงระบบของ Norbert Wiener	๒๓
๒.๒	แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (Berlo)	๔๑
๒.๓	แบบจำลองการสื่อสารของโรเจอร์	๔๓
๒.๔	องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารของพระพุทธรเจ้าตามทฤษฎี SMCR	๘๓
๒.๕	ประเภทการสื่อสารของพระพุทธรเจ้าปรับตามการจัดประเภทของ Devito	๙๒
๒.๖	โครงสร้างการบริหารจัดการโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา	๑๐๒
๒.๗	โครงสร้างการบริหารจัดการโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา	๑๐๓
๒.๘	กรอบแนวคิดการวิจัย	๑๑๔
๔.๑	แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารไปบูรณาการใช้ในการเผยแผ่พุทธศาสนาบนพื้นที่สูง	๑๘๕
๔.๒	แบบจำลองการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการเผยแผ่ตามแนวทฤษฎีการสื่อสาร	๑๘๖
๔.๓	องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๘๙

บทที่ ๑ บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยพุทธกาล นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้สร้างวิหารให้เป็นที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งตอนที่กำลังก่อสร้าง นางได้อารธนาพระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง ด้วยฤทธานุภาพของพระเถระ ผู้ที่ไปหาวัสดุก่อสร้างแม้ในระยะทางไกลถึง ๕๐-๖๐ โยชน์ ก็สามารถขนเอามาได้ภายในวันเดียว หรือแม้การยกท่อนไม้หรือก้อนหินใส่เกวียนก็ไม่ลำบาก เพลากวียนก็ไม่หัก นอกจากนี้นางยังสร้างปราสาทสูง ๒ ชั้น ที่มีห้องถึง ๑,๐๐๐ ห้อง คือ ชั้นล่าง ๕๐๐ ห้อง และชั้นบนอีก ๕๐๐ ห้อง ครั้งนั้นพระบรมศาสดาเสด็จจาริกโปรดเวไนยสัตว์ที่เมืองอื่น ครั้นครบ ๙ เดือน พระองค์ทรงเสด็จกลับกรุงสวตถิ นางวิสาขาก็ไปอารธนาให้พระบรมศาสดาเสด็จไปประทับบนปราสาทในวิหารชื่อ บุพพาราม เพื่อจะได้ฉลองมหาวิหาร นางได้ถวายทานแต่ภิกษุสงฆ์มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอด ๔ เดือน วันสุดท้ายได้ถวายผ้าไตรจีวรชั้นเลิศแด่ภิกษุสงฆ์ พร้อมถวายจตุปัจจัยไทยธรรมอีกมากมาย การฉลองมหาวิหารคราวนั้น นางได้บริจาคทรัพย์รวมทั้งหมด ๒๗ โกฏิ คือ ในการซื้อที่ดิน ๙ โกฏิ สร้างวิหาร ๙ โกฏิ และในการฉลองวิหารอีก ๙ โกฏิ หลังจากฉลองมหาวิหาร นางวิสาขาแวดล้อมด้วยลูกหลานได้เดินชมมหาวิหารภายในบริเวณวัด เห็นสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่สำเร็จอย่างสวยงาม เกิดความปีติปราโมทย์ใจ คิดว่าความปรารถนาที่ตั้งใจไว้ในภพชาติก่อนๆ ได้สำเร็จบริบูรณ์แล้วในชาตินี้ เวลาเดินรอบมหาวิหาร นางได้เปล่งอุทานคล้ายกับร้องเพลงด้วยสำเนียงอันไพเราะว่า ความดำริที่เราตั้งใจว่า เราจักสร้างวัดสร้างมหาวิหาร จักถวายเตียงตั้งฟูกและหมอนเป็นเสนาสนภักดิ์ จักถวายสลากภัตด้วยโภชนะอันประณีต เราจักถวายผ้ากาสิกพัสดุ ผ้าเปลือกไม้ และผ้าฝ้ายเนื้อดีเป็นจีวรทาน เราจักถวายเนยใส เนยข้น น้ำมัน และน้ำอ้อยเป็นเภสัชทาน ความปรารถนาทั้งหมดนั้นได้สำเร็จบริบูรณ์ทุกประการแล้ว^๑

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน พระมหาเถระทั้งหลายได้ทำหน้าที่บริหารกิจการคณะสงฆ์สืบทอดต่อเนื่องกันมาตามลำดับ หลักการที่ใช้บริหารคือพระธรรมวินัย เมื่อเกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในภายหลัง จึงมีพระเถระานุเถระทำปฐมสังคายนา ทศยสังคายนา และตติยสังคายนาตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อใดการบริหารกิจการคณะสงฆ์เกิดความไม่เรียบร้อยภายในคณะสงฆ์หรือมีภัยอันตรายจากภายนอกจนเป็นเหตุขัดข้องอย่างรุนแรง เมื่อนั้นการบริหารกิจการคณะสงฆ์จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ปัญหาให้เช่นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นต้น

พระพุทธศาสนาได้ถึงความสำเร็จรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย และกระจายไปสู่ประเทศต่างๆ โดยได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ในอดีตที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่องและโดยเคารพศรัทธาอย่างหาประมาณมิได้ ส่วนประเทศไทยเรานั้นได้นับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๕) พระองค์ทรงถวายความอุปถัมภ์จัดระบบการ

^๑พระเทพญาณมหามุนี, วิสาขามหาอุบาสิกา (สร้างบุพพาราม), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://buddha.dmc.tv.html>, [๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๘]

ปกครองคณะสงฆ์ครั้งแรกโดยการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ ภายหลังจากต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (ร.๘) ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ โดยยกเลิกฉบับแรกนั้นเพื่อพัฒนาการจัดระบบปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองฝ่ายอาณาจักร สมัยปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (ร.๙) ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และปรับปรุงแก้ไขในปี พ.ศ.๒๕๓๕ ต่อมาได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่แล้วให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวมาที่มีการปรับปรุงแก้ไขตามลำดับเพื่อใช้บริหารกิจการคณะสงฆ์จนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ด้วย และต่อมาก็มีการกำหนดให้มีมหาเถรสมาคมสามารถออกกฎระเบียบข้อบังคับ ออกคำสั่ง มีมติและออกประกาศต่างๆ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัยและกฎหมายของบ้านเมือง^๒

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นกิจกรรมสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงถาวรของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการปกครองเพื่อบังคับบัญชาการดูแลคุ้มครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้อยู่ในความสงบเรียบร้อย การบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึงพุทธวิธีในการบริหารควรยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ โดยผู้บริหารเองต้องประพฤติปฏิบัติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร ตลอดจนถึงคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง พึ่งสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังพุทธภาษิตว่า “ถ้าผู้ปกครองทรงธรรม ประเทศชาติก็เป็นสุข ผู้คนลดทอนความสุขเล็กน้อย เพื่อสุขยิ่งใหญ่ของส่วนรวม” เพราะฉะนั้น การกล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ต้องถือพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญในการบริหารงานต่างๆ เพราะพระธรรมวินัยเป็นโครงสร้างและการจัดระเบียบคณะสงฆ์ให้เกิดความเป็นธรรมเรียบร้อยดีงาม และเป็นรูปแบบพัฒนาบุคคลากรในคณะสงฆ์ให้ทราบบทบาทหน้าที่ในการรับผิดชอบ

รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยังคงมีรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์คล้ายคลึงกับสมัยสุโขทัย ดังกล่าวไว้ในโครงสร้างอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ว่าพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชและสมภารประจำวัดต่างๆ แต่นั่นก็เป็นพระอารามหลวงเท่านั้น แต่ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านก็เป็นผู้มีส่วนในการเลือกหรือแต่งตั้งสมภารวัดราษฎร์ที่ตนเป็นผู้สร้างหรือสนับสนุนอยู่ ขอบเขตอำนาจสมเด็จพระสังฆราชที่ทรงตัดสินชี้โทษ หรือควบคุมพฤติกรรมพระสงฆ์ที่อยู่ห่างไกลก็เป็นเรื่องที่ได้ลำบาก หากแต่ต้องอาศัยชาวบ้านในชุมชนคอยควบคุมดูพฤติกรรมพระสงฆ์ของตนเอง ดังที่ทราบกันแล้วว่าในอดีตนั้น กิจการของสมเด็จพระสังฆราชและพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางการบริหารทั้งหลายมุ่งไปที่กิจการใหญ่ๆ ระดับชาติเช่น การชำระพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์เป็นต้น มากกว่าที่จะมุ่งไปดูแลกิจการของวัดต่างๆ ไป เราย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม^๓

^๒กองแผนงาน, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

^๓นิติ เอียวศรีวงศ์, **มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการของสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๕๓), หน้า ๔๓.

การจัดการด้านการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบบริหารจัดการที่ดีศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการ หรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับการแบ่งงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตนและพัฒนาการในด้านต่างๆ เพราะการบริหารคณะสงฆ์ ปัจจุบันนี้ มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การบริหารคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ คือ ด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์^๔ ประสิทธิภาพการบริหารจัดการนั้น มีกระบวนการดำเนินงานที่มีลักษณะดังนี้ ปัจจัยนำเข้าหรือวัตถุดิบมีการคัดสรรอย่างดี มีกระบวนการดำเนินงาน กระบวนการผลิตที่ดี และมีผลผลิตที่ดี การมีประสิทธิภาพจึงต้องพิจารณา กระบวนการดำเนินงานว่า ประหยัด รวดเร็ว มีคุณภาพของงาน

วัดเป็นหน่วยงานปกครองและหน่วยงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมถึงกิจการอื่นๆ ที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมสังคมและศาสนา หลักเกณฑ์และวิธีการต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัดนั้น ทรงตราเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด อนึ่ง วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ตามความใน มาตรา ๓๑ วรรคสอง และมาตรา ๑๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์รวมถึงกฎหมายอื่นๆ ด้วย เพราะฉะนั้น วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามบทกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่บางอย่างที่ตัวเองมิได้ จำเป็นต้องมีผู้แทน เพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนา ดังเช่น บทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๓๑ วรรคสามว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” ดังนั้น เจ้าอาวาสเป็นทั้งผู้ปกครองวัดตามมาตรา ๓๖ และเป็นผู้แทนวัดตามมาตรา ๓๑ วรรคสาม ทั้งเป็นฐานะเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังความแห่งมาตรา ๔๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา เพราะเหตุนี้ ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่สำคัญยิ่ง^๕

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการนั้น ยังเกิดปัญหาด้านการสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ หลายอย่างคล้ายกันและแตกต่างกัน รวมถึงการวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุมที่ยังไม่ทั่วถึง บ้างครั้งก็ยังมี การดำเนินงานที่ล่าช้า วัดแต่ละวัดยังมีการประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึงกัน และเห็นได้ชัดคือการขาดความร่วมมือระหว่าง วัดต่างๆ มีความขัดแย้งกันในเรื่องการบริหารจัดการภายในวัด เช่น การสาธารณูปการ เป็นต้น ผู้วิจัยเห็นว่า พระสังฆาธิการในเขตการปกครองจังหวัดสมุทรปราการ ควรจะได้รับการพัฒนาความรู้ และ ทราบถึงการสาธารณูปการ ทราบปัญหาอุปสรรคและปัจจัยอื่นๆ

^๔ กองแผนงาน, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

^๕ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), **การคณะสงฆ์และการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

การจัดการการสาธารณูปการของวัดถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะถ้ามีระบบบริหารจัดการวัดที่ดีศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง “การจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ” เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการการสาธารณูปการ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีการจัดการการสาธารณูปการ และเพื่อนำเสนอการจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการจัดการการสาธารณูปการ
- ๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการการจัดการการสาธารณูปการ
- ๒.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

๓. ปัญหาที่การทราบ

- ๓.๑ สภาพการจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นอย่างไร
- ๓.๒ กระบวนการการจัดการการสาธารณูปการ เป็นอย่างไร
- ๓.๓ การจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นอย่างไร

๔. ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยดังนี้

๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ๑. ด้าน การวางแผน ๒. ด้านจัดองค์กร ๓. ด้านงานบุคลากร ๔. ด้านการสั่งการ ๕. ด้านการกำกับดูแล

๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ พระภิกษุในจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๓๘๐ รูป

๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่การศึกษาวิจัยได้แก่ จังหวัดสมุทรปราการ

๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๕๖ จนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.

๒๕๕๘

๕. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการการสาธารณูปการ หมายถึงขบวนการทำงานให้ภารกิจขององค์การบรรลุวัตถุประสงค์ ขบวนการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม การสาธารณูปการ คือการจัดการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในวัด เช่น การรักษาซ่อมแซมปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุ และศาสนสถานที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงถาวร และก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับความจำเป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

วัด หมายถึงสถานที่อยู่ถาวรของพระสงฆ์ มีองค์ประกอบด้วยเสนาสนะและอาคารวัตถุต่างๆ เป็นที่พำนักอยู่อาศัยเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญการกุศลต่างๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป

พระสังฆาธิการ หมายถึงตำแหน่งของพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่ระดับผู้ช่วยเจ้าอาวาสขึ้นไป

คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ หมายถึงพื้นที่กำหนดเขตการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรปราการ โดยทำหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ประกอบด้วย การปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

๖. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๖.๑ ได้ทราบสภาพการจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ
- ๖.๒ ได้ทราบกระบวนการจัดการการสาธารณูปการ
- ๖.๓ ได้ทราบการจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ
- ๖.๔ ได้รู้รูปแบบการจัดการการสาธารณูปการของวัดเพื่อไปบริหารจัดการการสาธารณูปการในจังหวัดสมุทรปราการ

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “การจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีจากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบความคิดและแนวทางในการศึกษาและวิจัยดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวข้องกับการจัดการ
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุขการ
- ๒.๕ ข้อมูลพื้นที่การวิจัย
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการวิจัยเรื่อง “การจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหารจัดการทั่วไป

ในการศึกษาความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ ควรทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเป็นเบื้องต้นก่อน กล่าวคือ สืบเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งหมายถึงมนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อาจมีข้อยกเว้นน้อยมากที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง เช่น ฤๅษี การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (family) เผ่าพันธุ์ (tribe) ชุมชน (community) สังคม (society) และประเทศ (country) เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มย่อมเป็นธรรมชาติอีกทีในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” รวมทั้งมี “แนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” เพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา โดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศของภาครัฐ ในปัจจุบันอาจเรียกว่า “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มนั้น เรียกว่า การบริหาร (administration) หรือการบริหารราชการ (public administration) การบริหารเป็นศาสตร์ เพราะมีทฤษฎีและหลักการมากมายในการบริหารที่นำมาทดลองได้พิสูจน์ได้ว่าเป็นจริง การนำไปใช้ให้ได้ผลหรือไม่เป็นศิลป คือผู้นำไปใช้ต้องมีศิลปะ การบริหารยังอาจ หมายถึง การวางแผน (Planning) การดำเนินงานตามแผน (Execution) ซึ่งประกอบด้วย การแบ่งงาน (Sharing) การร่วมมือ (Participating) การประสานงานกัน (Coordination) และการประเมินผล (Evaluation) และต้องอาศัยบุคคล (Man) เงินทุน (Money) อุปกรณ์ต่างๆ (Material) และการจัดการ (Management) และควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการสร้างความ

มั่นคงทางจิตใจ^๑ ด้วยเหตุผลเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการบริหารหรือการบริหารราชการได้ง่ายและทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีประเทศที่นั่นย่อมมีการบริหาร” คำว่า “การบริหาร” นั้น นอกจากใช้คำภาษาอังกฤษว่า “Administration” ยังมีคำอีกคำหนึ่งที่ใช้แทนกันได้ คือ คำว่า “Management” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกันแต่ทางวิชาการจะเลือกใช้คำว่า “Administration” ก็ด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือเหตุผลประการแรก เมื่อไม่ต้องการใช้คำว่า “ผู้จัดการ” ซึ่งมีความหมายแคบจำกัดลงไปว่าเป็นผู้บริหารงานขององค์การแห่งใดแห่งหนึ่งหรือหน่วยงานในหน่วยงานหนึ่งเท่านั้น ดังนั้น เมื่อพูดถึงการบริหารงานโดยทั่วไปหรือการบริหารราชการ จึงนิยมใช้คำว่า “Administration” ซึ่งได้แก่กระบวนการจัดการระบบและการแก้ไขปัญหาโดยใช้แนวทางบวก (Positive Approach) เพื่อให้สังคมได้รับผลประโยชน์ที่เป็นธรรม การจัดการระบบต้องอาศัยโครงสร้างทางการเมืองและการศึกษาเข้ามาเป็นตัวแปร โดยอาศัยองค์ประกอบหรือปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นต่อการบริหารและวิธีการปฏิบัติ ตลอดจนหมายถึงการทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้อาศัยบุคคลอื่นๆ^๒ ซึ่งต้องมีองค์ประกอบสำคัญเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การโดยมีหลักการ ดังนี้

๑. ต้องมีองค์การ (Organization) และองค์การนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด

๒. ต้องมีคนทำงานร่วมกัน คนเป็นส่วนสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน

๓. ต้องมีทรัพยากรในการบริหาร ซึ่งนอกจากคน (Man) แล้วจะต้องมีทรัพยากรอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน

๔. ต้องมีการจัดการในการบริหารหรือการทำงานเพื่อให้การทำงานเป็นไปโดยราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์^๓

๑) บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

๒) ต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน

๓) ต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำร่วมกันเด่นชัด

๔) วัตถุประสงค์นั้นๆต้องตรงกันในหมู่บุคคลผู้ร่วมกระทำ

ผู้วิจัยเห็นว่า “การบริหาร” คือ การใช้ศาสตร์และศิลปะการนำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administrative Resource) มาประกอบกันตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและเห็นว่าการบริหารมีลักษณะเด่นเป็นสากลอยู่หลายประการ คือ

๑) การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์

๒) การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ

๓) การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน

^๑ วีระ อัมพันสุข, พุทธธรรมกับการบริหารบุคคล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอร่าวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑-๑๐.

^๒ ชูบ กาญจนประกร, หลักรัฐประศาสนศาสตร์ (เอกสารโรเนียว) คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. ๒๕๑๐, เอกสารประกอบคำบรรยาย ๒๕๐๖, หน้า ๑๐-๑๒.

^๓ ประทาน คงฤทธิศึกษากร, สุขาภิบาลในฐานะปกครองตนเอง, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๖.

๔) การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ
 ๕) การบริหารเป็นการดำเนินการร่วมกันของกลุ่มบุคคล
 ๖) การบริหารอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจของกลุ่มคน ฉะนั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือใจ (Collective Mind) เพื่อให้เกิดความร่วมมือของกลุ่ม (Group Cooperation) อันจะนำไปสู่พลังรวมกลุ่ม (Group Effort) ในอันที่จะทำให้ภารกิจบรรลุวัตถุประสงค์
 ๗) การบริหารมีลักษณะการร่วมมือกันดำเนินการอย่างมีเหตุผล
 ๘) การบริหารมีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
 ๙) การบริหารไม่มีตัวตน (Intangible) แต่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์^๔
 นอกจากนั้นแล้ว “การบริหาร” ยังเป็นกระบวนการของการวางแผนการจัดองค์การ และสั่งการควบคุมกำกับ ความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้^๕

ลักษณะที่สำคัญของการบริหาร การบริหารมีลักษณะสำคัญ ๘ ประการ ดังนี้

๑) การบริหารเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง มิใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือหลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ถ้าจะกล่าวถึงบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหารนั้นก็เรียกว่าผู้บริหาร

๒) การบริหารเป็นงานที่จุดหมายทั้งนี้หมายความว่า ในการบริหารงานนั้นจำเป็นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายไว้ก่อน ไม่ว่าจะกำหนดไว้อย่างชัดเจนหรือไม่ก็ตามส่วนการบริหารนั้นจะเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมาย

๓) การบริหารเป็นแนวทางสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมภายในและภายนอกองค์กรดังเช่น ถ้าผู้บริหารต้องการจะปรับปรุงวิธีปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ก็อาจได้โดยการจัดหาเครื่องจักร เครื่องมืออันทันสมัยมาใช้ จัดการฝึกอบรมคนงานให้มีความสามารถยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อองค์กร และผู้ปฏิบัติงานด้วย ตัวอย่างผลกระทบต่อสังคมภายนอกเป็นต้นว่า ถ้าองค์กรนั้นๆ มีนโยบายที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น ส่งเสริมการศึกษาในชุมชนโดยให้ทุนการศึกษาหรือบริจาคเงินก่อสร้างโรงเรียนก็นับว่าองค์กรนั้นมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมภายนอกองค์กรหรือองค์กรบางแห่งอาจไม่นำพาต่อความเดือดร้อนรำคาญ ซึ่งองค์กรของตนก่อขึ้น เช่น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลของการบริหารอันมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

๔) การบริหารเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของกลุ่มคน ธุรกิจก่อตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์โดยกลุ่มคน มิใช่เป็นความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพียงบุคคลเดียวเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะว่าคนเราย่อมมีขอบเขตความสามารถจำกัด ทั้งด้านกำลังกาย กำลังสมองและเวลา จึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลมาช่วยกัน

๕) การบริหารจะได้รับผลสำเร็จด้วยดีก็แต่โดยการร่วมแรงร่วมใจของบุคคลอื่น ๆ นอกเหนือไปจากเจ้าของธุรกิจทั้งนี้เนื่องจากบรรดาเจ้าของ เช่น ผู้ถือหุ้นอาจไม่มีเวลาหรือ

^๔ สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๔๑.

^๕ สมยศ นาวิการ, การบริหารเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๗๘.

ความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารให้มาบริหารในองค์กร

๖) การบริหารจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ก็แต่โดยการใช้ความรู้ความชำนาญ และการฝึกฝนอบรมทางด้านบริหารมาโดยเฉพาะ จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการบริหารเป็นวิชาชีพอย่างหนึ่ง ผู้บริหารโดยเฉพาะผู้บริหารสูงสุดไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางเทคนิคในการปฏิบัติโดยตรง แต่ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความชำนาญในการบริหารอันอันได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ ฯลฯ

๗) การบริหารเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนไม่สามารถมองเห็นได้ แต่สิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าการบริหารดำเนินไปอย่างไร ได้ผลดีหรือไม่เพียงใดนั่นก็คือผลงาน เพราะว่าผลงานจะเป็นเครื่องวัดความสามารถทางการบริหาร

๘) เจ้าของธุรกิจไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ผู้บริหารเสียเองโดยทั่วไปแล้ว (ยกเว้นองค์กรขนาดเล็ก) คณะผู้บริหารมักจะเป็นกลุ่มบุคคลอื่นๆ ที่มีความสามารถทางการบริหารทำหน้าที่ในนามของเจ้าของธุรกิจ

จากความหมายดังกล่าวที่นักวิชาการได้ให้ไว้แสดงให้เห็นว่าการบริหารมีลักษณะที่สำคัญคือ การบริหารต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการที่จะร่วมมือการทำงานกิจการขององค์กรให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยใช้กระบวนการที่มีลักษณะการดำเนินงานซึ่งสืบเนื่องและใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จจากความหมายของการบริหารจัดการทั่วไป และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า ความหมายของการบริหารจัดการทั่วไป มีความหมายที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ ดังตาราง ๒.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ ความหมายของการบริหารจัดการทั่วไป

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
วีระ อัมพันธ์สุข (๒๕๒๖, หน้า ๑ - ๑๐)	๑. ต้องอาศัยบุคคล (Man) เงินทุน (Money) อุปกรณ์ต่างๆ (Material) และการจัดการ ๒. นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือ ๓. การร่วมมือ (Participating)
ชูป กาญจนประกร (๒๕๐๖, หน้า ๑๐ - ๑๒)	๑. กระบวนการจัดการระบบและการแก้ไขปัญหา ๒. การจัดระบบต้องอาศัยโครงสร้างทางการเมืองและทางการศึกษา ๓. การทำให้งานสำเร็จลุ่ล่งไปได้อาศัยบุคคลอื่นๆ
ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร (๒๕๓๙, หน้า ๑๗๖)	๑. การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด ๒. มีคนทำงานร่วมกัน ๓. มีทรัพยากรอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน ๔. มีการจัดการในการบริหารหรือการทำงาน

ตารางที่ ๒.๑ ความหมายของการบริหารจัดการทั่วไป (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สมพงษ์ เกษมสิน (๒๕๒๖, หน้า ๔๑)	๑.การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์ ๒.การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคล ๓.การดำเนินการเป็นกระบวนการ ๔.การบริหารอาศัยความร่วมมือ ๕.การตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔, หน้า ๗๘)	๑.กระบวนการของการวางแผนการจัดองค์การ ๒.สั่งการควบคุมกำกับ ๓.ใช้ทรัพยากรเพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การ

๒.๑.๒ ความหมายของการบริหารการจัดการทางตะวันตก

การบริหารโดยทั่วไป จะมีลักษณะเป็นกระบวนการวิธีหรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงานหรือเป็นลำดับรายการในการบริหาร คือ ในการบริหารจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังว่า จะต้องทำอะไรก่อนและต่อๆ ไปจะทำอะไร ซึ่งจัดไว้ว่าหลักเกณฑ์ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific Management) กระบวนการบริหารจะกำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอนต่างๆ ไว้ อย่างชัดเจน ซึ่งนักบริหาร นักวิชาการ ตลอดจนนักการศึกษา ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ดังนี้

กระบวนการบริหารของกูลิค และเออร์วิค (Gulick&Urwick) ได้เสนอกระบวนการบริหารไว้ ๗ ประการ ซึ่งเรียกรวมๆ ว่า “POSDCoRB” โดยมีกระบวนการบริหาร ดังนี้^๖

(๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การคิดเลือกหาทางที่ดีที่สุดในการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างประหยัดให้ได้ผลคุ้มค่าที่สุด โดยดำเนินการตามขั้นตอนอย่างมีแบบแผนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

(๒) การจัดหน่วยงาน (organizing) หมายถึง การจัดโครงสร้างอำนาจหน้าที่การแบ่งส่วนงานเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์

(๓) การจัดตัวบุคคล (staffing) หมายถึง การบริหารด้านบุคลากรอันได้แก่การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การรักษาสภาพการทำงาน การควบคุมการปฏิบัติงาน

(๔) การอำนวยการ (direction) หมายถึง การดำเนินการในการตัดสินใจและการสั่งการ ในกิจกรรมต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในลักษณะต่างๆ ไปและในลักษณะเฉพาะ ตลอดจนการให้คำแนะนำ

(๕) ควบคุมการปฏิบัติงาน (controlling) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานของกิจการให้เป็นไปตามกฎ ระเบียบและวัตถุประสงค์

^๖ สุพจน์ พันธุ์ชูเพชร. “การศึกษากระบวนการบริหารงานของผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัด”, รายงานวิจัย, ๒๕๓๘, หน้า ๑๒-๑๓.

(๖) การประสานงาน (co-ordination) หมายถึง การร่วมมือกันในการปฏิบัติงานในส่วนต่างๆ ให้ประสานงานสอดคล้องและกลมกลืนกัน

(๗) การรายงาน (reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงาน ได้ทราบความเคลื่อนไหวและความก้าวหน้าของกิจการในหน่วยงาน

(๘) การงบประมาณ (budgeting) หมายถึง การควบคุมการใช้จ่ายเงินให้รอบคอบและรัดกุม รวมถึงการจัดสรรงบประมาณการดำเนินงาน

การบริหารงานตามแนวของเดมมิ่ง (deming) คือ แบบ PDCA ดังนี้

(๑) การวางแผน (plan - P)

(๒) การปฏิบัติตามแผน (do -D)

(๓) การตรวจสอบ (check - C)

(๔) การปฏิบัติ (action - A)

กระบวนการบริหารงานทั้ง ๔ ขั้นตอนจะต้องปฏิบัติต่อเนื่องกันไปไม่สิ้นสุดซึ่งเขียนได้ว่า (plan-do-check-act) PDCA ซึ่งเสมือนกับเป็นวงจรอันหนึ่งเรียกว่า วงจรเดมมิ่ง (the deming cycle) วงจรหรือวงล้อ (PDCA) เป็นเครื่องมือการบริหารอย่างต่อเนื่องในการติดตามพัฒนาให้บรรลุเป้าหมาย โดยวงจรเดมมิ่งหรือ PDCA เป็นกระบวนการหนึ่ง ซึ่งสามารถที่จะนำมาใช้ได้เป็นอย่างดีในการควบคุมคุณภาพหรือการบริหารคุณภาพ^๗

การบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (behavioral science) ของเวเบอร์(Weber) ได้อธิบายการบริหารงานองค์การในรูปแบบอุดมคติว่า องค์ประกอบของการบริหารระบบราชการจะต้องมีลักษณะสำคัญๆ ดังนี้^๘

(๑) องค์การกำหนดสายงานการบังคับบัญชาชัดเจน (hierarchy)ผู้มีอำนาจสูงสุดมีอำนาจสั่งการผู้ใต้บังคับบัญชา

(๒) องค์การกำหนดตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ (authority) แต่ละคนในองค์การจะมีตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน

(๓) มีกฎระเบียบ ข้อบังคับในการปฏิบัติงาน (rules and regulations) เพื่อกำหนดวิธีการทำงานและแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงาน

(๔) มีการแบ่งงานกันตามความชำนาญเฉพาะด้าน (division of work) ทำให้เกิดการบรรจุบุคคลากรเฉพาะด้าน และเกิดการรวมกลุ่มบุคคลที่ปฏิบัติงานคล้ายคลึงกัน

(๕) มีระบบการจูงใจการทำงาน โดยการกำหนดอัตราเงินเดือนตามตำแหน่งและระยะเวลาในการทำงาน

(๖) มีระบบความสัมพันธ์ภายในองค์การอย่างเป็นทางการ ไม่มีการติดต่อกันเป็นส่วนตัวหรือข้ามสายงานการบังคับบัญชา

^๗ สมเดช สีแสง. คู่มือการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, (ชัยนาท : อมรรการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

(๗) ใช้ระบบคุณธรรมในการบริหารงานมีเหตุผลในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาทั้งนี้อาศัยกรอบ กฎเกณฑ์ที่วางไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

กระบวนการบริหารของคิมบรอกและนันเนอร์รี่ (Kimbrough & Nunnery) ได้เสนอหลักการบริหารการศึกษาแบบประชาธิปไตย ๕ ประการ ดังนี้

(๑) สนับสนุนให้แต่ละคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางการศึกษา

(๒) ยอมรับว่าภาวะผู้นำเป็นงานของทุกคน และเป็นการกระตุ้นให้คนแสดงภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ความต้องการและความสามารถ

(๓) อำนาจการให้บุคคล ได้วางแผนร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันและร่วมกันประเมินผลสำเร็จของงาน

(๔) ดำเนินการให้การตัดสินใจ มีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ในองค์การอยู่ในความรับผิดชอบของคณะบุคคลมากกว่าความรับผิดชอบของบุคคลเพียงคนเดียว

(๕) จัดองค์การให้มีความคล่องตัว เพื่อให้การปรับตัวสนองกับการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการบริหารของฟาโยล (Fayol) นักวิชาการเหมืองแร่ชาวฝรั่งเศสเป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบกระบวนการ โดยได้อธิบายกระบวนการบริหารงานประกอบด้วยขั้นตอนการบริหารไว้ ๕ ประการคือ^๙

(๑) วางแผน (to plan) หมายถึง การวางแผนปฏิบัติงานล่วงหน้า

(๒) จัดหน่วยงาน (to organize) หมายถึง การรวบรวมเครื่องมือ วัสดุ และกำลัง

(๓) บังคับบัญชา (to command) หมายถึงการสั่งงาน ควบคุม บังคับบัญชาให้บุคคลปฏิบัติงานตามหน้าที่

(๔) ประสานงาน (to coordinate) หมายถึง การประสานกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงานให้ดำเนินไปตามเป้าหมาย

(๕) ควบคุม (to control) หมายถึง การควบคุมดูแลให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามระเบียบ ข้อบังคับ และกฎเกณฑ์

กระบวนการบริหารของ ที เกรกก์ (T.Gregg) รายงานของกระบวนการตามความเห็นของนักบริหารทั้งหลายที่ได้แยกไว้ถึง ๓๕ รายการ แล้วนำมาวิเคราะห์และประมวลกระบวนการบริหารใหม่ โดยแบ่งกระบวนการบริหารได้ ๗ ประการ คือ^{๑๐}

(๑) การตัดสินใจสั่งการ(decision-making) เป็นหัวใจของกระบวนการบริหารงาน

(๒) การวางแผน (planning) มีความสำคัญต่อการบริหารทุกประการ ถ้าขาดการวางแผนกิจกรรมนั้น จะไม่สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) การจัดองค์การ (organizing) คือ การกระทำให้เกิดความมีระเบียบในการปฏิบัติงานกำหนดอำนาจหน้าที่และตำแหน่งต่างๆ อย่างชัดเจน

(๔) การติดต่อสื่อสาร (communication) เป็นกระบวนการส่งข่าวสาร คำสั่งคำอธิบาย ฯลฯ จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง จากหน่วยงานหนึ่งไปยังอีกหน่วยงานหนึ่ง ซึ่งจะต้องชัดเจน ได้ใจความก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

(๕) การใช้อิทธิพลกระตุ้นให้บุคลากรทำงาน (influencing) ในหน่วยงานทุกชนิด จำเป็นต้องมีระบบควบคุมบังคับบัญชา เพื่อให้กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปอย่างราบรื่น โดยการปฏิบัติ ตามคำสั่งรวมทั้งกระตุ้นให้ผู้นำงานปฏิบัติอย่างเต็มที่

(๖) การประสานงาน (coordinating) เป็นความร่วมมือระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือ หน่วยงานต่อหน่วยงาน มีการติดต่อสัมพันธ์กันช่วยเหลือกันในด้านบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ

(๗) การประเมินผล (evaluation) คือ การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะอย่าง ต่อเนื่อง เพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

กระบวนการบริหารของเซียส์ (Sears) ได้รายงานการบริหารตามความเห็นชอบของ นักบริหารทั้งหลายได้แยกไว้ถึง ๓๕ รายการแล้วนำมาวิเคราะห์และประมวลกระบวนการบริหารใหม่ โดยแบ่งกระบวนการบริหารไว้ ๓ ประการ คือ^{๑๑}

(๑) การวางแผน หรือการวางโครงการ (planning)

(๒) การจัดองค์การ (organizing) โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งไว้อย่าง แน่นนอนและรัดกุม

(๓) การวินิจฉัยสั่งการ คือ การมอบหมายงาน (directing)

กระบวนการบริหารของธงชัย สันติวงษ์ ได้สรุปหน้าที่ในการบริหาร (management Functions) ที่เหมาะสมที่สุดและเป็นที่ยอมรับกัน คือ การใช้วิธีรวมกิจกรรมหรืองานบริหารต่างๆ ไว้ ภายใต้อำนาจข้อนี้ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการและการ ควบคุม ดังนี้^{๑๒}

(๑) การวางแผน (planning)

(๒) การจัดองค์การ (organizing)

(๓) การจัดคนเข้าทำงาน (staffing)

(๔) การสั่งการ (direction)

(๕) การควบคุม (controlling)

กระบวนการบริหาร ของสมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (American Association of School Administrator) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการคือ^{๑๓}

(๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือโครงการสำหรับการปฏิบัติงาน ในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยกำหนดงานที่จะทำ วิธีการ และวัตถุประสงค์ของงานนั้นๆ ไว้ล่วงหน้า

(๒) การแสวงหาและกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (allocation) หมายถึง การ แสวงหากำหนดตัวบุคคล และวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผน

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๑๒} ธงชัย สันติวงษ์, *องค์กรและการบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๖๗-๗๔.

^{๑๓} อ้างแล้ว, หน้า ๑๒-๑๓.

(๓) การเสริมกำลังบำรุง (stimulation) หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้นและส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

(๔) การประสานงาน (co- ordination)การจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบเรื่องการปฏิบัติงานของผู้อื่นและเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์การเป็นหลัก

(๕) การประเมินผลงาน (evaluation) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและการประเมินผลขั้นสุดท้าย เพื่อเปรียบเทียบผลงานกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นเพื่อวางแผนใหม่สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต

จากความหมายของการบริหารการจัดการทางตะวันตกและผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า ความหมายของการบริหารการจัดการทางตะวันตก มีความหมายที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ ดังตาราง ๒.๒ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ ความหมายของการบริหารการจัดการทางตะวันตก

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สุพจน์ พันธุ์เพชร (๒๕๓๘, หน้า ๑๒-๑๓)	๑.เลือกหาทางที่ดีที่สุดในการใช้ทรัพยากร ๒.การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การรักษาสภาพการทำงาน การควบคุมการปฏิบัติงาน ๓.การร่วมมือกันในการปฏิบัติงาน ๔.รายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงาน
สมเดช สีแสง (๒๕๔๔, หน้า ๑๙๘-๑๙๙)	๑.การวางแผน ๒.การปฏิบัติตามแผน ๓.การตรวจสอบ ๔.การปฏิบัติ
ธงชัย สันติวงษ์ (๒๕๒๓, หน้า ๖๗-๗๔)	๑.การวางแผน ๒.การจัดองค์การ ๓.การจัดคนเข้าทำงาน ๔.การสั่งการ ๕.การควบคุม

๒.๑.๓ ความหมายของการบริหารการจัดการในทางพระพุทธศาสนา

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของการบริหารกิจการไว้ดังนี้

การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่นและนักบริหารมีหน้าที่วางแผน จัดองค์กร แต่งตั้งบุคคลอำนวยการ และควบคุมทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทางเดียวกันเพื่อสู่เป้าหมายที่วางไว้ ส่วนความหมายของการบริหารในทางธรรม คือ วิธีการบริหารต่างๆ ที่ใช้กันทั่วไปพอสรุปได้ ๓ ลักษณะ แต่ที่ดีที่สุดคือ แบบถือธรรมหรือหลักการเป็นสำคัญ โดยยึดเอาความสำเร็จเป็นพื้นฐานทำให้งานสำเร็จ ไม่เอาความขัดแย้งส่วนตัวมาเกี่ยวข้องและยินดีรับคำแนะนำจากทุกฝ่าย เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสแสดงความสามารถจะได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงานวิธีนี้เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” คือใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ^{๑๔} เป็นการดำเนินไปได้แห่งกิจการที่กระทำด้วยปัญญา กระทำด้วยความหวังและต้องทำเพื่อสังคมหรือน้อยที่สุดทำเพื่อตัวเอง ต้องมีการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุปสรรคด้วยสติปัญญา^{๑๕} เป็นการปฏิบัติเพื่อพัฒนาตน และพัฒนางาน การพัฒนาตนต้องรู้เท่าทัน ความโลภ ความโกรธ และความหลง สำคัญต้องมีสติ^{๑๖}

การจัดการเชิงพุทธ (Buddhist management) ถือว่าเป็นสาขาหรือวิชาเอกแขนงหนึ่งของสาขาวิชาการจัดการ(Management) ที่เป็นการจัดประมวลความรู้ระหว่างศาสตร์ ๒ ศาสตร์เข้ามาบูรณาการด้วยกัน กล่าวคือเป็นการนำเอาศาสตร์แห่งการจัดการ (Management Science) และพุทธศาสตร์ (Buddhist Studies) มาผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกัน เมื่อนำเอาศาสตร์ ๒ ศาสตร์เข้ามาบูรณาการเข้าด้วยกันจึงได้จัดให้มีองค์ความรู้สำหรับสาขาวิชานี้ออกเป็น ๒ แนวทางกล่าวคือ^{๑๗}

แนวทางที่ ๑ เป็นการศึกษาความรู้การจัดการทั่วไปตามแนวพระพุทธศาสนามีรายวิชาเหล่านี้เป็นอาทิ ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ การจัดการเชิงพุทธศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา การจัดการพฤติกรรมของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา การควบคุมทางการจัดการตามแนวพระพุทธศาสนา การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานตามแนวพระพุทธศาสนาและมนุษย์สัมพันธ์กับการจัดการเชิงพุทธ

แนวทางที่ ๒ เป็นการศึกษาความรู้เรื่องของการจัดกิจการพระพุทธศาสนาโดยยึดถือตามหลักที่มหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ประกาศใช้ประกอบด้วยองค์การทางพระพุทธศาสนา ๖ องค์การ ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์^{๑๘}

^{๑๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒ - ๓.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, *การบริหารธุรกิจแบบพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร :เคล็ดไทย, มปป.), หน้า ๙-๑๒.

^{๑๖} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, *การบริหารงานแบบพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทส่องสยาม จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๘, ๑๕.

^{๑๗} สุรพล สุขะพรหม, *พื้นฐานทางการจัดการ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๓-๑๕๖.

^{๑๘} สุรพล สุขะพรหม, *ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘-๑๙.

จะเห็นได้ว่า ความเห็นของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการบริหารนั้นเหมือนกับนักวิชาการทั่วไปให้ไว้ แต่ในทางพระพุทธศาสนาจะเน้นการนำธรรมมาใช้ร่วมและเสริมในการบริหาร

สรุปว่าการบริหาร ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการที่จะร่วมมือกันทำกิจการขององค์กร ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยใช้กระบวนการดำเนินงานซึ่งสืบเนื่องและใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จ การบริหารแบบใหม่ไม่ได้ยกเลิกการใช้ทฤษฎีหรือหลักการในยุคการจัดการแบบวิทยาศาสตร์หรือยุคการบริหารแบบมนุษยสัมพันธ์แต่กลับนำเอาหลักการและทฤษฎีเหล่านั้นมาทำการทดลองและวิจัยเพิ่มเติม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดความรู้และความคิดที่ชัดเจนขึ้น ส่วนนักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความเห็นในเรื่องการบริหารเหมือนกับนักวิชาการทั่วไป ต่างกันที่ว่าทางพระพุทธศาสนาจะเน้นกานำธรรมมาใช้ร่วมและส่งเสริมในการบริหาร^{๑๙}

การบริหาร บางครั้งเรียกว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ (ถ้าเป็นหน่วยงานภาคเอกชน หมายถึงของหน่วยงาน และ/หรือ บุคคล) ที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของและหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น (๑) การบริหารนโยบาย (Policy) (๒) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority) (๓) การบริหารคุณธรรม (Morality) (๔) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society) (๕) การวางแผน (Planning) (๖) การจัดองค์การ (Organizing) (๗) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing) (๘) การอำนวยการ (Directing) (๙) การประสานงาน (Coordinating) (๑๐) การรายงาน (Reporting) และ (๑๑) การงบประมาณ (Budgeting) เช่นนี้ เป็นการนำ “กระบวนการบริหาร” หรือ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า แพมส์-โพสคอร์บ (PAMS-POSDCoRB) แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย

พร้อมกันนี้ อาจให้ความหมายได้อีกว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดๆ ของหน่วยงานของรัฐและ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของและหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น (๑) การบริหารคน (Man) (๒) การบริหารเงิน (Money) (๓) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) (๔) การบริหารงานทั่วไป (Management) (๕) การบริหารการให้บริการประชาชน (Market) (๖) การบริหารคุณธรรม (Morality) (๗) การบริหารข้อมูลข่าวสาร (Message) (๘) การบริหารเวลา (Minute) และ (๙) และการบริหารการวัดผล (Measurement) เช่นนี้ เป็นการนำ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า 9M แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย

การให้ความหมายทั้ง ๒ ตัวอย่างที่ผ่านมานี้ เป็นการนำหลักวิชาการด้านการบริหาร คือ “กระบวนการบริหาร” และ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” มาใช้เป็นแนวทางหรือกรอบแนวคิดในการให้ความหมายซึ่งน่าจะมีส่วนทำให้การให้ความหมายคำว่าบริหารเช่นนี้ครอบคลุมเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการบริหาร ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย เป็นวิชาการ และมีกรอบแนวคิดด้วย

^{๑๙} สัมฤทธิ์ ทำเหล็กเจริญ, “ปัญหาในการปฏิบัติงานของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล: ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตจังหวัดปทุมธานี”, หน้า ๑๔๐.

นอกจาก ๒ ตัวอย่างนี้แล้ว ยังอาจนำปัจจัยอื่นมาใช้เป็นแนวทางในการให้ความหมายได้อีก เป็นต้นว่า 3M ซึ่งประกอบด้วย การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) และการบริหารงานทั่วไป (Management) และ “๕ ป” ซึ่งประกอบด้วย ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประหยัด ประสานงาน และประชาสัมพันธ์

กระบวนการบริหารตามที่กล่าวข้างต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารองค์กรจะต้องทราบ ทั้งนี้ เพื่อจะได้บริหารงานหลักธรรมาภิบาล เป็นกระบวนการบริหารที่ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ซึ่งเป็นการบริหารที่เน้นลึกถึงรายละเอียด ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมและผลักดันองค์กรได้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมให้มีประสิทธิภาพ ตามหลักกฎหมายและการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีส่วนร่วมรับผิดชอบในระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคม

ส่วนคำว่า การจัดการ (management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (profits) หรือกำไรสูงสุด (maximum profits) สำหรับผลประโยชน์ที่จะตกแก่สาธารณะถือเป็นวัตถุประสงค์รองหรือเป็นผลพลอยได้ (by product) เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงแตกต่างจากวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหน่วยงานภาครัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการสาธารณะทั้งหลาย (public services) แก่ประชาชน การบริหารภาครัฐทุกวันนี้หรืออาจเรียกว่า การบริหารจัดการ (management administration) เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจมากขึ้น เช่น การนำแนวคิดผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer) หรือ ซีอีโอ (CEO) มาปรับใช้ในวงราชการ การบริหารราชการด้วยความรวดเร็ว การลดพิธีการที่ไม่จำเป็น การลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการ และการจูงใจด้วยการให้รางวัลตอบแทน เป็นต้น นอกเหนือจากการที่ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจเข้ามารับสัมปทานจากภาครัฐ เช่น ให้สัมปทานโทรศัพท์มือถือ การขนส่ง เหล้า บุหรี่ ไร่ อย่างไรก็ดี ภาคธุรกิจก็ได้ทำประโยชน์ให้แก่สาธารณะหรือประชาชนได้เช่นกัน เช่น จัดโครงการคืนกำไรให้สังคมด้วยการลดราคาสินค้า ขายสินค้าราคาถูก หรือการบริจาคเงินช่วยเหลือสังคม เป็นต้น

จากความหมายของการบริหารการจัดการในทางพระพุทธศาสนาและผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า ความหมายของการบริหารการจัดการในทางพระพุทธศาสนา มีความหมายที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ ดังตาราง ๒.๓ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๓ ความหมายของการบริหารการจัดการในทางพระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฐมมจิตโต) (๒๕๔๑, หน้า ๒-๓)	๑. เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสแสดงความสามารถ ๒. ธรรมาธิปไตย ๓. ถือธรรมหรือหลักการเป็นสำคัญโดยยึดเอาความสำเร็จเป็นพื้นฐานทำให้งานสำเร็จ
พุทธทาสภิกขุ (มปป., หน้า ๙-๑๒)	๑. การดำเนินไปได้แห่งกิจการที่กระทำด้วยปัญญา ๒. ต้องทำเพื่อสังคมหรือน้อยที่สุดทำเพื่อตัวเอง ๓. ต้องมีการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุปสรรคด้วยสติปัญญา

ตารางที่ ๒.๓ ความหมายของการบริหารการจัดการในทางพระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๓๘, หน้า ๘, ๑๕)	๑. การปฏิบัติเพื่อพัฒนาตน ๒. พัฒนางาน ๓. การพัฒนาตนต้องรู้เท่าทัน ความโลภ ความโกรธ และความหลง
สุรพล สุยะพรหม (๒๕๕๕, หน้า ๑๕๓-๑๘๖)	๑. การนำเอาศาสตร์แห่งการจัดการและพุทธศาสตร์มาผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกัน ๒. การจัดการพฤติกรรมของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา ๓. มนุษย์สัมพันธ์กับการจัดการเชิงพุทธ
สุรพล สุยะพรหม (๒๕๕๕, หน้า ๑๘-๑๙)	๑. การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแพร่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ๒. การศึกษาความรู้เรื่องของการจัดกิจการพระพุทธศาสนา

๒.๑.๔ พุทธวิธีการบริหารจัดการ

จุดกำเนิดองค์กรตามแนวพระพุทธศาสนาเมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว มีดำริที่จะเผยแผ่พระสัจธรรมแก่เวไนยสัตว์ จึงทรงดำริถึงอาจารย์คือ อาหารดาบสและอุทกดาบส เมื่อรู้ว่าท่านทั้งสอง ได้เสียชีวิตแล้ว พระพุทธองค์จึงได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ มีพระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามและพระอัสสชิ ที่อาศัยอยู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี เมื่อเสด็จไปถึงทรงแสดงธรรมชื่อว่าธัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดท่านเหล่านั้น พอจบพระธรรมเทศนาพระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้น มีความดับไปเป็นธรรมดา” และทูลขอบรรพชาอุปสมบทในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เรียกว่า วันอาสาฬหบูชา ซึ่งเป็นวันที่พระรัตนไตรครบ ๓ ประการ คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ จึงนับได้ว่า พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นพระสงฆ์องค์แรกที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ส่วนอีก ๔ คนที่เหลือ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอบรมจนได้ดวงตาเห็นธรรมและบรรลุอรหัตผลในเวลาต่อมา พระพุทธองค์ทรงประทานการบรรพชาด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาโดยตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าว ดีแล้ว เธอทั้งหลายจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^{๒๐} ด้วยพระดำริสนี้ ทำให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก

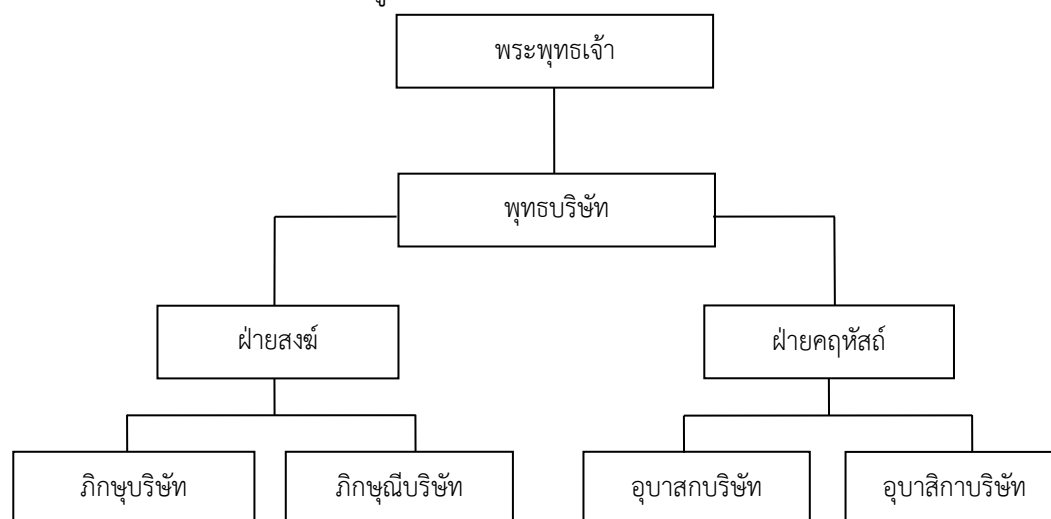
จากประเด็นที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าวันอาสาฬหบูชาเป็นจุดกำเนิดองค์กรพระพุทธศาสนาขึ้นอย่างสมบูรณ์ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้นำหรือผู้บริหารองค์การ และพระสงฆ์สาวก

^{๒๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

เป็นสมาชิก ซึ่งได้ร่วมแรงร่วมใจกันทำงานเพื่อขับเคลื่อนองค์การให้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้คือ การประกาศพระธรรมวินัย ต่อมาพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมแก่ยสะกุลบุตร และสหายของ ยสะ อีก ๔ คน คือ วิมล สุปาหุ ปุณณชิ ควัมปติ ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐีในกรุงพาราณสีนั่นเอง เมื่อ ๔ คน นี้ได้รับการบรรพชาแล้ว สหายอีก ๕๐ คน ของพระยสะที่เป็นชาวชนบททราบข่าวแล้วมีความคิดว่า ธรรมวินัยและการบรรพชาที่ยสะกุลบุตรโกณम्मและนุ่งหมผ้ากาสาเยออกจากเรือนไปบวชเป็น บรรพชิตนั้น คงจะไม่ตำทราเป็นแน่ จึงได้พากันเดินทางมาหาพระยสะและได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า รับฟังธรรมเทศนาจนได้ดวงตาเห็นธรรมและสำเร็จอรหัตผลในเวลาต่อมาทำให้องค์การพระพุทธ ศาสนามีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น รวมมีพระอรหัตเกิดขึ้นในโลก ๖๑ รูป เมื่อพระสงฆ์สาวกมีจำนวนมาก พอสมควรแล้ว จึงมีพระดำรัสที่จะส่งพระสาวกออกไปปฏิบัติหน้าที่คือ การประกาศเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาโดยได้ตรัสรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์ สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและ มนุษย์ จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน”^{๒๑} พระดำรัสนี้ นับว่า เป็นนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์การพระพุทธศาสนาในกาลต่อมาเมื่อมีผู้เลื่อมใส ใคร่จะบวชพระพุทธองค์ก็จะทรงประทานการบวชให้ด้วยพระองค์เองเรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” และได้ทำการส่งสอนพระสาวกในชั้นต้นจนได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระอริยบุคคลพร้อมกันได้ส่งพระ สาวกเหล่านั้นออกประกาศเผยแผ่พระศาสนาในที่ต่าง ๆ

ซึ่งจะได้เห็นว่าการบริหารองค์การในขณะนั้นทุกอย่างขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้า ฉะนั้น การ ประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของพระสาวกทั้งหลายจึงยึดถือปฏิบัติตามพระพุทธองค์เท่านั้น เนื่องจากใน กาลนั้นพระพุทธองค์ยังไม่ได้บัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์

ดังนั้น โครงสร้างองค์การพระพุทธศาสนาในช่วงระยะต้นของพุทธกาลนั้นจึงมีลักษณะ เรียบง่าย ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ โครงสร้างองค์กรสงฆ์สมัยพุทธกาล

^{๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

๑) การบัญญัติพระธรรมวินัย

พระธรรมวินัย เป็นคำที่ใช้เรียกพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นคำประสมมาจากคำว่า ธรรม + วินัย พระธรรมคือความจริงของสิ่งทั้งหลาย เป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ ไม่ว่าจะพระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิด มันก็มีอยู่อย่างนั้นเป็นธรรมดาเป็นธรรมชาติ เมื่อพระพุทธเจ้าค้นพบธรรมนั้นแล้วก็ทรงนำมาเผยแผ่เพื่อเกิดประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ จากนั้นก็อาศัยหลักความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติซึ่งเป็นเรื่องของกฎแห่งเหตุปัจจัยนั้นมาจัดตั้งวางเป็นระบบระเบียบในหมู่มนุษย์ เรียกว่า วินัย^{๒๒} หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สิกขาบทหรือศีล ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก อธิบายความหมายของคำว่า วินัยไว้ว่า “พระวินัยอันบัณฑิตผู้รู้สรรพแห่งวินัยทั้งหลายกล่าวว่า วินัย เพราะมีนัยต่างๆ เพราะมีนัยพิเศษและเพราะฝึกกายและวาจา”

ดังนั้น จึงสามารถแยกความหมาย วินัย ออกเป็น ๓ นัย คือ^{๒๓}

๑.วินัย หมายถึง นัยต่างๆ (วิวิธ + นย) เพราะมีปาติโมกข์ ๒ คือ ภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์ มีวิภังค์ ๒ คือ ภิกขุวิภังค์และภิกขุณีวิภังค์และมี อาบัติ ๗ กอง

๒.วินัย หมายถึง นัยพิเศษ (วิเสส + นย) เพราะมีพระอนุบัญญัติเพิ่มเติมให้สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้วมีความรัดกุมมากยิ่งขึ้น หรือผ่อนผันให้เหมาะสมแก่การกระทำความผิดหรือการล่วงละเมิด

๓.วินัย หมายถึง กฎหรือข้อบังคับสำหรับฝึกอบรมกายและวาจา เพราะเป็นเครื่องป้องกันการประพฤตินี้ไม่เหมาะสมทางกายและวาจา

คำว่า วินัย นั้นมีคำที่เป็นไวพจน์หรือคำที่เขียนต่างกัน แต่ความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมาก มี ๓ คำ คือ ศีล สิกขาบท และ พระบัญญัติ ซึ่งมีความหมายเดียวกันคือ เป็นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาและการปกครอง โดยเฉพาะในหมู่พระสงฆ์

ในช่วงแรกของการก่อตั้งองค์การพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ายังไม่ได้บัญญัติ พระวินัย ทั้งที่เป็นปาฏิโมกข์และอภิสมจารพระภิกษุเมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาก็ถือปฏิบัติตามรูปแบบที่เป็นธรรมเนียมของพระพุทธเจ้า มีทั้งธรรมและวินัย คำสั่งและคำสอนอยู่ด้วยกัน ซึ่งจัดเป็นจารีตศีล เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ มีใจความสำคัญ ดังนี้

“การไม่ทำบาปทั้งปวง

การทำกุศลให้ถึงพร้อม

การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

นี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ความอดทน ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง

พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม

ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **วินัยเรื่องที่ใหญ่กว่าที่คิด**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒-๓.

^{๒๓} แสวง อุตมศรี, **เรียบเรียง, พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุณีวิภังค์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงษ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖-๗.

ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นสมณะ
 การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
 ความสำรวมในพระปาติโมกข์
 ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
 การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
 การประกอบความเพียรในอธิจิต
 นี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”^{๒๔}

ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเจริญเติบโตขึ้นได้มีผู้ศรัทธาเข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก ทำให้สังคมสงฆ์มีความหลากหลาย เป็นเหตุให้มีการประพฤติแตกต่างกันออกไป ตามฐานะและความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ชนบทที่ตนอาศัยอยู่ การประพฤติผิดทั้งที่เจตนาและไม่เจตนา จึงเกิดมีขึ้น อันเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองและให้การศึกษาแก่พระภิกษุโดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑.อาทิพรหมจริยสิกขา หมายถึง หลักการศึกษาในฝ่ายบพัญญัติ หรือข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นของพรหมจรรย์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นพุทธอาณาเพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย และวางโทษแก่ผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้างและมีการสวดทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาติโมกข์

๒.อภิสมจาริกาสิกขา หมายถึง หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทและความเป็นอยู่ที่ดีงาม สำหรับชักนำความประพฤติ ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า น่าเลื่อมใสศรัทธามากยิ่งขึ้น

การบัญญัติพระวินัยนั้น พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบหลัก ดังที่พระพุทธองค์ ทรงตรัสกับพระสารีบุตรเมื่อครั้งพระสารีได้ทูลขอรับรอง ให้ทรงบัญญัติวินัยหรือสิกขาบท และแสดงปาติโมกข์แก่พระสาวก อันจะเหตุให้พรหมจรรย์ ดำรงอยู่ได้นาน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เวลาและเหตุที่จะทรงบัญญัติสิกขาบทนั้น จะต้องประกอบไปด้วยปัจจัย ๕ ประการ คือ

- ๑) สังคมสงฆ์ตั้งได้เป็นเวลานานพอสมควร
- ๒) สังคมสงฆ์ขยายตัวใหญ่ขึ้น
- ๓) มีผลประโยชน์เกิดมากขึ้น
- ๔) มีผู้ทรงความรู้มากขึ้น
- ๕) มีผู้ประพฤติผิดให้เป็นที่เสื่อมเสีย^{๒๕}

จะเห็นได้ว่าการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยนั้น พระองค์ไม่ได้บัญญัติล่วงหน้า เหมือนกับการบัญญัติกฎหมายหรือกฎระเบียบขององค์การโดยทั่วไป แต่ทรงคำนึงถึงกาลเวลาและความเหมาะสมของเหตุการณ์เป็นหลักและพุทธวิธีในการบัญญัติสิกขาบทนั้นประกอบด้วย

- (๑) เมื่อมีเรื่องไม่ดีไม่งามเกิดขึ้น ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์
- (๒) ตรัสถามภิกษุผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

^{๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๓/๙๐-๙๑.

^{๒๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

- (๓) ทรงตำหนิภิกษุที่ก่อเรื่อง
- (๔) ชี้โทษแห่งการล่วงละเมิด
- (๕) แสดงอานิสงส์แห่งการสำรวมระวัง
- (๖) บัญญัติสิกขาบทให้ภิกษุถือปฏิบัติตาม^{๒๖}

๒) ลักษณะการปกครององค์กรพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

ในช่วงระยะเวลา ๔๕ ปี ที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนมชีพบำเพ็ญพุทธกิจอยู่นั้น ทำให้การปกครององค์กรพระพุทธศาสนามีวิวัฒนาการที่เจริญขึ้นตามลำดับกาล โดยเฉพาะองค์กรคณะสงฆ์เมื่อพระสาวก ๖๐ รูปแรก ออกประกาศพระพุทธศาสนาปรากฏว่ามีผู้มีศรัทธาเลื่อมใสจะขอบวชด้วยจำนวนมาก พระสงฆ์สาวกได้นำกุลบุตรเหล่านั้น มาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อที่จะให้พระองค์ทรงบรรพชาให้ พระสาวกเหล่านั้นต่างได้รับความลำบากในการเดินทาง เพราะการคมนาคมยังไม่สะดวก ทำให้งานเผยแผ่เป็นไปอย่างล่าช้า พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงเหตุเหล่านี้ จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกผู้ใหญ่ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรที่มีศรัทธาด้วยวิธี “ติสรณคมนุปสัมปทาหรือติสรณคมน” และให้การปกครองดูแลกันเองในกลุ่ม

การที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสาวกเป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชา แก่กุลบุตรผู้มีศรัทธาทั่วไปนั้นเป็นการมอบอำนาจประการให้พระสาวกได้ปกครองกัน ในลักษณะของอุปัชฌาย์ปกครองสัทธิวิหาริกและอาจารย์ปกครองอันเตวาสิกของตน โดยพระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการของพระศาสนาที่เรียกว่า “โอวาทปาฏิโมกข์” เพื่อเป็นหลักการบริหารปกครองของพระพุทธศาสนาและการดำเนินชีวิตร่วมกันของพระสาวก

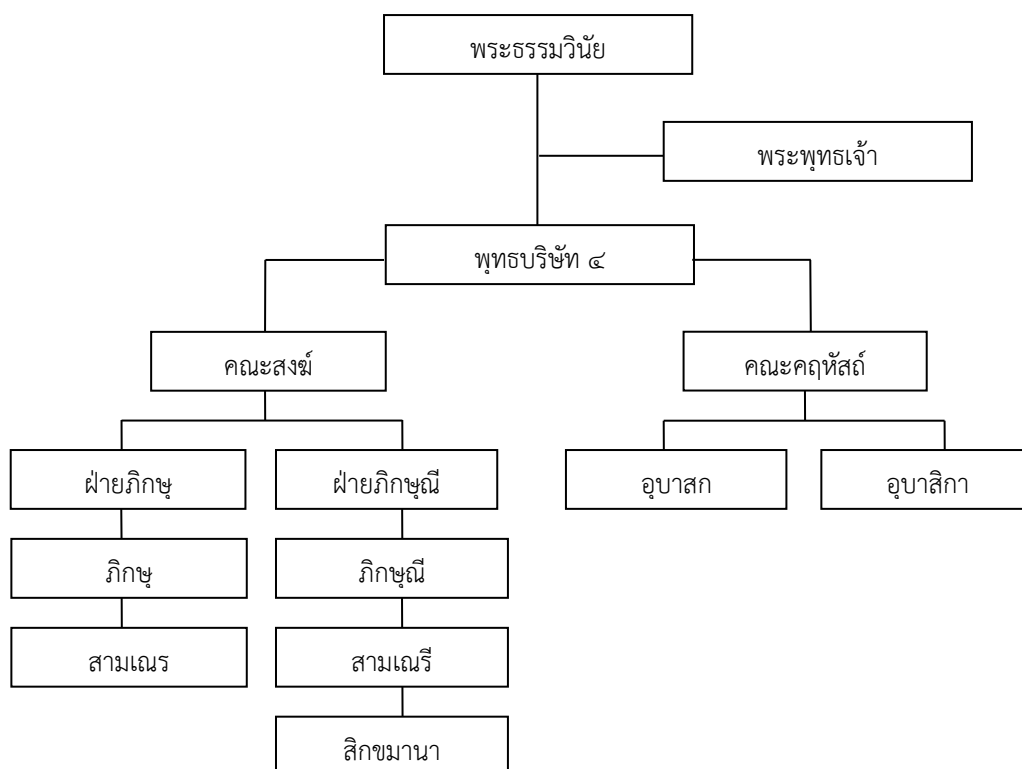
ในกาลนี้ พระพุทธองค์ทรงดำเนินการปกครองและบริหารจัดการให้การศึกษาแก่พระสาวกด้วยตัวพระองค์เองและมอบหน้าที่ให้พระอุปัชฌาย์ดูแลบ้างเพราะลักษณะของงานพระพุทธศาสนานั้น ได้มุ่งเน้นไปในด้านการประกาศเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธองค์เป็นส่วนมาก พระภิกษุในพระพุทธศาสนามีสถานะเป็นอนาคาริกที่เร่ร่อนไปตามที่ต่างๆ เพื่อประกาศหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งอาศัยบิณฑบาตเลี้ยงชีพ จึงทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปอย่างรวดเร็วและเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง

ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาต ให้ภิกษุทำการอุปสมบทแก่สตรีที่ประสงค์จะบวชเป็นนางภิกษุณี อันสืบเนื่องมาจากการร้องขอของพระนางมหาปชาบดีโคตมีและมีพระอานนท์เป็นผู้ทูลช่วยเหลือให้ได้รับการอุปสมบท พระนางมหาปชาบดีโคตมีจึงได้เป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา เป็นการบวชด้วยการรับครุธรรม ๘ ประการ จากพระพุทธองค์และต่อมากับบวชให้แก่เหล่าบริวารของพระนางมหาปชาบดีโคตมีทำให้มีพุทธบริษัทเป็น ๔ ฝ่าย ทำให้รูปลักษณะการปกครององค์กรในช่วงระยะเวลานี้เป็นงานด้านการปกครองเพื่อให้การศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเสียเป็นส่วนมาก

เมื่อทรงอนุญาตการบวชให้เป็นกิจของสงฆ์หรือมอบหมายความเป็นใหญ่ให้สงฆ์อย่างเต็มที่แล้ว พระองค์ก็ทรงงดการอุปสมบทให้แก่ใครๆ ทรงทำหน้าที่สั่งสอนและดูแลภายในองค์กรพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปมาถึงตอนนี้จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธรประสงค์ที่จะให้สงฆ์

^{๒๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙/๒๗.

ปกครองกันเองอย่างแน่นนอน โดยให้ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักหรือเป็นใหญ่ ในการปกครองไม่ทรงปรารถนาให้พระเถระรูปหนึ่งรูปใดมีอำนาจหน้าที่ในการปกครอง ดังปัจฉิมโอวาทที่ทรงตรัสกับพระอานนท์ก่อนที่จะพระปรินิพพานว่า “อานนท์ พระธรรมวินัยใด ที่เราแสดงและบัญญัติไว้ เมื่อเรากล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละ จักเป็นพระศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๒๗} เป็นต้น เพราะฉะนั้น มาถึงช่วงปลายๆ สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์จึงได้ทรงมอบภาระการบริหารการปกครองให้แก่คณะสงฆ์เป็นผู้ปกครองกันเองโดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นใหญ่ในการปกครอง ดังนั้นเมื่อแสดงรูปลักษณะการปกครององค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล จึงสามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๒ โครงสร้างการปกครององค์การสมัยพุทธกาล^{๒๘}

๓) การบริหารองค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธองค์ทรงเห็นว่ามีพระสงฆ์สาวกและพุทธสมาชิกรวมเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก งานของพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวาง สังคมพุทธกลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ สมควรที่จะมอบหมายภาระให้คณะสงฆ์ช่วยบริหาร เพื่อเป็นการปูพื้นฐานการบริหารให้แก่ คณะสงฆ์ พระพุทธองค์จึงได้ทรงยกเลิการบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาและไตรสรณคมน์แล้วทรงอนุญาตให้พระภิกษุทำการบวชให้ผู้ที่มิครุทธาต้องการบวชในพระพุทธศาสนาได้ด้วยวิธี “ญัตติจตุตถกรรมวาจา” และได้นำวิธีการบวชแบบไตรสรณคมน์ไปใช้กับการบวชของสามเณรแทน ซึ่งมีพุทธวิธีมอบหมายภาระหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ

^{๒๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๒๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๖.

การที่มนุษย์เข้ามาร่วมกันทำงานในรูปขององค์การ และต้องการจะดำเนินการ ให้ประสบความสำเร็จบรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้ได้นั้นจะต้องมีการแบ่งหน้าที่และมอบหมายงานให้เหมาะสมกับบุคคลในลักษณะของการมอบหมายงานให้ทำตามความถนัดและความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคล^{๒๙} หากได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้แล้ว การปฏิบัติงานก็มีโอกาสประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นเมื่อนำหลักการนี้ มาวิเคราะห์ลักษณะการแบ่งงานในองค์กร คณะสงฆ์สมัยพุทธกาลแล้วจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ก็ทรงมีพุทธวิธีการจัดแบ่งงานในองค์การ สมัยพุทธกาลซึ่งมีลักษณะคล้ายๆ กันกับการจัดแบ่งงานขององค์การในปัจจุบัน โดยเฉพาะลักษณะงานที่พระพุทธองค์ทรงจัดแบ่งให้คณะสงฆ์สมัยพุทธกาลนั้นสามารถพิจารณาได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑) ลักษณะที่เป็นงานหลัก คือเป็นงานที่มีการดำเนินการอยู่เป็นประจำในองค์การพระพุทธศาสนาซึ่งสามารถแยกได้เป็น ๔ ประเภท คือ

(๑) งานด้านการปกครอง เป็นงานที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในองค์การ อันประกอบไปด้วยงานที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้คือ การรับบุคคล เข้าเป็นสมาชิกองค์กรคณะสงฆ์ การบัญญัติพระธรรมวินัย การวางระเบียบการลงโทษการตัดสินอธิกรณ์ การส่งเสริมความสามัคคีและการทำสังฆกรรมประเภทต่างๆ

(๒) งานด้านการให้การศึกษา เป็นการส่งเสริมให้พุทธบริษัทได้รับประโยชน์ในส่วนของตน ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาที่เป็นไปตามกระบวนการหรือ ตามลำดับขั้นของการศึกษา^{๓๐} มีการจัดสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาของภิกษุและคฤหัสถ์ เช่น การแต่งตั้งผู้ให้การอบรมศึกษาหรือแสดงธรรม การให้ถืออุปัชฌาย์และอาจารย์การให้ถือนิสสัยสังฆวิหริกวัตรและอันตวาสิกวัตร เป็นต้น

(๓) งานด้านการเผยแผ่ศาสนา เป็นการประกาศเผยแผ่หลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการส่งเสริมให้มีการศึกษาและการปฏิบัติ^{๓๑} เช่น การส่งเสริมงานด้านการเผยแผ่ การจัดส่งบุคคลไปทำงานด้านการเผยแผ่ต่างๆ และการตรวจเยี่ยมแนะนำวิธีการเผยแผ่ เป็นต้น

(๔) งานด้านสาธารณูปการ คือ การดูแลนวรรรม การก่อสร้างเสนาสนะที่อยู่อาศัยและการใช้คนวัดให้ทำงาน^{๓๒} เป็นต้น

๒) ลักษณะงานที่จัดเป็นแผนก (Department) ด้วยการพิจารณาลักษณะงานที่เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์ เมื่อเห็นว่ามิจิจกรรมที่เหมือนกันก็จัดไว้ด้วยกันเป็นหมวดหมู่ของงาน ซึ่งลักษณะงานเช่นนี้ในองค์กรคณะสงฆ์ได้แก่ การสมมติแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์ให้เป็นผู้มีหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งตามแต่สงฆ์จะเห็นสมควรด้วยกิจนั้นๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์ เพราะการที่คนมาอยู่

^{๒๙} พงศ์สันท์ ศรีสมทรัพย์และชลิดา ศรมณี รัช., หลักการจัดองค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ห.จ.ก.แสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๙๗.

^{๓๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๔/๗๘.

^{๓๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๓๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๔-๓๒๓/๘๙-๑๕๐.

ร่วมกันเป็นคณะ ย่อมมีกิจการอันเป็นกลางที่เรียกว่าเป็นของคณะเกิดขึ้น คณะนั้นต้องจัดคนในคณะให้รับหน้าที่ทำกิจการนั้นเป็นแผนๆ^{๓๓}

การแต่งตั้งสมมติผู้ทำการแทนสงฆ์คือ การมีมติร่วมกันหรือการยอมรับร่วมกัน โดยการที่ประชุมสงฆ์ตกลงมอบหมายหรือแต่งตั้งภิกษุให้ทำกิจหรือเป็นเจ้าหน้าที่ในเรื่องอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๓๔} เพื่อที่จะดำเนินการแทนคณะสงฆ์ตามที่ได้รับมอบหมายหน้าที่นั้นๆ เป็นการแบ่งงานตามกิจที่มีขึ้นในสงฆ์ หรือหมู่คณะนั้น ๆ โดยอาศัยความรู้ความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเป็นผู้ดำเนินการร่วมกัน ด้วยการมอบหมายงานแก่บุคคลที่เห็นว่า มีคุณสมบัติเหมาะสม พระภิกษุรูปเดียวแต่เป็นผู้มีความรู้และความสามารถอาจได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่หลายๆ อย่างพร้อมกันก็ได้ โดยประเภทของผู้ทำการแทนสงฆ์ ตามพระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตไว้มี ดังนี้

(๑) เจ้าอธิการแห่งจีวร ประกอบไปด้วยผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้คือ ผู้รับจีวร เรียกว่า จีวรปฏุกคาหกะ ผู้เก็บจีวร เรียกว่า จีวรนิทหกะ ผู้แจกจีวร เรียกว่า จีวรภาชกะ ภิกษุรูปเดียวอาจทำหน้าที่ทั้ง ๓ ประการก็ได้ โดยการสมมติในคราวเดียวกัน

(๒) เจ้าอธิการแห่งอาหาร ประกอบไปด้วยผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้คือ เป็นผู้แจกภัต เรียกว่า ภัตตุเทศกะ เป็นผู้แจกยา เรียกว่า ยาคุภาชกะ เป็นผู้แจกผลไม้ เรียกว่า ผลภาชกะ เป็นผู้แจกของขบเคี้ยว เรียกว่า ชัชชภาชกะ

(๓) เจ้าอธิการแห่งเสนาสนะ ประกอบไปด้วยผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้คือ เป็นผู้มีหน้าที่แจกเสนาสนะ เรียกว่า เสนาสนคาหาปกะ เป็นผู้แต่งตั้งเสนาสนะ เรียกว่า เสนาสนปัญญาปกะ ภิกษุรูปเดียวอาจรับทั้ง ๒ หน้าที่ได้

(๔) เจ้าอธิการแห่งอาราม ประกอบไปด้วยผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้คือ มีหน้าที่เป็นผู้ใช้คนทำการวัดเรียกว่า อารามิกเปสกะผู้มีหน้าที่ใช้สมาเนรเรียกว่า สามเนรเปสกะ เป็นผู้มีหน้าที่ดูแลนวกกรรม เรียกว่า นวกัมมิกะ

การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเพื่อทำหน้าที่แทนสงฆ์ในสังฆกรรมต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการกำหนดคุณสมบัติไว้แตกต่างกันตามแต่ละชนิด โดยหลักกว้างๆ นั้น จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติคือ เว้นจากอคติ ๔ และเป็นผู้ฉลาดและรู้จักกิจนั้นๆ เป็นอย่างดี^{๓๕} จึงจะได้รับ การแต่งตั้งจากสงฆ์ให้ทำหน้าที่ตามกิจที่เกิดขึ้นนั้นๆ

๓) ลักษณะงานที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะด้าน ซึ่งเป็นการจัดแบ่งงานให้สมาชิกในองค์กรเพื่อปฏิบัติงาน โดยพิจารณาถึงความถนัดและความสามารถส่วนบุคคลเป็นหลัก ซึ่งในองค์การคณะสงฆ์ตรงกับลักษณะงานในตำแหน่ง “เอตทัคคะ”^{๓๖} ที่พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งให้แก่พระสาวกในฐานะที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีคุณธรรมในด้านนั้นๆ เป็นการเฉพาะ เช่น พระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญญามากทรงแต่งตั้งเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งปวง ในด้านมีปัญญาและยังได้ชื่อว่าเป็นพระ

^{๓๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข (เล่ม ๓) หลักสูตรนักรธรรมชั้นเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๓-๗๒.

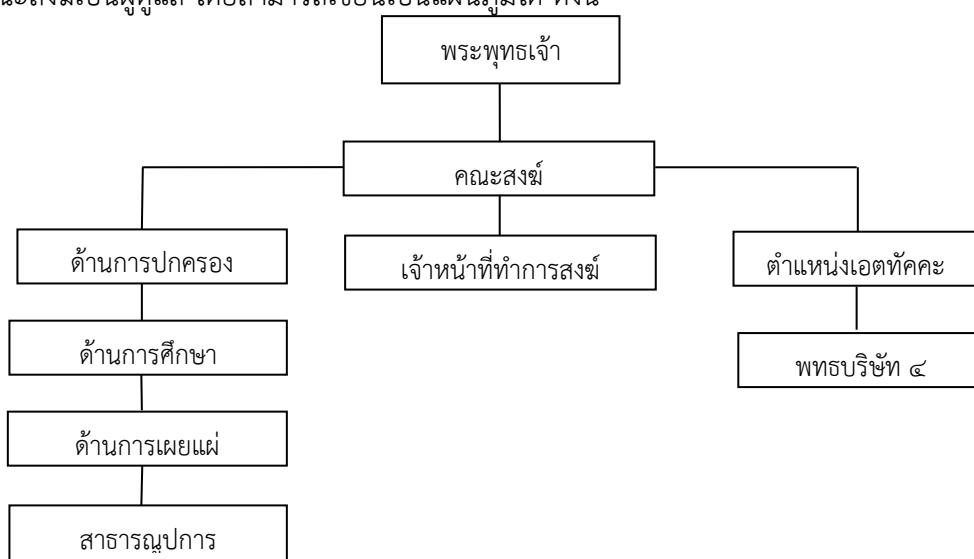
^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐๑.

^{๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๒/๒๐๓.

^{๓๖} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘-๒๓๔/๒๕-๓๐.

ธรรมเสนาบดี ส่วนพระโมคคัลลานะ เป็นผู้มึนฤทธิ์มาก ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้เลศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในด้านมึนฤทธิ์ทำงานช่วยในด้านการปกครองสงฆ์ เป็นต้น ตำแหน่งเหล่านี้ในระยะเวลาแรกๆ มีไม่มากนัก แต่เมื่อพระพุทธองค์ทรงเห็นว่ามีความสำคัญต่อพระสาวกและเหล่าพุทธบริษัท จึงได้ทรงแต่งตั้งให้ทั้งพุทธบริษัท ๔ ที่มีความรู้ความสามารถแต่ละด้านที่แตกต่างกัน เพื่อเป็นการให้กำลังใจและส่งเสริมการปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างของพุทธบริษัทรุ่นหลังๆ

การแบ่งงานในองค์การพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล จึงมีลักษณะงานที่แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ งานที่มีการปฏิบัติอยู่เป็นประจำ การจัดงานเป็นแผนก และการแบ่งงานตามความชำนาญเฉพาะด้าน ตามกิจการขององค์การพระพุทธศาสนาในสมัยนั้น ซึ่งมอบภาระหน้าที่หลักให้คณะสงฆ์เป็นผู้ดูแล โดยสามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๓ โครงสร้างการมอบหน้าที่ในองค์กรในสมัยพุทธกาล^{๓๗}

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ

อำนาจหน้าที่ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธอำนาจที่ไม่เกิดจากพระธรรมวินัย แต่ให้การยอมรับอำนาจที่มาจากหน้าที่ มีศรัทธา เห็นคุณค่าของหลักธรรม คำสอนนั้น และปฏิบัติตามด้วยความเคารพ เช่น กุลบุตรที่เข้ามาบวชเป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ ล้วนเกิดจากศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา เมื่อปฏิบัติตนจนเห็นประโยชน์ในพระพุทธศาสนาแล้ว จึงนำไปสั่งสอนคนอื่นต่อไป

การมอบอำนาจหน้าที่ในองค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้น เริ่มจากที่พระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกออกประกาศพระพุทธศาสนา ปรากฏว่ามีกุลบุตรต้องการบวชเป็นจำนวนมาก และเมื่อมีผู้ต้องการจะบวชพระสาวกก็จะนำมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อบวชให้ ซึ่งเป็นความลำบากแก่พระสาวกและผู้ที่ต้องการจะบวช พระพุทธองค์จึงทรงประทานอนุญาตให้พระสาวกเป็นพระอุปัชฌาย์บวชกุลบุตรที่มีศรัทธาในท้องถิ่นและชนบทที่ห่างไกลนั้นๆ ได้ โดยไม่ต้องนำมาเฝ้าพระองค์ ด้วย

^{๓๗} พระยุพธนา รมณียธมโม, การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล, หน้า ๖๐.

วิธีการบวชแบบ “ติสรณคณูปสัมปทา”^{๓๘} เมื่อพระสาวกรูปใดได้รับมอบหมายหน้าที่แล้ว ก็จะได้สิทธิในการกระทำหรือในการตัดสินใจในสิ่งต่างๆ ภายในขอบเขตหน้าที่ที่ตนได้รับมอบ ซึ่งเป็นปอเกิดของอำนาจตามมาคือ มีอำนาจในการพิจารณาความดีความชอบหรือมีความสามารถทำการลงโทษผู้ได้บังคับบัญชาได้

ส่วนความรับผิดชอบนั้น จะเห็นได้จากที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสาวก ผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมเป็นอุปชฌาย์ให้การบวชแก่กุลบุตรแล้ว เพื่อไม่ให้เป็นปัญหาในการปกครองจึงทรงให้พระสาวกหรือภิกษุผู้นั้นถืออุปชฌาย์อันเป็นข้อปฏิบัติระหว่างอุปชฌาย์และสัทธิวาสิกจะพึงปฏิบัติต่อกัน เรียกว่า อุปชฌาย์วัตรและสัทธิวาสิกวัตร

การที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาต ให้มีการถืออุปชฌาย์วัตรและสัทธิวาสิกวัตรดังกล่าวนี้ ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งก็จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์จะมอบหน้าที่ในการปกครองพระสงฆ์ในเบื้องต้นให้เป็นภาระโดยตรงของพระอุปชฌาย์จะต้องรับผิดชอบ เพราะพระอุปชฌาย์แต่ละรูปนั้นเปรียบเสมือนเป็นบิดาบังเกิดเกล้าที่ให้กำเนิดแก่บุตรผู้เป็นสัทธิวาสิก ดังนั้น การอบรมพร่ำสอนให้บุตรได้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบจึงเป็นภาระเบื้องต้นของผู้เป็นบิดามารดาที่จะต้องรับผิดชอบต่อสามัญสำนึกของผู้ให้กำเนิด^{๓๙} จะเห็นได้ว่าหน้าที่และความรับผิดชอบจะต้องมีความสัมพันธ์กันจึงจะทำให้การปฏิบัติงานนั้นสำเร็จและเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม

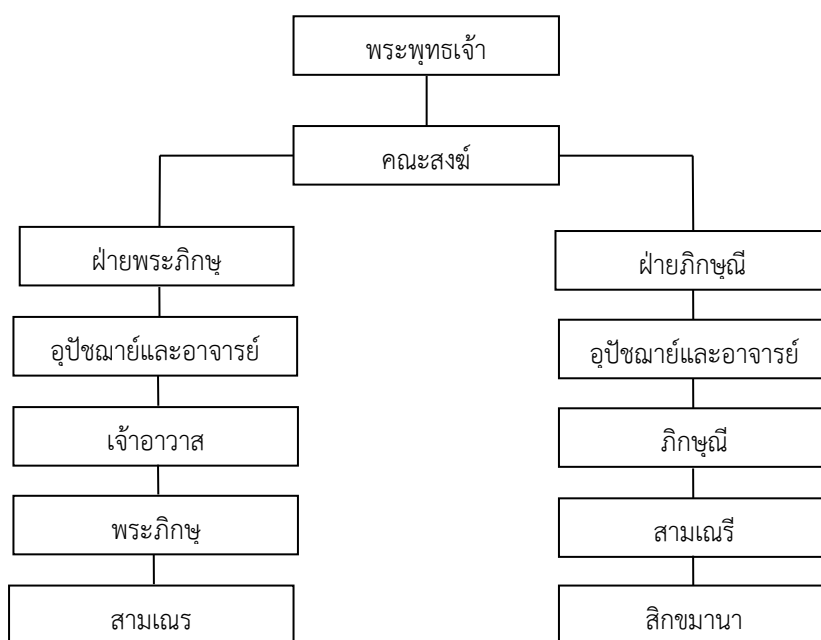
หลักการมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล นั้น พระพุทธองค์ทรงประทานหลักการที่เป็นระเบียบการเพื่อใช้ในการสรรหา การคัดเลือกและการดำเนินงานเป็นไปด้วยความยุติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย โดยพิจารณาแล้วสามารถสรุปได้ ๓ ประการ คือ ๑) หลักพระวินัย คือ การแต่งตั้งสมมติด้วยการถือเอาอายุพรรษาเป็นเครื่องมือกำหนด เพื่อให้พระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งสมมติได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ เพราะผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจะประกอบไปด้วยภาวะที่สามารถปกครองตนเองและสามารถปกครองคนอื่น ๒) หลักพระธรรม คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเพื่อทำการแทนสงฆ์ โดยถือเอาความสามารถเป็นหลักในการแต่งตั้ง มอบหมายหน้าที่ให้ดำเนินการในกิจนั้นๆ ทั้งนี้เพราะเหตุที่ว่า พระภิกษุบางรูปถึงจะมีพรรษาตามที่กำหนดแล้ว แต่อาจจะเป็นผู้มีอุปนิสัยในด้านอื่นไม่ตรงกับหน้าที่นั้นๆ หรืออาจเป็นผู้ที่ไร้ความสามารถเป็นผู้เฝ้าเวลาไม่ฉลาดในกิจที่ได้รับการแต่งตั้ง ดังนั้น จึงต้องอาศัยหลักความสามารถเป็นเครื่องกำหนดคุณสมบัติเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้ เช่น การแต่งตั้ง พระโมคคัลลานะและพระสารีบุตรเป็นอัครสาวกชายชวา เป็นต้น ๓) หลักพระธรรมวินัยรวมกัน คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์โดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นการถือเอาอายุพรรษาและความสามารถเป็นเครื่องในการกำหนดคุณสมบัติเพื่อแต่งตั้งสมมติ ซึ่งผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งอาจจะเป็นผู้ที่มีพรรษามากหรือพรรษาน้อยก็ได้

การจัดช่วงการบังคับบัญชาในองค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะฝ่ายภิกษุบริษัทนั้น พระพุทธองค์ไม่ได้กำหนดไว้ตายตัวว่าผู้ปกครองคนหนึ่งจะต้องมีผู้ได้บังคับบัญชากันคน แต่ในกาลหนึ่งมีพระภิกษุได้ถกเถียงกันเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวทำให้ความนี้ทราบถึงพระพุทธเจ้า

^{๓๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒.

^{๓๙} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๙.

พระพุทธองค์จึงได้ทรงรับสั่งเป็นอนุบัญญัติกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุรูปเดียวซึ่งเป็นผู้ฉลาดสามารถใช้สามเณร ๒ รูปให้อุปัฏฐากได้หรืออนุญาตให้ใช้สามเณรเท่าที่สามารถจะตักเตือนพร่ำสอนให้อุปัฏฐากได้”^{๔๐} ดังนั้น ลักษณะการจัดสายการบังคับบัญชาในองค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลโดยเฉพาะสายการบังคับบัญชาของคณะสงฆ์สามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๔ สายการบังคับบัญชาของคณะสงฆ์ในองค์การสมัยพุทธกาล^{๔๑}

สรุปความว่า องค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้นได้ก่อกำเนิดขึ้น โดยพระพุทธเจ้า ต่อมาเมื่อองค์การมีความเจริญเติบโตขึ้น พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารปกครอง และ ให้การศึกษาแก่สมาชิกภายในองค์การให้โอกาสในการพัฒนาตนเอง เพื่อให้ได้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา โดยมีพระธรรมวินัยครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกอย่าง เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติ สิทธิหน้าที่ และวิธีการรับสมาชิกใหม่เข้ามาสู่องค์การและคณะสงฆ์ การดูแลสมาชิกใหม่ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์และรวมถึงระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา การจัดทำ การเก็บรักษาและการแบ่งสรรปัจจัย ๔ เป็นต้น^{๔๒} ทั้งหมดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้พุทธวิธีการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ ชี้แจงวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การ เพื่อประสานงานสมาชิกภายในองค์การให้ดำเนินงานไปทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์การพระพุทธศาสนาที่ใฝ่หวังไว้

จากพุทธวิธีการบริหารจัดการและผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า พุทธวิธีการบริหารจัดการ มีความหมายที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ ดังตาราง ๒.๔ ดังนี้

^{๔๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๘.

^{๔๑} พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า๖๘-๗๐.

^{๔๒} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรม จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๔๘-๔๔๙.

ตารางที่ ๒.๔ พุทธวิธีการบริหารจัดการ

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๓๘, หน้า ๒-๓)	๑. จัดตั้งวางเป็นระบบระเบียบในหมู่มนุษย์ ๒. ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ ๓. กฎแห่งเหตุปัจจัย
แสวง อุดมศรี (๒๕๔๖, หน้า ๖-๗)	๑. ฝึกชุปาติโมกข์และฝึกชุนีปาติโมกข์ ๒. เพิ่มเติมให้สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้วมีความรัดกุมมากยิ่งขึ้น ๓. ให้เหมาะสมแก่การกระทำความผิดหรือการล่วงละเมิด ๔. กฎหรือข้อบังคับสำหรับฝึกอบรมกายและวาจา
พงศ์สัมพันธ์ ศรีสมทรัพย์ (๒๕๓๑, หน้า ๑๙๗)	๑. ร่วมกันทำงานในรูปขององค์การ ๒. การแบ่งหน้าที่และมอบหมายงานให้เหมาะสมกับบุคคล ๓. ทำตามความถนัดและความรู้ความสามารถ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (๒๕๓๘, หน้า ๕๓-๗๒)	๑. การสมมติแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์ ๒. จัดคนในคณะให้รับหน้าที่ทำกิจการนั้นเป็นแผนกๆ
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๓, หน้า ๓๐๑)	๑. การแต่งตั้งสมมติผู้ทำการแทนสงฆ์ ๒. การมีมติร่วมกันหรือการยอมรับร่วมกัน
แสวง อุดมศรี (๒๕๔๖, หน้า ๓๙)	๑. การอบรมพร้าสอนให้ได้ประพตฺตี ๒. จะต้องรับผิดชอบด้วยสามัญสำนึกของผู้ให้กำเนิด
พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๖, หน้า ๔๔๘-๔๔๙)	๑. ให้โอกาสในการพัฒนาตนเอง ๒. มีพระธรรมวินัยครอบคลุมการดำเนินชีวิต ๓. กำหนดคุณสมบัติ สิทธิหน้าที่ ๔. การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์และรวมถึงระเบียบ

๒.๒ หลักการบริหารจัดการองค์กร

๒.๒.๑ การบริหารสมัยเก่า

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารและการจัดการองค์การของนักวิชาการหลายท่านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พบว่าการจัดการตามแนวความคิดสมัยเก่าหรือการจัดการแบบคลาสสิก (Classical Management) นั้น ได้เริ่มขึ้นในปลายศตวรรษที่ ๑๘ หลังจากที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมและมีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนถึงต้นศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งแนวคิดนี้ เป็นการบริหารจัดการ

บนสมมติฐานที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล หลักการสำคัญของแนวคิดนี้จึงเป็นการกำหนดกระบวนการบริหารขึ้นมาอย่างมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้มีการปฏิบัติ ตามกระบวนการที่กำหนดไว้โดยมุ่งเน้นที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness) ของการปฏิบัติงาน และการบริหารจัดการ ซึ่งประกอบด้วยหลักสำคัญ ๔ ประการ ดังนี้

๑) การจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการในการปฏิบัติงาน การผลิต การบริการ และวิเคราะห์วิธีการทำงาน จัดตั้งมาตรฐานของงาน กำหนดกฎระเบียบและวิธีการทำงาน ภายใต้หลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ บุคคลที่มีชื่อเสียง และได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้บุกเบิกในแนวความคิดนี้คือ Frederick W. Taylor ซึ่งเป็นวิศวกรเครื่องยนต์ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมถลุงเหล็ก ในปี ค.ศ. ๑๘๘๔ ได้นำเสนอแนวความคิดที่มีจุดเน้น (Focus) คือ การสร้างประสิทธิภาพของการทำงานอย่างมีความเป็นเหตุเป็นผลของพนักงานในระดับปฏิบัติงานขององค์การ (the lowest of organization) เพื่อที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงาน^{๔๓}

หลักการจัดการตามแนวความคิดของ Taylor สรุปได้ดังนี้

(๑) พัฒนาวิธีการทำงานวิธีที่ดีที่สุด (one best way) ที่ผ่านการวิเคราะห์ห้อย่างมีหลักเกณฑ์แทนการใช้กฎที่ไม่แน่นอน (rule of thumb)

(๒) ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่มีหลักเกณฑ์คัดเลือก ฝึกหัด สอน และพัฒนาคนงานให้มีคุณสมบัติตรงตามงานที่ปฏิบัติเพราะในอดีตคนงานจะทำงานของตน และแสวงหาประสบการณ์ ไปเรื่อยๆ จนพบวิธีที่ดีที่สุดด้วยตนเอง

(๓) มีการร่วมมือกับคนงานอย่างจริงจัง เพื่อให้เชื่อมั่นได้ว่างานทั้งหมดได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่ได้พัฒนาขึ้น

(๔) มีการแบ่งงาน (division of labor) และความรับผิดชอบระหว่างการจัดการ และแรงงานหรือกล่าวง่ายๆ ว่ามีการแบ่งงาน และความรับผิดชอบระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายผลิต เพราะในอดีตงานและความรับผิดชอบส่วนใหญ่ตกอยู่กับฝ่ายผลิต

(๕) มีการพัฒนาพนักงานให้มีความสามารถสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้เพื่อตัวพนักงานเองและความเจริญรุ่งเรืองขององค์การ

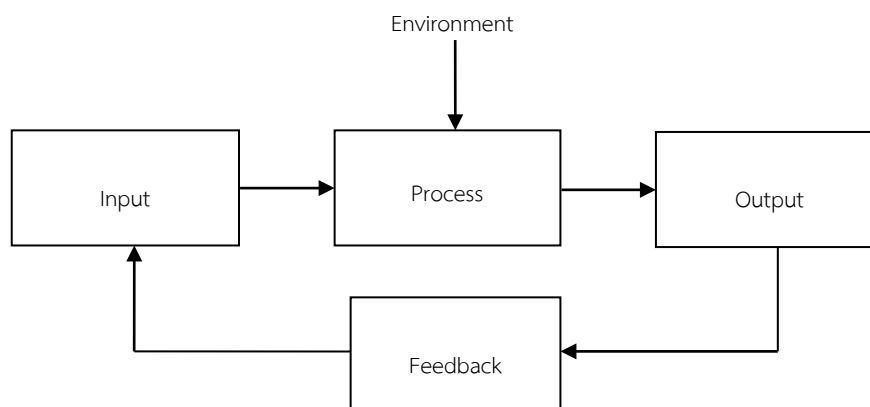
กล่าวโดยสรุป เทย์เลอร์เสนอให้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการคัดเลือกพนักงานให้เหมาะสมกับงานและการฝึกงานให้ทำตามวิธีการที่ดีที่สุดและประหยัดเวลามากที่สุด ตลอดจนมีการแบ่งงานระหว่างฝ่ายบริหารและคนงานอย่างชัดเจน

๒) การบริหารเชิงระบบ^{๔๔} (Systematic of Management) คือ การกำหนดกระบวนการในการบริหารงานอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์ (relation) กันของหน่วยย่อยๆ ที่มีความเกี่ยวข้องและการปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเป็นระบบ (System) โดย Norbert Wiener เป็นผู้เสนอแนวความคิดขององค์การอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกว่า องค์การเป็นระบบอย่างหนึ่ง ที่ประกอบด้วย

^{๔๓} ทองใบ สุตชาลี ผศ.ดร., **ทฤษฎีองค์การ: วิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและการประยุกต์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

^{๔๔} เสนาะ ดิยาวี, **หลักการบริหาร (แก้ไขปรับปรุงใหม่)**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๗.

สิ่งนำเข้า (input) กระบวนการ (process) สิ่งส่งออก (output) ข้อมูลย้อนกลับ(feedback) และสภาพแวดล้อม (environment) สามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๕ การบริหารเชิงระบบของ Norbert Wiener

จากแผนภูมิดังกล่าว มีแนวทางการพิจารณาเกี่ยวกับองค์การในเชิงระบบ โดยจำแนกได้ ๓ แนวทางคือ ระบบโครงสร้าง ระบบกระแสของงานและระบบคน ความคิดเกี่ยวกับระบบเป็นแนวความคิดที่นิยมนำมาใช้ในการวิเคราะห์เรื่องของการบริหารได้อย่างเหมาะสม เพราะระบบมีคุณสมบัติคือมีขอบเขตที่แน่นอนประกอบไปด้วยระบบย่อยต่างๆ ที่มีการกำหนดกระบวนการและขั้นตอนในการทำงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย ๔ ประการ คือ

- (๑) ต้องระบุหน้าที่และความรับผิดชอบของงานไว้อย่างชัดเจน
- (๒) กำหนดวิธีการที่เป็นมาตรฐานสำหรับใช้ในการทำงาน
- (๓) กำหนดวิธีการอย่างชัดเจนในการเก็บรวบรวม ดำเนินการการส่งและการ

วิเคราะห์ข้อมูล

- (๔) กำหนดระบบบัญชีต้นทุนค่าแรงและการควบคุมเพื่อสะดวกต่อการประสานงานภายใน

ทฤษฎีระบบให้ความสำคัญกับข้อมูลป้อนกลับ เพื่อปรับการทำงานของระบบ ให้เป็นปกติ นอกจากนั้น การพึ่งพาอาศัยกันของส่วนต่างๆ ในระบบยังสำคัญเช่นกัน เนื่องจากกลไกมีความสัมพันธ์กับเป้าประสงค์ของระบบ ซึ่งมีความสำคัญกับพฤติกรรมองค์การและอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้ไม่ให้ความสำคัญกับการเติบโตของระบบ รวมถึงบทบาทของสภาวะภายนอกองค์การต่อกระบวนการต่างๆ ของระบบ

๓) การจัดการแบบหลักการบริหาร (Administrative principle) บุคคลสำคัญที่กำหนดหลักการบริหารขึ้นมา คือ Henry. Fayol ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของทฤษฎีการปฏิบัติการและการจัดการตามหลักการบริหาร Fayol เป็นวิศวกรในบริษัทเหมืองแร่แห่งหนึ่งในประเทศฝรั่งเศส ได้ทำการศึกษาและคิดค้นถึงกระบวนการจัดการในรูปแบบใหม่ และได้เสนอแนวคิด การจัดการเป็นกระบวนการ (Management process school) ที่มีจุดเน้นความเป็นเหตุเป็นผล ในการบริหารงานของผู้บริหารระดับสูงขององค์การ (Top organization) โดยเสนอแนะให้เห็นว่าผู้บริหารมีภารกิจที่

สำคัญ ในการบริหารงานที่เป็นกระบวนการต่างๆ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organization) การบังคับบัญชา (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) การควบคุม (Controlling)

Henry Fayol ได้เสนอหลักการบริหารการจัดการ ๑๔ ข้อ^{๕๕} คือ

- ๑) การแบ่งงานกันทำ (Division of work)
- ๒) อำนาจหน้าที่ (Authority)
- ๓) ระเบียบวินัย (Disciplines)
- ๔) เอกภาพในสายการบังคับบัญชา (Unity of command)
- ๕) เอกภาพในการอำนวยการ (Unity of direction)
- ๖) ประโยชน์ส่วนตัวย่อมเป็นรองประโยชน์ส่วนรวม (Subordination of individual interest to general interest)
- ๗) การให้ผลประโยชน์ตอบแทนพนักงาน (Remuneration of personnel)
- ๘) การรวมอำนาจ (Centralization)
- ๙) การจัดลำดับของสายงาน (Scalar chain)
- ๑๐) ความมีระเบียบ (Order)
- ๑๑) ความเป็นธรรม (Equity)
- ๑๒) ความมั่นคงในการทำงาน (Stability of tenure of personnel)
- ๑๓) ความคิดริเริ่ม (Initiative)
- ๑๔) ความสามัคคี (Esprit de corps)

เป็นที่น่าสังเกตว่าฟาโยลไม่ได้กล่าวถึง "การสื่อสาร" (communication) ว่าเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของการบริหารงานดังที่กล่าวมาข้างต้นเลย อย่างไรก็ตาม การที่ผู้จัดการของหน่วยงานหนึ่งๆ จะปฏิบัติงานโดยยึดองค์ประกอบดังกล่าวเป็นหลักจำเป็นต้องใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือ เช่น ผู้จัดการต้องมีการติดต่อสื่อสารกับฝ่ายต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอในการวางแผนการจัดระเบียบ การสั่งการ การสร้างความร่วมมือกันและการควบคุม ให้การปฏิบัติงานนั้นดำเนินไปตามแผนที่วางไว้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาทของการสื่อสารได้แฝงอยู่ในองค์ประกอบการบริหารงานดังกล่าว

และการสื่อสารในองค์การรูปแบบนี้เป็นการสื่อสารในแนวตั้งจากบนลงล่างคือจากผู้บังคับบัญชาไปยังผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งเป็นการสื่อสารเกี่ยวกับคำสั่งและแนวทางปฏิบัติงาน การสื่อสารจากล่างขึ้นบนและแนวระนาบระหว่างพนักงานไม่ได้รับการส่งเสริม เนื้อหาของการสื่อสารควรเกี่ยวกับงานเป็นหลัก ไม่ควรเป็นไปเพื่อการสร้างปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ในสังคม

โดยสรุป ฟาโยลกล่าวว่า องค์การที่ดีจะต้องมีโครงสร้างชัดเจนและพนักงานต้องตระหนักถึงตำแหน่งและบทบาทของตนในองค์การ โครงสร้างที่ชัดเจนทำให้การทำงานขององค์การเป็นไปโดยราบรื่น มีการให้รางวัลพนักงานอย่างเท่าเทียมกันขึ้นกับความรู้ความสามารถและพนักงานต้องเห็นประโยชน์ขององค์การสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนตน

^{๕๕} บรรยงค์ โตจินดา, องค์การและการจัดการ, หน้า ๑๓๒.

๔) การจัดการแบบระบบราชการ (Bureaucracy System) คือ ระบบการบริหารงานที่มีการแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานอาศัยกฎระเบียบที่แน่นอนลักษณะการบังคับบัญชาเป็นไปตามลำดับชั้น เป็นการบริหารงานในองค์การขนาดใหญ่ ได้แก่ การบริหารงานของรัฐบาลหรือองค์การเอกชนที่มีการพัฒนาเป็นองค์การ องค์การขนาดใหญ่ก็จัดเข้าข่าย การบริหารงานในระบบราชการได้เช่นกัน

Max Weber เป็นบุคคลแรกที่ทำการศึกษากระบวนราชการในรูปแบบองค์การอย่างเป็นทางการ และกล่าวว่าระบบราชการคือการใช้อำนาจปกครอง ซึ่งอำนาจมีที่มาจากรากฐานความถูกต้องที่คนในสังคมให้การยอมรับ Weber ได้กำหนดหลักการของระบบราชการไว้ดังนี้^{๔๖}

- (๑) กฎ (Rule)
- (๒) ไม่ยึดตัวบุคคล (Impersonality)
- (๓) มีการแบ่งงานกันทำ (Division of labor)
- (๔) โครงสร้างแบบลำดับชั้นตอนสายการบังคับบัญชา (Hierarchical structure)
- (๕) โครงสร้างอำนาจหน้าที่ (Authority structure) แบ่งอำนาจออกเป็น ๓ ประเภทคือ อำนาจตามลักษณะส่วนตัวหรือบารมีอำนาจ (Charismatic domination) อำนาจตามประเพณีนิยม (Traditional domination) อำนาจตามกฎหมาย (Legal/Rational domination)
- (๖) มีข้อผูกมัดด้านอาชีพระยะยาว (Lifelong career commitment)
- (๗) ความมีเหตุผล (Rationality)

เราอาจมองเห็นรูปแบบการบริหารงานที่ใช้ระบบราชการในองค์การของรัฐและเอกชนต่างๆ ซึ่งเป็นการบริหารงานแบบรวมศูนย์เป็นไปตามระบบระเบียบที่วางไว้และมีการใช้อำนาจหน้าที่การบังคับบัญชาตามขั้นตอน การสื่อสารในองค์การที่ใช้ระบบนี้จะเป็นแนวตั้ง จากบนลงล่างตามสายงานการบังคับบัญชา ผู้บริหารสูงสุดมีอำนาจการบังคับบัญชาไล่เรียงกันลงมาตามลำดับชั้น การสื่อสารจากล่างขึ้นบนมีปริมาณน้อยกว่า

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีของเวเบอร์กล่าวถึงลักษณะ "ในอุดมคติ" ขององค์การที่รู้จักกันในนามขององค์การระบบราชการ เวเบอร์เสนอว่าองค์การแบบนี้ควรดำเนินการในระบบปิดและควบคุมโดยอำนาจการบริหารงานที่มาจากเหตุผลและกฎหมาย การบริหารงานองค์การ ที่ใช้ระบบราชการจะต้องมีการใช้กฎระเบียบที่เข้มงวด มีการแบ่งงาน การบริหารงานตามลำดับชั้นโดยชัดเจนและการรวมศูนย์อำนาจเหล่านี้จะทำให้องค์การมีความเป็นทางการโดยไม่มีอารมณ์ของบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้อง

๒.๒.๒ การจัดการสมัยใหม่

เนื่องจากสภาพแวดล้อมขององค์การมีความไม่แน่นอน ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาล ซึ่งจะเห็นได้ในสังคมปัจจุบันการจัดการมีการแข่งขันกันในระดับประเทศ และระหว่างประเทศ การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce) และความท้าทายอื่นๆ ทำให้ผู้บริหารไม่สามารถ ทำนายและควบคุมด้วยวิธีการแบบดั้งเดิมได้ องค์การหลายๆ องค์การมีการเปลี่ยนแปลงโดยมีความยืดหยุ่น มีการกระจายอำนาจและให้ความสำคัญกับการประสานกันในแนวนอน กระบวนการ

^{๔๖} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ รศ.และคณะ, **ทฤษฎีองค์การ ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทริสฟิล์มและโซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๖๔-๖๗.

จัดการองค์การในปัจจุบันจึงต้องให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การด้วย แนวความคิดในการจัดการสมัยใหม่จึงเปลี่ยนแปลงไป เช่น การบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Management) ซึ่งคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ของปัจจัยภายในองค์การเอง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกองค์การ และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกด้วยกัน^{๔๗} เพื่อมุ่งปรับปรุงพฤติกรรมกรรมการจัดการตามสถานการณ์เฉพาะอย่างขององค์การ โดยประสมประสานแนวคิดในการบริหารจัดการที่สำคัญ ๔ ประการคือ แนวคิดแบบดั้งเดิม (Classical Perspective) แนวคิดเชิงพฤติกรรม (Behavioral perspective) แนวคิดเชิงปริมาณ (Quantitative perspective) และแนวคิดเชิงระบบ (System perspective)^{๔๘}

แนวคิดสมัยใหม่ (Modern Approach) ในการจัดการองค์การให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน โดยตั้งสมมุติฐานว่า มนุษย์เป็นสิ่งยุ่งยากซับซ้อนมีความต้องการที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แต่มีความรู้ความสามารถที่สามารถพัฒนาได้ตลอดเวลาอย่างไม่มีสิ้นสุด^{๔๙} แนวคิดทางการบริหารสมัยใหม่ นอกจากผสมผสานแนวคิดทั้ง ๔ แล้วยังต้องและเสริมด้วยแนวคิดเรื่องของการบริหารคุณภาพโดยรวม (TQM-Total Quality Management) การมุ่งสู่ความเป็นเลิศ การลดสายการบังคับบัญชาให้สั้นลง การเรียนรู้และปรับรูปแบบขององค์การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) การแสวงหาจากภายนอก เช่น การหาจุดเด่น (Benchmarking) และการหาจากแหล่งข้างนอก (Outsourcing) นอกจากนี้ ศิริวรรณและคณะ^{๕๐} ยังได้เสนอเครื่องมือ ในการจัดการยุคใหม่คือ Balance scorecard บรรษัท- ภิบาล (Good corporate governance) และเทคนิคลดข้อเสียในกระบวนการปฏิบัติงานด้วย Six Sigma

แต่ไม่ว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมและองค์การภาครัฐและเอกชนจะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างไรก็ตาม หน้าที่ทั้ง ๔ อย่างในกระบวนการจัดการ(Management Process) อันประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ก็ยังมีลักษณะคาบเกี่ยวสัมพันธ์กันไม่แยกจากกันเด็ดขาดและ แนวคิดทั้ง ๔ นี้ยังคงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างทันสมัย

แม้ว่าแนวคิดนี้จะมีมาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๑๖ ก็ตาม^{๕๑} ซึ่งการวางแผน (Planning) ได้แก่ การกำหนดเป้าหมายและหาวิธีการที่ทำให้บรรลุเป้าหมาย การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการจัดทรัพยากรและการเตรียมกิจกรรมที่จะมอบหมายให้คนหรือกลุ่มคนดำเนินการให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ การนำ (Leading) คือ กระบวนการในการกระตุ้นส่งเสริมคนให้ทำงานเพื่อบรรลุผลตามแผนงานที่กำหนดไว้ และการควบคุม (Controlling) เป็นกระบวนการในการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานเปรียบเทียบกับผลงานกับเป้าหมายหรือมาตรฐานและแก้ไขให้ได้ตามเป้าหมาย นอกจากนั้น

^{๔๗} เสนาะ ตีเยาว์ ศ., **หลักการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ , ๒๕๔๖), หน้า ๕๕.

^{๔๘} ศิริวรรณ เสรีรัตน์, สมชาย หิรัญกิตติและสมศักดิ์ วานิชยาภรณ์, **ทฤษฎีองค์การ**, หน้า ๑๗๖.

^{๔๙} เสนาะ ตีเยาว์, **หลักการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๕๖-๖๒.

^{๕๐} ศิริวรรณ เสรีรัตน์, สมชาย หิรัญกิตติ, สมศักดิ์ วานิชยาภรณ์, **ทฤษฎีองค์การ**, หน้า ๓๔๔.

^{๕๑} ลัทธิกาล ศรีวระมย์, **ประมวลสาระชุดวิชาการจัดการองค์การและทรัพยากรมนุษย์**, หน่วยที่ ๑-๕ (สาขาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

การจัดการยังเป็นการใช้ทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ ได้แก่ มนุษย์ วัสดุ อุปกรณ์ เงินทุน ตลอดจนสารสนเทศที่เกี่ยวข้องในองค์การอย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness)^{๕๐} การวัดความสำเร็จของการจัดการจึงสามารถพิจารณาได้จากประสิทธิผลคือ การวัดระดับของความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการและประสิทธิภาพคือ การวัดความสามารถในการใช้ทรัพยากรให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแพร่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค ๒” พบว่า องค์การประกอบด้วยผู้คนจำนวนมาก นับตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การที่จะทำให้สมาชิกขององค์การทำงานไปในทิศทางเดียวกันได้ ต้องอาศัยการสื่อสาร พูดคุย ชี้แจงให้ทุกคนมีความเข้าใจตรงกัน เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะ โดยมีการสื่อสารเป็นเครื่องมือสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฉะนั้น การสื่อสารจึงมีความสำคัญและจำเป็นมากต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะการทำงานร่วมกันให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ หากเปรียบเทียบองค์การคือร่างกายของคนเรา ระบบการสื่อสารก็เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่ทำหน้าที่ลำเลียงเลือดไปหล่อเลี้ยงทุกส่วนของร่างกาย เพื่อให้ร่างกายมีชีวิตอยู่และสามารถทำงานได้ ฉะนั้น องค์การที่ดีต้องมีระบบการสื่อสารภายในองค์การที่สะดวก รวดเร็ว ผู้บริหารต้องมีทักษะการสื่อสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ดี ทันต่อเหตุการณ์และถูกต้องตามความเป็นจริง เพื่อนำไปพิจารณาในการวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม ขณะเดียวกันผู้บริหารต้องมีความสามารถในการสื่อสาร ชี้แจง แสดงเหตุผล เป้าหมาย นโยบาย ระเบียบ แบบแผน ตลอดจนการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจนแก่พนักงานเพื่อให้กระบวนการบริหารและการปฏิบัติงานประสบความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้การสื่อสารยังช่วยคลายความสงสัย ความหวาดระแวง กระตุ้นและสร้างขวัญกำลังใจที่ดีให้กับพนักงานอีกด้วยทำให้พนักงานมีความรู้สึกดี รู้สึกเป็นเจ้าขององค์การและมีความมั่นใจในการทำงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ตรงกันข้ามหากองค์การที่มีระบบการสื่อสารไม่มีประสิทธิภาพหรือผู้บริหารขาดทักษะการสื่อสาร ก็จะทำให้สมาชิกและบุคลากรในองค์การไม่มีศรัทธา มีความระแวงสงสัย ไม่เข้าใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งกันขึ้นภายในองค์การ ในที่สุดกระบวนการบริหารที่ดีและอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการขับเคลื่อนองค์การนั้นก็จะประสบกับความล้มเหลว เพราะขาดความร่วมมือที่ดีจากพนักงานภายในองค์การ

จากหลักการบริหารจัดการองค์กรและผลการศึกษานักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า หลักการบริหารจัดการองค์กรมีความหมายที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ ดังตาราง ๒.๕ ดังนี้

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

ตารางที่ ๒.๕ หลักการบริหารจัดการองค์กร

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ทองใบ สุกขารีย์ (๒๕๔๒, หน้า ๖)	๑. จัดตั้งมาตรฐานของงาน ๒. กำหนดกฎระเบียบและวิธีการทำงาน ๓. การสร้างประสิทธิภาพของการทำงานอย่างมีความเป็นเหตุเป็นผล
เสนาะ ตีเยาว์ (๒๕๔๔, หน้า ๔๗)	๑. การกำหนดกระบวนการในการบริหารงานอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์ ๒. สิ่งนำเข้า (input) ๓. กระบวนการ (process) ๔. สิ่งส่งออก (output) ๕. ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ๖. สภาพแวดล้อม (environment)
ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (๒๕๓๙, หน้า ๖๔-๖๗)	๑. แบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานอาศัยกฎระเบียบที่แน่นอน ๒. องค์กรขนาดใหญ่ ๓. โครงสร้างแบบลำดับขั้นตอนสายการบังคับบัญชา ๔. การสื่อสารในองค์กรที่ใช้ระบบนี้จะเป็นแนวตั้ง
เสนาะ ตีเยาว์ (๒๕๔๖, หน้า ๕๕)	๑. การบริหารตามสถานการณ์ ๒. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกองค์กร ๓. กระจายอำนาจและให้ความสำคัญกับการประสานกันในแนวนอน
ลัทธิกาล ศรีวะรมย์ (๒๕๔๓, หน้า ๘)	๑. กำหนดเป้าหมายและหาวิธีการที่ทำให้บรรลุเป้าหมาย ๒. การจัดทรัพยากรและการเตรียมกิจกรรมที่จะมอบหมายให้คนหรือกลุ่มคน ๓. กระตุ้นส่งเสริมคนให้ทำงานเพื่อบรรลุผลตามแผนงานที่กำหนดไว้ ๔. ตรวจสอบผลการปฏิบัติงานเปรียบเทียบกับแผนงานกับเป้าหมายหรือมาตรฐาน

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ พบว่าได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยาม ความหมาย แนวทาง รูปแบบ หลักการ และทฤษฎีที่แตกต่างกัน เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ

จากการทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยามและ ความหมายที่แตกต่างกัน เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวถึงทรัพย์สินสมบัติของวัด^{๕๓} หมายถึงทรัพย์สินสมบัติของวัดที่อยู่ในครอบครองของวัด อันอาจใช้สอยแจกจ่ายได้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงพุทธวิธีบริหารในครั้งนีขอใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC คือ^{๕๔} การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การสั่งการ (Directing) และการควบคุม (Controlling)

ภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการคือ^{๕๕} การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การสั่งการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) การงบประมาณ (Budgeting) พิภพ กาญจนะ ได้เขียนแนวคิดเรื่องคู่มือการบริหารและการจัดการวัด กล่าวคือการบริหารและการจัดการวัด ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้า กับพระสงฆ์สาวก ไม่ได้เป็นผู้สร้างวัด การบริหารและจัดการวัดเป็นหน้าที่ของคนสร้างวัดให้ พระพุทธองค์และสาวกไม่ได้เป็นเจ้าของวัดและไม่อยู่ติดวัด เพราะจาริกสั่งสอนตามเทคนิคต่างๆ ในปัจจุบันการบริหารและการจัดการวัดเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ได้บัญญัติไว้ว่า^{๕๖} วัดมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจกรรมทั่วไป เจ้าอาวาสต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารและการจัดการวัด ในการบริหารและการจัดการวัดจะต้องประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน และงบประมาณ รุจิรี ภู่อสาร ได้เขียนเรื่องการบริหารจัดการที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administration) เป็นการจัดการ (Management) อย่างมีระบบแบบแผนเกี่ยวกับการใช้

^{๕๓}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท นานมีบุ๊คส์บลีเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๕๐๓.

^{๕๔}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

^{๕๕}ดิณ ปรัชญพฤทธิ, การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทางและปัญหา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๐.

^{๕๖}พิภพ กาญจนะ, คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๐.

ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้^{๕๗} สมยศ นาวิการ ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการ หมายถึงกระบวนการของการวางแผนการจัดองค์การ และสั่งการควบคุมกำกับ ความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้ลักษณะที่สำคัญของการบริหาร การบริหารมีลักษณะสำคัญ ๘ ประการดังนี้^{๕๘}

- ๑) การบริหารเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง
- ๒) การบริหารเป็นงานที่จุดหมาย
- ๓) การบริหารเป็นแนวทางสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมภายในและภายนอกองค์กร
- ๔) การบริหารเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของกลุ่มคน
- ๕) การบริหารจะได้รับผลสำเร็จด้วยดีก็แต่โดยการร่วมแรงร่วมใจของบุคคลอื่นๆ
- ๖) การบริหารจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ก็แต่โดยการใช้ความรู้ความชำนาญ
- ๗) การบริหารเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนไม่สามารถมองเห็นได้
- ๘) เจ้าของธุรกิจไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ผู้บริหารเสียเอง

การบริหารจัดการต้องใช้ความรู้ในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ในการบริหารงานต้องอาศัยบุคคล (Man) เงินทุน (Money) อุปกรณ์ต่างๆ (Material) การจัดการ (Management) และควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ^{๕๙}

สรุปได้ว่า แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ คือการบริหารเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับความสามารถของคณะบุคคล ธุรกิจการค้าก่อตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์โดยคณะบุคคล มิใช่เป็นความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพียงบุคคลเดียวเท่านั้น เพราะว่าคนเราย่อมมีขอบเขตความสามารถจำกัด ทั้งด้านกำลังกาย กำลังสมองและเวลา จึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลมาช่วยกันคิดช่วยกันทำงานร่วมกันอย่างมีทักษะและประสพการณ์

๒.๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ

จากการทบทวนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ พบว่าได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวทาง รูปแบบ หลักการ และทฤษฎีที่แตกต่างกัน เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

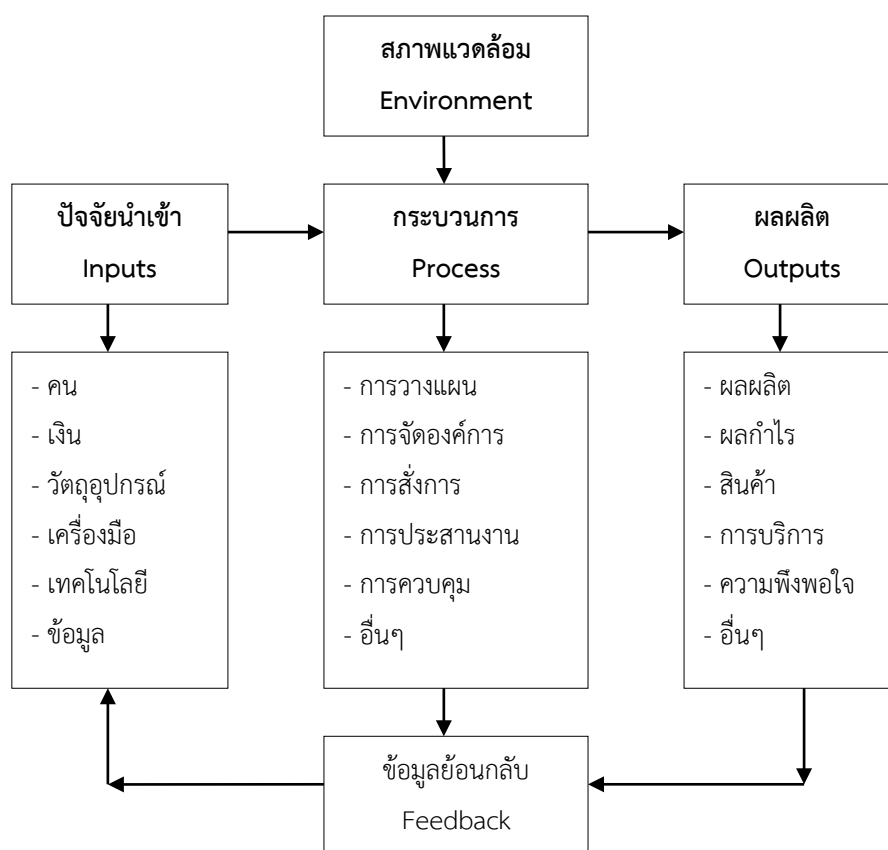
ทฤษฎีระบบของเดวิด อีสตัน (David Easton) ได้เน้นการบริหารจัดการที่ระบบชัดเจน เป็นการสร้างประสิทธิภาพให้เกิดแก่องค์กร ตามแนวคิดของทฤษฎีระบบมีสมมติฐานที่สำคัญว่า ทุกส่วนของระบบมีความสัมพันธ์กับทุกส่วนอื่นๆ ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นกับส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตกับส่วนอื่นๆ เนื่องจากส่วนประกอบทุกส่วนของระบบไม่มีความเป็นอิสระต่อกัน จากแนวความคิดนี้ในสายตาของนักบริหาร

^{๕๗} จูร์ ภูสาระ, การบริหารการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอยท์, ๒๕๕๐), หน้า ๔.

^{๕๘} สมยศ นาวิการ, การบริหารเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๕๒), หน้า ๗๙.

^{๕๙} วีระ อัมพันสุข, พุทธธรรมกับการบริหารบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : เอร่าวิณการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔.

มองว่า องค์กรใดๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็นธุรกิจเอกชนหรือรัฐบาล องค์กรทุกหน่วยงานต้องได้รับปัจจัยนำเข้า (Input) มากมายหลายประการ ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน โดยปัจจัยนำเข้าเหล่านี้จะได้รับกระบวนการ (Process) โดยองค์กรเพื่อผลิตภัณฑ์หรือปัจจัยนำออก (Output) ที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์^{๖๐}

แผนภาพที่ ๑ ทฤษฎีระบบของเดวิด อีสตัน

จากแผนภาพที่ ๑ ทฤษฎีระบบของเดวิด อีสตัน (David Easton) ได้แบ่งการดำเนินการขององค์กรเป็นระบบต่างๆ ดังต่อไปนี้

สภาพแวดล้อมภายใน (Environment) ประกอบด้วย สภาพการทำงาน โครงสร้างองค์กร บรรยากาศในการทำงาน และอื่นๆ

ปัจจัยนำเข้า (Inputs) ประกอบด้วย คน เงิน วัตถุดิบ เครื่องมือ เทคโนโลยี และข้อมูล

กระบวนการ (Process) ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน การควบคุม และอื่นๆ

ผลผลิต (Outputs) ประกอบด้วย ผลผลิต ผลกำไร สินค้า การบริการ ความพึงพอใจ และอื่นๆ

^{๖๐}วิเชียร วิทยอุดม, ทฤษฎีองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธีระฟิล์ม, ๒๕๕๔), หน้า ๖๘.

ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) สภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ ประกอบด้วย สังคม เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย คู่แข่งขัน องค์การอื่นๆ

เฮนรี ฟาโยล์ (Henry Fayol) ได้เสนอแนวทางการบริหารโดยมีความเชื่อว่า^{๖๑} เป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร ประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร ๕ ประการคือ

- ๑) การวางแผน (Planning)
- ๒) การจัดองค์การ (Organizing)
- ๓) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding)
- ๔) การประสานงาน (Coordinating)
- ๕) การควบคุม (Controlling)

เฮนรี ฟาโยล์ (Henry Fayol) ได้เสนอแนวทางการบริหารโดยมีความเชื่อว่า เป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร (Management Functions) ๕ ประการคือ^{๖๒}

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึงภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำ การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึงภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจำต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึงหน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้น และลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ

๔) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึงภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

^{๖๑}ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, **แนวคิดและทฤษฎี**, รัฐประศาสนศาสตร์, (คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๖.

^{๖๒}Price, Alan, **Human Resource Management**, In a Business Context, 2 edition, (London : Thomson Learning, 2004), p.110.

๕) การควบคุม (Controlling) หมายถึงภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

เฮนรี ฟาโยล์ (Henry Fayol) ได้กำหนดหลักการในการบริหารจัดการขึ้น ๑๔ ประการ เป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้^{๖๓}

๑) การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) เฮนรี ฟาโยล์ ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับการมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพท์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรยุคปัจจุบันได้

๒) อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และเฮนรี ฟาโยล์ ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของ แวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓) การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโยล์ ได้กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้อง ในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔) สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์กร ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดของลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการองค์กร (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์กรจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์กรได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสาย การบังคับบัญชาแต่ละแผนก ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

^{๖๓} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๕๔), หน้า ๖๙.

๕) การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสาย การบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไร อย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีค่าสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

๖) การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มี การวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นที่ร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่า จะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗) หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘) การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่า มีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙) ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำการต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดความสามารถของผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐) ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Power) การใช้กฎบังคับ (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะ ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้ปฏิบัติงานทั้งหมด และทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้ภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑) ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์กร ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงานและองค์กร รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่ม โดยการให้รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒) ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์กรซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์กร การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓) ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์กร (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์กรถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คน หรือของทุกกลุ่มในองค์กร ในขณะที่องค์กรยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์กรและสมาชิกภายในองค์กร

๑๔) ความสามัคคี (Esprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์กรที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์กร และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภคน และความร่วมมือกัน ถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนา ความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงาน โดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์กรมีความแข็งแกร่ง

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ หมายถึงการนำหลักการบริหารจัดการมาประยุกต์ใช้งาน โดยผู้บริหารจัดการจะต้องมีทักษะและประสบการณ์ในการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับการบริหารจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

๒.๓.๑ ความหมายของพระสังฆาธิการ

คำว่า “พระสังฆาธิการ” เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า "พระคณาธิการ" มาเป็น "พระสังฆาธิการ" ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ รวมคำว่า "พระ" "สังฆ" และ "อธิการ" เป็น "พระสังฆาธิการ" แปลตามรูปศัพท์ว่า "พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์" "พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง" ซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่า หมายถึง "พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์" มีตำแหน่งดังนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่
๒. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
๓. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
๔. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
๕. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
๖. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๖๔}

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า "พระสังฆาธิการ" ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ส่วนเลขานุการเจ้าคณะและเลขานุการรองเจ้าคณะ หากได้เป็นพระสังฆาธิการไม่ เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขานุการ

๒.๒.๒ ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและในวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และ พระบัญชาของ สมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุม และส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยติงามของคณะสงฆ์ จัดการและ พัฒนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการ สาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุและสามเณร ดูแลให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้ภิกษุและสามเณรมีจริยาวัตรตรงตาม ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ดูแลการประพฤติปฏิบัติของ พระภิกษุและสามเณรไม่ให้ออกนอกพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการโดยเฉพาะ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะต้องบำรุงรักษา จัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นธุระในการอบรมศึกษาสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้สะดวกตามสมควร ในการบำเพ็ญกุศล

กรมการศาสนาและกระทรวงศึกษาธิการ ระบุถึงความสำคัญของพระสังฆาธิการว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการ เป็นสำคัญเนื่องด้วยพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพและเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๖๕}

พระสงฆ์กับการบริหารจัดการ ถือว่าพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าพระสงฆ์จะทำอะไรเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในวัดหรือนำพาพุทธศาสนิกชน ทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆพระสงฆ์มีบทบาทเป็นอย่างยิ่ง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพระสงฆ์มี

^{๖๔}กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖), บทนำ.

^{๖๕}กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการและ การศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า คำนำ.

ปฏิบัติหน้าที่เสมือนใฝ่รู้ใฝ่คิด สามารถให้ความรู้ที่ตนเองได้ศึกษามาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและสังคมประเทศชาติ^{๖๖}

ดังนั้นพระสังฆาธิการ จึงเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติตามภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา และสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

๒.๓.๓ การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ

กฎหมายตราสามศก ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑)ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ การแต่งตั้งและถอดถอน (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ) ไว้ดังนี้^{๖๗}

คุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการ

กฎหมายตราสามศก ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑)ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการ ไว้ ๗ ประการดังนี้

๑. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
๒. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
๓. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
๔. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
๕. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
๖. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
๗. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ ตามกฎหมายตราสามศก (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ) มีดังนี้

๑. การแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพัน ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

๒. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพัน ๒๐ และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมี สมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ หรือเป็นพระราชาคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอก หรือเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะภาค เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ เสนอ มหาเถรสมาคมพิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคมเจ้าคณะภาคจะอยู่ในตำแหน่ง

^{๖๖}สิริวัฒน์ ศรีศรีอดุง, พระสงฆ์กับภาวะผู้นำ, ในรวบรวมบทความ สารนิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๖.

^{๖๗}กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐๓.

คราวละ ๔ ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ ในกรณีที่รองเจ้าคณะภาคพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ ให้รองเจ้าคณะภาค ซึ่งได้รับแต่งตั้งแทน อยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

๓. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

๔. ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วมีพรรษาพ้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยคในการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะภาค เพื่อพิจารณาแต่งตั้งโดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

๕. ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๕ กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือเป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรม หรือเป็นนักธรรมชั้นเอก ในการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะอำเภอนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

๖. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามราชวรวิหาร ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๕ และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้นในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใด ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าสังกัต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ไม่มีรองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าอาวาสในตำบลนั้น รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า ๓ รูป ร่วมกันพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้งในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสวัดนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

๗. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่งคือ มีพรรษาพ้น ๑๐ เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของ

บรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชอาณัติชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระราชอาณัติชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอกสำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ส่วนพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่น นอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ มีพรรษาพัน ๑๐ เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชอาณัติชั้นสามัญสำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตรที่มีนิตยภัต ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการ ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติแล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามมติมหาเถรสมาคม

การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการย่อมพ้นจากตำแหน่งได้ในกรณีถึงมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นพระภิกษุ หรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ หรือยกเป็นกิตติมศักดิ์ หรือรับตำแหน่งหน้าที่เจ้าคณะหรือรองเจ้าคณะอื่น หรือให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ หรือถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ หรือถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่^{๒๘}

พระสังฆาธิการรูปใดประสงค์จะลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ที่ย่อมทำได้ เมื่อผู้มีอำนาจแต่งตั้งได้พิจารณาอนุญาตแล้ว จึงเป็นอันพ้นจากตำแหน่งหน้าที่

พระสังฆาธิการจะพ้นตำแหน่งได้ในกรณีมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นภิกษุ หรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ หรือให้พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ โดยถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่^{๒๙}

๒.๒.๔ การปกครองสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์เป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะเกิดขึ้นในสังคมชาวพุทธที่มีรูปแบบและประวัติอย่างยาวนาน

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ตามแบบพระธรรมวินัย

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองครั้งนั้น คือพระธรรมวินัยพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของพระสงฆ์ โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วย พร้อมด้วยพระโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆมิตรและสังฆปริณายกเป็นหมู่ๆ ทรง

^{๒๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๕.

^{๒๙}อ้างแล้ว.

มอบให้สงฆ์เพื่อเป็นสมานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และต้องมีมติเป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ

สุนทร ฤๅงสี ได้กล่าวไว้ว่า ๑.สังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดทำให้สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติอย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตั้งข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อชมเพื่อเกื้อยาก ๑ เพื่อสำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอสาระอันบังเกิดจากปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอสาระอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม ๑ เพื่อถือพระวินัย ๑”^{๗๐}

๒. ด้านการบริหาร ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มาก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มมากขึ้นอีกทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน กำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง ส่วนการบริหารคณะสงฆ์โดยรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็ได้จัดพระวินัย

๓. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางราชอาณาจักร มีกฎหมายหรือระเบียบที่สังคมาวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำ หรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมี พระธรรมวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศ สำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจถือว่าไม่ผิด

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีโครงสร้างตามความเห็นของ **ไชย ณ พล** ได้กล่าวไว้^{๗๑}

ลักษณะการใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

^{๗๐}สุนทร ฤๅงสี,สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕-๖๐.

^{๗๑}ไชย ณ พล, การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย ๒๕๓๓), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

การใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงวางกรอบเพื่อประโยชน์แก่การปกครองจึงทรงบัญญัติไว้ ๑๐ ประการดังนี้^{๗๒}

๑. เพื่อความรับทราบว่ามีดีแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์
๓. เพื่อข่มบุคคลเพื่อเกื้อยาก
๔. เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
๕. เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต
๗. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๑๐. เพื่อถือตามพระวินัย

การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย คือ การปกครองคณะสงฆ์จะยึดถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองโดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน การปกครองคณะสงฆ์ Һามีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองใหม่ ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองแบบราชอาณาจักร มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อจัดการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และถัดมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน^{๗๓}

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะที่ผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้

^{๗๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.

^{๗๓}พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโต), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานและกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการแต่งตั้ง

ในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักการ กำหนดหน่วยงาน เขตการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบหมายงาน หรือผู้มอบหมายงาน ปฏิบัติงานคณะสงฆ์ และส่วนย่อยๆ ได้แก่ แบบแผนการกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุม บังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบการปฏิบัติอื่นๆ

ระเบียบการปฏิบัติปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ โดยมีแบบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๗๔}

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจปกครอง และกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์กลางรวมเขตการปกครอง และเจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตการปกครองได้แก่ เขตการปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะ เจ้าอาวาสและภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ ในส่วนกลาง จะแยกส่วนปกครองเป็นคณะนิกายเรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุติ จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุติเป็นเขตเดียวกัน

การปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะหนใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคม เป็นหน่วยงานในส่วนกลางและประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน เรียกว่า หน มีเจ้าคณะหนใหญ่ ๕ หน คือ

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้
๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

อำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะหนใหญ่ ในเขตปกครองของตนมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

๑. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๒. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

^{๗๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้กำหนดส่วนหลักไว้อย่างชัดเจนในมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ได้จัดเขตการปกครองออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวนตำบล และเขตปกครองให้เป็นไปตามกำหนดในกฎหมายธรรมนูญศาสนา ส่วนมาตรฐาน ๒๒ กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับชั้น คือ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มี รองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะชั้นนั้นๆ ด้วยก็ได้

พระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ทุกตำแหน่ง เรียกว่าพระสังฆาธิการเป็นภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดทางคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มแบบรวมตำแหน่งซึ่งนอกเหนือจากตำแหน่งดังกล่าวข้างต้นแล้วยังรวมไปถึงเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าคณะ และ เจ้าอาวาสเป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มกฎหมาย และควบคุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด^{๗๕}

๒.๒.๕ บทบาทพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการ เป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติตามภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา และสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ดังนี้

พระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครองคือมุ่งความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญอกงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเครื่องวัดสมรรถภาพของการปกครอง ในขณะที่เดียวกันในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการดังกล่าวนี้^{๗๖}

พระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคกรรมหรือการวินัจฉัย อธิกรณ์ หรือความผิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุ

^{๗๕} ศ.ดร.ยัมมหาวิทวัสส์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย; (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๔.

^{๗๖} พระปลัดเกียรติศักดิ์ สนิทวิฑูรย์, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.), หน้า ๔๑.

กฎหมายแพ่งและอาญา มาตรา ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจริยาพระสังฆาธิการซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการดังต่อไปนี้

๑. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎหมายแพ่งและอาญา ขอบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

๒. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่งและเมื่อได้คัดค้านดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตาม ต้องรายงานจนถึงผู้สั่งในกรณีมีการคัดค้านคำสั่งให้ผู้ส่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน เพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป ในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนาและห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๔. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบและห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๕. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

๖. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

๗. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๘. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๘ ข้อนี้ เป็นจริยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจริยา

สรุปได้ว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและในวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎหมายแพ่งและอาญา ขอบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และ พระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุม และส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติอันเป็น ภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนามี ๖ ประการ ดังนี้

๑. การปกครอง
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๕. การสาธารณูปการ

๖. การสาธารณสุขสงเคราะห์

วิธีดำเนินการทั้ง ๖ ประการ ดังกล่าว บางประการ มีการกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมาย เถรสมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่^{๗๗}

๒.๔.๑ การปกครอง

การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตการปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า “การปกครอง” แปลว่า การควบคุมดูแลรักษาควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรจะอยู่^{๗๘}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า งานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม การปกครองดูแล ตลอดทั้งแนะนำสั่งสอน อบรม พระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัย ตามกฎหมายของบ้านเมือง กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง และการประกาศของมหาเถรสมาคม^{๗๙} งานปกครองเป็นงานนำ เป็นงานลึกซึ้งกว้างขวาง ยิ่งใหญ่ละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลายและเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างไร งานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปอย่างไร ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน^{๘๐}

ทั้งนี้ บทบาทของพระสังฆาธิการในด้านการปกครองนั้นยังได้มีการตั้งความคาดหวังถึงการแสดงบทบาทที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการไว้ว่า

(๑) รัฐและมหาเถรสมาคม ควรร่วมกำหนดนโยบายให้พุทธศาสนิกชนไปวัดในวันอาทิตย์เพื่อปลูกฝังให้คนไทยใกล้ชิดศาสนธรรมและสามารถนำหลักศาสนธรรมปรับใช้ในวิถีชีวิตตนได้

(๒) สถาบันผลิตพระสังฆาธิการ ควรกำหนดนโยบาย แผนและมาตรการในการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ให้เป็นผู้มีความพร้อมในด้านการบริหารวัดเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจและพัฒนาตนให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์ รวมทั้งเป็นกัลยาณมิตรของศาสนิกชน สามารถปลูกฝังและฝึกอบรมให้เยาวชนมีสัมมาทิฐิในการดำรงชีวิต

(๓) วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิงรุก คือ จัดโครงการและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยตั้งเอาศา

^{๗๗} กองแผนงานกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย พระราชบัญญัติ กฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๗๑.

^{๗๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), เอกสารประกอบคำ บรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

^{๗๙} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๐.

^{๘๐} พระพุทธวรญาณ (กิตติ กิตติทินมหาเถร), ธรรมญาณนิพนธ์: ๑๐๐ ปี พระพุทธวรญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๖ – ๗๗.

สภานิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและพระเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชน มีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ

(๔) มหาเถรสมาคม ควรมีมาตรการให้ยุติพุทธพาณิชย์ อันเป็นการลดความศรัทธาของศาสนิกชน

(๕) พระสงฆ์ ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น

(๖) ฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับ ควรให้ความสำคัญแก่วัดและพระสงฆ์ที่มีบทบาทให้การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาเยาวชน และศาสนิกชนในแต่ละบทบาทหน้าที่ตามภารกิจคณะสงฆ์ เช่น สนับสนุนด้านงบประมาณ ความก้าวหน้าด้าน สมณศักดิ์ การพัฒนาศักยภาพและเชิดชูยกย่องให้เป็นที่ประจักษ์แก่หมู่คณะสงฆ์^{๕๑}

๒.๔.๒ การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”

การจัดการศาสนศึกษา ดังกล่าว่า คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตรและเนื้อวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ

๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา
๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
๕. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
๘. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๙. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๕๒}

ที่ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำ ได้คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสก อุบาสิกา ให้ได้ พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพและเป็นกำลังของศาสนา อีกประการหนึ่งก็คือการไปสอนวิชาศีลธรรมตาม

^{๕๑} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการเสวนาเรื่องบทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย, พ.ศ. ๒๕๔๓, (อัสสัมชัญ).

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

โรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ทำให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติดังกล่าวนี้จะทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์^{๕๓}

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบว่าองค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใด ขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาและครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษา ที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้น แผนกที่ประสบปัญหามาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียน และมีอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรงเพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ ด้วยเหตุผล ๓ ประการ คือ

(๑) พระสงฆ์ ควรศึกษาหลักธรรมให้ถ่องแท้ทั้งปริยัติและปฏิบัติ เพื่อให้พร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์

(๒) พระสงฆ์ ควรพัฒนาตนให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะส่งผลต่อศักยภาพในการอบรมพัฒนาจิต การเผยแผ่ศาสนธรรมแก่ศาสนิกชน เช่น ด้านการบริหาร ด้านกฎหมาย กฎระเบียบของสงฆ์ เป็นต้น

(๓) ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ ควรปรับประยุกต์ให้เหมาะกับยุคสมัย แต่คงไว้ซึ่งหลักศาสนธรรม

๒.๔.๓ การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะควรแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา

การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

^{๕๓} พระปลัดเกียรติศักดิ์ ตนตริโร (สินทวิวรรกุล), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓.

๒. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติตั้งแต่วัยเด็ก

๔. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติ อีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ แต่โดยรูปการนั้น น่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษา เพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็นับหนักทางวิชาสามัญศึกษา^{๘๔}

การจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสร่วมพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

๒.๕.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีความเป็นมาอย่างยาวนาน นับแต่องค์สมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้าทรงประกาศการอุปสมบทแก่พระอัญญาโกณฑัญญะ ถือว่าเป็นการสืบศาสนาทายาทเป็นครั้งแรก และทรงประกาศความจริงแห่งชีวิตด้วยการแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นปฐมฤกษ์แห่งการประกาศพระพุทธศาสนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน หลังจากนั้นทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระสัทธรรม ด้วยพระพุทธดำรัส ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่ มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่พวกทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน”^{๘๕}

นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา การประกาศพระพุทธศาสนาได้เริ่มแผ่ขยายไปทั่วชมพูทวีป ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การเผยแผ่พุทธศาสนา จึงเป็นหน้าที่หรือบทบาทที่พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการจักต้องกระทำ โดยการจัดการเทศนา อบรม สั่งสอน ประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ กำหนดหน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัด เกี่ยวกับการเผยแผ่ ไว้ดังนี้

๑. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

^{๘๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

๒. แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

๓. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนา โดยถูกต้อง^{๘๖}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ว่า ทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยพัฒนาทางจิต ทั้งมีหน่วย อบรมอ.ป.ต.(หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้ การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้ออย่างนั้น

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตน

๓. ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

๔. ไม่เห็นแก่ความง่ายตีความธรรมวินัยตามชอบใจหรือตามความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดี ต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่ศาสนามีคำ ที่ใช้อยู่ ๒ คำ คือ คำว่า “เผยแพร” และ “เผยแผ่” คำว่า เผยแพร่ เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะแห่งการจูงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้น ๆ ส่วนคำว่า เผยแผ่ หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจจะเป็นพุทธศาสนิกชนก็ไม่เป็นที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงการมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน”^{๘๗}

ฉะนั้น จักเห็นได้ว่า การเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุงให้เหมาะสม กับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานขึ้นดำเนินการ คือ

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์ และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน ที่มีผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมคา คือ เทศน์รูปเดี่ยว หรือเทศน์ปจฉาวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัด หรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือ โดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกลงแผ่นเสียง หรือแถบบันทึกเสียง ไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาส

^{๘๖} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺโณ), **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๘-๑๕๕.

^{๘๗} พระมหาสมทรง สิรินฺธโร (สุขสบาย), **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕.

ต่างๆ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ หรือลงในหนังสือพิมพ์และเครือข่าย อินเทอร์เน็ตออกเผยแผ่

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือสถานศึกษา เป็นประจำหรือ ครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษ ในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบลหน่วยสงเคราะห์ พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

๒.๔.๕ การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ กล่าวว่า เป็น “ค่านาม” หมายถึง “การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์” สำหรับ สาธารณูปการ ที่จัดเป็น ระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การ สาธารณูปการ” นั้น หมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับ พระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็น พระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด^{๘๘}

ตามความหมายที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยได้สรุปว่า มีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการ ใน ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำ ด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม

๒. การกระทำ ด้วยเอกสารรายงาน

๓. การกระทำ โดยการจัดประโยชน์

การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการ คณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้อง มีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมการสาธารณูปการ และส่งเสริมการสาธารณูปการ

การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติ ต้องสอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำ ในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังต่อไปนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหัตและพอเหมาะพอควรแก่ สภาพท้องถิ่นและให้ก่อสร้างตามแบบแปลน

๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นเป็นสำคัญ

๔. ควบคุมการเงินและบัญชี รับ - จ่ายของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

๕. ควบคุมดูแลการเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง

๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

กิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดแบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ

- (๑) การบูรณะและพัฒนาวัด
- (๒) การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
- (๓) การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

นอกจากนั้นยังได้กล่าวอีกว่า การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสงบสุข (สัปปายะ) ๔ อย่าง คือ^{๘๙}

(๑) อาวาสสัปปายะ ได้แก่ เป็นที่อยู่สบาย หมายถึง ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นรมณีสถาน เป็นศูนย์กลางการบริหารชุมชน ฯลฯ

(๒) อาหารสัปปายะ ได้แก่ มีอาหารเป็นที่สบาย หมายถึง การจัดสวัสดิการด้านอาหาร ซึ่งเป็นภาระของเจ้าอาวาสที่เกี่ยวข้องกับงานฝ่ายสาธารณูปการ ฯลฯ

(๓) บุคคลสัปปายะ ได้แก่ บุคคลเป็นที่สบาย หมายถึง การจัดที่อยู่ของบุคคลภายในวัด ให้อยู่เป็นสัดส่วน ชัดเจนไม่ปะปนกัน มีระเบียบในการอยู่ร่วมกัน ฯลฯ

(๔) ธรรมสัปปายะ ได้แก่ ธรรมเป็นที่สบาย หมายถึง จุดมุ่งหมายหลักของวัด คือ สถานที่ปฏิบัติธรรม ควรจัดบริเวณวัดให้ร่มรื่น สดชื่น น่าอยู่ นำปฏิบัติธรรม

จะเห็นได้ว่า งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่พระสังฆาธิการและเห็นผลงานของพระสังฆาธิการได้เร็วกว่างานอื่น แต่ก็มักเป็นเหตุก่อปัญหา เช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคสมานสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การคณะสงฆ์และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น

๒.๔.๖ การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่หน่วยงาน หรือแก่บุคคล หรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจนสำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากได้แก่วัดหรือเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้

๑. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
๒. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

^{๘๙} พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปณณาสิริ), การจัดการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๙-๑๒.

๓. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศล^{๙๐}

มหาเถรสมาคมได้กำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริม ไร่ซัดแจ้ง คือ กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดหน่วยงาน ให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง เจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้น เป็นรองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำหนดในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำ ตำบล เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณสุขสงเคราะห์นี้ ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการพิจารณาจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

๑. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การช่วยป้องกันโรคเอดส์

๒. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

๓. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรช่วย เช่น การประสพอุทกภัยหรือช่วยคนชราหรือคนพิการ การสาธารณสุขสงเคราะห์จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงามและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่า เป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสมและควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ ๕-๙ คน เป็นกรรมการ สำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีคณะกรรมการอำนวยการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง

จากหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยได้สรุปว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน เป็นการบริหารที่มุ่งเน้นเพื่อประโยชน์ ดังนี้

๑. การปกครอง เป็นไปเพื่อความเรียบร้อยแห่งพระภิกษุสามเณร

๒. การศาสนศึกษา เป็นไปเพื่อการนำมาซึ่งความศรัทธาเลื่อมใส

๓. การศึกษาสงเคราะห์ เป็นไปเพื่อการสร้างศาสนทายาทที่มีความรู้อันเป็นกำลังของพระศาสนาในอนาคต

๔. การเผยแผ่ เป็นไปเพื่อความผูกพันระหว่างคณะสงฆ์กับประชาชนทั่วไป

๕. การสาธารณูปการ เป็นไปเพื่อสร้างแบบอย่างอันเรียบร้อยดีงามแก่ประชาชนทั่วไป

๖. การสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นไปเพื่อการประสานระหว่างคณะสงฆ์กับองค์กรของรัฐ อันจะทำให้ความร่วมมือกันเป็นไปด้วยดี

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณูปการ

งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานละเอียดอ่อนเป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่พระสังฆาธิการและเห็นผลงานของพระสังฆาธิการ ดังมีรายละเอียดดังนี้

๒.๕.๑ ความหมาย

คำว่า^๑ “สาธารณูปการ” นั้นเกิดจากการนำคำว่า “สาธารณ” กับคำว่า “อุปการ” มาเข้าสนธิกัน คำว่า “อุปการ” พจนานุกรม ฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “น. ความช่วยเหลือเกื้อกูล, ความอุดหนุน, คู่กับปฏิการ = การสนองคุณ, การตอบแทนคุณ. ก. ช่วยเหลือเกื้อกูล, อุดหนุน.” แต่คำนี้เรามีได้ใช้หมายถึง “ความช่วยเหลือเกื้อกูลหรือความอุดหนุนเพื่อประชาชนทั่วไป” ตามรูปศัพท์ เพราะคำว่า “สาธารณูปการ” นี้ เป็นศัพท์ทางศาสนาที่พระท่านใช้ของท่านอยู่ ท่านใช้หมายถึง “การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์” ทั้งนี้เนื่องจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ มาตรา ๓๓ ได้จัดระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็น “องค์การ” ต่าง ๆ ซึ่งเปรียบด้วย “กระทรวง” ของทางฝ่ายบ้านเมือง คือ

๑. องค์การปกครอง
๒. องค์การศึกษา
๓. องค์การเผยแผ่
๔. องค์การสาธารณูปการ

เมื่อคำว่า “สาธารณูปการ” เป็นศัพท์เฉพาะที่ทางคณะสงฆ์ท่านบัญญัติใช้ของท่านให้หมายถึง “การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ วัดวาอารามแล้ว ก็อย่าได้นำคำของท่านมาใช้ให้ผิดวัตถุประสงค์เลย คำว่า “สาธารณูปโภค” ของเราก็ครอบคลุมไปได้มากพออยู่แล้ว.

สาธารณูปการ ในคำวัดหมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด เช่น โบสถ์ ศาลา กุฏิ

สาธารณูปการ โดยรวมหมายถึงการพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่าง ไม่เฉพาะแต่ ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด รมรื่น สะดวกสบาย การทำถนนทำให้สบายตาแก่ผู้พบเห็นด้วย

สาธารณูปการ เป็นงานประจำของเจ้าอาวาสอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ทั้งนี้เพื่อสร้างสิ่งที่เป็น รักษาสิ่งที่มีอยู่แล้วไว้และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ภายในวัด

สาธารณูปการ หมายถึง บริการเพื่อสาธารณะซึ่งดำเนินการโดยองค์กรของรัฐหรือเอกชน โดยการควบคุมของรัฐบาล ซึ่งได้แก่บริการในเรื่องเคหะการ การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม การอนามัย ความปลอดภัย สันทนาการ และบริการอื่นๆ ตามความต้องการของประชาชน และเป็นกิจการที่ไม่หวังผลกำไรแม้ว่าการพัฒนาจะช่วยให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าก็ตาม แต่ถ้าไม่มีการวางแผนป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมทั้งที่อยู่บนพื้นดิน ใต้ดิน และใต้น้ำแล้ว ตัว

^๑ จานงค์ ทองประเสริฐ, ภาษาไทยไขขาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๒๘), หน้า ๓๘๑-๓๘๓.

ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบจะถูกทำลายเสียหายได้ ลักษณะการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่เกิดจากการพัฒนาทางด้านสาธารณูปการ งานสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดด้านอาคาร สถานที่และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่การดำเนินการให้ วัดทั่วประเทศเป็นวัดโดยสมบูรณ์เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณร เพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นที่ทำบุญฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม และกระทำกิจกรรมสังคัมร่วมกันของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชนตลอดจนการรักษาวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ศิลปโบราณสถานของสังคมนั้นๆ ด้วย^{๙๒}

งานสาธารณูปการนั้นสืบเนื่องมาจากหน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ วัด คนไทยไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด เมื่อรวมกันขึ้นเป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีวัด มีพระสงฆ์ไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณี และเป็นที่บวชเรียนของกุลบุตร จึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือของชุมชนนั้นขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็จะอาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำ เป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชน เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชน เกิดเป็นกิจการของวัด และของคณะสงฆ์ขึ้น การที่พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดนี้ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชน และกิจการด้านอื่นๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลือ อุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นหรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่าสาธารณูปการ^{๙๓}

สาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลและรักษาสิ่งก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม ศาลาการเปรียญ เป็นต้น

งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ

การสาธารณูปการ ว่าเป็น“ค่านาม” หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ สำหรับ สาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางเรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน
๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดที่มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง
๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่นการจัดงานวัด การรับบริจาค
๔. การศาสนสมบัติของวัด

^{๙๒} ข้าเถียง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๒.

^{๙๓} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙๔.

ตามความหมายที่กล่าวมานี้ผู้วิจัยได้สรุปว่ามีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำ ด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม
๒. การกระทำ ด้วยเอกสารรายงาน
๓. การทำ โดยการจัดประโยชน์

การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์ แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วน ทุกชั้น ต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมการสาธารณูปการและส่งเสริมการสาธารณูปการ การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้น การปฏิบัติต้องสอดส่อง ดูแลชี้แจง แนะนำ ในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังต่อไปนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา
๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอควรแก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน
๓. ควบคุมให้แต่ละวัดสร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ
๔. ควบคุมการเงินและบัญชี รับ – จ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี
๕. ควบคุมดูแลการเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง

๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

จะเห็นได้ว่า งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานละเอียดอ่อนเป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่พระสังฆาธิการและเห็นผลงานของพระสังฆาธิการได้เร็วกว่างานอื่น แต่ก็มักเป็นเหตุก่อปัญหา เช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุหากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคสมานสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การคณะสงฆ์และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น^{๔๔}

บทบาทสาธารณูปการ ไว้ว่า การพัฒนาสาธารณูปการน่าจะแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ๑) พัฒนาวัด ๒) พัฒนาคนในวัด ๓) พัฒนาชุมชน และเมื่อกล่าวโดยสรุปความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาและส่งเสริมวัดให้เป็นที่น่าถ้อยประโยชน์แก่ประชาชนหรือแก่สังคมผู้เป็นเจ้าของวัดให้วัฒนาถาวรสืบไป ในปัจจุบันกิจการคณะสงฆ์และการพัฒนาพระศาสนาด้านสาธารณูปการของวัดแบ่งได้เป็น ๓ เรื่องดังนี้

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์
๒. การพัฒนาวัด

^{๔๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

๓. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

อนึ่ง งานด้านสาธารณูปการทั้ง ๓ ประเภท เมื่อแยกเป็นข้อย่อยแล้ว จะได้ดังนี้

- ๑) ขออนุญาตรื้อถอนและก่อสร้างศาสนวัตถุใหม่
- ๒) ขอสถ่างวัด ตั้งวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง
- ๓) ขอยกวัดร้างเป็นวัดที่มีภิกษุจำพรรษา
- ๔) ขอยกวัดเป็นพระอารามหลวง
- ๕) ขอยุบวัด รวมวัด
- ๖) วัดประสงฆ์อัครภิกษุ และวินาศภิกษุ
- ๗) การประชุมตรวจการคณะสงฆ์
- ๘) การขอใช้ที่ดินทางราชการเพื่อสร้างวัด
- ๙) ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา
- ๑๐) งานของงบประมาณอุดหนุนการบูรณะวัด^{๔๕}

ดังนั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การสาธารณูปการจะเน้นในส่วนบำรุงรักษาวัดและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นที่เรียบร้อยดี เป็นหน้าที่ของผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์โดยตรง ในส่วนของรัฐและพุทธบริษัท จะต้องอุปถัมภ์ด้วยไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างหรือบูรณะรักษาเสนาสนะของพระสงฆ์ พระสังฆาธิการทุกรูปต้องมองเห็นความสำคัญของการจัดทำแผนแม่บทการก่อสร้าง และรู้จักวิธีการบริหารงานสาธารณูปการเป็นอย่างดี มีเทคนิคและวิธีการขอคำปรึกษากับหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ การบริหารจัดการงานสาธารณูปการที่ดี จะต้องรู้จักวิธีบูรณปฏิสังขรณ์ โดยยึดหลักการบริหารบูรณปฏิสังขรณ์ การรักษาดูแล ทำนุบำรุง ศาสนวัตถุและศาสนสถานและการจัดทำวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีเจ้าอาวาส และเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานด้านอื่นๆ การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการจึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น

เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ จึงปรากฏมีงานด้านสาธารณูปการในมาตราที่ ๓๗ โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส (๑) บำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นที่เรียบร้อยดี กล่าวโดยสรุปลักษณะงานมีดังต่อไปนี้

๑. หมายถึงการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
๒. กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกกิจการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง
๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
๔. การศาสนสมบัติของวัด

^{๔๕} พระสุธีรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสตร์ปริทรรศน์รวมในผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๗๔.

ความหมายทั้ง ๔ ประการ ข้างต้นนี้ ว่ากันโดยเนื้อหาสาระหรือลักษณะงานแล้วเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด อาคารสถานที่ หรือการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกิจการของวัดในด้านอื่นๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและการใช้วัดเป็นฐานในการรองรับคนเพื่อให้เข้ามาฟังธรรม หรือชักจูงให้คนเข้าวัดเพื่อที่พระสงฆ์ท่านจะได้ทำการเผยแผ่ธรรมเป็นต้น

๒.๕.๒ การบริหารงานด้านสาธารณูปการ

หน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ วัด คนไทยได้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใดเมื่อรวมกันขึ้นก็เป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีวัดมีพระสงฆ์ไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณี และเป็นที่บวชเรียนศึกษาของกุลบุตรจึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือของชุมชนนั้นขึ้นดังกล่าวแล้ว เมื่อสร้างวัดเสร็จแล้วก็จะอาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำเป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชนและเป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชนเกิดเป็นกิจการของวัดและของคณะสงฆ์ขึ้น การที่พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดนี้ ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชนและกิจการอื่นๆ ของวัดก็ล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลืออุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นหรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่า การสาธารณูปการ มาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ได้บัญญัติให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ข้อแรกว่า ๑ บำรุงรักษาวัดจัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดีการสาธารณูปการจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ตามกฎหมายในปัจจุบันด้วยประการฉะนี้

ในพหุปรการสูตร(มีข้อความอันเกี่ยวกับสาธารณูปการตอนหนึ่ง) ว่าภิกษุเจ้าอาวาสที่เป็นผู้มีอุปการะมากต้องประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ^{๑๖} เป็นผู้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่หักพัง เมื่อภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เข้ามาแล้วมีภิกษุจากแคว้นต่างๆ ย่อมเข้าไปบอกคฤหัสถ์ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เข้ามาแล้วมีภิกษุจากแคว้นต่างๆ ขอเชิญท่านทั้งหลายทำบุญ เป็นสมัยทำบุญ เป็นผู้ได้ตามปรารถนาโดยไม่ยากไม่ลำบากซึ่งญาณ ๔ อันมีในจิตยัง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

ภาระขององค์การสาธารณูปการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ เท่ากับเป็นองค์การรักษาพัสดุ เพื่อสนับสนุนองค์การปกครอง ศึกษาและเผยแผ่ของวัดหรือคณะสงฆ์ให้ดำเนินไปโดยสะดวกสบายหรือเท่ากับเป็นภาระของแม่บ้านหรือสมภารขององค์การทั้งหลายก็ได้ตามระเบียบงานในหน้าที่กรรมการสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๘ ได้แบ่งงานบริหารไว้สำหรับองค์การสาธารณูปการ ขอยกตัวอย่างขึ้นจังหวัด ดังนี้

ข้อ ๑๐ สาธารณูปการจังหวัดมีหน้าที่ ดังนี้

(๑) ตรวจตราดูแลวัดในเขตจังหวัดของตน เห็นส่วนใดยังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยก็ควรแนะนำให้จัดทำให้เรียบร้อย

(๒) แนะนำให้ทำให้แก่สิ่งที่ไม่ถูกต้องตามสุขลักษณะให้เป็นไปถูกต้องตามสุขลักษณะ

(๓) แนะนำให้สนใจที่จะทำสิ่งซึ่งไม่สามารถจะทำในทันทีในโอกาสที่สามารถ

(๔) ช่วยเหลือแนะนำ ควบคุม แผนแบบ แผนผังและการก่อสร้างของวัด ตามแบบสาธารณูปการ

^{๑๖} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๔/๓๓๖.

(๕) ช่วยเหลือแนะนำในเรื่องบัญชีรับ-จ่ายเงินผลประโยชน์ของวัด หรือเงินการกุศลเป็นคราวๆให้เป็นไปโดยถูกต้อง

(๖) ต้องสอดส่องดูแลผลประโยชน์ของวัดอันเกิดจากที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ให้เป็นไปโดยเหมาะสมและตรวจที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์หรือที่วัดร้าง ว่าควรจะทำให้เกิดประโยชน์อย่างไรบ้าง

(๗) ช่วยเหลือแนะนำในการทำบัญชีครุภัณฑ์ ทรัพย์สินของวัดขึ้นไว้เป็นหลักฐาน

(๘) ช่วยเหลือแนะนำในการที่จะจัดให้มีโฉนดของวัด ขึ้นไว้เป็นหลักฐาน

(๙) วัดใดจะมีงานเป็นการประจำปีก็ดี เป็นการพิเศษก็ดี ต้องสอดส่องกวดขันอย่าให้มีการเล่นที่อุจาดลามกหรืออบายมุข เช่น การพนันเข้าแทรกแซงเป็นอันขาด

(๑๐) กิจการใดที่มีได้ระบุไว้ในนี้ ถ้ามีลักษณะเกี่ยวกับสาธารณูปการให้เป็นหน้าที่สาธารณูปการจังหวัดพึงปฏิบัติ

จะเห็นได้ว่างานในหน้าที่ขององค์การสาธารณูปการ ก็คือเรื่องวัดและศาสนสมบัติของวัด เป็นส่วนใหญ่แม้ว่าระเบียบนี้จะถูกยกเลิกไปเพราะองค์การได้ถูกยกเลิกไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ก็ตามแต่เรื่องวัดและศาสนสมบัติของวัดหาได้ถูกยกเลิกไปด้วยไม่ จึงมีงานด้านสาธารณูปการให้ต้องศึกษาต้องปฏิบัติตลอดไปไม่ล้าสมัย

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ไม่ได้มีการจัดระเบียบบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นองค์การต่างๆ เช่นในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช ๒๔๘๔ แต่มีบทบัญญัติมาตรา ๑๘ ว่า มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยเพื่อการนี้ให้มีอำนาจตามกฎหมาย มหาเถรสมาคมออกข้อบังคับวางระเบียบหรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย และพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ มหาเถรสมาคมได้ตรากฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๔ (พ.ศ.๒๕๐๖) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์และได้แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ.๒๕๑๕) และ (พ.ศ.๒๕๑๖) กำหนดการคณะสงฆ์และการพระศาสนาไว้ในกฎนี้ข้อ ๕ ว่า วิธีดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยตั้งมาวิธีดำเนินการ ศาสนศึกษา และศึกษาสงเคราะห์วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาวิธีดำเนินการสาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนาให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบในมหาเถรสมาคมและข้อ ๙ ข้อ ๑๓ ทวิ-ข้อ๑๗ ข้อ๒๑ แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับนี้กำหนดอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล ในเขตภาค จังหวัดอำเภอ และตำบลของตน ข้อ(๒)ว่าควบคุมและส่งเสริม

การรักษาความเรียบร้อยตั้งมาการศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาการสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

การบริหารงานด้านสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุข (สัปปายะ) ๔ อย่างคือ^{๙๗}

๑. อาวาสสัปปายะ ที่อยู่เป็นที่สบายคือทำให้วัดเป็นอารามเป็นรมณีสถาน เป็นที่รื่นรมย์เจริญตาสบายใจแก่ผู้พบเห็น ให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจจากการศึกษาวัดในสมัยพุทธกาลพอสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

^{๙๗} พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปณณาสิริ), การจัดการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๙-๑๒.

- (ก) ที่ตั้งไม้ใกล้ และไม้ไกลจากชุมชนเกินไป
- (ข) มีการแบ่งเขตพุทธาวาส และสังฆาวาส
- (ค) มีต้นไม้ตามธรรมชาติอย่างสวนโมกขพลารามถ้าจะปลูกต้นไม้ยืนปลูก ไม่ให้ร่มเงามากกว่าไม้ผล
- (ง) มักตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมแก่การประพฤติธรรมเช่น ภูเขา ลำธารสวนป่าละเมาะเป็นต้น

๒. อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบาย ตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินการ จัดสวัสดิการเรื่องในสมัยก่อนเป็นหน้าที่ของพระภิกษุแต่ในปัจจุบัณเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสการจัด สวัสดิการด้านอาหารจึงควรเป็นภาระของฝ่ายสาธารณูปการรวบรวมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

- (ก) การกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาตควรแบ่งเป็นสายมีการจับสลากเปลี่ยนเวรกันทุก ๗ วันเพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัวบุคคล
- (ข) มีการจัดฉันรวมกันเป็นที่แห่งเดียวเพื่อประโยชน์ คือทำให้เกิดความเป็นธรรมใน อติเรกลาภจัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปฐากก่อให้เกิดสามัคคีธรรมเป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ ถวายแลสามารถแนะนำอบรมได้ง่ายในเวลาก่อนอาหารและหลังอาหาร
- (ค) ควรมีเจ้าหน้าที่รับนิมนต์และทำหน้าที่แจกจ่ายรายการนิมนต์ให้ทั่วถึงโดยความเป็น ธรรม

(ง) จัดตั้งมูลนิธิสงเคราะห์ สวัสดิการด้านอาหารในยามขาดแคลน

๓. บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องของบุคคลที่อยู่ภายในวัด หรือบุคคลที่อยู่ในวัด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความเจริญ และความเสื่อมของศาสนา คนวัดแบ่ง ออกเป็น ๔ ประเภท คือพระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา (แม่ชี) และเด็กวัด วัดใดดีหรือไม่ดีดู ได้จากบุคคล ๔ ประเภทนี้ โดยการจัดที่อยู่ของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพของ แต่ละบุคคลไม่ให้ปะปนกันโดยเฉพาะถ้าในวัด มีแม่ชีไปถือศีล อยู่ประจำ ควรมีการแบ่งเขตกับ พระภิกษุสามเณร อย่างเด่นชัด การติดต่อกันควรกำหนดสถานที่และเวลา ที่อยู่ของเด็กวัดควรสะอาด และมีระเบียบ มีการวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติพร้อมบทกำหนดโทษ และควรกำหนดวันให้มีการพัฒนา วัด ร่วมกันโบราณถือว่า อาวุธที่น่ากลัว คือ หอกข้างแคร่ คนที่เป็นอันตรายกับวัด และศาสนา คือคน ที่ใกล้ชิดแต่ได้รับการปฏิบัติไม่ถูกวิธี

๔. ธรรมสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบาย เป็นจุดมุ่งหมายหลักของวัด คือ สถานที่ประพฤติ ธรรม การจัดการใดๆ เรื่องสาธารณูปการ จึงไม่ควรลืมห่วง หัวใจ ถ้าลืมห่วง หัวใจ จะได้สิ่งไม่ควรได้ สิ่งที่จะ ก่อให้เกิดธรรมสัปปายะ คือธรรมที่เป็นที่สบายนั้น คือบริเวณวัด ร่มรื่น สดชื่นมีต้นไม้ปลูกหญ้าอย่าง เป็นระเบียบ ถ้าจะจัดให้มีสระน้ำสวยๆ ไว้ในบริเวณได้ยิ่งดีโครงการต้นไม้ปลูกได้ อย่างที่ทำตามวัด หลายแห่ง คือมีสุภาสิตสอนใจ ปรีศนาธรรม คติธรรม นำไปติดไว้ อย่างวัดพุทธธรรม จังหวัด เชียงใหม่ จะเป็นการดีมาก

- (ก) โครงการเสียงจากลานวัด มีการเปิดรายการ ธรรมเบาๆจากวิทยุ เทปบันทึกเสียง ธรรมะเปิดเบา ๆ ให้ได้ยินได้ทั่วลานวัดในวันมีการทำบุญ หรือเสาร์-อาทิตย์ แทนเสียงเพลง
- (ข) จัดสถานที่ฟังเทศน์เป็นพิเศษ สงบเยือกเย็นอากาศดี

(ค) ห้องสมุดธรรมะ ควรมีทุกวัด จัดหาหนังสือธรรม สารคดี ให้ผู้มาวัดได้อ่าน มีที่นั่งเป็นเอกเทศที่หนึ่งต่างหากจากที่ชุมนุมชน

(ง) ช่วยกันรักษาศิลปะเดิมของวัดให้ถาวร

(จ) พิพิธภัณฑของวัดควรจัดให้เป็นที่ยรวบรวมของเก่า จะจัดเป็นประเภท ตำรา ของใช้ ตาลปัตร พัดยศ ย่าม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของของใช้ของพระภิกษุสามเณร

สรุปความมุ่งหมายของการสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่ยอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบต่อไป กิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบันแบ่งได้ ๓ เรื่องดังนี้^{๔๘}

๑. การบูรณะและพัฒนาวัด

๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ

๓. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

๒.๔.๓ การบูรณะและพัฒนาวัด

การบูรณะและพัฒนาวัดวัดวาอารามเมื่อสร้างขึ้นแล้วจำเป็นต้องดูแลรักษาอยู่เสมอ เสนาสนะศาสนวัตถุใดที่ชำรุดทรุดโทรมก็บูรณซ่อมแซมให้คือคงสภาพเดิมสมควรหรือปลูกสร้างใหม่ก็ต่อหรือ เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสที่จะต้องยึดหลักอุปฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น อารักขาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา มีมหาเถรคติว่า วัดอาศัยสมาจาร วัดสวย สมาจารอาศัยวัด วัดเสื่อมเพราะเจ้าอาวาสหนึ่งดูตาย เนื่องจากขาดอุปฐานสัมปทาและอารักขาสัมปทานั้นเอง

การดูแลรักษาและจัดการเกี่ยวกับที่ตั้งบริเวณวัด ที่ควรดำเนินการเป็นประจำดังนี้

๑. ที่ดินที่ตั้งวัด ควรจัดให้มีหนังสือสำคัญสำหรับที่ดินไว้เป็นหลักฐานลงทะเบียนไว้

๒. ป้ายชื่อวัด ก่อนที่จะเข้าไปในวัดไหน มักจะมองหาป้ายชื่อวัดก่อน แต่บางวัดก็ไม่เขียนชื่อป้ายวัดไว้ จึงควรทำเสียทุกๆ วัด ป้ายชื่อวัด ควรทำด้วยไม้กระดานหรือคอนกรีต ถ้าทำเสาคอนกรีตด้วยก็จะแข็งแรงทนทานดี ควรติดป้ายไว้ที่ศาลาหน้าวัด หากเป็นวัดที่อยู่ไกลจากถนนหลวงหรือห่างจากคลองใหญ่ ควรติดป้ายชื่อวัดไว้ที่ปากทางเข้าอีกป้ายหนึ่ง ควรระบุตำบล อำเภอ จังหวัด ของวัดไว้ที่ป้ายวัดด้วย อนึ่งชื่อวัดนั้นทางวัดจะเปลี่ยนเอาเองตามความพอใจของเจ้าอาวาสหรือผู้บูรณปฏิสังขรณ์ไม่ได้ต้องเสนอขอเปลี่ยนผ่านเจ้าคณะตามลำดับจนถึงกรมการศาสนา ดำเนินการต่อไป

๓. เขตวัด อาณาเขตของวัดควรมีกำแพงหรือรั้วอื่นบอกสัญลักษณ์ว่า เป็นเขตแดนของวัดวัดใดไม่มีกำลังทุนทรัพย์เพียงพอ ที่จะก่อกำแพงหรือทำรั้วถาวร จะปลูกไม้ยืนต้นหรือไม้ผล เช่น มะพร้าว เป็นต้นเป็นแนวเขตก็ได้

๔. แผนผังวัด วัดที่สร้างขึ้นใหม่ตามกฎหมายกระทรวงย่อมมีปัญหาบ่อยเพราะก่อนจะขออนุญาตสร้างวัด กฎกระทรวงกำหนดให้เสนอแผนที่แสดงเขตที่ตั้งวัด แผนผัง สิ่งก่อสร้างของวัดตามแผนผังแบบ ก. หรือ ข. หรือ ค. ส่งไปพร้อมกับคำขอแต่ส่วนมากทางวัดไม่ค่อยเก็บแผนผังดังกล่าวไว้ จึงควรนำแผนผังวัดติดกรอบไว้ที่กุฏิเจ้าอาวาสเพื่อประโยชน์ในการก่อสร้าง เสนาสนะถาวรวัตถุและอื่นๆต่อไป

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

ส่วนที่สร้างมาก่อน ควรทำแผนผังวัดไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยป้องกันการโต้แย้งที่จะเกิดขึ้นว่า อะไรควรจะถูกสร้างใหม่จะสร้างที่ตรงไหนแผนผังวัดควรกำหนดการปลูกสร้างภายในวัดเป็น ๔ เขต คือ

๔.๑) เขตพุทธาวาส เป็นที่ตั้งอุโบสถ เจดีย์ วิหาร ศาลาการเปรียญและสถานประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นแดนที่สงบเรียบร้อย

๔.๒) เขตสังฆาวาส เป็นที่ตั้งกุฏิ โรงครัว หอฉัน โรงเก็บพัสดุ ศาลารับแขก

๔.๓) เขตสาธารณสงเคราะห์ เป็นบริเวณที่กันเขตไว้เพื่อสงเคราะห์ประชาชนเป็นที่ตั้งโรงเรียน ภาษาไทย สุขศาลา สถานพยาบาล สมาคมทางศาสนา ห้องพัสดุ พิพิธภัณฑ์ ศาลาประชาชน สุสาน ฌาปนสถาน ศาลาบำเพ็ญบุญกุศล เป็นต้น

๔.๔) เขตจัดประโยชน์ วัดที่มีที่ดินเหลือ ควรจะจัดประโยชน์ หารายได้บำรุงวัด ก็ควรแบ่งเขตไว้ต่างหากจากเขตอื่นๆ ให้เป็นสัดส่วน

๕. บริเวณวัด ควรปลูกต้นไม้ผล ไม้ดอก ไม้ใบ ที่เกี่ยวกับการเรียนพุทธประวัติ หรือต้นไม้เป็นสัญลักษณ์ของชื่อวัดชื่อหมู่บ้านและควรมีป้ายบอกชื่อต้นไม้ที่ควรศึกษาด้วย เรื่องนี้มีคำสั่ง มหาเถรสมาคมว่าด้วยการปลูกต้นไม้ในวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ พ.ศ.๒๕๒๐ ที่ต้องปฏิบัติ

๖. ลานวัด ควรปิดกวดให้สะอาดหรือทำเป็นสนามหญ้า ลาดปูน กำจัดขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลมีถังรับรองเผาขยะตั้งไว้เป็นระยะ

๒.๔.๔ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ

เป็นหน้าที่ของประชาชนเจ้าของวัดและพระภิกษุสามเณรที่พำนักประจำอยู่ ณ วัดนั้น เพื่อให้วัดเป็นที่พำนักอาศัยอย่างเหมาะสมของพระภิกษุสงฆ์ เป็นที่ประชาชนชาวบ้านจะไปทำบุญ ฟังเทศน์ สนทนาธรรมหาความสงบบำเพ็ญกุศลตามประเพณีและให้เป็นที่ถูกบุตรลูกหลานประชาชนชาวบ้านได้เข้าไปบวชเรียนศึกษาธรรมวินัย บำเพ็ญศาสนกิจเพื่อสืบและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไปชาวบ้านหรือประชาชนโดยรอบวัดซึ่งเป็นเจ้าของวัดนั้นจึงมีหน้าที่ช่วยกันอุปถัมภ์บำรุงบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะต่างๆ ในวัดนั้นเพื่อสร้างสรรค์วัดของตนหรือถิ่นให้มั่นคงเจริญรุ่งเรืองหมู่บ้านตำบลใดมีวัดประจำหมู่บ้าน ตำบลนั้นสะอาดสะอาดอันเสนาสนะนั้นคงแข็งแรงสวยงามเหมาะสมจะเป็นเครื่องแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและความร่วมมือร่วมใจของประชาชนเป็นความดีความภาคภูมิใจของประชาชนแห่งหมู่บ้านตำบลนั้น พระภิกษุสามเณรในวัดช่วยกันดูแลรักษาให้สะอาดเรียบร้อย น่าอยู่น่าอาศัยชวนให้ชาวบ้านมาทำบุญมาหาความสุขความสงบในวัด วัดใดได้รับความอุปถัมภ์ บำรุงจากชาวบ้านเป็นอย่างดีสม่ำเสมอ พระภิกษุสามเณรในวัดช่วยกันดูแลรักษาเป็นอย่างดีอยู่เป็นประจำแล้วความจำเป็นในการบูรณปฏิสังขรณ์ก็น้อย เพราะวัดจะเจริญขึ้นไปตามลำดับ ไม่มีส่วนปรักหักพังให้บูรณะ

ความจำเป็นในการที่จะต้องมีการบูรณะวัด และเสนาสนะในวัดเกิดจากเหตุ ๓ ประการ คือ

๑) ถูกภัยธรรมชาติ หรือมีผู้จงใจทำลาย

๒) ชาวบ้านและพระภิกษุสามเณรในวัดปล่อยปะละเลย ไม่เอาใจใส่ดูแลรักษาหรือซอมแซมสิ่งเสียหายเล็กน้อยให้คืบคืด ปล่อยไว้จนเสียหายมาก

๓) ชาวบ้านประสบความขาดแคลนจนไม่มีกำลังที่จะซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะต่างๆ ในวัดของตนได้

ในการขออนุญาตสร้างวัดตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ ๑ (พ.ศ.๒๕๐๗) ออกตามความพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ได้กำหนดให้ผู้ขออนุญาตสร้างวัดแสดงแผนผัง สิ่งก่อสร้างของวัดตามความเหมาะสมของสภาพที่ดิน โดยอาศัยตัวอย่างแผนผัง ซึ่งให้ไว้เป็นหลักฐานทำกฎหมายกระทรวง และเมื่อผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัดได้สร้างเสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐานพร้อมที่จะเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ได้แล้วจึงได้ขออนุญาตสร้างวัดได้เสนาสนะและสิ่งก่อสร้างในวัดที่สำคัญตามลำดับ คือ กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ หรือวิหารอุโบสถ ศาลาโรงฉัน ศาลาพัก หอไตรหรือห้องสมุด โรงเรียนปริยัติธรรมเจดีย์ รั้วหรือกำแพงอาคารปูชนียสถานต่างๆ และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ

เสนาสนะที่จำเป็นต้องสร้างและบำรุงรักษาตลอดจนบูรณปฏิสังขรณ์ให้แข็งแรงปลอดภัยใช้การได้ดีอยู่ทุกโอกาสเพื่อให้วัดเป็นวัดที่สมบูรณ์ คือ กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญหรือวิหารและพระอุโบสถหรือที่เรียกกันทั่วไปว่าโบสถ์ กุฏิเป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรมีวัดต้องมีพระภิกษุสามเณรๆ ต้องมีกุฏิ ศาลาการเปรียญหรือวิหารสำหรับเป็นที่คฤหัสถ์มาทำบุญบำเพ็ญกุศลร่วมกันเป็นที่พระได้สอนธรรมแก่ประชาชนจะเป็นวัดที่ได้ก็ทำตามต้องมีเสนาสนะ ๒ อย่างนี้ก่อนจึงจะเป็นวัดได้ และเพื่อให้วัดเป็นวัดโดยสมบูรณ์มีที่สำหรับพระสงฆ์ทำสังฆกรรมตามพระพุทธรูปบัญญัติจึงต้องมีโบสถ์หรืออุโบสถด้วย ปัจจุบันมีวัดที่สร้างและตั้งขึ้นใหม่หลายแห่ง ทำกุฏิคือที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรกับศาลาการเปรียญ ที่ทำบุญฟังเทศฟังธรรมของชาวบ้านอยู่ในอาคารเดียวกันซึ่งก็ไม่น่าจะขัดข้องอะไรเป็นการประหยัดเพราะค่าก่อสร้างและค่าวัสดุก่อสร้างในเวลานี้แพงมาก และก็มีวัดบางแห่งรวมเอาอุโบสถไว้ในอาคารเดียวกันกับกุฏิหรือศาลาการเปรียญด้วย ซึ่งไม่มีพระธรรมวินัยข้อใดห้ามไว้ แต่ในเวลาทำ สังฆกรรมจะต้องระวังมาก ส่วนสิ่งก่อสร้างอื่นๆ อาจจะสร้างหรือมีผู้ก่อสร้างถวายด้วยศรัทธาไม่ได้ทำให้วัดสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ไปได้

การบูรณปฏิสังขรณ์หรือปลูกสร้างเสนาสนะและศาสนวัตถุ เช่นพระอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ เป็นต้น ควรรักษาศิลปกรรมของไทยอันเป็นการแสดงออกและเป็นแหล่งฝากไว้ซึ่งวัฒนธรรมของธรรมชาติและของท้องถิ่นมีขนาดและจำนวนเท่าที่จำเป็นมิใช่ว่า วัดใหญ่จะต้องสร้างเสนาสนะหรือถาวรวัตถุใหญ่โตเสมอไปก่อนสร้างควรให้นายช่างเขียนแบบแปลนแผนผังให้เรียบร้อยก่อนเงินทุนอย่างน้อยควรมีอยู่ประมาณครึ่งหนึ่งหรือ ๓ ใน ๔ ของราคาก่อสร้างหรือมีครบจำนวนแล้วจึงเริ่มลงมือก่อสร้าง มิใช่ว่าสร้างไปหาทุนไปโบสถ์บางหลังใช้เวลาก่อสร้างสิ้นอายุของวัดของเจ้าอาวาสถึง ๓-๔ องค์กรจึงสำเร็จก็มี

สำหรับการบูรณปฏิสังขรณ์วัดที่เป็นศิลปะ ที่ควรอนุรักษ์ไว้เพราะเป็นของโบราณ เจ้าอาวาสพึงสังวรไว้ด้วยว่า สวยงามกับสวยศิลป์มีความหมายให้ประโยชน์ต่างกัน ดังเช่นวัดที่จะบูรณศาลาวัตถุของวัดอันเป็นศิลปะและโบราณวัตถุมีชิ้นส่วนที่ล่องรักปิดทองไว้ช้านานแต่เกิดชำรุดเสียหายไปบางชิ้น เมื่อวัดจัดซ่อมแซม ก็ควรล่องรักปิดทองเฉพาะส่วนที่ซ่อมใหม่ ถ้าล่องรักปิดทองทั้งของเก่าและของใหม่ มองดูจะเห็นเป็นของใหม่ทั้งหมดหาดูของเก่าไม่ได้ทำให้คุณค่าศิลปวัตถุและโบราณวัตถุเสียไปจริงอยู่การล่องรักปิดทองทั้งของเก่าดูสวยงามดี แต่ไม่สวยศิลปะการกระทำเช่นนี้เป็นที่ตำหนิตติเตียนของนักโบราณคดีทางวัดจึงควรรักษาศิลปวัตถุและโบราณวัตถุไว้ ให้เป็นสมบัติของวัดเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติสืบไป

ในวัดจำนวนหนึ่งปัจจุบันมีศิลปะโบราณวัตถุสถาน อันมีคุณค่าทางศิลปะโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของชาติ เช่น อาคารเสนาสนะต่างๆ มีกุฏิ ศาลาการเปรียญ วิหาร และอุโบสถ ตลอดจนสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เช่น หอระฆังหอไตร พระสถูปเจดีย์ และปูชนียวัตถุต่างๆ เช่น พระพุทธรูป เครื่องบรรจุพระบรมธาตุเป็นแบบอย่างสถาปัตยกรรม ปฐมกรรมของไทย ในเสนาสนะและอาคารเหล่านั้นอาจมีลวดลายแกะสลักหรือภาพผนังที่เป็นภาพเขียนอันมีคุณค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และวรรณคดีของชาติสูง สมควรที่ทางวัดพระภิกษุสามเณรและประชาชนจะได้ช่วยกันอนุรักษ์ไว้ เมื่อคิดจะแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ในฐานะที่ปูชนียสถานดังกล่าวได้ร่วงโรยเสื่อมโทรมลงด้วยกาลเวลาหรือด้วยประการประการหนึ่งก็ตามย่อมสมควรหรือไม่ที่จะคิดกระทำการโยกย้าย แก้ไข เปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงตามชอบใจของเราในปัจจุบันโดยที่ไม่เอื้อเพื่อต่อสภาพเดิมของโบราณสถานนั้นๆทำนองนี้ นอกจากจะเป็นการทำลายโบราณสถานหรือปูชนียสถานโดยตรงแล้ว ยังเป็นการทำร้ายจิตใจของท่านผู้สร้างอุทิศไว้ในพระพุทธศาสนานี้ก็อีกส่วนหนึ่งด้วย

การอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุสถานของวัดที่ควรปฏิบัติก็คือ การแจ้งให้กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการทราบเพื่อส่งเจ้าหน้าที่มาสำรวจและศึกษาเมื่อเห็นว่า สิ่งใดมีคุณค่าทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ทางกรมศิลปากรก็จะประกาศขึ้นทะเบียนเป็นศิลปะโบราณวัตถุ สถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครอง (วัด) โดยชอบด้วยกฎหมาย เมื่อเกิดการชำรุดหักพังหรือเสียหายไม่ว่าด้วยประการใดๆ ก็จะได้แจ้งให้กรมศิลปากรทราบ มาดูแลอนุรักษ์ หรือช่วยเหลือในการบูรณปฏิสังขรณ์ให้ถูกต้องตามหลักและกฎหมายได้

วัดเป็นของชุมชนหรือของสังคมในแต่ละท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมทางจิตใจและทางกิจกรรมของสังคมนั้นเป็นที่อุปการะคือ ช่วยเหลือเกื้อหนุน ประชาชนชาวบ้านของท้องถิ่นนั้นด้วยประการต่างๆ และเป็นที่พักพิงใจของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นนั้นด้วย วัดหนึ่งๆ มีประวัติการก่อสร้างเพื่อเป็นหลักฐานให้อนุชนรุ่นหลังจะได้ทราบหรือได้ศึกษาค้นคว้า วัดที่สร้างใหม่ พอจะค้นคว้าไม่ได้ยากแต่วัดที่สร้างมาช้านาน หากไม่มีผู้ใดเขียนประวัติไว้ควรเป็นหน้าที่เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันที่จะริเริ่มบันทึกสภาพของวัดในปัจจุบัน แล้วสืบสาวความเป็นมาของวัดในอดีตเท่าที่จะสืบได้ ประวัติของวัดควรให้มีหัวข้อ เรียงตามลำดับ คือ ตำบลที่ตั้งวัด-อาณาเขตของวัด-ผู้สร้างและปฏิสังขรณ์-ถาวรวัตถุในวัด-ปูชนียวัตถุ-ที่ธรณีสงฆ์และที่กัลปนา-ความเจริญและความเสื่อมของวัด ขนบธรรมเนียม ประเพณีของวัด-กิจกรรมภายในวัดเช่น งานปกครอง งานศึกษา งานเผยแผ่ งานสาธารณูปการ งานศึกษาสงเคราะห์ งานสาธารณสงเคราะห์ -ลำดับเจ้าอาวาสและประวัติเจ้าอาวาส

กรมการศาสนาได้มีระเบียบว่าด้วย การทำทะเบียนวัดในพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๐๘ เพื่อให้การคุ้มครองรักษาวัดในพระพุทธศาสนาและการดำเนินงานด้านศาสนูปถัมภ์ตลอดจนการเก็บรักษาเอกสารของแต่ละวัดเป็นไปอย่างรัดกุม ตามระเบียบนี้ได้ขอให้วัดต่างๆ มีแฟ้มประวัติของแต่ละวัด วัดละ ๒ แฟ้ม เพื่อเก็บไว้ที่กรมการศาสนา ๑ แฟ้ม และเก็บไว้ที่วัด ๑ แฟ้ม แต่เท่าที่ปฏิบัติอยู่ปรากฏว่าไม่ค่อยสมบูรณ์ เพราะทางวัดส่วนใหญ่ไม่ค่อยทราบ และทางกรมไม่มีหน้าที่ โดยเฉพาะเรื่องนี้การทำประวัติวัดจึงไม่ค่อยทั่วถึงและเป็นปัจจุบัน

๒.๔.๕ การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

การจัดการดูแลศาสนสมบัติวัด เป็นเรื่องที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่ง ศาสนสมบัติวัดก็คือ สมบัติของพระศาสนา วัดจึงเป็นหน่วยงานที่ต้องมีความรับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับเรื่องนี้ ต้องจัดการดูแล

ให้เรียบร้อยตามระเบียบปฏิบัติ และรักษาผลประโยชน์ของวัดของพระศาสนาให้ได้มากที่สุด การได้มาของศาสนสมบัติของแต่ละวัด ได้มาด้วยแรงศรัทธาเป็นส่วนมาก ดังนั้น จึงต้องบริหารจัดการดูแลให้เป็นประโยชน์แก่วัดแก่พระศาสนา และเป็นการฉลองศรัทธาของชาวบ้านด้วย^{๙๙}

การจัดดูแลศาสนสมบัติวัด มีหลายประการที่ต้องจัดการ เช่น

- ๑) การจัดทำบัญชีอสังหาริมทรัพย์ เช่น โฉนดที่ดิน อาคารเสนาสนะต่างๆ
- ๒) การจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ เช่น ตู้ โต๊ะ ตั่ง เก้าอี้ พระพุทธรูป เป็นต้น
- ๓) การจัดทำบัญชีการเงิน
- ๔) การรับ - การจ่ายเงินของวัด
- ๕) การแต่งตั้งไวยาวัจกรวัด มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบตามคำสั่งเป็นหนังสือ
- ๖) การเก็บรักษาเอกสารสิทธิ์ต่างๆ เช่น โฉนดที่ดิน ควรมอบให้สำนักงาน

พระพุทธรูปศาสนาจังหวัดเป็นผู้ดูแล

๗) การเก็บรักษาเงิน ควรฝากธนาคาร และต้องมีคณะกรรมการรับทราบด้วย

๘) การออกไปอนุโมทนาบัตร ควรออกให้ทุกครั้งที่มีผู้บริจาค เพื่อเป็นการรักษา

ศรัทธาและเป็นการตรวจสอบรายรับรายได้ด้วย

๙) การจัดทำแผนผังเขตจัดประโยชน์ ถ้าวัดมีธรณีสงฆ์แล้วดำเนินการจัดประโยชน์

ในที่ดินนั้น ควรทำแผนผังให้ชัดเจนเพื่อความสะดวกในการตรวจสอบและการจัดประโยชน์

๑๐) การจัดประโยชน์วัด ภายในบริเวณถ้ามีที่ดินว่างเปล่า ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ก็

สามารถกันเป็นที่จัดประโยชน์ได้ โดยทำขอบเขตให้ชัดเจน

๑๑) การปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัด

๑๒) การดูแลรักษาโบราณสถาน - โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ

๑๓) การจัดพิพิธภัณฑสถานในวัด

ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นการจัดและดูแลศาสนสมบัติวัดทั้งสิ้น

วัดในสมัยพุทธกาล

ในยุคต้นของพุทธกาลวัดในพระพุทธศาสนายังไม่มี พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลไม่ได้มีที่อยู่อาศัยประจำได้แต่จาริกไปเพื่อเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปตามสถานที่ต่างๆ เพื่อเป็นการยังประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มากตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุข ของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๑๐๐}

เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์ และเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้มีวัดเกิดขึ้นเป็นที่พักอาศัย เพื่อป้องกันอุปสรรคจากธรรมชาติ คือความร้อน ความหนาว และสัตว์ร้าย เป็นต้น ซึ่งเป็นอุปสรรคทำให้การปฏิบัติธรรมไม่ก้าวหน้า และเพื่อให้ประชาชนผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้ทำบุญบำรุงพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติ

^{๙๙} วัดบางโฉลงใน, “ฝ่ายงานสาธารณูปการ”, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ [๑๔ ธ.ค.๒๕๕๔], <http://watbangchalongnai.com/index.php?mo=3&art=244005>.

^{๑๐๐} วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๓๒.

ชอบและพระสงฆ์เองก็จะได้สังเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชนเหล่านั้นให้ได้รับประโยชน์ทั้งสาม คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์เบื้องหน้า ประโยชน์สูงสุด จึงทรงมี พุทธานุญาติ เรื่องอาราม เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายสวนเวฬุวันซึ่งถือเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกกว่า “หม่อมฉันถวายสวนเวฬุวันนั้นแต่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขพระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าทรงรับอารามแล้วและชี้แจงให้พระเจ้าพิมพิสาร ทรงเห็นแจ้ง สมทานอาจหาญ ไร่เรียงด้วยธรรมมิกถา แล้วเสด็จลุก จากที่ประทับเสรีจกลับ ต่อมา พระองค์ทรงทำธรรมมิกถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้นแล้วทรงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ”ดูกรภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตอาราม”^{๑๐๑}

ความหมายของวัด

คำว่า ”วัด” ในพระพุทธศาสนา ตรงกับความหมายที่ใช้อยู่ในภาษาบาลีอีก ๓ คำ คือ

๑. อาราม โดยพยัญชนะแปลว่า “เป็นที่มารื่นรมย์” โดยอรรถแปลว่า “สวน” เพราะในสมัยพุทธกาลนั้นพุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าลพระสงฆ์เช่นเวฬุวนาราม เป็นสวนที่พระเจ้าพิมพิสารถวายให้เป็นที่ประทับแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์หรือเชตวนาราม สวนที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีถวายแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เพื่อเป็นที่ประทับแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก เป็นต้น

๒. อาวาส โดยพยัญชนะแปลว่า “ที่อยู่” ซึ่งเป็นความหมายที่กว้าง แต่ถ้าจะจำกัดขอบเขตให้แคบลงว่า หมายถึงวัด ก็ต้องที่ศัพท์เป็นจำกัดความข้างหน้าว่า “ภิกษุณมาวาโส” แปลว่า ที่อยู่ของภิกษุสงฆ์คือวัด โดยอรรถในอภินันท์ปิฎก ท่านแปลว่า เรือน เป็น ไวพจน์ของคำว่า “ฆร” เป็นต้น

๓. วิหาร โดยพยัญชนะก็แปลว่า “ที่อยู่คล้ายกับอาวาส แต่ตามพระวินัย เช่น ในมหัลลกลูกขาบหัตถ์แห่งชาติเสสและในอนุศาสน์ท่านหมายเอาสิ่งปลูกสร้างเป็นหลังและสังเกตในที่ทั่วไปดูเหมือนเป็นสิ่งก่อสร้างด้วยอิฐ ปูน คือเป็นพวกตึก แต่เพราะวิหารนั้นสร้างไว้ในที่อยู่ภิกษุทั้งหลายจึงพลอยเรียกว่า วิหาร ซึ่งเท่ากับคำว่า วัดในภาษาไทย^{๑๐๒}

นอกจากนี้ยังมีความหมายของคำว่า “วัด” ตามที่พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

๑. อาราม คือ ความยินดี, ความรื่นรมย์, ความเพลิดเพลิน, ที่สำราญ, สวนเป็นสวนสถานที่ รื่นรมณ์

๒. อาวาส คือ วัด, ผู้ครอบครอง เช่น ฆราวาส (ฆร+อาวาส) ผู้ครอบครองเรือน

๓. วิหาร คือ วัด, ที่อยู่ของพระสงฆ์, ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป, คู่กับโบสถ์^{๑๐๓}

ความหมายทั้งหมดที่กล่าวมานี้มุ่งเอาความหมายทางด้านรูปธรรม เพื่อสะดวกในการสื่อสารให้เข้าใจกันได้ง่ายๆแต่ความจริงแล้ววัดมิได้มีบทบาทอยู่เพียงแค่นั้นที่อยู่ของพระสงฆ์เท่านั้นแต่วัดยังมีกิจกรรมต่างๆที่เป็นของพระสงฆ์ หรือเรียกว่า สังฆกรรม ตามพระวินัย เป็นที่ฝึกอบรมใน

^{๑๐๑} วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๓/๕๕.

^{๑๐๒} สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สโมส เขมจารี), **ชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : ที่ระลึกในงานศพคุณแม่ไสว พุทธิรักษา, ๒๕๒๘), หน้า ๑๐.

^{๑๐๓} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖) หน้า ๑๐๘๒.

อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาของพระสงฆ์ ผู้มุ่งบำเพ็ญคุณธรรมและขจัดกิเลส ยังมีกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อการสงเคราะห์อนุเคราะห์ทุกข์ด้วยความเมตตาและเสียสละ

ลักษณะของวัดในพระพุทธศาสนา ในระยะเริ่มต้นของพุทธกาลเป็นป่า หรือสวน ดังเช่นสวนไผ่ สวนของเจ้าเขต สวนมะม่วงของหมอชีวก เป็นต้น เพราะวัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบร่มเย็น สวนจึงเหมาะที่จะเป็นวัด เนื่องจากสวนเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ มีต้นไม้ร่มรื่น และสวนหรือป่าที่เหมาะสมจำเป็นต้องมีการคมนาคมสะดวก ไม่ไกลและไม่ใกล้ชุมชนจนเกินไป เพราะถ้าใกล้ชุมชนเกินไปก็ไม่มีความสะดวก พลุกพล่านด้วยผู้คน ไม่เหมาะแก่การหลีกเลี่ยงเพื่อทำความเพียรทางจิต แต่ถ้าไกลเกินไปก็เป็นการลำบากในการเดินทางของชาวบ้านผู้มีประสงค์จะไปวัด ลักษณะของสวนเวฬุวันและสวนเชตะวันจึงเป็นลักษณะของวัดที่เหมาะสมในพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ไม่ใกล้ไม่ไกลจากหมู่บ้านมีการคมนาคมสะดวก ชาวบ้านผู้มีความประสงค์ไปมาได้ง่าย กลางวันก็มีคนไม่พลุกพล่าน กลางคืนก็เงียบสงัด สงบร่มเย็น เย็นกายเย็นใจ เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมและง่ายต่อการที่พระสงฆ์จะสงเคราะห์ชาวบ้านในการตั้งมั่นในการทำสมาธิ ชาวบ้านก็สะดวกในการ ไต่ถามปัญหาธรรมกับพระสงฆ์เพราะเดินทางไปได้สะดวก

ในการถวายสวนให้เป็นวัด ในพระพุทธศาสนาในครั้งแรก ก็ไม่มีสิ่งก่อสร้าง อะไรภายในสวน พระสงฆ์พักในป่า โคนไม้ หรือถ้าที่มีอยู่ในบริเวณนั้น เป็นการอยู่กับธรรมชาติเหมาะสำหรับความเพียร เพื่อยังกิเลสทั้งหลายให้สิ้นไป ในภัททาลิสุตระ ได้กล่าวถึงความหมาย และ คุณค่า แห่งการอยู่ป่าหรืออยู่กับธรรมชาติว่า

ดูกรภัททาลิ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในสิกขาในศาสนาของพระศาสดาเธอมีความดำริอย่างว่า ถ้ากระไร เราพึงเสพเสนาสนะอันสงัด คือป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎู ที่แจ้ง ลอมฟาง บางทีเราพึงทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษ คือ ความรู้ความเห็น ของพระอรียะผู้สามารถยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ได้ดังนี้ เธอเสพเสนาสนะอันสงัดคือป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกถ้ำ ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎู ที่แจ้ง ลอมฟาง เมื่อเธอหลีกเลี่ยงออกอยู่ด้วยประการฉะนี้แม้พระศาสดาาก็ไม่ทรงติเตียนแม้เพื่อนสหพรหมจรรย์ ผู้รู้ทั้งหลายใคร่ควรแล้วไม่ติเตียน แม้เทวดาก็ไม่ติเตียน แม้ตัวเองก็ติเตียนไม่ได้ ย่อมทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษคือ ความรู้ความเห็นของพระอรียะผู้สามารถยิ่งกว่าธรรมตาของมนุษย์^{๑๐๔}

หลักการสร้างวัดในสมัยพุทธกาล

ในการถวายที่ให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนาในครั้งแรกก็ไม่มีสิ่งก่อสร้างอะไร พระสงฆ์พักอาศัยอยู่ในป่า โคนไม้ หรือถ้ำ เป็นการเป็นอยู่กับธรรมชาติเหมาะสำหรับทำความเพียรเพื่อยังกิเลสทั้งหลายให้สิ้นไปหลักฐานที่แสดงว่าวัดหรืออารามในสมัยแรกไม่มีสิ่งก่อสร้างคือ ข้อความที่ปรากฏในเสนาสนชั้นธกะ ปฐมภาณวารว่า โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหารอันเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคมิได้ทรงบัญญัติเสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย และภิกษุทั้งหลายนั้นก็อยู่ในที่นั้นๆ คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎู ที่แจ้ง ลอมฟาง

^{๑๐๔} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๑๑๖-๑๖๗/๑๔๖.

สมัยนั้นราชคหเศรษฐีไปสวนแต่เช้าตรู่ ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกจากที่นั้นๆ เกิดความเลื่อมใสมีจักขุทอดลงสมบุรณ์ด้วยอิริยาบถ ครั้งแล้วก็มีจิตเลื่อมใส จึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นเรียนถามว่า “ท่านเจ้าข้าหากข้าพเจ้าสร้างวิหารถวายพระคุณเจ้าพระคุณเจ้าจะอยู่ในวิหารของข้าพเจ้าหรือ” ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า “ดูก่อนคหบดี พระผู้มีพระภาคยังมีได้ทรงอนุญาตวิหาร” เศรษฐีกล่าวว่า “ท่านเจ้าข้าถ้าเช่นนั้นพระคุณเจ้าจงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าและแจ้งแก่ข้าพเจ้า” ภิกษุเหล่านั้นรับคำของราชคหเศรษฐี แล้วเข้ามาเฝ้าพระผู้มีพระภาค บังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนหนึ่งทูลถามว่า “พระพุทธรูปเจ้าข้าราชคหเศรษฐีประสงค์จะสร้างวิหารถวายข้าพเจ้าพระพุทธรูปเจ้าจะพึงปฏิบัติอย่างไร พระพุทธรูปเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำกรรมิกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้นแล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร ๑ เรือนมุงแถวเดียว ๑ เรือนชั้น ๑ เรือนโล้น ๑ ถ้ำ ๑”^{๑๐๕}

วัดในพระพุทธศาสนาจึงมีสิ่งก่อสร้างขึ้นเป็น ครั้งแรกและพระพุทธรูปให้ถวายเสนาสนะนี้แก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาผู้อยู่ในทิศทั้ง ๔ มิให้มีการครอบครองเป็นเจ้าของเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในเสนาสนขันธกะ ปฐมภาณว่า “ดูก่อนคหบดี ถ้าเช่นนั้นเธอจงถวายวิหารเหล่านี้แก่สงฆ์จตุรทิศทั้งที่มาแล้วและยังไม่มีมา” ราชคหบดีรับพระพุทธรูปแล้วได้ถวายวิหารนั้นแก่พระสงฆ์จตุรทิศทั้งที่มาแล้วและยังไม่มีมา”^{๑๐๖}

แม้ในการถวายพระเชตะวัน ให้เป็นวัด ในพระพุทธศาสนา ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ก็สร้าง วิหาร ศาลา กุฏิ และเรือนไฟเป็นต้นไว้ในกาลต่อมา ดังข้อความที่ปรากฏในเสนาสนขันธกะปฐมภาณวารว่า “อนาถปิณฑิกเศรษฐีได้สร้างวิหาร ไว้ในพระเชตะวัน สร้างบริเวณ สร้างซุ้มประตู สร้างศาลาหอนัน สร้างโรงไฟ สร้างกัปปียกุฏิ สร้างสระโบกขรณี สร้างมณฑป”^{๑๐๗}

บทบาทของวัดในสมัยพุทธกาลที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีวัดได้เด่นชัด คือ วัดพระเชตะวันมหาวิหารและวัดบุพพารามซึ่งมรบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ที่จำพรรษาเท่านั้น วัดยังเป็นศูนย์กลางแห่งการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธองค์ เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คน เป็นสถานที่ที่เหล่าภิกษุนอกจากจะใช้พำนักแล้วยังเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมอีกด้วย มีหลักฐานปรากฏการสร้างวัดมีพระบรมพุทธานุญาตไว้ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์

ดังนั้น การสร้างวัดจึงเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นสิ่งจำเป็นด้วยเหตุและด้วยผลดังกล่าวมา องค์ประกอบของการสร้างวัดให้เป็นวัดต้องมีเสนาสนะภายในวัดให้ครบถ้วนหรือครบตามความจำเป็นตามสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น

สิ่งก่อสร้างในวัดพุทธศาสนามีมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล ซึ่งเกิดขึ้นด้วยความเลื่อมใสศรัทธาของชาวพุทธ ลักษณะของสิ่งก่อสร้างคือเสนาสนะสำหรับเป็นที่พักอาศัย ส่วนสิ่งก่อสร้างสำหรับเป็นเครื่องรำลึกนั้นเรียกว่า เจดีย์ หรือ สถูป แปลว่าสิ่งที่ใช้เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึง ในสมัยพุทธกาล ชาวอินเดียนิยมสร้างสถูปสำหรับบรรจุอัฐิธาตุที่ล่วงลับ เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกผู้ตาย ได้ปฏิบัติกันจนเป็นประเพณีอย่างหนึ่ง รูปลักษณะของสถูปอาจจะเป็นเพียงกองดิน เนิน

^{๑๐๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๑๙๘-๒๐/๕๔-๕๕.

^{๑๐๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๐๒/๕๖.

^{๑๐๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๖/๗๑.

ดิน หรือลักษณะคล้ายจอมปลวก จากประเพณีนี้ เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาก พระองค์ได้ทรงสละ พระราชทรัพย์จำนวนมากให้สร้างวัด และสถาปนาอาณาจักรถึง ๘๔,๐๐๐ องค์กร แล้วมีการก่อสร้าง ตกแต่งให้สวยงาม พัฒนารูปแบบขึ้นเป็นสถาปัตยกรรม จากนั้นก็มีผู้เข้ามาแสวงบุญ เข้ามาปฏิบัติธรรม หรือพักอาศัยเป็นเวลานาน แล้วมีการตกแต่งบริเวณโดยรอบจนกลายเป็นวัดในที่สุด^{๑๐๘} การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรมกุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการ แต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ^{๑๐๙} ที่สำคัญคืออุโบสถ

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างอุโบสถ

อุโบสถหรือโบสถ์ คือ ขอบเขตพื้นที่ในเขตพุทธาวาส เป็นเจดีย์สถานประเภทหนึ่ง นิยมสร้างขึ้นเป็นประธานของพระอารามแต่ละแห่งๆ เพื่อเป็นสถานที่สำหรับพระภิกษุหรือ คณะสงฆ์ได้ใช้ประกอบศาสนกิจเป็นต้นว่า กระทำ อุโบสถกรรม ทำการบรรพชากุลบุตรเป็นสามเณรและอุปสมบทบุรุษเพศเป็นพระภิกษุ ตลอดจนการรับกฐิน อันเป็นประเพณีสำคัญในพุทธศาสนา

คำว่า อุโบสถ หรือ โบสถ์ มิได้เป็นชื่อเฉพาะสำหรับแบบอย่างของเจดีย์อาคารประเภทที่กล่าวข้างต้นทั้งนี้ถ้าสังเกตในด้านรูปแบบและทรวดทรงแล้ว แบบอย่างของเจดีย์อาคารที่เรียกว่าพระอุโบสถหรือโบสถ์ย่อมไม่ต่าง ไปกว่าแบบอย่างหรือทรวดทรงของเจดีย์อาคารที่เรียกว่า “พระวิหาร” เลย พระอุโบสถก็ดี พระวิหารก็ดี ต่างก็ได้รับการปลูกสร้างขึ้นตามแบบที่เป็นขนบนิยมของสถาปัตยกรรมไทย อันกำหนดขึ้นเป็นแบบเฉพาะสำหรับอาคารประเภทนี้โดยตรง

สำหรับคำว่า อุโบสถ หรือ โบสถ์ที่ใช้เรียกเจดีย์อาคารซึ่งกำลังกล่าวอยู่นี้และจะมีอธิบายต่อไปโดยลำดับนี้ เป็นคำหรือชื่อที่อาศัยอนุโลม เอาชื่อแห่งพิธีกรรมในศาสนิกแห่งพระสงฆ์พึงปฏิบัติเป็นประจำตามพระวินัยบัญญัติอย่างหนึ่งมาเป็นชื่อเรียกเจดีย์อาคารประเภทนี้ พิธีกรรมในศาสนิกตามพระวินัยอยู่ตรงกับการจำศีลของเรา เป็นธรรมเนียมมีมาก่อนพุทธกาล กำหนดให้สมาทานในวันพระจันทร์เพ็ญพระจันทร์ดับ และพระจันทร์กึ่งดวง ที่ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ ขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำโดยลำดับ

ครั้งถึงพุทธกาลพระศาสดาทรงพระอนุมัติธรรมเนยมนั้น ตรัสให้ใช้วันเช่นนั้นเป็นที่ประชุมกันกล่าวฟังธรรมและเป็นทีสมาทานอุโบสถของคฤหัสถ์ แต่ในฝ่ายภิกษุบริษัททรงอนุญาตให้ทำอุโบสถเฉพาะในวันพระจันทร์เพ็ญ พระจันทร์ดับ ๑๕ วัน หรือ ๑๔ วันต่อครั้งหนึ่ง” และมูลเหตุให้เกิดประเพณีและมติแห่งธรรมเนียมให้ทำ “อุโบสถกรรม” ในสมัยแรก ๆ การสร้างเสนาสนะภายในวัด

^{๑๐๘} วงเดือน ทองเจียว, “ความเชื่อเรื่องบุญและพิธีกรรมเกี่ยวกับอุโบสถของชาวพุทธในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ๒๕๔๕), หน้า ๓๐.

^{๑๐๙} กรมการศาสนา, หลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : เอพีกร้า พิคตีไซน์, ๒๕๓๙), หน้า ๗.

ถวายสงฆ์ไม่มีการสร้างพระอุโบสถ สำหรับการประชุมอุโบสถ ซึ่งกระทำทุกกึ่งเดือนนั้น เข้าใจว่ากระทำ ณ ริมธารหรือสถานที่ใด ๆ ที่เหมาะสม ต่อมาสงฆ์มีกิจที่จะต้องทำในสถานที่เช่นนี้หลายอย่างตามพุทธานุญาต เช่น การบวช การรับผ้ากฐินที่ทายกนำมาถวาย และสังฆกรรมอย่างอื่นอีก เป็นต้น เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและปัญหาที่เกิดขึ้น^{๑๑๐}

อุโบสถหรือโอบสถ คือขอบเขตพื้นที่ในเขตพุทธาวาส สถานที่ที่พระสงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรม เป็นสิ่งปลูกสร้างที่คู่กับวัดมาแต่อดีต จัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับระเบียบวินัยของพระภิกษุสงฆ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อุโบสถเกี่ยวข้องกับอายุของพระพุทธานุภาพอีกประการหนึ่ง พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันได้ระบุว่า วัดที่จะได้ชื่อว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ตามกฎหมายต้องได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อุโบสถมีความสำคัญทั้งทางด้านศาสนาและทางด้านสังคม โดยเฉพาะในด้านคติธรรมความเชื่อ ชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาจึงเชื่อว่าการทำบุญใด ๆ ที่เกี่ยวกับการสร้างอุโบสถย่อมมีอานิสงส์มากทั้งในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่และเมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ดังจะเห็นได้จากการแสดงออกทางด้านประเพณี พิธีกรรม ของชุมชนไทยที่ยังนิยมใช้กิจกรรมทำบุญเกี่ยวกับอุโบสถในปัจจุบัน นอกจากเป็นเครื่องสะท้อนความเชื่อแล้วยังแสดงความพร้อมเพรียง และระดมทุนในการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ภายในวัดของชุมชน

ประเภทของอุโบสถ

ตามธรรมเนียมของไทย นิยมสร้างอุโบสถ ๒ ประเภท คือ

๑. อุโบสถน้ำ หมายถึง อุโบสถที่สร้างขึ้นในน้ำ
๒. อุโบสถบนบก หมายถึง อุโบสถที่สร้างขึ้นบนพื้นดิน มีการกำหนดเขตสีมาด้วยใบสีมา ตามแบบอย่างที่พบเห็นได้ทั่วไป

รูปทรงอุโบสถ หากกล่าวโดยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้ว อุโบสถซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างนั้นก็คือ สังฆาร อย่างหนึ่งซึ่งมีสภาวะแปรปรวน ไม่เที่ยง ไม่มีความเป็นอมตะ ดังนั้นอุโบสถก็มีธรรมชาติอย่างเดียวกับสังฆาร คือ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุค ตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากการสร้างอุโบสถในแต่ละยุคนั้นมิได้มีรูปทรงหรือขนาดตายตัวจึงมีการปรับเปลี่ยนไปตามอิทธิพลของความเชื่อของแต่ละแห่ง รูปทรงอุโบสถ มี ๓ อย่าง คือ อย่างแรก รูปแบบทรงโถง คือไม่ก่อผนังอาคาร หรือก่อเป็นบางส่วน อย่างที่สอง รูปทรงทึบ คืออุโบสถ มีการก่อฝาผนังปิดล้อมโดยรอบอาคาร ทำช่องเปิดเป็นประตู หน้าต่างแต่ละช่วงเสา ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมในปัจจุบัน และอย่างที่สาม รูปแบบมหาอุตุ คืออุโบสถที่ก่อผนังทึบปิดล้อมทั้ง ๔ ด้าน มีเพียงประตูช่องเดียวหรือสองช่อง

ขนาดของอุโบสถ ขนาดของอุโบสถมีความแตกต่างกันตามคตินิยมของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ทางภาคเหนือมักนิยมทำอุโบสถให้มีขนาดเล็กกว่าวิหาร ส่วนภาคกลาง นิยมทำอุโบสถใหญ่โตกว่าสิ่งก่อสร้างอื่นภายในวัด เช่น รูปทรงของอุโบสถในสมัยสุโขทัยมักมีรูปร่างเป็นโรงหรืออาคารที่ขนาดไม่ใหญ่โตนัก ในสมัยกรุงศรีอยุธยา อุโบสถมีขนาดใหญ่ขึ้นและมีความหมายเชิง

^{๑๑๐} เนตรนภิศ นาควัชร, วัดในกรุงเทพฯ, การเปลี่ยนแปลงในรอบ ๒๐๐ ปี (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๕๒๕) ใน การสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๒๐๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๒.

สัญลักษณ์ คือ รูปสำเภาที่กำลังลอยมุ่งหน้าไปสู่จุดหมายปลายทางสำคัญของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นอิทธิพลจากคติที่ว่า อุโบสถเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สำหรับบวชกุลบุตร และเป็นสถานที่แสดงพระธรรมเทศนาแก่เหล่าพุทธบริษัท อุโบสถจึงเปรียบเสมือนเรือสำเภา หรือเกวียนที่จะนำไปสู่ฝั่งมหาสมุทร คือฝั่งพระนิพพาน ต้องฟันฝ่าอุปสรรคอยู่ในแม่น้ำใหญ่ คือเวียง โขงะสงสาร ส่วนอุโบสถ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดออกไปเช่นเดียวกัน แต่ที่มีรูปทรงแปลก คือ อุโบสถวัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา แม้จะคงรูปสำเภาไว้ตามแบบอย่างดั้งเดิม แต่ลักษณะเหมือนเรือสำเภาที่กำลังแล่นตัดลมไปอย่างรวดเร็ว^{๑๑}

จากที่ได้กล่าวมา การใช้ประโยชน์ของวัดหรือสงฆ์ ในส่วนของสงฆ์อุโบสถถือว่าเป็นเสนาสนะที่สำคัญที่สุด เพราะกิจกรรมที่เป็นของสงฆ์ โดยเนื้อแท้แล้ว กิจกรรมต่างๆ จะกระทำในอุโบสถ ดังนั้นอุโบสถจึงถือได้ว่าเป็นเสนาสนะที่มีความสำคัญ และมีการใช้ประโยชน์โดยหลักใหญ่ๆ ดังนี้

๑. ใช้ในการอุปสมบท
๒. ใช้ในการลงอุโบสถปาฏิโมกข์
๓. ใช้ในการปวารณา
๔. ใช้ในการกรานกฐิน
๕. ใช้ในการระงับอธิกรณ์
๖. ใช้ในวันสำคัญ

ส่วนการใช้ประโยชน์ของประชาชน เมื่อกล่าวถึงอุโบสถความสัมพันธ์ของผู้คนในหมู่บ้านต่ออุโบสถนั้นอาจมีน้อยโดยเฉพาะด้านการใช้ประโยชน์ เนื่องจากว่าอุโบสถสร้างเพื่อให้สงฆ์ได้ใช้ทำกิจของสงฆ์โดยตรง แต่เมื่อสร้างอุโบสถแล้ว ประโยชน์พลอยได้ของชาวบ้านก็มี มิใช่เพื่อสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว โบสถ์หลังนี้ได้ใช้ปีหนึ่งประมาณ ๒ ครั้ง ใช้บวชพระตอนเดือน ๖ และเดือน ๘ นอกนั้นก็ใช้เวียนเทียนในวันสำคัญ จากการที่ได้สร้างอุโบสถขึ้น ชาวบ้านถือว่าได้สร้างวัดที่สมบูรณ์ถูกต้องตามกฎหมายได้แล้ว เพราะว่าโบสถ์คือหัวใจสำคัญในการขอวิสุงคามสีมา และเป็นตัวบ่งชี้ว่าวัดที่มีวิสุงคามสีมาเป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย และเมื่อได้สร้างอุโบสถขึ้นมา ชาวบ้านก็มีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากอุโบสถคือ

๑. ใช้เป็นสถานที่บวช
๒. ใช้เป็นสถานที่เวียนเทียนในวันสำคัญ
๓. ใช้เป็นสถานที่ประดิษฐานพระประธาน
๔. ใช้เป็นสถานที่รับรองพระเถระผู้ใหญ่
๕. ใช้ในงานกฐิน
๖. เป็นสถานที่ศึกษาศิลปวัฒนธรรม^{๑๒}

^{๑๑} วงเดือน ทองเจียว, “ความเชื่อเรื่องบุญและพิธีกรรมเกี่ยวกับอุโบสถของชาวพุทธในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ๒๕๔๕), หน้า ๓๐.

^{๑๒} พระเจียน กันทะบุตร (ดิกขปณโณ), “สังฆิกเสนาสนะ : ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับหมู่บ้าน”, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสนศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๒.

จากแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างอุโบสถ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การสร้างอุโบสถในพระพุทธศาสนา นั้น ที่สำคัญ เป็นที่สำหรับพระภิกษุสงฆ์ใช้ในการทำสังฆกรรมร่วมกันเกี่ยวกับกิจของสงฆ์ อีกทั้งยังใช้ อุโบสถเป็นศูนย์รวม ความสามัคคีเป็นจุดเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้านในการร่วมทำ กิจกรรม ต่าง ๆ ในวันสำคัญทางศาสนา พระภิกษุสงฆ์และประชาชน จึงให้ความสำคัญกับการสร้าง อุโบสถ ไม่เฉพาะในด้านการใช้ประโยชน์อย่างเดียว แต่รวมถึงความสวยงามดูเป็นสง่าราศีของวัด ที่บ่ง บอกรถึงวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ คติความเชื่อต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา อีกด้วย

๒.๕.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการก่อสร้างอาคารภายในวัด

เขตสังฆาวาส หมายถึง เขตที่อยู่อาศัยและจำพรรษาของพระภิกษุ อาคารที่พระภิกษุ จำเป็นต้องใช้สอย ได้แก่โรงครัว หอฉัน โรงเก็บพัสดุ โรงไฟฟ้า โรงประปา ศาลารับแขก เขตสาธารณ สงเคราะห์ หมายถึง บริเวณที่ทางวัดกันไว้เพื่อสงเคราะห์แก่ ประชาชน เช่น เป็นที่ตั้งโรงเรียน สถานพยาบาล สมาคมทางศาสนา โรงเรียนปริยัติธรรม ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์

การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้วัดเอื้อ ประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษา สาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอ ธรรมกุฏิ ศาลาการเปรียญเป็นต้นงานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียม เทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาส หรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ^{๑๑๓}

ในพระพุทธศาสนาได้มีการสร้าง ศาสนาสถานมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยปรากฏอยู่ใน พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ในสมัยพุทธกาล งานด้านสาธารณูปการ พระมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องน้อย ส่วนมากจะหนักไปด้านดูแลนวรรกรรม เมื่อทายกบริจาคสร้างวิหารถวาย พระจะเข้าไปมีส่วนในการ ก่อสร้างบ้างก็ในกรณีที่เป็นกุฏิเล็ก ๆ ไม่ค่อยถาวรอะไรมากนัก เพราะปรากฏว่าก่อนเข้าพรรษา จะต้องมีการซ่อมแซมที่อยู่กันประจำ แม้ก่อนการสังคยานาครั้งแรก เพียงแต่ภิกษุทั้งหลายติดตาม พระพุทธเจ้าไปไม่กี่เดือน กุฏิวิหาร ๑๘ แห่งก็ชำรุด ต้องมีการซ่อมแซมใหญ่เพื่อให้พระสังคิกจารย์ ได้พัก การซ่อมวิหารเหล่านั้นก็เป็นหน้าที่ของพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ การที่พระภิกษุทำ หน้าที่ในการศึกษา ปฏิบัติ และสั่งสอนเพียงอย่างเดียว ทำให้ท่านมีเวลามากพอเพื่อทำงานนั้น ๆ ความกังวลในการก่อสร้างซึ่งเป็น ผลิตภัณธ์ประการหนึ่งก็ไม่มีมากนัก ทำให้พุทธบริษัท ๔ ทำงานใน ขอบข่ายที่เป็นความรับผิดชอบของตน ทำให้แต่ละคนในบริษัทเหล่านั้นมีความรับผิดชอบมาก ยิ่งขึ้น^{๑๑๔}

การสร้างสาธารณูปการต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา หากพิจารณาเหตุปัจจัย ควรนำ หลักการที่มีอยู่มาประกอบ กล่าวคือ ควรอยู่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก มีทางไปมาสะดวกจากชุมชนหนึ่งไป ยังชุมชนหนึ่ง เพื่อเอื้อการดำเนินการต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความสะดวก ที่สำคัญพึงอยู่ในลักษณะเรียบ

^{๑๑๓} กรมการศาสนา, **หลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร : เอพีกรรา พิคซีไชน์, ๒๕๓๙), หน้า ๗.

^{๑๑๔} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตถาโณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗๗.

ง่าย ประหยัดวัสดุอุปกรณ์ และแรงงานอีกด้วยเพราะพระสงฆ์เป็นอยู่โดยอาศัยกำลังของประชาชนนั่นเอง จึงไม่ควรทำงานก่อสร้างให้ใหญ่โต

แนวทางการก่อสร้างศาสนสถานที่ยปรากฏในพระพุทธศาสนามักเกิดจากความคิดที่มุ่งเน้นเป็นสิ่งก่อสร้างที่ใช้ประกอบ ศาสนพิธีทางพุทธศาสนา คือ เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์โดยตรงก็มี เป็นที่ใส่ทำกิจกรรมสำคัญก็มี และเป็นพระพุทธรูปหรือรูปเคารพก็มี หากสร้างขึ้นในบริเวณเดียวกันมีการกำหนดขอบเขตแน่นอนก็จะเรียกว่า “วัด” หรือ “อาราม” ตามแบบเดิม ซึ่งมีการก่อสร้างตามคติยึดถือตามแบบแผนของท้องถิ่นนั้น ๆ จนแพร่หลาย นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเริ่มเกิดขึ้นในอินเดีย และขยายอาณาเขตไปยังต่างประเทศด้วย ในระยะแรก ๆ อาคารและเสนาสนะจะมีลักษณะแคบเป็นที่พักอาศัยซึ่งสร้างจากไม้ มุงหลังคาด้วยหญ้าคาหรือวัสดุในท้องถิ่นเท่านั้น เป็นเหตุให้ไม่สามารถป้องกันอากาศหนาวจัดหรือร้อนจัดได้ ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงอนุญาตให้ใช้วัสดุ ๕ อย่าง คือ อิฐ หิน ปูนปั้น หญ้า และใบไม้มาเป็นอุปกรณ์เพราะบางสิ่งแสวงได้ง่าย ส่วนผาผนังไม่ให้ใช้เปลือกไม้หรือดินโคลนเพราะอาจเป็นตรายต่อสุขภาพและไม่แข็งแรงซึ่งมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา เช่น โรงครัว โรงประชุม ห้องน้ำ หรือสระน้ำ ตามจำนวนพุทธบริษัทที่เลื่อมใสศรัทธาช่วยกันสร้างช่วยกันบำรุงพระศาสนาอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้อาคารเสนาสนะเกิดขึ้นมากมายขึ้นมากมายนั้น ได้แก่พระสงฆ์ถือว่าเป็นต้นแบบในพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สันโดษด้วยที่อยู่อาศัยที่ชาวบ้านสร้างถวายท่านตามบทสัจจคุณของพระสงฆ์ในเบื้องต้นว่า สุปฏิปันโน เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติดี ปฏิบัติถูกต้อง เป็นผู้จักเลือกดำเนินชีวิตที่เหมาะสม พอเพียง พอใจในการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบพระวินัย ซึ่งเป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยพวกดอกไม้บานาชนิดเอาไว้ มิให้กระจัดกระจายแยกจากกันเข้าไปสัมพันธ์เหมือนการได้พบเห็นพระอรหันต์ และเป็นผลดีต่อชีวิตของพุทธบริษัทโดยแท้ดังพระพุทธพจน์ที่ยปรากฏในมงคลสูตรว่า “สมณานนฺจ ทสฺสํ แปลว่า การได้เห็นสมณะเป็นอุดมมงคล” ฉะนั้น ท่านจึงสมกับเป็นทักษิณบุคคลของโลก เมื่อท่านเหล่านั้นมีความประสงค์จะสร้างเสนาสนะเอง โดยการวานให้ผู้อื่นช่วยสร้างเสนาสนะจะต้องได้รับฉันทานุมัติจากหมู่คณะก่อนเสมอ ทั้งนี้ว่าโดยหลักการของการสร้างเสนาแล้ว ต้องอาศัยทุนทรัพย์และความรอบรู้ในด้านสถาปัตยกรรม วิศวกรรม วิชาศิลปะ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย งานด้านก่อสร้างจึงจะเหมาะสมหรือเกิดคุณค่าทางจิตใจของสาธุชนทั้งหลายได้ถูกต้อง^{๑๑๕}

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเรื่องพุทธธานุญาต ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุ รับและเข้าอยู่ในอาคาร เสนาสนะ ที่พุทธศาสนิกชนร่วมสร้างถวาย อีกทั้งชี้ให้เห็นว่าการสร้างวัด การสร้างอาคารและเสนาสนะในงานสาธารณูปการต่าง ๆ นั้นมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา และเพื่อบ่งชี้ให้เห็น ว่างานด้านการก่อสร้างและอาคารเสนาสนะของพระภิกษุสงฆ์นั้น ได้มีและเกิดขึ้นมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล ดังนี้

^{๑๑๕} พระมหาไพฑูริย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ธรรมาภรณ์), “การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา”, *พุทธศาสนคัมภีร์ปริทัศน์ (พระพุทธศาสนา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๑), หน้า ๒๑ - ๒๒.

เรื่องการสร้างวัดพระเวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเข้ากรุงราชคฤห์เป็นครั้งแรก หลังจากจำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันเมืองพาราณสีแล้ว เสด็จไปยังพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐ ทรงนำของเคี้ยวของฉันอันประณีต ประเคนภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยพระองค์เอง กระทั่งพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้ว ทรงดำริว่า พระผู้มีพระภาคควรประทับ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ไม่ไกลและไม่ใกล้จากหมู่บ้านนัก คมนาคมสะดวก ผู้ประสงค์พึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบ เสียงไม่อึกทึก เว้นจากคนสัญจรไปมา เป็นที่กระทำการลับของหมู่มนุษย์ ควรแก่การหลีกเลี่ยง ดังนี้แล้วจึงถวายอุทยานเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข

พระผู้มีพระภาคทรงรับอารามแล้ว ทรงชี้แจงให้พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐเห็นชัดเจนในข้อควรปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้า ปลอบชะโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา เพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ รับสั่งกับพระภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม^{๑๑๖}

อนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างพระเชตวัน

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นคหบดีของกรุงสาวัตถีท่านเป็นคนที่มมีตบบริวารและทรัพย์สินเงินทองมากมาย เป็นคนที่ประชาชนทั่วไปให้ความนับถือ เชื่อถือ คำพูดของท่าน ท่านได้ชักชวน ประชาชนทั้งหลายร่วมกันสร้าง อาราม สร้างวิหาร เตรียมถวายทาน แด่พระพุทธเจ้า

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้เที่ยวตรวจดูและหาที่สร้างอาราม ซึ่งเป็นที่ที่เหมาะสมในการสร้างอาราม ถวายแด่พระพุทธเจ้า ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เห็นพระอุทยาน ของเจ้า เซตราชกุมาร เป็นสถานที่ที่เหมาะสมไม่ไกล จากหมู่บ้านนัก และคนไม่ค่อยพลุกพล่าน การคมนาคมสะดวกสบาย ผู้อยากจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ไปมาได้ง่าย จึงตกลงใจเข้าเฝ้าเจ้าเซตราชกุมาร เพื่อทูลขอประทานพระอุทยานเพื่อจัดสร้างพระอาราม

เจ้าเซตราชกุมารรับสั่งว่า คหบดี ถึงใช้หาปณะมาเรียงให้ริมจดกัน เราก็ให้อุทยานไม่ได้ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงทูลถามเจ้าเซตราชกุมารว่า พระองค์ขายอุทยานแล้วหรือพระเจ้าข้า เจ้าเซตราชกุมารรับสั่งว่า ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เรายังไม่ได้ขายอุทยานเจ้าเซตราชกุมารกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีถามพวกมหาอำมาตย์ผู้พิพากษาว่า อุทยานเป็นอันขายแล้ว หรือยังไม่ได้ขายมหาอำมาตย์จึงตอบว่า พระลูกเจ้า เพราะพระองค์ตีราคาแล้วอุทยานจึงเป็นอันขายแล้ว

จากนั้น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงสั่งให้คนงานนำเกวียนบรรทุกเงินออกมาเรียงลาดให้ริมจดกันในเชตวัน เงินที่ขนออกมาครั้งเดียวยังไม่เพียงพอแก่พื้นที่ ยังเหลืออีกหน่อยหนึ่งใกล้ตรงซุ้มประตู ท่านอนาถบิณฑิกคหบดี จึงสั่งพวกคนงานว่า ให้จงไปขนเงินมา เราจะเรียงให้เต็มในที่นี้

ขณะนั้น เจ้าเซตราชกุมารได้เห็นการกระทำของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ว่าการกระทำนี้ไม่ใช่ของง่ายเพราะคหบดีนี้บริจาคเงินมากมายถึงเพียงนี้ ลำดับนั้น เจ้าเซตราชกุมารได้รับสั่งกับท่านอนาถบิณฑิกคหบดีนี้ว่า พอเถอะ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ที่วางตรงนั้น ท่านอย่าลาดเงินเลย ให้โอกาสแก่เราบ้าง ส่วนนี้ข้าพเจ้าจะขอร่วมถวายด้วย

^{๑๑๖} วิ.ม.(ไทย) ๔/๕๙/๗๒.

ท่านอนาถบิณฑิกคหบดีดำริว่า เจ้าเซตราชกุมารพระองค์นี้ ทรงเรื่องพระนามประชาชนรู้จัก ความเลื่อมใสพระธรรมวินัยนี้ของผู้ที่ประชาชนรู้จักเช่นนี้ มีประโยชน์มาก จึงได้ถวายที่ว่างนั้นแก่เจ้าเซตราชกุมาร เจ้าเซตราชกุมารจึงรับสั่งให้สร้างซุ้มประตูที่ตรงนั้น

ต่อมา ท่านอนาถบิณฑิกคหบดีให้สร้างวิหารหลายหลังไว้ในพระเชตะวัน สร้างบริเวณ สร้างซุ้มประตู สร้างศาลาหอนั้น สร้างโรงไฟ สร้างกัปปิยภักดิ์ สร้างวัจกุฎี สร้างสถานที่จงกรม สร้างศาลากรรม ขุดบ่อน้ำ สร้างศาลาบ่อน้ำ สร้างเรื่องไฟ สร้างศาลาเรือนไฟ ขุดสระโบกขรณี สร้างมณฑป^{๑๑๗}

เรื่องเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ขออนุญาตสร้างวิหาร

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงบัญญัติ(ยังไม่ทรงอนุญาต)เสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลายและภิกษุเหล่านั้นอยู่ในที่นั้น ๆ คือป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้งล้อมฟาง เวลาเช้าตรู่ ภิกษุเหล่านั้นเดินออกมาจากที่นั้น ๆ คือ จากป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง ล้อมฟาง ทอดสายตาลงต่ำ มีการก้าวไป การถอยหลัง การมองดู การเหยียดดู การคู้แขน การเหยียดแขนนำเลื่อมใส เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอริยาบถ

ครั้งนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ไปสวนแต่เช้าตรู่ ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกมาจากที่นั้น ครั้นเห็นแล้วเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์นั้นก็มิจิตเลื่อมใส

ลำดับนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ได้เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น ครั้นแล้วจึงได้ กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นตั้งนี้ว่า ข้าพเจ้าจะสร้างพระวิหารให้ ภิกษุทั้งหลายตอบ คหบดีว่า พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงอนุญาตวิหาร ถ้าเช่นนั้น พระคุณเจ้าจงทูลถามพระผู้มีพระภาคแล้วแจ้งให้กระผมทราบ

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ต้องการจะให้สร้างวิหารถวายข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงปฏิบัติอย่างไร^{๑๑๘}

ทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า อนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร เรือน มุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ

ภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าไปหาเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวกับเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ว่าท่านคหบดี พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตวิหาร แล้ว

เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ให้จึงได้สร้างวิหาร ๖๐ หลัง โดยใช้เวลาแค่เพียงวันเดียว ครั้นให้สร้างเสร็จแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า ขอพระผู้มีพระภาคกับภิกษุสงฆ์จงรับนิมนต์ ฉันทัดอาหารของข้าพระพุทธเจ้า เพื่อเจริญกุศลในวันพรุ่งนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า

เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ทราบว่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลุกออกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณและทูลลาจากไป

^{๑๑๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๗/๑๑๗.

^{๑๑๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๘๙, ๙๐.

ครั้งผ่านราตรีนั้นไป เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ให้จัดเตรียมของเคี้ยวของฉันทันประณีต แล้วให้คนไปกราบทูลกัฏกาลพระผู้มีพระภาคและหมู่ภิกษุสงฆ์^{๑๑๙}

เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ถวายวิหาร

เวลาเช้าตรู่ พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จไปนิเวศน์ของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูถวายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ได้นำของเคี้ยวของฉันทันประณีตประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานด้วยตนเอง กระทั่งพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้วทรงห้ามภัตดาหารแล้วละพระหัตถ์จากบาตร จึงนั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลตั้งนืว่า ข้าพระพุทธเจ้าต้องการบุญ ต้องการสวรรค์จึงให้สร้างวิหาร ๖๐ หลังนี้ไว้ ข้าพระพุทธเจ้าจะปฏิบัติในวิหารเหล่านี้อย่างไรเล่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ท่านจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์ในทิศทั้ง ๔ เศรษฐีทูลรับพระพุทธดำรัสแล้วได้จัดถวายวิหาร ๖๐ หลังแก่สงฆ์จากทิศทั้ง ๔^{๑๒๐}

เรื่องบานประตู

คนทั้งหลายได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตสร้างวิหาร จึงพากันสร้างวิหารอย่างกระตือรือร้น วิหารเหล่านั้นไม่มีบานประตู งบ้าง แมงป่องบ้างตะขาบบ้างจึงเข้าไปได้

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า เรานุญาตบานประตู ภิกษุทั้งหลายเจาะช่องฝาใช้เถาวัลย์บ้าง เชือกบางผูกบานประตู หนูบ้าง ปลวกบ้าง กัดเชือกที่ผูกไว้ บานประตูที่ถูกกัดตกลงมา

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตกรอบเช็ดหน้า รุครกที่รับเต็อยประตู ห่วงข้างบน

บานประตูปิดได้ไม่สนิท ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตช่องสำหรับชัก เชือกสำหรับชัก บานประตูปิดได้อยู่ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตสายยู ไม้หัวลิง ลืมกลอน^{๑๒๑}

เรื่องลูกตาล

สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่สามารถปิดประตูได้ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่าภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตลูกตาล ๓ ชนิด คือ ลูกตาลโหลหะ ลูกตาลไม้ ลูกตาลเขาสัตว์ ใคร ๆ ก็เปิดเข้าไปได้ วิหารทั้งหลายคู้มกันไม่ได้ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลายเรานุญาตลิ้มยนต์

^{๑๑๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๔/๙๐-๙๑.

^{๑๒๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๔/๙๑.

^{๑๒๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๖/๙๒-๙๓.

สมัยนั้น วิหารที่มุงหญ้าทั้งหลายพอลงถึงฤดูหนาวก็หนาว ถึงฤดูร้อนก็ร้อน ภิกษุทั้งหลาย จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงแล้วเอาดินโบกฉาบทั้งภายในภายนอก^{๑๒๒}”

เรื่องบานหน้าต่าง

สมัยนั้น วิหารทั้งหลายยังไม่มีหน้าต่าง ทำให้เสียสายตา มีกลิ่นอับ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตหน้าต่าง ๓ ชนิด คือ หน้าต่างมีลวดลายทำเป็นกะบัง (ชุกชี) หน้าต่างมีตาข่าย หน้าต่างมีลูกกรง

กระแต่บ้าง ค้างคาวบ้างก็ยิ่งเข้าไปที่ช่องหน้าต่างได้ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผืนผ้าเล็กสำหรับกันหน้าต่าง

กระแต่บ้าง ค้างคาวบ้างก็ยิ่งเข้าไปทางช่องหน้าต่าง ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตม่านหน้าต่าง

กระแต่บ้าง ค้างคาวบ้างเข้าไปทางม่านหน้าต่าง ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบานหน้าต่าง เครื่องอัดบานหน้าต่าง^{๑๒๓}

เรื่องทรงอนุญาตภาพดอกไม้

สมัยนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ให้ช่างเขียนภาพจิตรกรรม คือ ภาพสตรี ภาพบุรุษไว้ในวิหาร คนทั้งหลายเดินเที่ยวชมเห็นจึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า เหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคมาม ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้ช่างเขียนจิตรกรรม คือ ภาพสตรี ภาพบุรุษ รูปใดให้เขียน ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต ภาพลวดลายดอกไม้ ภาพลวดลายเถาวัลย์ ภาพลวดลายพินมังกกร ภาพลวดลายดอกจอก^{๑๒๔}

เรื่องวิหารพื้นต่ำ

สมัยนั้น วิหารมีพื้นต่ำ น้ำท่วม ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง

ดินที่ถมพังทะลาย ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อคันทิถม ๓ ชนิด คือ คันทิที่ทำด้วยอิฐ คันทิที่ทำด้วยศิลา คันทิที่ทำด้วยไม้

ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได ๓ ชนิด คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้

เมื่อภิกษุทั้งหลายขึ้นลงพลัดตกลง ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต ราวสำหรับยึด^{๑๒๕}

^{๑๒๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๖/๔๓.

^{๑๒๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๖/๔๓-๔๔.

^{๑๒๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๕/๑๐๒.

เรื่องวิหารมีพื้นเป็นลานโล่ง

สมัยนั้น วิหารมีพื้นเป็นลานโล่ง ภิกษุทั้งหลายหลายอายที่จะนอน ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตผ้ามา

ภิกษุทั้งหลายเลิกชายผ้ามามองดูกัน ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบพระ ผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตกันผาครึ่งหนึ่ง

ภิกษุทั้งหลายก็ยังมองผ่านข้างบนผานั้นได้ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตห้องภายใน ๓ ชนิด คือ ห้องคล้ายเสลียง ห้องคล้ายอุโมงค์ ห้องบนเรือนโล้น^{๑๒๖}

เรื่องวิหารเล็ก

สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายกันห้องไว้ตรงกลางวิหารเล็ก ไม่มีบริเวณ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้กันห้องไว้ด้านหนึ่งใน วิหารเล็ก แต่กันห้องไว้ตรงกลางในวิหารใหญ่^{๑๒๗}

เรื่องผาวิหารซำรุด

สมัยนั้น เชิงผาวิหารซำรุด ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตกรอบเชิงผา

ผาผนังวิหารถูกฝนสาด ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตแผงกันสาด ผาทำด้วยปูนเถ้ากับมูลโค^{๑๒๘}

เรื่องทรงอนุญาตเพดาน

สมัยนั้น งูตกจากหลังคามุงหญ้าลงมาที่คอกภิกษุรูปหนึ่ง ภิกษุนั้นตกใจกลัวร้องเสียงลั่น ภิกษุทั้งหลายวิ่งเข้าไปถามว่า ท่านร้องทำไม ภิกษุนั้นจึงบอกเรื่องนั้นให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบพระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพดาน^{๑๒๙}

เรื่องทรงอนุญาตซุ้มประตู

ซุ้มประตูไม่มี ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตซุ้มประตู ซุ้มประตูมีพื้นที่ต่ำน้ำท่วมถึง ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่าภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง

^{๑๒๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๐/๑๐๓.

^{๑๒๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๐/๑๐๓-๑๐๔.

^{๑๒๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๐/๑๐๔.

^{๑๒๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๐/๑๐๔.

^{๑๒๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๐/๑๐๔.

ซุ้มประตูไม่มีบานประตู ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบานประตู กรอบเข็ดหน้า รุครกที่รับเดียวประตู ห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวลิง ลิ่ม กลอน ช่องดาล ช่องสำหรับซัก เชือกสำหรับซัก

ผงหญ้าตากเคลื่อนที่ซุ้มประตู ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รื้อลงแล้วเอาดินโบกฉาบทั้งภายในภายนอก ทำให้มีสีขาว ให้มีสีดำให้มีสียางไม้ เขียนลวดลายดอกไม้ เขียนลวดลายเถาวัลย์ จัดเป็นพินมกกร เขียนลวดลายดอกจอก^{๑๓๐}

เรื่องทรงอนุญาตทอระบายน้ำ

สมัยนั้น บริเวณเป็นโคลนตม ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โรยกรวดแร่ กรวดแร่ไม่เต็ม ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ปูศิลาเรียบ น้ำซัง ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตทอระบายน้ำ^{๑๓๑}

เรื่องทรงอนุญาตศาลาไฟ

สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายทำที่ตั้งเตาในที่ต่าง ๆ ทั่วบริเวณจึงสกปรก ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำศาลาไฟไว้ในที่สมควรด้านหนึ่ง โรงไฟมีพื้นที่ต่ำ น้ำท่วมถึง ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง ดินที่ถมพังทะเลาย ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อคั่นกันดินที่ถม ๓ ชนิด คือ คั่นที่ทำด้วยอิฐ คั่นที่ทำด้วยศิลา คั่นที่ทำด้วยไม้

ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเราบันได ๓ ชนิด คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้ เมื่อภิกษุทั้งหลายขึ้นลงพลัดตกลงมา ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยี่ด

โรงไฟไม่มีบานประตู ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบานประตู กรอบเข็ดหน้า รุครกที่รักเดียวประตู ห่วงข้างบน สายยู ไม้หัวลิง ลิ่มกลอน ช่องดาล ช่องสำหรับซัก เชือกสำหรับซัก^{๑๓๒}

เรื่องทรงอนุญาตรั้วล้อมอาราม

สมัยนั้น อารามไม่มีรั้วล้อม แพะบ้าง ปศุสัตว์บ้างทำสิ่งที่ปลุกไว้เสียหายภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรั้ว ๓ ชนิด คือ รั้วไม้ไผ่ รั้วหนาม คุ

^{๑๓๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๒/๑๐๗-๑๐๘.

^{๑๓๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๒/๑๐๘.

^{๑๓๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๒/๑๐๘-๑๐๙.

ซุ้มประตูไม่มี เพาะและปลูสัตว์ก็ยังทำสิ่งที่ปลูกไว้เสียหายเหมือนเดิม ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตซุ้มประตู ไม้คร่าว บานประตูคู่ เสาระเนียด กลอนเหล็ก

ผงหญ้าตากเกลื่อนที่ซุ้มประตู ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้รื้อลงแล้วเอาดินโบกฉาบทั้งภายในภายนอก ทำให้มีสีขาว ให้มีสีดำให้มียางไม้ เขียนลวดลายดอกไม้ เขียนลวดลายเถาวัลย์ จักเป็นพืชมังกร เขียนลวดลายดอกจอก

พื้นอารามสิ้น ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โรยกรวดแร่กรวดแร่ไม่เต็ม ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ปูศิลาเรียบ น้ำขัง ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตต่อระบายน้ำ

สมัยนั้น พระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐ มีพระราชประสงค์จะทรงสร้างปราสาท ฉาบปูนขาวถวายสงฆ์ เวลานั้นภิกษุทั้งหลายได้ปรึกษากันตั้งนี้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตเครื่องมุงหรือไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเรื่องมุง ๕ ชนิด คือ กระจเบื้อง ศิลาปูนขาว หล้า ไปไม้^{๑๓๓}

ว่าด้วยให้นวรรรม (การก่อสร้าง) เรื่องช่างขุนผ้า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ตามพระอชยาศัย แล้วเสด็จจาริกไปทางกรุงเวสาลี เสด็จจาริกไปโดยลำดับ จนถึงกรุงเวสาลี ทราบว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลาป่ามหาวัน ในกรุงเวสาลีนั้น

สมัยนั้น คนทั้งหลายทำนวรรรมอย่างกระตือรือร้น อุปลุกภิกษุทั้งหลายผู้ดำเนินงานก่อสร้างด้วยจิวร บินทบาท เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารโดยเคารพ ช่างขุนผ้าซึ่งใจคนหนึ่งได้มีความคิดว่า การทำนวรรรมนี้ไม่ใช่ของต่ำต้อย เพราะคนทั้งหลายช่วยกันทำนวรรรม ทางที่ดีเราพึงช่วยทำนวรรรม ช่างขุนผ้าซึ่งใจนั้นจึงขยาโคลนก่ออิฐตั้งฝาผนังขึ้น แต่ฝาผนังที่ก่อด้วยความไม่ชำนาญคุด จึงทลายลงมาถึง ๓ ครั้ง ช่างขุนผ้าซึ่งใจนั้นดำหนิ ประณาม โพนทนาว่า พวกพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรอบรมสั่งสอนแต่พวกที่ถวายจิวร บินทบาท เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร อำนวยการทำนวรรรมแก่คนพวกนั้น ส่วนเราเป็นคนซึ่งใจไม่มีใครอบรมสั่งสอน ไม่มีคนอำนวยทำนวรรรมให้ ภิกษุทั้งหลายได้ยินช่างขุนผ้าซึ่งใจนั้นดำหนิ ประณาม โพนทนา จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุให้นวรรรมได้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนักทำนวรรรมต้องชวนชวายเป็น ทำอย่างไรหนอวิหารจึงจะสำเร็จได้เร็ว ต้องปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ทรุดโทรม^{๑๓๔}

๒.๔.๗ การก่อสร้างอาคารภายในวัดในปัจจุบัน

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้มีนโยบายการบริหารงานด้านสาธารณูปการ ในการอบรมพัฒนาบุคลากรคณะสงฆ์ ภาค ๒ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๖ ตอนหนึ่งว่า สาธารณูปการจะ

^{๑๓๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๓/๑๐๙-๑๑๐.

^{๑๓๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๘/๑๑๙-๑๒๐.

เน้นในส่วนบำรุงรักษาวัดและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี เป็นหน้าที่ของผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์โดยตรง ในส่วนรัฐและพุทธบริษัทจะต้องอุปถัมภ์ด้วยไม่ว่าจะก่อสร้างหรือบูรณะรักษาเสนาสนะของสงฆ์ “พระสังฆาธิการทุกรูปต้องมองเห็นความสำคัญการจัดทำแผนแม่บทการก่อสร้าง และรู้จักวิธีการบริหารงานสาธารณูปการ เป็นอย่างดี มีเทคนิคและวิธีการขอคำปรึกษากับหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ ขั้นตอนการดำเนินการก่อสร้าง การบริหารจัดการงานสาธารณูปการที่ดี และต้องรู้จักวิธีการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและพัฒนาวัดให้สงบร่มรื่น เป็นศูนย์กลางพัฒนาของชุมชน โดยกำหนดยึดหลักการบริหารบูรณปฏิสังขรณ์ การรักษาดูแลทะนุบำรุง ศาสนวัตถุ และการจัดทำวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ถึงกระนั้นก็ตามพระสงฆ์จะมีเพียงหน้าที่ในการทำนุบำรุงรักษาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีการอนุรักษ์ศาสนสถาน คือดูแลรักษา ศาสนสถานให้มั่นคงถาวรและเป็นการอนุรักษ์สถานแก่อนุชนรุ่นหลังได้” ^{๑๓๕}

กรมการศาสนา การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรมกุฎี ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ^{๑๓๖}อาคารเสนาสนะประกอบด้วย

วิหาร

วิหาร เป็นชื่อกำหนดเรียก”เจติยาคาร”หรือศาสนาคารประเภทหนึ่ง ซึ่งคนทั่วไปในปัจจุบันรู้จักและเข้าใจว่า เป็นอาคารสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ เป็นพระประธานอยู่ภายในที่นั้น ๆ มีตัวอย่างเช่น พระวิหารในวัดสุทัศนเทพวราราม ประดิษฐานพระศรีศากยมุนี ที่พระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดฯ ให้เชิญลงมาแต่วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัยเก่า หรือพระวิหารในวัดสระเกศราชวรมหาวิหารประดิษฐานพระอัฐฐาสศรีสุคตศพลญาณบพิตร เป็นพระพุทธรูปยืนสูง ๕ วา ๑ ศอก ๑๐ นิ้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้เชิญลงมาแต่วัดวิหารทอง เมืองพิษณุโลก เป็นต้น

ความหมายของพระวิหาร หรือวิหาร แต่เดิมที่มีมาในภาษาบาลี หมายถึง “ที่อยู่” เช่น “อรัญญวิหาร” คือที่อยู่ในราวป่า หรือสิ่งปลูกสร้างทำขึ้นเป็นหลัง ๆ ในสมัยพุทธกาลคำว่า วิหาร หมายถึง เรือนที่จะพึงอาศัยอยู่ได้เฉพาะตัว เช่น ยถาวิหาร ซึ่งหมายถึงเรือนที่อาศัยแห่งพระภิกษุในระหว่างพรรษากาลหรือเป็นอาคารที่สร้างขึ้นมีรูปแบบอย่างที่เราเรียกกันต่อมาในภายหลังว่า “กุฏิ” คือที่อยู่อาศัย “เสนาสนะซึ่งมุงบังทุกด้านคุ้มครอบรักษาอยู่แล้วก็ดี พึงทราบว่าเป็นวิหาร” ในกาลต่อมา “วิหาร” หมายความว่าอาคารสถานที่สร้างขึ้นด้วยทัฬหีสมภาระถาวร มีขนาดกว้างขวาง ใช้เป็นที่ประชุมพระภิกษุร่วมในการทำสังฆกรรม หรือใช้เป็นที่อาศัยสำหรับพระภิกษุได้หลาย ๆ รูป แล้วใน

^{๑๓๕} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “พระสังฆาธิการที่พึงประสงค์” เอกสารโครงการอบรมบุคลากรคณะสงฆ์ ภาค ๒ รุ่นที่ ๒, ๒๕๔๖, (อัดสำเนา).

^{๑๓๖} กรมการศาสนา, หลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : เอพี กราฟิคส์ไชน, ๒๕๓๙), หน้า ๗.

ภายหลังพุทธกาล “วิหาร” หรือ “พระวิหาร” ได้ใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมากรแทนพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเช่นนี้มาตามลำดับ^{๑๓๗}

แต่การสร้างวิหาร ในปัจจุบันก็ยังคงสร้างไว้ แตกต่างแต่เพียงรูปลักษณะและขนาดได้เปลี่ยนไปตามความจำเป็นของแต่ละยุคสมัย วิหารในสมัยแรก ๆ นั้น มีเพียงหลังเดียวมีขนาดพอควรตามความจำเป็นที่จะใช้ วิหารนอกจากจะเป็นที่อยู่แล้วยังมีวิหารประเภทต่าง ๆ เกิดขึ้นตามแต่ความจำเป็น และความใหญ่โตของวัดนั้น ๆ ประเภทของวิหารพอจะแบ่งประเภทได้ดังนี้

๑. วิหารหลวง เป็นวิหารภายในวัดที่มีคู่มากับพระสถูปเจดีย์หลักประธาน เพราะเป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุ วิหารชนิดนี้จะวางไว้หน้าสถูปเจดีย์

๒. วิหารทั่วไป เป็นวิหารที่สร้างขึ้นในยุคสมัยที่โบสถ์มีความสำคัญแทน โดยเฉพาะในสมัยอยุธยาตอนปลายและต้นรัตนโกสินทร์ พระประธานวัดประดิษฐานในโบสถ์ วิหารจึงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทั่วไป จึงทำให้วิหารมีขนาดใหญ่โต

๓. วิหารทิศ สร้างขึ้นเป็นบริวารอันมีโบสถ์เป็นประธานของวัด ประกอบตามมุมทั้ง ๔ ทิศ ของระเบียงที่กั้นล้อมบริเวณพุทธาวาสในพระอารามหลวง

๔. วิหารราย เป็นวิหารขนาดเล็ก สร้างขึ้นรายรอบโบสถ์ นอกเขตกำแพงแก้วหรือเขตพัทธสีมาหรือสร้างอยู่ริมซาลาที่เป็นเขตพุทธาวาส ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป

๕. วิหารคด เป็นวิหารที่สร้างล้อมองค์พระสถูปเจดีย์ อาจถือได้ว่าเป็นวิหารที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกมักสร้างติดอยู่กับฐานองค์พระสถูปเจดีย์ เป็นประโยชน์กับพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นสถานที่เดินจงกรมหรือประทักษิณาวัตร

๖. วิหารกลบ เป็นวิหารที่ไม่ปรากฏขนาดสร้างเพื่อบรรจุพระพุทธรูปเท่านั้น

๗. วิหารยอด เป็นอาคารรูปจตุรมุข เครื่องบนเป็นเครื่องยอดทรงมงกุฎ

๘. วิหารน้อย เป็นวิหารขนาดย่อมสร้างขึ้นโดด ๆ มักสร้างอยู่ บริเวณมุมใดมุมหนึ่งของวัด ที่เห็นว่าเหมาะสมและไม่กีดขวางต่อสิ่งก่อสร้างประเภทอื่น

๙. วิหารเขียน เป็นวิหารขนาดเล็กที่มีภาพเขียนฝาผนังเป็นที่สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป^{๑๓๘}

ศาลาการเปรียญ

ศาลาการเปรียญหรือในบางแห่งเรียกว่า การเปรียญหรือบุเรียน การบาเรียนก็ว่าคือศาลาขนาดใหญ่ สร้างขึ้นภายในเขตวัดหรือพุทธาวาส ได้ใช้เป็นที่สำหรับสงฆ์แสดงธรรมสำหรับรับฟัง ถิ่นบั้งและสำหรับทนายมาทำบุญ สำหรับศาลาการเปรียญมีสองประเภท

๑. ศาลาการเปรียญประเภทที่สร้างด้วยเครื่องไม้

๒. ศาลาการเปรียญประเภทที่สร้างด้วยเครื่องก่ออิฐ

^{๑๓๗} เนตรนภิศ นาควัชระ, วัดในกรุงเทพฯ, การเปลี่ยนแปลงในรอบ ๒๐๐ ปี (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๕๒๕) ใน การสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๒๐๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๒.

^{๑๓๘} กรมศิลปากร, บันทึกgrayวันของ เซอร์ จอห์น เบาริง, (กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์วรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๔.

การสร้างศาลาการเปรียญในปัจจุบันส่วนมากจะสร้างศาลาการเปรียญให้มีขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อรองรับฆราวาสที่จะเข้ามาทำพิธีกรรมทางศาสนา และพระสงฆ์ที่จะทำการศึกษาพระธรรมวินัย ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขณะเดียวกันวิหารก็ถูกลดบทบาทลง ขนาดของวิหารก็ลดลงด้วย เช่นกัน^{๑๓๙}

กุฏิสงฆ์

กุฏิสงฆ์ คืออาคารที่พำนักของพระภิกษุเป็นประจำ หรือระหว่างพรรษากาล มีลักษณะ เป็นเรือนหรือตึก ปลูกรวมกันเป็นหมู่แยกออกไปอยู่ต่างหากจากเขตพุทธาวาส บริเวณที่ปลูกกุฏิเป็นที่ พำนักของพระภิกษุหรือพระสงฆ์รวมเป็นหมู่ในพระอารามแต่ละแห่ง เรียกว่า เขตสังฆาวาส

การสร้างกุฏิในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปทรงไปจากเดิม เนื่องด้วยความจำเป็น หลายด้าน คือ

๑. พื้นที่ที่จะทำการสร้าง เนื่องด้วยปัจจุบันรูปแบบของวัดได้เปลี่ยนไป วัดได้อยู่ท่ามกลาง ชุมชนเมือง มีพื้นที่ใช้สอยน้อย จึงส่งผลถึงการสร้างกุฏิให้มีรูปแบบเน้นประโยชน์ใช้สอย เช่น เป็นตึก สูงหลายชั้น เพื่อประหยัดพื้นที่

๒. รูปทรงและขนาดของกุฏิ ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปตามศิลปะสมัยใหม่

๓. งบประมาณในการสร้าง

๔. เจตนาของผู้สร้าง

๕. และอื่น ๆ^{๑๔๐}

ศาลาบาตร

ศาลาบาตร คือ ศาลาที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ตั้งบาตรเรียงไว้สำหรับไทยทานจากทายกใน วันที่มีพิธีการตามศาสนาประเพณี ศาลาบาตรนี้มีสร้างขึ้นเป็นบางวัด ไม่เป็นสถานที่สำคัญที่ทุกวัด จะต้องสร้างขึ้นเป็นประจำ ศาลาบาตร อาจสร้างขึ้นบริเวณใด บริเวณหนึ่งของวัด โดยไม่จำกัด ตำแหน่งที่แน่นอน การเช่นนี้มีปรากฏในรายงานการปฏิสังขรณ์วัดชัยพฤกษ์มาลาว่า “ในระหว่างนี้ นายทรัพย์กับนางอุ่ม สร้างศาลาน้ำทางข้างพระอุโบสถ ๑ หลัง เงิน ๑๒๐ บาท และได้รื้อศาลาตั้ง บาตรซึ่งเดิมอยู่ข้างพระอุโบสถมาปลูกขึ้นที่ข้างศาลาการเปรียญสิ้นเงิน ๔๗ บาทเศษ”

ลักษณะรูปแบบศาลาบาตรหรือศาลาตั้งบาตรทั่วไป ก่อเป็นฐานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว ประมาณ ๔-๖ เมตร สูงขึ้นจากพื้นดินประมาณ ๑ เมตร ปากฐานบันเป็นลวดลายบัวคว่ำและบัวหงาย ตอนบนหลังฐานเป็นพื้นราบ สำหรับตั้งบาตรเรียงไปตามยาว บนฐานริมข้างฐานปีกเสารายตั้งขึ้นรับ หลังคาเป็นอย่างทรงโรงมุงกระเบื้อง คลุมอยู่เหนือฐานตั้งบาตร เป็นหลังคายาวรีไปตามขนาดรูปฐาน มีขนาดกว้างพอคุ้มกันฝนมิให้ตกลงถูกบาตรและเปียกเครื่องไทยทานที่ทายกนำมาทอด ณ ที่นั้น ใน ปัจจุบันศาลาบาตรหรือศาลาตั้งบาตรหายไปจากความนิยม ที่เคยมีตามวัดแถบชานพระนครทรุด โทรมและปรักพังไปจนเกือบสูญแล้ว^{๑๔๑}

หอกลอง-หอรระฆัง

^{๑๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า, ๒๑๓.

^{๑๔๐} อ้างแล้ว.

^{๑๔๑} อ้างแล้ว, หน้า ๒๑๓.

หอกลอง-หอรระฆัง เป็นสิ่งก่อสร้างหรืออาคารสถานประเภทบวรวิหารสถาน ได้รับการปลูกสร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อจะได้อาศัยแขวนกลอง หรือแขวนระฆังประจำไว้ที่นั่น สำหรับตีเป็นสัญญาณบอกเวลาแก่พระสงฆ์ในพระอารามแต่ละแห่งให้ทราบเพื่อจะได้ปฏิบัติสมณกิจได้พร้อมกัน

หอกลอง-หอรระฆัง เป็นอาคารสถานที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับพระสงฆ์มาแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ในเวลาต่อมาได้ค่อย ๆ หมดความสำคัญลงไป เมื่อพระสงฆ์มีนาฬิกาใช้สำหรับแต่ละองค์ ๆ ดิ้นอยู่ การมีหอกลอง-หอรระฆัง จึงเป็นแต่เพียงรูปแบบตามขนบนิยมที่เคยมี เคยสร้างกันมาแต่ก่อนเท่านั้น ปรกติไม่สู้ได้ยินเสียงตีกลอง-ระฆังในวัดถี่เหมือนแต่ก่อน หรือบางวัดก็ไม่ตีกลองหรือเคาะระฆังเลยก็มี และบางวัดที่ยังถือประเพณีเอาไว้ได้ก็มักตีเฉพาะตอนบอกเวลาพระฉันเพลเท่านั้น

ฦาปนสถาน

ฦาปนสถาน หมายถึง สถานที่ใช้ปลงศพ โดยเฉพาะการเผาศพนั้น ให้คงเหลือแต่กระดูกและเถ้า ฦาปนสถานโดยความหมายตามที่ชาวบ้านทั่วไปรู้จัก คือ เมรุ เริงตะกอน หรือที่เผาศพซึ่งอยู่ตามวัดต่าง ๆ

ฦาปนสถาน มีรูปแบบและลักษณะทรวดทรงต่าง ๆ กันเป็นหลายแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะและศักดิ์ของผู้ตาย ถ้าเป็นฦาปนสถานสำหรับพระศพเจ้านายก็จะสร้างเป็นเมรุขนาดใหญ่ มีการตกแต่งสวยงามเป็นพิเศษ หากแต่ฦาปนสถานสำหรับคนสามัญก็เป็นแต่เมรุขนาดย่อม ๆ มีเครื่องตกแต่งพอสมควร และถ้าเป็นฦาปนสถานอย่างชาวชนบทในพื้นที่บ้าน ก็จะทำเป็นราวก่ออิฐขึ้นสองข้างรับหีบศพ และทำหลังคาขึ้นบนเสาสี่ต้นคลุมที่เผาศพนั้น^{๑๔๒}

หอไตร

หอไตร เป็นเจตียาคารประเภทหนึ่ง ได้รับการสร้างขึ้นเป็นที่เก็บหนังสือตัวเขียนและใบเสมาจารพระธรรมโดยเฉพาะคัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์สำคัญ สำหรับพระภิกษุได้ศึกษาเล่าเรียนโดยเหตุที่อาคารซึ่งได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎก จึงเป็นผลให้อาคารนี้มีชื่อว่า “หอพระไตรปิฎก” หรือเรียกสั้น ๆ อย่างสามัญว่า “หอไตร” และหอพระไตรปิฎกในพระอารามหลวงมักมีชื่อเฉพาะว่า “หอพระมณเฑียรธรรม”

สีมาและซุ้มสีมา

ยังมีสิ่งปลูกสร้างอยู่ในศาลาล้อมอุโบสถหรือพระอุโบสถอย่างหนึ่งเรียกว่า สีมาหรือเสมาสีมาทำด้วยแผ่นหินเจียนปลายให้โค้งแหลม ปักลงเป็นที่หมายกำหนดเขตแดนแห่งพระอุโบสถ คำว่า “สีมา” ก็หมายความว่าเขต

ปรกติตามวัดต่าง ๆ ไม่จำกัดว่าเป็นวัดหลวงหรือวัดราษฎร์ จะมีใบเสมาปักเป็นที่หมายแสดงเขตแดนพัทธสีมาอยู่ ๘ ตำแหน่งด้วยกัน ใบเสมาทั้งที่มีจำนวนใบเดี่ยวหรือใบคู่ย่อมจะได้รับการก่อฐานหนุนใบเสมาให้อยู่สูงขึ้นจากพื้นศาลารอบพระอุโบสถหรือโบสถ์พอสมควร และปักใบเสมาไว้บนหลังฐานและฐานไปโดยรอบพระอุโบสถ

^{๑๔๒} อ้างแล้ว, หน้า ๒๒๐-๒๒๕.

มีวัดจำนวนไม่น้อยที่ได้ทำซุ้มขึ้นคลุมใบเสมาโดยทำเป็นซุ้มแบบต่าง ๆ การสร้างซุ้มขึ้นคลุมบนใบเสมานี้ สันนิษฐานว่าเกิดแต่ศาสนิกเกิดความรู้สึกรู้สึกเห็นว่าใบเสมาเป็นปูชนียวัตถุอย่างหนึ่งควรทำนุบำรุงมิให้ระคายด้วยแดดลมและฝน จึงเกิดคตินิยมสร้างซุ้มขึ้นครอบใบเสมา และในชั้นหลังก็เห็นชอบในความงาม ก็สร้างซุ้มประดิษฐานใบเสมาให้มีรูปแบบแปลก ๆ และอุดมด้วยความวิจิตรสวยงามออกไปตามสมัยนิยม ซุ้มเสมาจึงเป็นบริวารสถานที่ควรแก่ความสนใจประเภทหนึ่ง^{๑๔๓}

จะเห็นได้ว่างานสาธารณูปการต่าง ๆ เช่น การสร้างวัด อาคารเสนาสนะ และการซ่อมแซม ทำนุบำรุง ศาสนสถาน คืองานอย่างหนึ่งในองค์ประกอบของศาสนาที่มีความสำคัญ มาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ทั้งยังมีพุทธบริษัททั้ง ๔ ให้ความร่วมมือในการสร้างวัดและงานสาธารณูปการเรื่อยมาจากครั้งพุทธกาลจนถึงพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มายังสุวรรณภูมิและเข้ามาในประเทศไทย สมัยสุโขทัย ลพบุรี อยุธยา กรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ก็มีการทำนุบำรุงเรื่อยมา

๒.๔.๘ แนวคิดเกี่ยวกับการวางผังวัด

ลักษณะเฉพาะของวัดในวัฒนธรรมและการจัดแผนผังวัดแบ่งตามแนวทางปฏิบัติของสงฆ์ได้เป็น ๒ ฝ่าย คือวัดฝ่ายคามวาสี และ วัดฝ่ายอรัญวาสี (วัดป่า)

วัดอรัญวาสี นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา ส่วนใหญ่มีเพียงกุฏิและศาลาโถงอเนกประสงค์ ไม่มีอาคารและแบบแผนมากนัก พระสงฆ์ฝ่ายนี้จะอยู่จำวัดเฉพาะเพียงช่วงเช้าพรรษา และจะมุ่งธุดงค์เข้าป่าลึก ปักกลด ผีกัณฑ์กรรมฐานจิต และจาริกไปเรื่อย ๆ ก็เพียงอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจดีย์ดูเหมือนจะไม่มีการสร้างในวัดอรัญวาสี “วัดป่า” แท้ๆ เลยคงเป็นเพราะแนวความคิดของพระภิกษุสายนี้เน้นที่การปฏิบัติเพื่อให้เห็น “ธรรม” มากกว่า “รูป” ที่แม้เป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ก็ยังเป็นเพียงภาพสัญลักษณ์ที่ไม่ใช่วิถีทางแห่งการหลุดพ้น

วัดคามวาสี สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่พึ่งของชุมชนหรือเมืองโดยตรง ภารกิจหลักของพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายนี้มุ่งไปในทางปฏิบัติด้านพิธีกรรมทางศาสนาและการเน้นศึกษาทางหนังสือเพื่อแสวงหาความรู้สำหรับใช้ในการสั่งสอนฆราวาสมากกว่าฝึกปฏิบัติด้านวิปัสสนาธุระ พระสงฆ์ฝ่ายนี้จึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกตลอด ทำให้แนวทางหลักด้านปฏิบัติต้องเปลี่ยนไปจากการมุ่งหาหนทางเพื่อให้ “ตนเอง” พ้นจากสังสารวัฏ มากเป็นเพื่อช่วยให้ “ผู้อื่น” พ้นทุกข์แทนเป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่เพื่อมุ่งผลตรัสรู้และนิพพาน หากแต่การเน้นผลทางปริยัติธรรมทั้งคอยชี้แนะช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่เวไนยสัตว์ทั้งปวงได้ ก็เท่ากับเป็นการสั่งสมทานบารมีและยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้นในขณะเดียวกัน ถือเป็นหลักสำคัญในการฝึกจิตเพื่อการ “ละวาง” วัดประเภทนี้จะมีองค์ประกอบทาง สถาปัตยกรรม ที่เป็นอาคารมากกว่าวัดอรัญวาสี ตามความต้องการใช้งาน การกำหนดแบบแผน ทั้งด้านรูปแบบและแผนผังรวมมีกฎเกณฑ์ ค่อนข้างชัดเจน^{๑๔๔}

ในอดีต วัดที่มีความสำคัญมาก มักจะถูกเรียกว่าวัดหลวงหมายถึงวัดที่ได้รับการอุปถัมภ์โดยตรงจากพระมหากษัตริย์ ส่วนวัดที่ไม่มีความสำคัญ หรือมีความสำคัญน้อย จะถูกเรียกว่าวัดราช

^{๑๔๓} อ่างแล้ว, หน้า ๑๘๒-๑๘๙.

^{๑๔๔} เจนยุทธ ล่อใจ, “แนวแกนที่ไม่สามารถมองเห็นได้ในงานสถาปัตยกรรม”, วิทยานิพนธ์

โดยหมายถึงวัดที่อยู่ภายในชุมชน อุปถัมภ์โดยชาวบ้านหรือสามัญชนทั่วไป ซึ่งวัดสองกลุ่มนี้ การสร้างงานสถาปัตยกรรมภายในมักมีความแตกต่างกันทางด้านฝีมือการก่อสร้าง อย่างชัดเจนลักษณะเด่นของวัด มักจะแบ่งพื้นที่ใช้สอย ออกเป็น ๓ ส่วนใหญ่ ๆ คือ เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตธรณีสงฆ์

๑) เขตพุทธาวาส

พุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะคำว่า พุทธาวาสมีความหมายเป็นสถานที่ประทับขององค์พระพุทธรูป (พุทธาวาส = พุทธะ+อาวาส) เขตพุทธาวาสมักประกอบด้วยสถาปัตยกรรมหลักสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธรูปองค์และพิธีกรรมต่าง ๆ คือ

๑. พระเจดีย์พระมณฑป พระปรารค์ :อาคารที่สร้างเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลักของวัด
๒. พระอุโบสถ อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในการทำสังฆกรรม
๓. พระวิหาร อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส
๔. เจดีย์ (มณฑป, ปรารค์) รายเจดีย์(มณฑป, ปรารค์)อาคารที่ใช้บรรจุอัฐิ หรือ ประกอบเพื่อให้ฝังรวมสมบูรณ
๕. หอระฆัง อาคารที่ใช้เป็นเครื่องตีบอกเวลาสำหรับพระภิกษุสงฆ์
๖. ศาลาต่าง ๆ เช่น
 - ศาลาราย : อาคารที่ใช้เป็นที่นั่งพักของผู้มาเยือน
 - ศาลาทิศ : อาคารที่ใช้ล้อมอาคารสำคัญสำหรับให้คฤหัสถ์นั่งพักหรือประกอบเพื่อให้ฝังสมบูรณ

๗. พระระเบียง อาคารที่ล้อมอาคารหลักสำคัญหรือล้อมแสดงขอบเขตแห่งพุทธาวาส
๘. พลับพลาเปลื้องเครื่อง อาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่พระมหากษัตริย์เปลี่ยนชุดฉลองพระองค์ในวาระที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศล^{๑๔๕}

ในสถาปัตยกรรมดังกล่าวข้างต้นมีอาคารที่สำคัญ ๆ ถือเป็นหลักของเขตพุทธาวาส คือ พระสถูปเจดีย์ พระมณฑป หรือพระปรารค์ สถาปัตยกรรมเหล่านี้เป็นหลักประธานของเขตพุทธาวาส และเป็นศูนย์กลางหรือแกนกลางของแผนผังของวัด อาคารที่มีความสำคัญรองลงมาคืออุโบสถ และ/หรือ พระวิหารโดยส่วนมากมักประกอบคู่กันกับเจดีย์ มณฑป ปรารค์ประธาน อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือประกอบรวมกันทั้ง ๓ อาคาร คือ ประกอบด้วย พระอุโบสถ พระวิหาร และพระสถูป-เจดีย์ ทั้งนี้เนื่องจากอาคารทั้งสองหลัง คือพระอุโบสถ และพระวิหารนั้นใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จำต้องมีองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นองค์ประธานในการประกอบพิธีกรรมเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ทำให้พระอุโบสถ หรือพระวิหารจำต้องอยู่ในแนวแกนเดียวกับพระสถูป-เจดีย์ประธาน เมื่อประกอบพิธีเสมือนกับผู้ประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นหันหน้าสู่องค์พระพุทธรูป

ลักษณะการวางแผนผังอาคารภายในเขตพุทธาวาสนั้นมิได้กำหนดกฎเกณฑ์ตายตัวขึ้นอยู่กับคตินิยมในแต่ละยุคสมัยเป็นสำคัญ เช่น ในแนวแกนหลักสำคัญอาจมีเพียงพระอุโบสถหรือพระวิหารอย่างใดอย่างหนึ่งควบคู่กับพระสถูป-เจดีย์ หรืออาจจะมีทั้งพระวิหารและพระอุโบสถประกอบ

^{๑๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

กับพระสถูป-เจดีย์ก็เป็นได้ หรืออาจจะเป็นแบบแนวแกนกากบาท ดังที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์ ขึ้นอยู่กับแนวคิดในแต่ละช่วงเวลา^{๑๔๖}

รูปแบบแผนผังเขตพุทธาวาสสามารถแบ่งรูปแบบในลักษณะต่าง ๆ ได้ ๕ แบบ คือ

๑. ผังแบบแนวแกนเดี่ยว หมายถึง การออกแบบแผนผังที่มีแนวแกนประธานแนวเดียวมีหลักประธานเป็นพระสถูป-เจดีย์ หรือพระมณฑป หรือพระปราสาท อยางใดอย่างหนึ่ง และมีพระอุโบสถ หรือพระวิหาร หลังใดหลังหนึ่งตั้งอยู่ในแนวแกนเดียวกับอาคารประธาน หรืออาจจะมีทั้งพระอุโบสถและพระวิหารโดยมีหลังใดหลังหนึ่งตั้งอยู่ทางด้านหน้า อีกหลังหนึ่งตั้งอยู่ด้านหลังอาคารประธาน ขึ้นอยู่กับคติความสำคัญของอาคารในแต่ละยุคสมัยว่าหลังใดมีความสำคัญกว่า

๒. ผังแบบแนวแกนคู่ หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธาน ๒ แนวแกนขนานคู่กัน ทั้งนี้เพื่อให้แนวแกนทั้ง ๒ แนวมีความสำคัญเท่า ๆ กัน แล้วกำหนดวางอาคารหลักสำคัญลงบนแนวแกนทั้ง ๒ แนว

๓. ผังแบบแนวแกนขนาน ๓ แนวแกน หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาสโดยการสร้างแนวแกนประธาน ๓ แนวแกนขนานกัน หรือสร้างแนวแกนหลักประธานขึ้นหนึ่งแนวแล้วสร้างแนวแกนย่อย หรือแนวแกนรองประกบทั้งสองด้านของแนวแกนนั้น

๔. ผังแบบแนวแกนฉาก หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแนวหนึ่ง แล้วสร้างแนวแกนรอง หรือแนวแกนย่อยอีกแนวแกนวางในทิศทางขวาง หรือตั้งฉากทางด้านหลังกับแนวแกนหลัก

๕. ผังแบบกากบาท หมายถึงการออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแนวแกนหนึ่ง แล้วสร้างแนวแกนย่อย หรือแนวแกนรองวางในทิศทางขวางตัดกับแนวแกนหลัก^{๑๔๗}

ผังวัดที่สมบูรณมักสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลายแห่งมักสร้างอยู่บนที่สูง ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วและศาลาบาตร มีประตูทางเข้า ๔ ทาง ทางเข้าหลักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก หรือเส้นทางสัญจรหลัก เช่นแม่น้ำ ประตูทางเข้าหลักทางทิศตะวันออก ลักษณะแผนผังของวัด ในเขตพุทธาวาส ที่กล่าวมาข้างต้นเชื่อว่า เป็นการออกแบบที่แฝงไว้ด้วยแนวคิดที่มาจากคติความเชื่อเรื่องจักรวาล ซึ่งแนวคิดดังกล่าว น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดู โดยเนื้อหาหลักของแนวคิดนี้ เป็นคติในการสร้างความสมดุลระหว่างโลกมนุษย์กับจักรวาลโดยเชื่อว่าหาก จักรวาลเล็กซึ่งหมายถึงโลกเกิดความสมดุลย์กับจักรวาลใหญ่แล้ว จะเกิดความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุขขึ้นในโลกมนุษย์ ดังนั้นจึงออกแบบให้ผังวัด หรือศาสนสถานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสอันเป็นตัวแทนของความสมดุลนั่นเอง แนวคิดเรื่องจักรวาลเชื่อว่าศูนย์กลางของจักรวาล จะประกอบไปด้วย เขาพระสุเมรุ ในศาสนสถานของเขมรจะแทนด้วย ปราสาทประธานซึ่งเป็นที่อยู่ของเทพสูงสุด คือพระศิวะ ส่วนในพุทธศาสนา

^{๑๔๖} สันทนา ภิรมย์เกียรติ, “การวางผังบริเวณพุทธสถานสมัยสุโขทัยบริเวณเมือง เก่าสุโขทัย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๑

^{๑๔๗} สมคิด จิระทัศนกุล, **วัด: พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๐.

จะแทนด้วย พระธาตุเจดีย์หรือพระวิหาร ในแนวคิดเดียวกันแต่เปลี่ยนเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งศูนย์กลางจักรวาลนี้จะเป็นเสมือนตัวแทนอำนาจของพระมหากษัตริย์ไปด้วยใน เวลาเดียวกัน ในแนวคิดที่เชื่อว่ากษัตริย์คือสมมติเทพที่อวตารมาจากเทพสูงสุดส่วนทางพุทธ ศาสนาก็เปรียบพระมหากษัตริย์เสมือนธรรมราชาซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า นั้นเององค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่อยู่ฝัง ล้วนสร้างโดยมีแนวคิดสอดคล้องกับคติจักรวาลทั้งสิ้น อาทิเช่น กำแพงสี่เหลี่ยมเปรียบเสมือนกำแพงจักรวาล พื้นทราย เปรียบเสมือนทะเลศรีทันดร ชุ่มโฆง คือทางเข้าของป่าหิมพานต์ ปราสาทเพ็องบนสันหลังคาของพระวิหาร เปรียบเสมือนเขาสัตตบริภัณฑ์เจ็ดชั้น เป็นต้น ซึ่งการอุปมาอุปมัยดังกล่าวล้วนเป็นเรื่องราวที่จำลองแผนผังของจักรวาลตาม ความเชื่อทางพุทธศาสนาเอาไว้ในโลกมนุษย์เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์นั่นเอง และแผนผังของวัดตามคติจักรวาลดังกล่าวนี้ ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุด ที่ได้กลายมาเป็นเสมือนสิ่งที่กำหนดบทบาทความเชื่อและวิถีชีวิตไปด้วยในขณะเดียวกัน เนื่องจาก เมื่อเขตพุทธาวาส หมายถึง พุทธภูมิ หรือที่อยู่พระพุทธเจ้าผู้ที่บริสุทธิ์ หรือผู้รู้แจ้งแล้ว ดังนั้น ภายในเขตพุทธาวาส จึงเป็นเสมือนหนึ่งเป็นพื้นที่ที่บริสุทธิ์หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง สวรรค์ตามความเชื่อของโลกทัศน์ชาวล้านนา ดังนั้นชาวล้านนาจึงให้ความเคารพต่อศาสนสถานและเชื่อว่าการเข้าสู่เขตพุทธาวาส เป็นการเข้าสู่พื้นที่บริสุทธิ์ เข้าใกล้สภาวะของการนิพาน^{๑๔๘}

เขตสังฆาวาส

สังฆาวาส หมายถึงขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัด ที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีการใดทางศาสนาโดยตรง คำว่า สังฆาวาส มาจาก สงฆ์ + อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีขอบเขตที่มิดชิดและประกอบไปด้วยอาคารสถานที่สัมพันธ์เฉพาะกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่ ในอดีตเขตสังฆาวาสอาจใช้เป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุสงฆ์ สามเณร และเป็นที่ยืนของเด็กกวดไปด้วยในขณะเดียวกันอันได้แก่

๑. กุฏิ : อาคารที่ใช้สำหรับอาศัยหลับนอน
๒. กัปปิกกุฏิ : โรงเก็บอาหาร
๓. หอฉัน : อาคารที่ใช้เป็นที่ฉันภัตตาหาร
๔. วัจฉกุฏิ : อาคารสำหรับใช้ขับถ่าย
๕. ศาลาการเปรียญ : อาคารที่ใช้เป็นที่เรียนหนังสือของพระสงฆ์
๖. หอไตร : อาคารที่ใช้เก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา
๗. ชันดาฆร : โรงรักษาไฟและต้มน้ำ
๘. ธรรมศาลา : โรงเทศนาธรรม
๙. ห้องสร่งน้ำ : ห้องชำระกาย
๑๐. ศาลาท่าน้ำ : อาคารที่ใช้เป็นท่าและทางเข้าสู่วัดทางน้ำ

^{๑๔๘} กรรณก รัตนวราภรณ์, “จักรวาลคติในการวางผังวัดหลวงล้านนา : สัญลักษณ์สะท้อนอำนาจรัฐในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑”, *วิทยานพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๔๕), หน้า ๕๖.

ลักษณะการวางผังในเขตสังฆาวาส

ส่วนใหญ่ไม่มีกฎเกณฑ์การวางผัง ยกเว้นบางวัดที่มีขนาดใหญ่ พระภิกษุจำพรรษาจำนวนมาก โดยเฉพาะพระอารามหลวง ก็อาจจัดผังเขตสังฆาวาสเป็นระบบระเบียบ ทั้งเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการปกครองหมู่สงฆ์ ที่แบ่งออกเป็นคณะต่าง ๆ แต่ละคณะออกจากหมู่กุฏิแล้วก็มีอาคารองค์ประกอบอื่นเช่น หอฉัน กัปปิยกุฏิ หอไตร ฯลฯ ของแต่ละคณะ และจัดผังแบ่งคณะต่าง ๆ เป็นตารางหรือ Grid เช่นที่เขตสังฆาวาส วัดชนะสงคราม วัดสระเกศ วัดโสมนัสวิหาร^{๑๔๙}

เขตธรณีสงฆ์

เขตธรณีสงฆ์ ได้แก่ ช่วงวัด ที่เผาศพ ป่าช้า สวนป่า และที่ว่างอื่นๆ หมายถึงพื้นที่สาธารณะ ที่สามารถใช้ได้ร่วมกันทั้งสงฆ์และฆราวาส ช่วงวัดหรือที่ว่างด้านหน้าวัดมีความสำคัญเป็นอย่างมาก วัดสำคัญๆ ในอดีต มักมีช่วงขนาดใหญ่ไว้ทางด้านทิศตะวันออก ใช้เป็นที่รวมพลและสร้างขวัญกำลังใจของทหารก่อนทำศึกสงคราม นอกจากนี้ยังเป็นจุดแวะพักของนักเดินทางหรือขบวนคาราวานสินค้าต่างๆ บริเวณนี้จึงมักมีบ่อน้ำใช้ รวมถึงมีต้นไม้ใหญ่เพื่อให้ร่มเงา ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตย์ของสิ่งเหนือธรรมชาติที่เป็นอารักษ์ของศาสนสถาน นอกจากนี้ในช่วงที่มีเทศกาล ช่วงหน้าวัดมักจะถูกใช้เป็นที่ทำกิจกรรมรื่นเริงประจำปีต่างๆ อีกด้วย

จากหลักการและแนวคิดในการวางผังบริเวณวัดที่ได้กล่าวมาผู้วิจัยได้สรุปว่าการวางผังบริเวณวัด เป็นการวางผังวัดที่มุ่งเน้นเพื่อประโยชน์ดังนี้

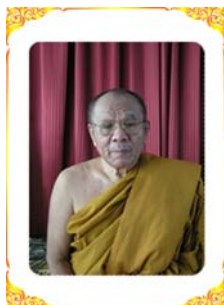
๑. ทำให้เกิดความสวยงามทางภูมิสถาปัตยกรรม
๒. ทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย
๓. ทำให้เกิด ความเป็นสัดส่วน ในการใช้สอยอาคารเสนาสนะต่าง ๆ ภายในวัด

จะเห็นได้ว่างานสถาณูปการ (การก่อสร้าง) เป็นงานสำคัญโดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีเจ้าอาวาสและเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่มักเป็นเหตุก่อปัญหาเช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกกลามใหญ่โต ก็เพราะการสถาณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้วการขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับและความสมัคปรมาสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การณ้คณะสงฆ์ และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงามการควบคุมส่งเสริมการสถาณูปการจึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น

^{๑๔๙} สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี, “สถาปัตยกรรมไทย : วัด” เอกสารประกอบการสอน สถาปัตยกรรมไทย, ๒๕๕๒, (อัคราเสนา).

๒.๖ ข้อมูลพื้นที่การวิจัย

โครงสร้างคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ (มหานิกาย)

พระราชสมุทรเมธี
ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ
เจ้าอาวาสวัดพิชัยสงครามวัดพิชัยสงคราม

พระราชธรรมภรณ์
เจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ
เจ้าอาวาสวัดกลางวรวิหาร

พระครูวิมลศุภการ
เจ้าคณะอำเภอเมือง
สมุทรปราการ
เจ้าอาวาสวัดด่านสำโรง

พระครูกิตติวรโสภิต
เจ้าคณะอำเภอพระประแดง
เจ้าอาวาสวัดสวนส้ม

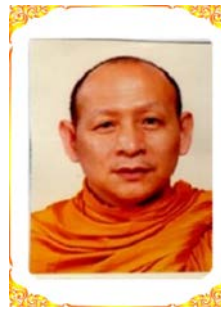
พระศรีรัตนเมธี
เจ้าคณะอำเภอบางพลี
เจ้าอาวาสวัดกิ่งแก้ว

พระครูศรีสมุทรวาหะ
เจ้าคณะอำเภอบางปอ
เจ้าอาวาสวัดสุคันธารวาส

พระมหาวิฑูร ธมฺมโชโต
เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์
เจ้าอาวาสวัดใหญ่

พระครูสิริธัชพัฒน์โสภณ
เจ้าคณะอำเภอบางเสาธง
เจ้าอาวาสวัดศิริเสาชง

พระครูสิริโชติวัฒน์
ที่ปรึกษา จอ.พระสมุทรเจดีย์
เจ้าอาวาสวัดคู่สร้าง

พระสิทธิพัฒนาทร
รองเจ้าคณะอำเภอพระประแดง
เจ้าอาวาสวัดพรธรรม

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “การจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ” พบว่า ได้มีบุคคลผู้ทำการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

กนกวรรณ โภมลทิพิงศ์ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการของคณะสงฆ์เงินนิกายในประเทศไทย” งานวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการคือ ๑) ศึกษาวิจัยประวัติความเป็นมา การพัฒนาการบริหารกิจการ อิทธิพลและปัญหาอุปสรรคของคณะสงฆ์เงินนิกายในประเทศไทย ๒) ศึกษากรอบและแนวคิดการบริหารกิจการของคณะสงฆ์เงินนิกายประเทศไทย ๓) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการบริหารกิจกรรมของคณะสงฆ์เงินนิกายในระดับในประเทศไทย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อแสวงหาความเป็นจริงในทรรศนะของผู้ทำการวิจัย เพราะมีข้อมูลหลายประการที่ไม่อาจเห็นได้ชัดในลักษณะที่เป็นรูปธรรม นอกจากจะเข้าไปสัมผัสด้วยตนเองเป็นระยะเวลาหนึ่ง

การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นลักษณะ ดังนี้ ๑) ศึกษาข้อมูลเอกสาร ๒) สัมภาษณ์พื้นที่ปูทางไปสู่การไปสัมภาษณ์ ๓) สัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยใช้วิธีการสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) อันประกอบด้วยพระสงฆ์วัดโพธิ์แมนคุณาราม และวัดมังกรกลาวาส กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่เข้ามาประกอบศาสนกิจ และกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียง ๒ วัดนี้ ๔) รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหารูปแบบการบริหารกิจการของคณะสงฆ์เงิน

นิกายในระดับวัดในประเทศไทย ๕) นำรูปแบบไปสอบถามนักวิชาการเพื่อหาข้อวิจารณ์ ความเห็น และข้อปรับปรุง เพื่อสรุปเป็นรูปแบบขั้นสุดท้าย

กรอบและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ หน้าที่ การงานของผู้บริหารตามแนวทางและหลักการ (POSDCoRB) และการวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT) ผลการวิจัยพบว่า^{๑๕๐}

๑) จากการศึกษาเอกสารผนวกกับการสัมภาษณ์ พบว่า คณะสงฆ์จีนนิกายเป็น พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ที่ปรากฏเด่นชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว และพัฒนาเป็นคณะสงฆ์จีนนิกายในปัจจุบัน อิทธิพลของคณะสงฆ์จีนนิกาย หมายถึงอิทธิพลทางด้าน วัฒนธรรมและศิลปกรรมจีน การใช้ชีวิตประจำวัน ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และอิทธิพลด้านพิธีกรรม ปัญหาอุปสรรคของคณะสงฆ์จีนนิกาย ได้แก่ ปัญหาขาดแคลนบุคลากรและศาสนทายาทในการเผยแผ่ การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมจีน การศึกษา ความยากของพระสูตรภาษาจีน และความไม่สนใจ ศึกษาหลักธรรมของคนจีน ปัญหาอุปสรรคสุดท้าย คือ วัดมังกรกมลาวาส คับแคบ มีมลภาวะจากควันธูป ส่วนวัดโพธิ์แมนคุณารามเข้าถึงยาก และไม่มีขนส่งมวลชนไปถึง

๒) ผลการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและการลงพื้นที่สัมภาษณ์ตามกรอบพระราชบัญญัติสงฆ์ และหลักการ (POSDCoRB) พบว่า การบริการกิจการด้านการปกครองของคณะสงฆ์จีนนิกาย กำหนดนโยบายบนพื้นฐานของพระธรรมวินัย กฎหมายและจารีตประเพณี การจัดองค์กรเป็นไปตามความเหมาะสม และบริบทของวัด การสรรหาบุคลากรพิจารณาคุณสมบัติ การสั่งการเป็นเส้นตรงจากบนลงล่าง การประสานงานดี มีการรายงานเป็นวาจาอย่างไม่เป็นทางการ การงบประมาณมีพระเจ้าหน้าที่รับผิดชอบและตรวจสอบโดยเจ้าอาวาส

การบริหารกิจการด้านการศึกษา พบว่า ในการจัดการมีการกำหนดนโยบายจากเจ้าอาวาส ผู้ดำรงตำแหน่งผู้จัดการโรงเรียน การจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นองค์กรหนึ่งที่มีการบริหารจัดการที่แบ่งเป็นฝ่าย ด้านการเรียนมีครูใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบ และตำแหน่งการบริหารจัดการออกเป็นฝ่ายต่างๆ ให้ร่วมกันรับผิดชอบงานทั้งหมดในโรงเรียน เนื่องจากการเรียนการสอนเป็นไปตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ จึงทำให้ลักษณะการบริหารงานในโรงเรียนค่อนข้างเป็นทางการไป

การบริหารกิจการด้านการเผยแผ่ พบว่า มีการวางแผนล่วงหน้าไว้ตลอดไปตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมา การบริหารจัดการเจ้าอาวาส สั่งการให้ดำเนินการตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ก่อนการจัดงานทุกครั้งจะมีการเตรียมงานโดยแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบให้แก่ฝ่ายรับไปดำเนินการ ในปัจจุบันได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบและคิดวิธีการใหม่ๆ มาใช้เพื่อรองรับความอยู่รอดของวัดในอนาคต

การบริหารกิจการด้านการสาธารณูปการ พบว่า การบูรณปฏิสังขรณ์และการสงเคราะห์มีแนวทางแตกต่างกัน เป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ และไม่มีกำหนดการเป็นที่แน่นอน แต่กำหนดเป็นละครึ่งโดยเจ้าอาวาสสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไปดำเนินการ เมื่อเสร็จงานก็เป็นอันจบ

^{๑๕๐} กนกวรรณ โภมลทิพวงศ์, “การบริหารกิจการของคณะสงฆ์จีนนิกายในประเทศไทย”, **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

๓) จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในของการบริหารกิจการด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแพร่ และการสาธารณูปการตามหลักการ (SWOT) พบว่า จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค เมื่อนำไปสังเคราะห์ร่วมกับผลการวิเคราะห์จากกรอบของ (POSDCoRB) จะได้รูปแบบการบริหารกิจการของคณะสงฆ์จีนนิกายไทย แล้วจึงนำรูปแบบไปสัมภาษณ์นักวิชาการ หลังจากการสัมภาษณ์และทำข้อมูลวิจารณ์ของนักวิชาการไปปรับปรุง รูปแบบ ผลสุดท้ายได้รูปแบบการบริหารกิจการของคณะสงฆ์จีน

A=Administration หมายถึงการบริหารกิจการด้านการปกครอง แบ่งการปกครองเป็น เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีเลขานุการ และไวอาวัจกร เป็นผู้สนองงานเจ้าอาวาส การกระจายงานแบ่งเป็น ๕ กอง คือ กองแผนงาน กองการปกครอง กองการบัญชีและการเงิน กองโภชนาการ และกองโยธา

P=Propagation หมายถึงการบริหารกิจการด้านการเผยแพร่ แบ่งเป็น ๔ กอง คือ กองศาสนพิธี กองการเผยแพร่ กองศาสนทายาท และกองพระธรรมทูต

E=Education หมายถึงการบริหารกิจการด้านการศึกษา เป็นงานการบริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา รูปแบบโครงสร้างมีผู้จัดการ ผู้ช่วยผู้จัดการ คณะกรรมการสถานศึกษา ครูใหญ่ และผู้ช่วยครูใหญ่ แบ่งเป็นการบริหารกิจการของโรงเรียนเป็น ๖ ฝ่ายคือ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายธุรการ ฝ่ายแผนงาน และบริหารงานทั่วไป ฝ่ายบริหาร และฝ่ายทะเบียนและวุฒิ

M=Maintenance หมายถึงการบริหารกิจการด้านการสาธารณูปการแบ่งออกเป็น ๒ กองคือ กองสาธารณูปการ และกองสาธารณสงเคราะห์

สบพันซ์ ชิตานนท์ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นของผู้ตรวจสอบอาคาร” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) ศึกษาสมรรถนะที่จำเป็นของผู้ตรวจสอบอาคาร ๒) สร้างหลักสูตรฝึกอบรมผู้ตรวจสอบเพื่อพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นของผู้ตรวจสอบอาคาร และ ๓) ประเมินหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นของผู้ตรวจสอบอาคาร โดยมีขั้นตอนการวิจัย ๔ ขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า^{๑๕๑}

ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาสมรรถนะที่จำเป็นของผู้ตรวจสอบอาคาร โดยการศึกษาค้นคว้าด้านกฎหมายเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ตรวจสอบอาคารจากประเทศต่างๆ เพื่อใช้เป็นกรอบในการสร้างแบบสอบถามสำหรับการทำเทคนิคเดลฟายสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญอาคาร ๒๒ ท่าน จำนวน ๓ รอบ จากนั้น นำข้อมูลมาทำการสังเคราะห์เนื้อหาและกำหนดสมรรถนะที่จำเป็นของผู้สอบอาคาร

ขั้นตอนที่ ๒ การพัฒนาหลักสูตรจำลอง เป็นการสร้างหลักสูตรจำลองให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ ๑ โดยแบ่งการดำเนินการออกเป็น ๓ ขั้นตอน (๑) การสร้างโครงสร้างหลักสูตร ได้แก่สภาพปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตรและหน่วยการอบรม ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ขอบข่ายการอบรม หน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อประกอบการฝึกอบรม และวิธีวัด ๒) ประเมินผลโครงสร้างหลักสูตร เป็นการนำโครงสร้าง

^{๑๕๑}สบพันซ์ ชิตานนท์, “การพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นของผู้ตรวจสอบอาคาร”, **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการพัฒนารัพยากรรมมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑).

หลักสูตรที่สร้างที่ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรทั่วไป ด้านการพัฒนาหลักสูตรการตรวจสอบอาคาร และด้านการวัดและประเมินคุณภาพโดยพิจารณาความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตร และ ๓) การพัฒนาโครงสร้างหลักสูตรพิจารณาจากการตรวจสอบคดียุติของโครงสร้างหลักสูตร และข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้โครงสร้างหลักสูตรมีความสมบูรณ์ก่อนนำไปทดลอง

ขั้นตอนที่ ๓ การประเมินโดยการทดลองใช้หลักสูตรอบรม เป็นการนำหลักสูตรที่ผ่านการปรับปรุง แก้ไข ข้อบกพร่องแล้ว ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ตรวจสอบอาคารที่ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการควบคุมอาคารให้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ตรวจสอบอาคาร จำนวน ๔๐ คน โดยใช้แบบแผนการวิจัยกลุ่มเดียววัดก่อน และหลังการทดลองใช้ระยะเวลาในการดำเนินการทดลอง ๕ วัน โดยผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลการทดลอง ดังนี้ ประเมินก่อนทดลอง โดยใช้แบบทดสอบความรู้ แบบประเมินทักษะ แบบประเมินคุณลักษณะส่วนตัว แบบประเมินลักษณะนิสัยของผู้ตรวจสอบอาคาร ประเมินหลังการทดลองโดยใช้แบบทดสอบวัดความรู้ แบบประเมินลักษณะนิสัย แบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ แบบประเมินปฏิกริยาอบรม ตลอดจนมีการประเมินติดตามผลการปฏิบัติงานตรวจสอบอาคารหลังจากการอบรม ๒ เดือน โดยใช้แบบประเมินผลลัพธ์การอบรม ในขั้นตอนนี้ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนก่อนและหลังการทดลองจากแบบทดสอบความรู้ แบบประเมินทักษะ แบบประเมินคุณลักษณะส่วนตัว และแบบประเมินลักษณะนิสัย โดยใช้สถิติ สำหรับการประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ ปฏิกริยาของการอบรม ตลอดจนผลลัพธ์การอบรม ใช้ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมทั้งเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนกับเกณฑ์ที่กำหนด

ขั้นตอนที่ ๔ สรุปการประเมินหลักสูตรอบรม สมรรถนะที่จำเป็นของผู้ตรวจสอบอาคารมี ๔ ด้านได้แก่ ๑) ด้านความรู้ ประกอบด้วย บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ตรวจสอบอาคาร ตามที่กฎหมายกำหนด ปรัชญาการตรวจสอบอาคาร กฎหมายการที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบอาคาร ระบบความมั่นคงแข็งแรงของอาคาร ระบบสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ระบบป้องกันและระงับอัคคีภัย ขั้นตอนการตรวจสอบอาคาร และมาตรฐานงานอาคารด้านความปลอดภัย ๒) ด้านทักษะ ประกอบด้วย การเขียนและสรุปรายงานการตรวจสอบอาคารเทคนิคในการอธิบายและแนะนำเจ้าของอาคาร วิธีการตรวจสอบด้วยสายตา วิธีการแก้ปัญหา วิธีการสังเกต และวิธีการสร้างทีมงาน ๓) ด้านคุณลักษณะส่วนตัว ประกอบด้วยความสำคัญในหน้าที่ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ความเคารพต่อตัวเอง และความมีจรรยาบรรณในอาชีพ ๔) ด้านลักษณะนิสัยประกอบด้วย ความละเอียดรอบคอบ และความซื่อสัตย์

การประเมินผล โครงสร้างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรพบว่า ความต้องการจำเป็น จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หน่วยการอบรม หน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาวิชากิจกรรมการเรียนรู้ สื่อประกอบการอบรม และวิธีวัดและประเมินผล มีความเหมาะสม อยู่ในระดับมากและมีความสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบ

ผลการประเมินหลักสูตร ตามแนวคิดดังนี้ ๑) ด้านผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ เป็นการประเมินสมรรถนะที่จำเป็นของผู้ตรวจสอบอาคาร หลังการอบรมสูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอยู่ระดับ ๐.๐๕ ๒) ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้เป็นการประเมินพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการอบรมว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๓๒ สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ๓.๕๐ ๓) ด้าน

ปฏิบัติการการอบรมเป็นการประเมินความพึงพอใจต่อโครงการฝึกอบรม พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๔ สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ๓.๕๐ ๔) ด้านผลลัพธ์การอบรม เป็นการประเมินติดตามผลการปฏิบัติงาน การตรวจสอบอาคารหลังการอบรม ๒ เดือน พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๔๖ สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ๓.๕๐

ฐิติรัตน์ มีมาก ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการที่มีประสิทธิผลของสหกรณ์การเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย” จากการศึกษาวิจัยพบว่า^{๑๕๒} สภาพการจัดการของสหกรณ์ มีประสิทธิผลอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับสูง ตัวแปรที่ใช้วัดสภาพการจัดการ ได้แก่ขนาดของสหกรณ์ ความสามัคคี โดยปัจจัยที่บ่งชี้ประสิทธิผลระดับองค์การพบว่า ปัจจัยที่บ่งชี้ประสิทธิผล ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ การควบคุมเงินทุนเครื่องมือและอุปกรณ์ บุคลากรที่ดำเนินงาน ขนาดของสหกรณ์ ความสามัคคี ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนการมีส่วนร่วมของสมาชิกและคณะกรรมการต่อสหกรณ์ มีความสัมพันธ์ต่อประสิทธิผลขององค์การอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ดำรงศักดิ์ จันทอทัย ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการงานสังคมสงเคราะห์โดยมุ่งเน้นความสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการ” วิทยานิพนธ์นี้ได้นำเสนอแนวทางในการจัดบริการในงานสังคมสงเคราะห์ รวมทั้งงานที่ให้บริการมนุษย์ในภาครัฐของไทยโดยการสร้างความเข้าใจในภูมิหลังของปัญหาและการนำเสนอแนวทางการดำเนินการในอนาคตซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๒ ประการคือ

๑. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของการบริหารจัดการในงานสังคมสงเคราะห์ในด้านการให้บริการ

๒. เพื่อแสวงหาแนวทางใหม่ในการจัดการความสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการในงานสังคมสงเคราะห์ที่มีความสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการในปัจจุบัน เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ดังกล่าวผู้ศึกษาได้กำหนดระเบียบวิธีการศึกษาโดยได้วางรูปแบบการวิจัยในเชิงคุณภาพและเน้นหนักการได้มาซึ่งข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตการณ์ในการปฏิบัติงาน ผลการวิจัยพบว่า^{๑๕๓}

ระบบการให้บริการในงานสังคมสงเคราะห์ภาครัฐยังคงดำเนินไปในแนวทางของอุดมการณ์และความเป็นวิชาชีพท่ามกลางกระแสหรืออิทธิพลของระบบตลาดและการแข่งขันที่มีกระทบต่อความคาดหวังของผู้ใช้บริการ ขณะเดียวกันยังคงมีปัญหาที่ฝังอยู่ในระบบราชการที่กระทบต่อประสิทธิภาพผลของการให้บริการ เช่น ความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจระหว่างผู้ให้กับผู้ใช้บริการ ปัญหาที่เป็นรูปธรรมในเชิงการจัดการได้แก่ปัญหาการบริหารงานบุคคล ปัญหาการขาดฐานข้อมูลของผู้ใช้บริการและการจัดการระบบสารสนเทศซึ่งเกี่ยวข้องกับการขึ้นทะเบียนหรือคัดเลือกผู้ใช้บริการ ตลอดจนการนำส่งการบริการที่ตรงตามความต้องการ เป็นต้น

^{๑๕๒} ฐิติรัตน์ มีมาก, “การจัดการที่มีประสิทธิผลของสหกรณ์การเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย”, *ปริญญาดุษฎีนิพนธ์บริหารธุรกิจ*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘).

^{๑๕๓} ดำรงศักดิ์ จันทอทัย, “การจัดการงานสังคมสงเคราะห์โดยมุ่งเน้นความสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการ”, *สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาบริหารสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙).

แนวทางข้อเสนอแนะในการนำกรอบแนวคิดการจัดการความสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการมาใช้ในงานสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ การตระหนักและการสร้างความเข้าใจในเงื่อนไขเชิงบริบทของการเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้องค์การจึงจำเป็นต้องนำผู้ใช้บริการเข้ามาเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมและปฏิบัติการทั้งหมดขององค์การ โดยการออกแบบกระบวนการนำส่งการบริการที่มุ่งยกระดับการบริการหรือสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นกับผู้ใช้บริการอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่การให้บริการในแนวใหม่นี้จำเป็นต้องเสริมสร้างศักยภาพหรือทักษะความสามารถของพนักงานผู้ให้บริการที่อยู่ด้านหน้า หรือศูนย์บริการลูกค้าเพื่อให้สามารถนำส่งการบริการได้ในระดับสากล

นอกจากนี้ องค์การจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ผู้ใช้บริการสามารถใช้ช่องทางติดต่อสื่อสารตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์ หรือดำเนินธุรกรรมได้อย่างหลากหลาย โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารเข้ามาช่วยในการบริการซึ่งประเด็นสำคัญของการให้บริการด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์จำเป็นต้องมีการเชื่อมโยงและการสนับสนุนการบริการจากสำนักงานในแนวหลังตลอดจนการพิจารณาถึงการจัดการความเป็นพลเมืองโดยภาพรวม สิ่งที่ทำทนายสำหรับการบรรลุไปสู่การให้บริการที่เป็นเลิศตามแนวทางดังกล่าวคือ การกระตุ้นเตือนให้มีการใช้ประโยชน์จากการวัดผลการทำงานเพื่อปรับปรุงงานบริการสังคมสงเคราะห์อย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันจำเป็นต้องมีการปรับวัฒนธรรมองค์กรไปสู่แนวทางใหม่ในการจัดการความสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการเพื่อให้งานสังคมสงเคราะห์บรรลุไปสู่ความสำเร็จ

เกรียงพล พัฒนรัฐ ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการเมือง : ผลกระทบของปัจจัยการแข่งขันระหว่างเมืองกับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มขึ้นต่อบทบาทของผู้ว่าราชการ กรุงเทพมหานคร” ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) แนวทางการบริหารและการจัดการเมืองของกรุงเทพมหานคร และบทบาทของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน ๒) ลักษณะการเป็นเมืองระดับโลกของกรุงเทพมหานคร และความต้องการของประชาชน ๓) ผลกระทบของปัจจัยการแข่งขันระหว่างเมืองกับปัจจัยความต้องการของประชาชน ต่อลักษณะการจัดการเมืองกรุงเทพมหานคร และ ๔) บทบาทที่เปลี่ยนไปของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

วิธีการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างที่เฉพาะเจาะจง และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า^{๑๕๔}

๑) แนวทางการจัดการเมืองของกรุงเทพมหานคร มีโครงสร้างการบังคับบัญชาขนาดใหญ่ รวมทั้งมีระดับความเป็นทางการและความเชี่ยวชาญต่างๆ สูง ในขณะที่เดียวกันบทบาทของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร มีลักษณะของการสั่งการจากบนลงล่าง ที่เน้นบทบาทผู้นำพิธีการ แบบพิธีการศึกษ แบบเอกบุคค และแบบผู้จัดการ

๒) กรุงเทพมหานคร ได้กลายเป็นเมืองในระดับโลกเพียงเมืองเดียวของประเทศไทย ซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองกระตุ้นให้เกิดปัจจัยด้านการแข่งขันกับเมืองอื่นๆ ในภูมิภาค ส่วนปัจจัยที่เป็นความต้องการของประชาชนมีระดับการเพิ่มขึ้นเป็นลำดับอันเป็นผลมาจากสังคมมีความ

^{๑๕๔}เกรียงพล พัฒนรัฐ, “การจัดการเมือง : ผลกระทบของปัจจัยการแข่งขันระหว่างเมืองกับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มขึ้นต่อบทบาทของผู้ว่าราชการ กรุงเทพมหานคร”, ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐).

ซับซ้อนมากขึ้นจนทำให้เกิดความแตกต่าง หลากหลายขึ้นในระดับของบุคคล กลุ่มประชาชน และชุมชนทั่วไป

๓) ผลกระทบของปัจจัยการแข่งขันระหว่างเมืองกับความต้องการที่ของประชาชนส่งผลให้เกิดการนำหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี มาปรับใช้กับกรุงเทพมหานคร ได้แก่ การเข้าร่วมเป็นพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ กับหน่วยงานภาคเอกชน การปฏิบัติราชการโดยยึดค่านิยมหลักความรับผิดชอบและตรวจสอบได้ และการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการเมืองร่วมกับกรุงเทพมหานคร

๔) บทบาทของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ที่เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นการผสมระหว่างบทบาทของประกอบการ กับบทบาทของการเป็นผู้ช่วยเหลือมากขึ้น

นอกจากนี้ มีข้อค้นพบอื่นๆ วิสัยทัศน์ด้านการแข่งขันระหว่างเมืองกรุงเทพมหานคร ยังมีความไม่ชัดเจนและยังมีข้อจำกัดด้านอำนาจหน้าที่ในการจัดการอย่างบูรณาการ ในการส่งเสริมศักยภาพของเมื่อ ขณะที่ยุทธศาสตร์การแข่งขันระดับประเทศก็ได้กำหนดบทบาทที่ชัดเจนของกรุงเทพมหานครไว้ รวมทั้งยังคงมีแนวคิดดั้งเดิมที่เห็นว่ากรุงเทพมหานครเป็นเพียงกลไกของรัฐบาลในระดับท้องถิ่น ส่วนผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ที่ผ่านมามักเน้นงานโครงการที่เป็นมีลักษณะเป็นกายภาพหรือเชิงปริมาณและมุ่งปรับปรุงประสิทธิภาพการให้บริการมากกว่าการจัดทำโครงการเชิงคุณภาพที่เน้นค่านิยมแบบประชาธิปไตย

ข้อเสนอแนะประกอบด้วย ๒ ส่วนคือ ก. ได้แก่ข้อเสนอแนะด้านนโยบายประกอบด้วย

๑) ให้มีการผลักดันการกระจายอำนาจจากส่วนกลางแก่กรุงเทพมหานคร เพื่อให้มีอำนาจหน้าที่ที่เหมาะสมในการจัดการเมืองระดับมหานคร ๒) ให้มีการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการบริหารราชการกรุงเทพมหานครให้มีความชัดเจน เหมาะสมและเอื้อต่อการปฏิบัติหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร และ ส่วน ข. ได้แก่ ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยประกอบด้วย ๑) การศึกษาวิจัยถึงรูปแบบและโครงสร้างของกรุงเทพมหานคร ที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของเมือง ๒) การศึกษาวิจัยลักษณะความสัมพันธ์ ๓ ฝ่าย ในการจัดการเมืองระหว่างผู้บริหารทางการเมือง ข้าราชการประจำ กับประชาชนกรุงเทพมหานคร และ ๓) การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการจัดการเมืองของกรุงเทพมหานคร ที่เน้นค่านิยมเชิงประสิทธิภาพกับการจัดการเมืองที่เน้นค่านิยมเชิงประชาธิปไตย

ฉันทศรณ นิลอรุณ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และมีวัตถุประสงค์ย่อย ๓ ประการได้แก่

๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

๒) เพื่อสังเคราะห์และออกแบบระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

๓) เพื่อทดลอง ประเมินผล และนำเสนอระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา ๕ ขั้นตอน คือ ๑) การศึกษาเอกสาร กำหนดกรอบแนวคิด ๒) การศึกษาสภาพการปฏิบัติงานตามระบบการจัดการความรู้ โดยการสอบถามผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ของเขตพื้นที่การศึกษา ๑๗๘ แห่ง และสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับสูง ผู้บริหารระดับกลาง และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจัดการความรู้ของเขตพื้นที่ศึกษานำร่องการจัดการความรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๘ แห่ง ประกอบกับการวิเคราะห์ สังเคราะห์รูปแบบ

และระบบการจัดการความรู้ตามบทบาทภารกิจของเขตพื้นที่การศึกษา ๓) ออกแบบและตรวจสอบคุณภาพของระบบการจัดการความรู้ โดยผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ๔) นำไปใช้โดยการทดลองกับเขตพื้นที่การศึกษาที่สมัครใจ ๑ แห่ง เป็นระยะเวลา ๖ เดือน ๕) ประเมินผลการดำเนินงานตามระบบการจัดการความรู้ของเขตพื้นที่การศึกษา และนำเสนอระบบการจัดการความรู้ของเขตพื้นที่การศึกษาที่สมบูรณ์ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า^{๑๕๕}

ระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประกอบด้วย ระบบที่สำคัญ ๒ ระบบหลัก คือ ๑) ระบบทั่วไปของการจัดการความรู้ ๒) ระบบเฉพาะของการจัดการความรู้โดยระบบที่ออกแบบระบุความเป็นมาและความสำคัญ ความหมาย วัตถุประสงค์ หลักการ วิธีการดำเนินการ คำอธิบายประกอบ แนวทางและเงื่อนไขของการนำระบบไปใช้ ได้รับการตรวจสอบรับรองจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมมากที่สุด จากการทดลองมีผลการดำเนินการจัดการความรู้ในภาพรวมระดับมาก ค่าเฉลี่ยของผลการดำเนินการจัดการความรู้ระดับบุคคลอยู่ระหว่าง ๓.๓๓-๔.๐๐ และมีค่าเฉลี่ยผลการจัดการความรู้ระดับกลุ่มและองค์กรอยู่ระหว่าง ๓.๓๓-๓.๗๐ จากการเปรียบเทียบ พบว่า ค่าเฉลี่ยการดำเนินงานตามระบบการจัดการความรู้หลังการทดลองมีค่าสูงกว่าก่อนการทดลอง มีความแตกต่างกันกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดังกล่าวมีสาระสำคัญโดยสังเขป ดังนี้

๑. ระบบทั่วไปของการจัดการความรู้มีองค์ประกอบย่อย ๕ ด้านได้แก่ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านสิ่งที่นำเข้า ๓) ด้านกระบวนการ ๔) ด้านสิ่งที่ส่งออก และ ๕) ด้านสิ่งที่ย้อนกลับ

๒. ระบบเฉพาะของการจัดการความรู้มีองค์ประกอบย่อย ๔ ด้านได้แก่ ๑) ด้านโครงสร้างการจัดการความรู้ ๒) ด้านบุคลากรการจัดการความรู้ ๓) ด้านภารกิจการจัดการความรู้ และ ๔) ด้านเทคโนโลยีการจัดการความรู้

วสันต์ สัตยคุณ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน” การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) ศึกษาความเหมาะสมของตัวบ่งชี้เพื่อคัดสรรกำหนดไว้ในโมเดลความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตามเกณฑ์ที่กำหนด

๒) ทดสอบความสอดคล้องของโมเดลที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ตามเกณฑ์ที่กำหนด

๓) ตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างหรือค่าน้ำหนักองค์ประกอบตามเกณฑ์ที่กำหนด ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ที่มีค่าความเชื่อถือ ๐.๙๓๒ จากกลุ่มตัวอย่างสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน ๓๘๒ แห่ง ที่ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบ

^{๑๕๕} ฉันทศรณ นิลอรุณ, “การพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา”, **ปริญาญาคำศาสตร์คุณภิบัณฑิต**, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

หลายขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอ้างอิงด้วยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติและโปรแกรมลิสเรล โดยมีผลการวิจัยพบว่า^{๑๕๖}

๑. ตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสม และค่าสัมประสิทธิ์การกระจายเพื่อคัดสรรไว้ในโมเดลความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างเหมาะสมตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับหรือสูงกว่า ๓.๐๐ และค่าสัมประสิทธิ์การกระจายเท่ากับหรือต่ำกว่า ร้อยละ ๒๐

๒. โมเดลความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยมีค่าไค-สแควร์ (Chi-Square) เท่ากับ ๙.๒๕ ที่ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (degrees of freedom) ๒๓ มีค่าความน่าจะเป็นเท่ากับ ๐.๙๙ นั่นคือ ค่าไค-สแควร์ ไม่นัยสำคัญทางสถิติ และค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) รวมทั้งค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๑.๐๐ และ ๐.๙๙ ตามลำดับ และค่าความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ (RMSEA) เท่ากับ ๐.๐๐

๓. องค์ประกอบหลักมีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างหรือค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงกว่าเกณฑ์ ๐.๐๗ ทุกองค์ประกอบ องค์ประกอบย่อยและตัวบ่งชี้มีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างหรือค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงกว่าเกณฑ์ ๐.๐๓

วัชรพงษ์ อินทรวงศ์ ได้วิจัยเรื่อง “อิทธิพลของวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ต่อผลการปฏิบัติงานบุคลากรสายผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษา” การวิจัยเรื่องอิทธิพลของวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ต่อผลการปฏิบัติงานบุคลากรสายผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษา มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาอิทธิพลของวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ตามแนวคิดวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุดที่มีต่อผลการปฏิบัติงานของบุคลากรสายผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษา ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการจัดกลุ่มของวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ตามแนวคิดการจัดกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ ๓) เพื่อพัฒนาตัวแบบการเชื่อมโยงระหว่างการวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์กับผลการปฏิบัติงานโดยผ่านปัจจัย ๔ ประการของกล่องดำซึ่งประกอบด้วย ความสามารถ แรงจูงใจ โอกาสในการมีส่วนร่วมและความผูกพันต่อองค์กร ๔) เพื่อศึกษาอิทธิพลของวัฒนธรรมองค์กรและโครงสร้างองค์กร ที่มีต่อวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ในสถาบันอุดมศึกษา

วิธีการดำเนินการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัยใช้หน่วยวิเคราะห์ในระดับบุคคล โดยแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มคือ บุคลากรสายผู้สอนของ ๑) สถาบันอุดมศึกษาภาครัฐขนาดใหญ่ ๒) สถาบันอุดมศึกษาภาครัฐขนาดเล็ก ๓) สถาบันอุดมศึกษาภาคเอกชนขนาดใหญ่ ๔) สถาบันอุดมศึกษาภาคเอกชนขนาดเล็ก รวมแล้วมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๒๓,๕๒๒ คน และผู้วิจัยได้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอนและใช้การคำนวณจำนวนกลุ่มตัวอย่างของ Yamane สำหรับการ

^{๑๕๖}วสันต์ สัตยคุณ, “การพัฒนาตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน” วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔).

วิจัยครั้งนี้ได้รับแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์กลับคืนมามีจำนวน ๔๒๕ ฉบับหรือคิดเป็นร้อยละ ๖๐.๗๑ ผลการศึกษพบว่า^{๑๕๗}

วิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ตามแนวคิดวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุดที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลการปฏิบัติงานของบุคลากรสายผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษาด้านการจัดกลุ่มของวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ กลุ่มดังนี้ กลุ่มที่ ๑ ประกอบด้วย การคัดเลือก การฝึกอบรมและพัฒนา กลุ่มที่ ๒ ประกอบด้วย การประเมินผลการปฏิบัติงาน ระบบรางวัลตามผลงาน กลุ่มที่ ๓ ประกอบด้วย การออกแบบงาน การมีส่วนร่วมและการติดต่อสื่อสาร กลุ่มสุดท้ายประกอบด้วย การเลื่อนขั้นจากภายใน ความมั่นคงในการทำงานและความเสมอภาค ตัวแบบการเชื่อมโยงระหว่างวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์กับผลการปฏิบัติงาน มีกระบวนการเชื่อมโยงโดยผ่านกล่องดำ วิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์กลุ่มที่ ๑ กลุ่มที่ ๒ กลุ่มที่ ๓ และกลุ่มที่ ๔ มีอิทธิพลทางตรงต่อ ความสามารถแรงจูงใจ การมีส่วนร่วมและความผูกพันต่อองค์กร ตามลำดับ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมโครงสร้างองค์การกับวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์พบว่า วัฒนธรรมองค์การแบบคุณภาพโครงสร้างองค์การที่มีความเป็นทางการและมีการมอบหมายอำนาจหน้าที่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ทั้ง ๔ กลุ่ม อย่างไรก็ตามสถาบันอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเป็นองค์การระบบเปิดที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางการจัดการของตน ดังนั้น การนำวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ตามแนวคิดวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุดมาใช้ ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องประยุกต์ใช้ทฤษฎีเหล่านั้นให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของตนตามแนวคิดของทฤษฎีระบบและทฤษฎีตามสถานการณ์

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและผลการศึกษานักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีความหมายที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ ดังตาราง ๒.๔ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นักวิจัย	แนวคิดหลัก
กนกวรรณ โกมลิตพิพงศ์, ๒๕๕๐.	วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการของคณะสงฆ์จีนนิกายในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า การบูรณปฏิสังขรณ์และการสงเคราะห์มีแนวทางแตกต่างกัน เป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ และไม่มีกำหนดการเป็นที่แน่นอน แต่กำหนดเป็นละครึ่งโดยเจ้าอาวาสสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไปดำเนินการ เมื่อเสร็จงานก็เป็นอันจบ จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในของการบริหารกิจการด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการตามหลักการ (SWOT) พบว่า จุดแข็ง

^{๑๕๗}วัชรพงษ์ อินทรวงศ์, “อิทธิพลของวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ต่อผลการปฏิบัติงานบุคลากรสายผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษา”, รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, คณะรัฐประศาสนศาสตร์, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

	<p>จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค เมื่อนำไปสังเคราะห์ร่วมกับผลการวิเคราะห์จากกรอบของ (POSDCoRB) จะได้รูปแบบการบริหารกิจการของคณะสงฆ์จีนนิกายไทย แล้วจึงนำรูปแบบไปสัมภาษณ์นักวิชาการ หลังจากการสัมภาษณ์และทำข้อมูลวิจารณ์ของนักวิชาการไปปรับปรุงรูปแบบ ผลสุดท้ายได้รูปแบบการบริหารกิจการของคณะสงฆ์จีน</p>
<p>สปันธ์ ชิตานนท์, ๒๕๕๑.</p>	<p>วิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นของผู้ตรวจสอบอาคาร” ผลการวิจัยพบว่า การประเมินหลักสูตรอบรมสมรรถนะที่จำเป็นของผู้ตรวจสอบอาคารมี ๔ ด้านได้แก่ ๑) ด้านความรู้ ประกอบด้วย บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ตรวจสอบอาคารตามที่กฎหมายกำหนด ปรัชญาการตรวจสอบอาคาร กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบอาคาร ระบบความมั่นคงแข็งแรงของอาคาร ระบบสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ระบบป้องกันและระงับอัคคีภัย ขั้นตอนการตรวจสอบอาคาร และมาตรฐานงานอาคารด้านความปลอดภัย ๒) ด้านทักษะประกอบด้วย การเขียนและสรุปรายงานการตรวจสอบอาคารเทคนิคในการอธิบายและแนะนำเจ้าของอาคาร วิธีการตรวจสอบด้วยสายตา วิธีการแก้ปัญหา วิธีการสังเกต และวิธีการสร้างทีมงาน ๓) ด้านคุณลักษณะส่วนตัว ประกอบด้วย ความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ความเคารพต่อตัวเอง และความมีจรรยาบรรณในอาชีพ ๔) ด้านลักษณะนิสัยประกอบด้วยความละเอียดรอบคอบ และความช่างสังเกต</p>
<p>ฐิติรัตน์ มีมาก, ๒๕๔๘.</p>	<p>วิจัยเรื่อง “การจัดการที่มีประสิทธิผลของสหกรณ์การเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย” พบว่า ปัจจัยที่บ่งชี้ประสิทธิผล ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ การควบคุมเงินทุนเครื่องมือและอุปกรณ์ บุคลากรที่ดำเนินงาน ขนาดของสหกรณ์ ความสามัคคี ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนการมีส่วนร่วมของสมาชิกและคณะกรรมการต่อสหกรณ์ มีความสัมพันธ์ต่อประสิทธิผลขององค์การอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ</p>

<p>ดำรงศักดิ์ จันทพิชัย, ๒๕๔๙.</p>	<p>วิจัยเรื่อง “การจัดการงานสังคมสงเคราะห์โดยมุ่งเน้นความสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการ” พบว่า องค์การจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ผู้ใช้บริการสามารถใช้ช่องทางติดต่อสื่อสารตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์ หรือดำเนินธุรกรรมได้อย่างหลากหลาย โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารเข้ามาช่วยในการบริการซึ่งประเด็นสำคัญของการให้บริการด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์นี้จำเป็นต้องมีการเชื่อมโยงและการสนับสนุนการบริการจากสำนักงานในแนวหลังตลอดจนการพิจารณาถึงการจัดการความเป็นพลเมืองโดยภาพรวม สิ่งที่ทำทนายสำหรับการบรรลุไปสู่การให้บริการที่เป็นเลิศตามแนวทางดังกล่าวคือ การกระตุ้นเตือนให้มีการใช้ประโยชน์จากการวัดผลการทำงานเพื่อปรับปรุงงานบริการสังคมสงเคราะห์อย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันจำเป็นต้องมีการปรับวัฒนธรรมองค์กรไปสู่แนวทางใหม่ในการจัดการความสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการ เพื่อให้งานสังคมสงเคราะห์บรรลุไปสู่ความสำเร็จ</p>
<p>เกรียงพล พัฒนรัฐ, ๒๕๕๐.</p>	<p>วิจัยเรื่อง “การจัดการเมือง : ผลกระทบของปัจจัยการแข่งขันระหว่างเมืองกับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มขึ้นต่อบทบาทของผู้ว่าราชการ กรุงเทพมหานคร” พบว่า แนวทางการจัดการเมืองของกรุงเทพมหานคร มีโครงสร้างการบังคับบัญชาขนาดใหญ่ รวมทั้งมีระดับความเป็นทางการและความเชี่ยวชาญต่างๆ สูง ในขณะเดียวกัน บทบาทของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร มีลักษณะของการสั่งการจากบนลงล่าง ที่เน้นบทบาทผู้นำพิธีการ แบบพิทักษ์รักษา แบบเอกบุคคผล และแบบผู้จัดการ</p>
<p>ณัศกรณ นิลอรุณ, ๒๕๕๒.</p>	<p>วิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ระบบการจัดการความรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประกอบด้วย ระบบที่สำคัญ ๒ ระบบหลัก คือ ๑) ระบบทั่วไปของการจัดการความรู้ ๒) ระบบเฉพาะของการจัดการความรู้โดยระบบที่ออกแบบระบุความเป็นมาและความสำคัญ ความหมาย วัตถุประสงค์ หลักการ วิธีการ ดำเนินการ คำอธิบายประกอบ แนวทางและเงื่อนไขของการนำระบบไปใช้ ได้รับการตรวจสอบรับรองจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมมากที่สุด จากการทดลองมีผลการ</p>

	<p>ดำเนินการจัดการความรู้ในภาพรวมระดับมาก ค่าเฉลี่ยของผลการดำเนินการจัดการความรู้ ระดับบุคคลอยู่ระหว่าง ๓.๓๓-๔.๐๐ และมีค่าเฉลี่ยผลการจัดการความรู้ระดับกลุ่มและองค์กรอยู่ระหว่าง ๓.๓๓-๓.๗๐</p>
<p>วสันต์ สัตยคุณ, ๒๕๕๔.</p>	<p>วิจัยเรื่อง “การพัฒนาตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน” พบว่า ตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสม และค่าสัมประสิทธิ์การกระจายเพื่อคัดสรรไว้ในโมเดลความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างเหมาะสมตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับหรือสูงกว่า ๓.๐๐ และค่าสัมประสิทธิ์การกระจายเท่ากับหรือต่ำกว่า ร้อยละ ๒๐ และโมเดลความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยมีค่าไค-สแควร์ (Chi-Square) เท่ากับ ๙.๒๕</p>
<p>วัชรพงษ์ อินทรวงศ์, ๒๕๕๒.</p>	<p>วิจัยเรื่อง “อิทธิพลของวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ต่อผลการปฏิบัติงานของบุคลากรสายผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษา” พบว่า วิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ตามแนวคิดวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุดที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลการปฏิบัติงานของบุคลากรสายผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษาด้านการจัดกลุ่มของวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ กลุ่มดังนี้ กลุ่มที่ ๑ ประกอบด้วย การคัดเลือกการฝึกอบรมและพัฒนา กลุ่มที่ ๒ ประกอบด้วย การประเมินผลการปฏิบัติงาน ระบบรางวัลตามผลงาน กลุ่มที่ ๓ ประกอบด้วย การออกแบบงาน การมีส่วนร่วมและการติดต่อสื่อสาร และกลุ่มที่ ๔ มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถแรงจูงใจ</p>

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบ คือ การเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอน มีวิธีการบูรณาการองค์ความรู้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันแล้วนำมาบูรณาการให้มีความ

เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ด้วยหลักการ วิธีการจัดการที่มีรูปแบบ แล้วนำเสนอการพัฒนา รูปแบบตามขั้นตอน ที่มีทิศทาง วิสัยทัศน์ พันธกิจสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีองค์ประกอบคือเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นต้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลงานวิทยานิพนธ์มาอ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการศึกษาเป็นตัวอย่าง ตามลำดับขั้นตอนการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กฤษฎา คิตดี ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่ครอบคลุมบริบทด้านสภาพแวดล้อม บรรยากาศของการเรียน ปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการ และผลผลิตของการเรียนรู้ เพื่อพัฒนา รูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และเพื่อประเมินประสิทธิภาพของการใช้รูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ขั้นตอนการดำเนินการมีดังนี้ ผลการวิจัยพบว่า^{๑๕๘}

๑) ตัวบ่งชี้การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบคือ หนึ่งสภาพแวดล้อมบรรยากาศของการเรียนรู้เป็นต้น สองปัจจัยเบื้องต้นของการเรียนรู้ สามกระบวนการเรียนรู้ และสี่ผลผลิตของการเรียนรู้

๒) รูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประกอบด้วย หนึ่งเป้าหมายของการประเมิน สองสิ่งที่มุ่งประเมิน สามวิธีการประเมิน และสี่วิธีการตัดสิน ความจริงแล้วการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู สิ่งที่มีมุ่งประเมินได้แก่ การจัดการเรียนการสอนของครู วิธีประเมินโดยเพื่อนครู ส่วนวิธีการตัดสินใช้การเปรียบเทียบข้อมูลจากการประเมินกับเกณฑ์สัมภาษณ์ที่พัฒนาโดยผู้เชี่ยวชาญ

๓) จากการประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า หนึ่งครูมีพัฒนาการของการจัดการเรียนการสอนครั้งที่ ๑ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ สองโดยภาพรวมครูมีทัศนคติที่ดี ส่วนการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สามผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยอมรับว่าการประเมินผลที่มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ทั้งทางด้าน การปฏิบัติและด้านงบประมาณ และสี่ผลการประเมินมีความถูกต้อง

ปรีชา กันธิยะ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมและการพัฒนา รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม ด้วยกระบวนการวิจัยและพัฒนา ผลการวิจัยพบว่า^{๑๕๙}

๑. สภาพการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมประกอบด้วยปรัชญา คือคุณธรรมนำความรู้ สร้างทักษะอาชีพ พัฒนาสังคม วิสัยทัศน์ คือเสริมสร้างคุณธรรม ความรู้

^{๑๕๘}กฤษฎา คิตดี, “การพัฒนา รูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”, **ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการวัดผลและประเมินผล, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า (๑).

^{๑๕๙}ปรีชา กันธิยะ, “การพัฒนา รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๑).

พัฒนามาตรฐานอาชีพ อนุรักษ์สืบทอด ศาสนพิธี พัฒนาคณิตมีคุณธรรมและความสมานฉันท์ให้สังคม เป็นสุขตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านพันธกิจมุ่งที่จะปลูกฝัง และเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม บูรณาการระบบศาสนาวัฒนธรรม ร่วมกับระบบการศึกษาพัฒนา จิตใจและความสามารถให้เยาวชนร่วมพัฒนาสังคมและส่วนรวมและเป้าหมาย คือการมุ่งที่จะพัฒนา ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม โดยอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่เด็กและเยาวชนสามารถ นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนมากเห็นว่าด้านปัญหาในการบริหารโรงเรียนพระมีส่วนร่วมในการสอน ศีลธรรมที่พึงประสงค์ ควรบริหารจัดการบุคลากรอย่างเหมาะสม ด้านข้อเสนอแนะต่อการบริหาร โรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม ควรวางแผนร่วมกันทั้งผู้สนับสนุนและผู้รับผิดชอบ ด้าน สภาพการจัดหลักสูตรและการสอนศีลธรรม ควรจัดการศึกษาหลักธรรมโดยใช้เทคนิคและวิธีการสอน ในรูปแบบต่างๆ ด้านสภาพการนิเทศการสอน พระนิเทศมีน้อยโรงเรียนต้องการพระนิเทศโดยตรง ด้านสภาพการพัฒนาการสอนควรพัฒนาคุณภาพการบริหารโดยการอบรมด้านกระบวนการและ แนวทางในการเรียนการสอนให้แก่พระสอนศีลธรรม ด้านสภาพการจัดสื่อการสอนยังขาดสื่อการสอน และงบประมาณในการจัดทำสื่อไม่เพียงพอ ด้านสภาพการจัดกิจกรรมควรจัดกิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรมในวันสำคัญทางศาสนา ด้านสภาพการบริหารงบประมาณบริหารงบประมาณโดยเขตพื้นที่ การศึกษาควรจัดงบประมาณให้เพียงพอ ด้านสภาพการประเมินผลประเมินทั้งการเรียนการสอน หลักสูตรและวิธีการสอน ด้านสภาพการบริหารทั่วไปสภาพอาคารสถานที่มีความพร้อมและเหมาะสม ควรจัดห้องจริยธรรมในโรงเรียน

๒. ผลการพัฒนาแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม ประกอบด้วย รูปแบบหลักของการบริหารแบบย่อยอีก ๑๒ รูปแบบ ดังนี้

- ๑) รูปแบบหลักการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม
- ๒) รูปแบบการบริหารงานวิชาการโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
 - ๓) รูปแบบย่อยการบริหารงานวิชาการด้านการจัดการหลักสูตรของโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
 - ๔) รูปแบบย่อยการบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
 - ๕) รูปแบบย่อยการบริหารงานวิชาการด้านการจัดสื่ออุปกรณ์และเทคโนโลยีของโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
 - ๖) รูปแบบย่อยการบริหารงานวิชาการด้านกรณีศึกษาของโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
 - ๗) รูปแบบย่อยการบริหารงานวิชาการด้านการวัดและประเมินผลผู้เรียนของโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
 - ๘) รูปแบบการบริหารบุคคลของโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
 - ๙) รูปแบบการบริหารงานการเงินของโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
 - ๑๐) รูปแบบย่อยการบริหารงานทั่วไปด้านงานความสัมพันธ์โรงเรียนกับชุมชนของ

โรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑๑) รูปแบบย่อยการบริหารงานทั่วไปด้านกิจกรรมนักเรียนของโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑๒) รูปแบบย่อยการบริหารงานทั่วไปด้านงานอาคารสถานที่ของโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู” การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู และเพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ที่เสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู ผลการวิจัยพบว่า^{๑๖๐}

๑) ศึกษาสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู โดยรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบด้วยนักศึกษาครูจำนวน ๙๖๐ คน และอาจารย์นิเทศก์จำนวน ๑๓๐ คน จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ ๗ แห่ง โดยสุ่มตัวอย่างจากประชากรที่ประกอบด้วยนักศึกษาครูและอาจารย์นิเทศก์ มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะด้านการเตรียมการสอนและการวางแผนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นอาจารย์นิเทศก์กับนักศึกษาครูเกี่ยวกับสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครูทั้ง ๓ ด้านพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๒) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ ซึ่งได้รับการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญที่ระดับมากที่สุด รูปแบบมีลักษณะเด่น คือ การบูรณาการการจัดการความรู้ กระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แนวสร้างสรรค์นิยม การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ และการประเมินผลตามสภาพจริง

๓) การนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาครู มหาวิทยาลัยราชภัฏ กำแพงเพชร ในรายวิชาพัฒนาความเป็นครูวิชาชีพ จำนวน ๖๐ คน กลุ่มทดสอบจำนวน ๓๐ คน และกลุ่มควบคุมจำนวน ๓๐ คน กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนและสมรรถนะทางการสอนสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

นริศว์ ประรามย์ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียน พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียนและสังเคราะห์การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษา แหล่งข้อมูลที่ดำเนินการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๔๐ คน ครู จำนวน ๓ คน ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน ๑ คน และผู้อำนวยการโรงเรียนจำนวน ๑ คน รวมทั้งสิ้น ๔๕ คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน ๑ โรงเรียน

^{๑๖๐}บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์, “การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู”, **ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาอุดมศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

กรุงเทพมหานคร ได้มาจากวิธีการเลือกแบบเจาะจง การรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ การอภิปรายกลุ่ม การสนทนากลุ่ม การสังเกต จดบันทึกและกระบวนการ ผลการวิจัยพบว่า^{๑๖๑}

รูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนในอดีต ครูเป็นผู้กำหนดการจัดการเรียนการสอนทั้งหมด โดยเริ่มตั้งแต่การวางแผนการสอน การดำเนินการสอน และการวัดผล ประเมินผล รูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันครูเป็นผู้กำหนดการจัดการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่ นักเรียนมีส่วนร่วมในระหว่างดำเนินการทำกิจกรรมการเรียนการสอน รูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนในอนาคตมีดังนี้ ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการวางแผนการสอน ร่วมเสนอความต้องการร่วมกันค้นคว้าหาข้อมูลที่ต้องการเรียนมีการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญและมีการปรับเปลี่ยนบทบาทพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาพบว่า นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนทุกขั้นตอน ครูเปลี่ยนแปลงบทบาทผู้สอนมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกและนักเรียนเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ครูและนักเรียนมีความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอน ผลการสังเคราะห์การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่ได้จากการพัฒนา มีองค์ประกอบดังนี้ การมีส่วนร่วมตัดสินใจร่วมวางแผนร่วมกำหนดความต้องการ ร่วมปฏิบัติ เปลี่ยนแปลงบทบาท และร่วมประเมินผล

พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางอิสาร) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตงโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ” จุดมุ่งหมายของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตงโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมและเพื่อติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่าง ๒ กลุ่มคือ ๑) กลุ่มพระสงฆ์จำนวน ๑๒๙ รูป เพื่อใช้ในการสำรวจความคิดเห็นและความต้องการเกี่ยวกับวิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรมที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพมหานคร ๒) พระสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๓๐ รูป ที่ปฏิบัติงานสอนในกรุงเทพมหานคร และที่สมัครเข้ารับการฝึกอบรม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่หลักสูตรฝึกอบรม แบบทดสอบก่อนและหลัง การฝึกอบรม แบบประเมินความพึงพอใจ และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่า^{๑๖๒}

๑. หลักสูตรฝึกอบรม วิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรม มีผลการประเมินดัชนีความสอดคล้องมากกว่า ๐.๐๕ และมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

๒. ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม พบว่า หลังการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมี

^{๑๖๑}นริศว์ ปรารมย์, “การพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษา”, **ปริญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘).

^{๑๖๒}พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางอิสาร), “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมตงโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ”, **ปริญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔).

คะแนนทดสอบความรู้เพิ่มขึ้นมากกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓. ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อการใช้หลักสูตรฝึกอบรมอยู่ในระดับมากที่สุด

๔. การติดตามผล การซื้อหลักสูตรฝึกอบรม เมื่อเวลาผ่านไป ๑ เดือน พบว่า (๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ปฏิบัติงานสอนได้ผลจริง (๒) ผู้เข้าร่วมประชุม สนทนากลุ่ม มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า หลักสูตรมีความสอดคล้องและมีความเหมาะสมทั้งด้าน ระยะเวลา ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรม ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล สามารถนำไปใช้เป็นหลักสูตรฝึกอบรม วิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของพระสอนศีลธรรม กับนักเรียนระดับอื่นได้ นอกจากนี้ หน่วยงานอื่นที่มีโครงการสอนศีลธรรมสามารถนำหลักสูตร ฝึกอบรมฉบับนี้ ไปใช้ฝึกอบรมพระสอนศีลธรรม ในหน่วยงานนั้นได้เช่นเดียวกัน

ชาริณี ตรีวรัญญู ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครู ประถมศึกษาตามแนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียน” การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนา กระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนที่เหมาะสมกับบริบทการทำงานของครูไทย และเพื่อศึกษาผลการ พัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครูตามแนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียน การวิจัย ปฏิบัติการเชิงปฏิบัติจริง ผลการวิจัยพบว่า^{๑๖๓}

๑) กระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนที่พัฒนาขึ้นตามแนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียนเป็น กระบวนการทำงานในการพัฒนาวิชาชีพของครูในบริบทการทำงานจริงของตนเองผ่านการทำงานกลุ่ม แบบร่วมมือ รวมพลังอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการ พัฒนาความคิดและการเรียนรู้ของนักเรียน กระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนมีขั้นตอนสำคัญ ๖ ขั้นตอน เป็นวงจรได้แก่ (๑) กำหนดเป้าหมายการศึกษาผ่านบทเรียน (๒) การวางแผนบทเรียน (๓) การสอน และการสังเกตในชั้นเรียน (๔) การสืบสอบผลการปฏิบัติงาน (๕) การปรับปรุงแก้ไขบทเรียน และ (๖) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๒) การดำเนินงานตามกระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนสามารถช่วยพัฒนาสมรรถภาพ การจัดการเรียนการสอนของครูไทยในทุกด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียน การสอน ด้านทักษะการคิดในการจัดการเรียนการสอน และด้านความสามารถในการทำงานแบบร่วมมือ รวมพลัง โดยครูผู้ร่วมวิจัยมีการพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอน ด้านความรู้ความเข้าใจใน การจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ครูผู้วิจัยประมาณร้อยละ ๕๐ มีการพัฒนาสมรรถภาพการจัดการ เรียนการสอนมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนตัวบ่งชี้

นงลักษณ์ เรือนทอง ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล” การวิจัย ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบองค์ประกอบของการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล และรูปแบบการ บริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล วิธีดำเนินการวิจัย ๔ ขั้นตอนคือ ๑) การศึกษาวิเคราะห์เพื่อกำหนด กรอบแนวคิดในการวิจัย บนพื้นฐานของหลักการ แนวคิดทฤษฎีการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล ๒) การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ละพัฒนา รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล ๓) การ ตรวจสอบและการสร้างรูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพที่เหมาะสม และ ๔) การปรับปรุง

^{๑๖๓}ชาริณี ตรีวรัญญู, “การพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครูประถมศึกษาตาม แนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียน”, **ปริญาญาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

และนำเสนอรูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล ผลการวิจัยพบว่า^{๑๖๔}

๑. องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล ประกอบด้วย ๘ องค์ประกอบคือ ๑) เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ๒) ผู้บริหารและครูเป็นมืออาชีพ ๓) การประกันคุณภาพ การตรวจสอบได้และความเชื่อถือ ๔) สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ๕) การมีวิสัยทัศน์ และวัตถุประสงค์ร่วมกัน ๖) เน้นการเรียนการสอน ๗) การสอนที่มีวัตถุประสงค์ ๘) มีความคาดหวังต่อนักเรียนสูง

๒. รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลเป็นรูปแบบที่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๘ องค์ประกอบ ซึ่งมีความเหมาะสมถูกต้อง เป็นไปได้และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ สอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎีของการวิจัย

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบ คือ การเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอน มีวิธีการบูรณาการองค์ความรู้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แล้วนำมาบูรณาการให้มีความเหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ด้วยหลักการ วิธีการจัดการ แล้วนำเสนอการพัฒนารูปแบบตามขั้นตอน ที่มีทิศทาง วิสัยทัศน์ พันธกิจ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ และมีองค์ประกอบคือเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นต้น ผลการศึกษาวิจัยของนิสิตและนักศึกษาต่างๆ ผู้วิจัยประมวลผลได้ว่า การพัฒนารูปแบบเป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนารูปแบบตามยุคสมัยสังคมเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ที่เกี่ยวข้องกัระบบการจัดการ วิธีการบูรณาการให้มีความเหมาะสมกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป สรุปได้ตามตารางที่ ๒.๘.๒

ตารางที่ ๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบ

นักวิจัย	แนวคิดหลัก
กฤษณา คิตดี, ๒๕๔๗.	วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการประเมินผล การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ตัวบ่งชี้การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญคือ หนึ่ง สภาพแวดล้อมบรรยากาศของการเรียนรู้เป็นต้น สองปัจจัยเบื้องต้นของการเรียนรู้ สาม กระบวนการเรียนรู้ และสี่ผลผลิตของการเรียนรู้ ๒) รูปแบบการประเมินการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประกอบด้วย หนึ่งเป้าหมายของการประเมิน สองสิ่งที่มุ่งประเมิน สามวิธีการประเมิน และสี่วิธีการตัดสิน ๓) รูปแบบการประเมินการจัดการเรียนการสอน หนึ่งครูมีพัฒนาการของการจัดการ

^{๑๖๔}นงลักษณ์ เรือนทอง, “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล”, ปรินญาตักษุณบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐).

	<p>เรียนการสอนครั้งที่ ๑ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ สองโดยภาพรวมครูมีทัศนคติที่ดี ส่วนการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สามผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยอมรับว่าการประเมินผลที่มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ทั้งทางด้านการปฏิบัติและด้านงบประมาณ และสัมผลการประเมินมีความถูกต้อง</p>
<p>ปรีชา กันธิยะ, ๒๕๕๑.</p>	<p>วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม” ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมประกอบด้วยปรัชญาคือ คุณธรรมนำความรู้ สร้างทักษะอาชีพ พัฒนาสังคมและวิสัยทัศน์ ๒) ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนคือ ด้านการบริหารบุคคล ด้านการบริหารการเงิน ด้านงานอาคารสถานที่ของโรงเรียน และด้านการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น</p>
<p>บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์, ๒๕๕๐.</p>	<p>วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาคูรู” ผลการวิจัยพบว่า ๑) การพัฒนาแบบการจัดการเรียนการสอน แบบการจัดการความรู้ซึ่งได้รับการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญที่ระดับมากที่สุด รูปแบบมีลักษณะเด่นคือ การบูรณาการจัดการจัดการความรู้ กระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แนวสร้างสรรค์นิยม การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ และการประเมินผลตามสภาพจริง ๒) การนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอน แบบการจัดการความรู้ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาคูรู จำนวน ๖๐ คน กลุ่มทดสอบ จำนวน ๓๐ คน และกลุ่มควบคุม จำนวน ๓๐ คน กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนและสมรรถนะทางการสอนสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทาง</p>

	สถิติที่ระดับ ๐.๐๕
นริศว์ ปรารมภ์, ๒๕๔๘.	<p>วิจัยเรื่อง “การพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า</p> <p>๑) ครูเป็นผู้กำหนดการจัดการเรียนการสอน ตั้งแต่การวางแผนการสอนการดำเนินการสอน และการวัดผล ประเมินผล ๒) ครูเป็นผู้กำหนดการจัดการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่ นักเรียนมีส่วนร่วมในระหว่างดำเนินการทำกิจกรรมการเรียนการสอน ๓) ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนคือ การวางแผนการสอน ร่วมเสนอความต้องการ ร่วมกันค้นคว้าหาข้อมูล ๔) นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ทุกชั้น ตอน ครูเปลี่ยนแปลงบทบาทผู้สอนมาเป็นผู้อำนวยความสะดวก ๕) ครูและนักเรียนมีความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอน มีส่วนร่วมตัดสินใจร่วมวางแผนร่วมกำหนดความต้องการร่วมปฏิบัติเปลี่ยนแปลงบทบาทและร่วมประเมินผล</p>
พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางอิสาร), ๒๕๕๔.	<p>วิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรมต่างโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ” ผลการวิจัยพบว่า ๑) หลักสูตรฝึกอบรม วิธีสอนศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของพระสอนศีลธรรม มีผลการประเมินดัชนีความสอดคล้องมากกว่า ๐.๐๕ และมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ๒) ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมพบว่า หลังการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีคะแนนทดสอบความรู้เพิ่มขึ้นมากกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อการใช้หลักสูตรฝึกอบรมอยู่ในระดับมากที่สุด ๔) การติดตามผล การใช้หลักสูตร</p>

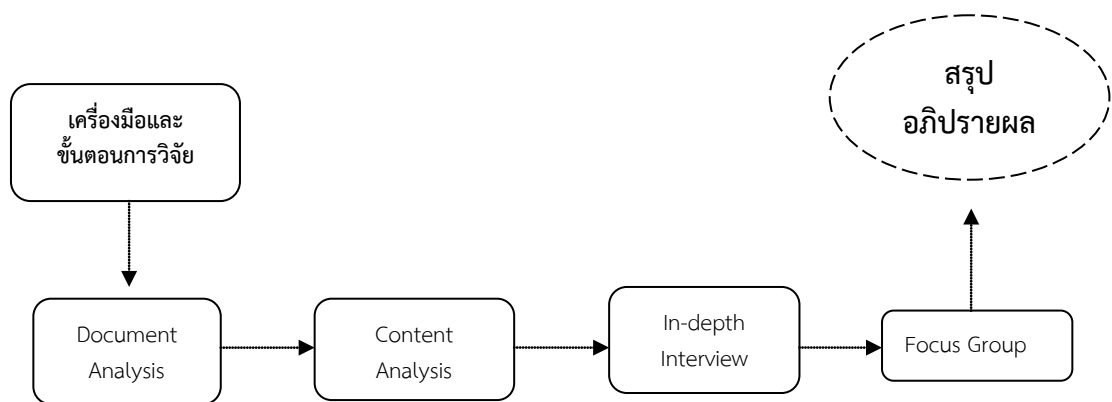
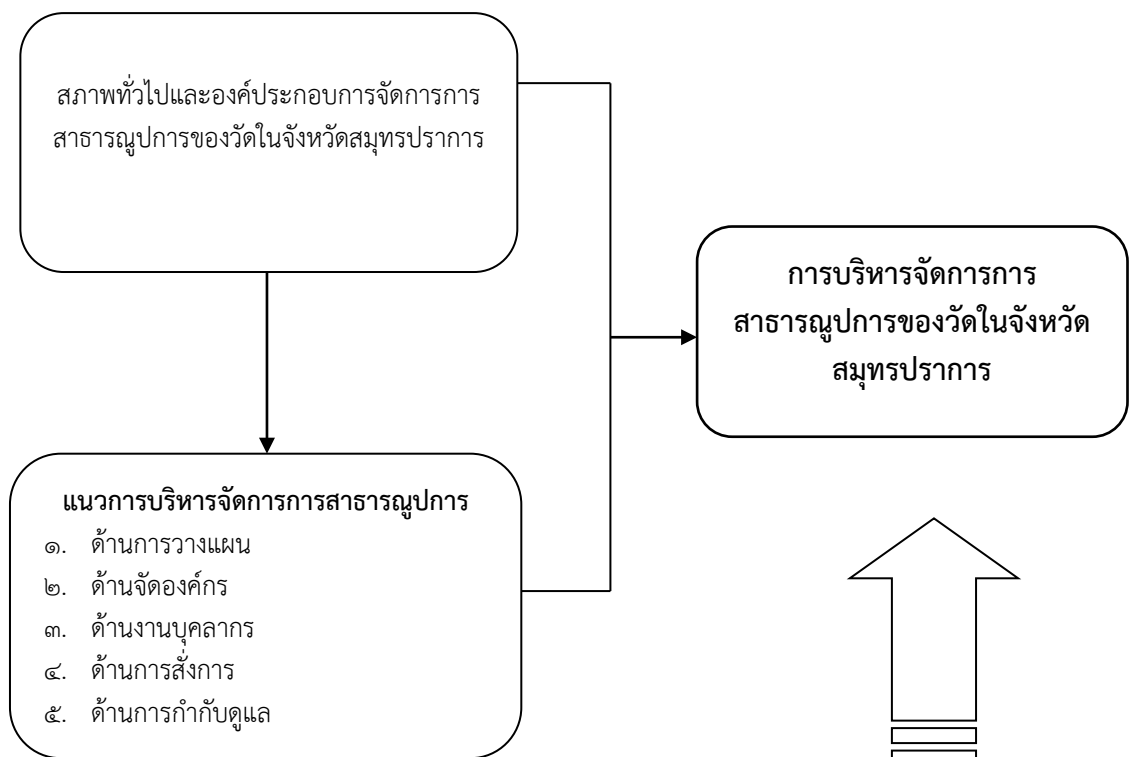
	<p>ฝึกอบรม พบว่า (๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ปฏิบัติงานสอนได้ผลจริง (๒) ผู้เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า หลักสูตรมีความสอดคล้องและมีความเหมาะสมกับระยะเวลา</p>
<p>ชาริณี ตรีวรัญญู, ๒๕๕๐.</p>	<p>วิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครูประถมศึกษาตามแนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียน” ผลการวิจัยพบว่า ๑) กระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนมีขั้นตอนเป็นวงจรคือ เป้าหมาย การวางแผน การสอน การผลการปฏิบัติงาน การปรับปรุงแก้ไข และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ๒) กระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนสามารถช่วยพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครู คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านความสามารถ</p>
<p>นงลักษณ์ เรือนทอง, ๒๕๕๐.</p>	<p>วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล” ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล คือ องค์กรแห่งการเรียนรู้ ผู้บริหารและครูเป็นมืออาชีพ การประกันคุณภาพ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การมีวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน เน้น การเรียน การสอน การสอน ที่มีวัตถุประสงค์ และมีความคาดหวังต่อนักเรียนสูง ๒) รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล คือ มีความเหมาะสมถูกต้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของการบริหาร</p>

สรุปได้ว่า วิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การบริหารกิจการด้านการสาธารณสุขพบว่าการบูรณปฏิบัติสังขรณ์และการสงเคราะห์มีแนวทางแตกต่างกัน เป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ และไม่มีกำหนดการเป็นที่แน่นอน แต่กำหนดเป็นครั้งคราวโดยเจ้าอาวาสสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไปดำเนินการเมื่อเสร็จงานก็เป็นอันจบ M=Maintenance หมายถึงการบริหารกิจการด้านการสาธารณสุขการแบ่งออกเป็น ๒ กองคือ กองสาธารณสุขการ และกองสาธารณสุขสงเคราะห์ จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายนอกของการบริหารกิจการด้านการสาธารณสุขการตามหลักการตรวจสอบข้อมูล

(SWOT) พบว่า จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค เมื่อนำไปสังเคราะห์ร่วมกับผลการวิเคราะห์จากกรอบของ (POSDCoRB) จะได้รูปแบบการบริหารสาธารณสุขการ

๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยสามารถนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้คือ

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ” โดยค้นคว้าเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผู้วิจัยที่ได้ทำการวิจัย กรอบแนวคิดในการวิจัยประกอบด้วยทฤษฎี ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research Method) ศึกษาการวิจัยเชิงปริมาณเป็นงานวิจัยหลัก และศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานวิจัยสนับสนุน

๑) งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยการสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) เกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

๒) งานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เชิงสำรวจ (Survey Research) ข้อมูลสถิติที่ใช้คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เป็นต้น

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

งานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการจัดเก็บข้อมูล ดังนี้

ก. งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

งานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานวิจัยสนับสนุน ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเช่น หนังสือ เอกสารทางวิชาการ บทความ งานวิทยานิพนธ์และเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) เกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

งานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานวิจัยสนับสนุน ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเช่น หนังสือ เอกสารทางวิชาการ บทความ งานวิทยานิพนธ์และเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก ๒ กลุ่ม ได้แก่

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่
เจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๒๖ รูป ได้แก่

๑. พระเทพกิตติเมธี (โนรี)	วัดอาษาสงคราม (ธ)
๒. พระราชมงคลมุนี (ทองอยู่)	วัดไพชยนต์พลเสพย์ราชวรวิหาร
๓. พระศรีรัตนเมธี (บุญส่ง)	วัดกิ่งแก้ว
๔. พระสิทธิพัฒนาทรร (ไพโรจน์)	วัดทรงธรรมวรวิหาร
๕. พระโสภณพัฒนากร (เจริญ)	วัดบางพลีใหญ่ในบางพลี
๖. พระครูศรีสมุทรวาหะ (สมนึก)	วัดสุคันธาวาส
๗. พระครูสิริโชติวัฒน์ (บัญญัติ)	วัดคู่สร้าง
๘. พระครูสิริธัชพัฒนโสภณ (นฤพน)	วัดศิริเสาธง
๙. พระครูกิตติวิธาน (นาเรต)	วัดใหม่
๑๐. พระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์ (สมปอง)	วัดบางโกลงใน
๑๑. พระครูบวรพัฒนโกศล (ประชุม)	วัดหัวคู้
๑๒. พระครูประทีปธรรมนาถ (ทวีป)	วัดลาดหวาย
๑๓. พระครูภาวนาสมณคุณ (วิ) (พิทักษ์)	วัดชัยมงคล
๑๔. พระครูวิมลศุภการ (สัมฤทธิ์)	วัดด่านสำโรง
๑๕. พระครูวิสิฐธรรมรส (บุญสัมพันธ์)	วัดโปรดเกศเชษฐาราม
๑๖. พระครูสถิตวารภรณ์ (ดำรงค์)	วัดสว่างอารมณ์
๑๗. พระครูสาทรวิหารกิจ (มานพ)	วัดหนามแดง
๑๘. พระครูสุนทรธรรมวงศ์ (ศাত্রา)	วัดมหาวงษ์
๑๙. พระครูสุภัทรกิจจาทร (หลาย)	วัดคันลัด
๒๐. พระครูปลัดจเร กิตติวุฑฒ	วัดสร้างไศก
๒๑. พระครูปลัดสุวัฒนกวีคุณ (โสภณ)	วัดศรีวารีน้อย
๒๒. พระครูปลัดอุทัย ปณญาวชิโร	วัดจระเข้ใหญ่
๒๓. พระมหาวิฑูร ธรรมโชโต ป.ธ. ๘	วัดใหญ่
๒๔. พระมหาบุญโชติ อากาศโร ป.ธ. ๖	วัดแพรงษา
๒๕. พระปลัดสันทาน ธรรมสนทโน	วัดสาขา
๒๖. นายพิศาล แซ่มโสภ	

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ

ข. เชิงปริมาณ

- ๑) ประชากร คือ พระสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ โดยมีจำนวน ๓๘๐ รูป^๑
- ๒) กลุ่มตัวอย่าง คือ การสุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ภายในเขตการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๓๘๐ รูป โดยการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro

^๑ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ, ข้อมูล ณ วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๖

Yamane)^๒ ที่ความเชื่อมั่น ๐.๐๕ % ในการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างและซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๙๑ รูป ดังนี้

$$n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

โดยที่ n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
N คือ ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย
E คือ เปอร์เซ็นความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง

เมื่อ N = ๓๘๐
E = .๐๕

ดังนั้น n = $\frac{๓๘๐}{1+๓๘๐(.๐๕)^2}$
= ๑๙๑

จากการใช้สูตรคำนวณของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรเป็นพระสงฆ์ จำนวน ๓๘๐ รูป จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๙๑ รูป และทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็น ๖ กลุ่ม ตามสังกัดอำเภอคณะสงฆ์ แล้วจึงแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ๑๙๑ รูป ออกเป็น ๖ กลุ่มโดยแบ่งตามสัดส่วนของพระสงฆ์ในแต่ละอำเภอคณะสงฆ์ เพื่อมิให้การสุ่มตกไปอยู่กับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือไม่กระจายให้เป็นไปไปตามสัดส่วนของประชากรที่ควรเป็น จากนั้นจึงใช้การสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) เพื่อสุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์ในแต่ละอำเภอคณะสงฆ์ ตามขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการคำนวณ รายละเอียดดังแสดงตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสังกัดอำเภอคณะสงฆ์

ที่	พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรปราการ	ประชากร(รูป)	กลุ่มตัวอย่าง(รูป)
๑	อำเภอบางบ่อ	๔๐	๓๐
๒	อำเภอบางพลี	๖๒	๓๑
๓	อำเภอบางเสาธง	๔๗	๒๙
๔	อำเภอพระประแดง	๗๕	๓๓
๕	อำเภอพระสมุทรเจดีย์	๖๒	๓๑
๖	อำเภอเมืองสมุทรปราการ	๙๗	๔๕
	รวม	๓๘๐	๑๙๑

^๒ สุวริย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี: ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชการภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐

ค. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน ๙ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระครูสุนทรสุตสาร	เจ้าคณะตำบลบางหญ้าแพรก
๒. พระมหาวิฑูรย์ ธมมโชโต	เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์
๓. พระครูวิมลศุภการ	เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรปราการ
๔. พระครูสุคนธ์สีลคุณ	เจ้าอาวาสวัดชมนิมิตร
๕. พระครูขันติกิจจานุกูล	เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ นักวิชาการชำนาญการพิเศษ
๖. คุณจิระประภา เอี้ยวเจริญ	สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สมุทรปราการ
๗. พระระพี นพพิลาโร, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘. ดร.นพดล ดีไทยสงค์	อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙. ดร.อนุวัต กระจ่าง	อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑) การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ศึกษาใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนในการสร้างแบบสอบถามดังนี้

- ๑) ศึกษาทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่ศึกษา
- ๒) ศึกษาวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด และสมมติฐานการศึกษา
- ๓) นิยามตัวแปร และสร้างแบบสอบถาม

เมื่อสร้างแบบสอบถามขึ้นแล้ว ผู้วิจัยได้นำไปทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) ด้วยวิธีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๒) การหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Validity) นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น นำเสนอขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมหรือความบกพร่องของเนื้อหา ความซ้ำซ้อนความต่อเนื่องการใช้ข้อความในการสอบถามเพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อความตามแนะนำ เพื่อให้เกิดความเที่ยงตรง

๓) ทดสอบความน่าเชื่อถือ (Reliability) นำเสนอแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คณะสงฆ์อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓๐ คน แล้วจึงนำข้อมูลจากแบบสอบถามไปทำการทดสอบความน่าเชื่อถือ (Reliability) โดยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Cronbach Alpha Coefficient) เพื่อหาค่า Alpha (α) แยกทั้ง ๒ ด้านและทั้งฉบับ ได้ค่าความเชื่อมั่น ๐.๘๗

เมื่อได้แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลได้แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยแจกแบบสอบถามแก่ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนด้วยตนเอง หากผู้ตอบแบบสอบถามมีข้อสงสัยจะได้ชี้แจงทันที เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามจำนวนกำหนดและได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด

๔) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมีอยู่ ๒ ประเภทคือ

ก) แบบสัมภาษณ์ (Interview) แบบสัมภาษณ์เป็นงานวิจัยสนับสนุน ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง โดยนำแนวทางการสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาและผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่านซึ่งได้พิจารณาความถูกต้องและความเที่ยงตรง ความชัดเจนของการใช้ภาษา ครอบคลุมเนื้อหา หัวข้อที่จะวิจัย และหลังจากที่ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ของเครื่องมือแล้ว ผู้วิจัยจะดำเนินแก้ไขปรับปรุงให้มีความเหมาะสม ชัดเจนถ้วนสมบูรณ์ ครอบคลุมด้วยเนื้อหาตามที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่านแล้ว จะได้นำเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจดูความถูกต้องก่อนนำไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ บุคคลากร ๒๖ รูป/คน เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงลักษณะปัญหา และแนวทางแก้ไข การบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ โดยแนวทางการสัมภาษณ์จะแบ่งออกเป็น ๔ ตอนคือ

ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม แนวคิด ทฤษฎีการจัดการ

ตอนที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

ตอนที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับรูปแบบและแนวการบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

ข) แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามเป็นงานวิจัยหลัก ซึ่งใช้สำรวจความคิดเห็น เกี่ยวกับเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการเพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ที่ตรงกับความต้องการ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๕๑ รูป แบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วย ๓ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ๕ ระดับ โดยมีการเกณฑ์การเลือกตอบและระดับการให้คะแนนดังต่อไปนี้

ระดับ ๕ หมายถึง มีความคิดเห็นมากที่สุด

ระดับ ๔ หมายถึง มีความคิดเห็นมาก

ระดับ ๓ หมายถึง มีความคิดเห็นปานกลาง

ระดับ ๒ หมายถึง มีความคิดเห็นน้อย

ระดับ ๑ หมายถึง มีความคิดเห็นน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นข้อเสนอแนะ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

- ๑) ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๒) กำหนดกรอบแนวคิด หัวข้อปัญหา และวัตถุประสงค์ในการวิจัย
 - ๓) กำหนดกลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
 - ๔) สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการวิจัยร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา
 - ๕) นำเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
 - ๖) ขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอเชิญคณาจารย์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
 - ๗) ขออนุญาตจากผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตแจกแบบสอบถามแก่บุคลากร/พระภิกษุ จำนวน ๑๙๑ รูป
 - ๘) วิเคราะห์ข้อมูล ประมวลผลข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์
- การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นงานวิจัยสนับสนุน ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งจะได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้
- ๑) ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ หนังสือพระไตรปิฎก และบุคลากร ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง
 - ๒) ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ และสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น
 - ๓) ศึกษารวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลแบบเชิงลึก
 - ๔) จัดเตรียมเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ตามจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
 - ๕) ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาบุคลากรตรวจแบบสัมภาษณ์
 - ๖) ขออนุญาตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงบุคลากร/พระสังฆาธิการ เพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ ๑๕ รูป/คน เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - ๗) ตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องแล้วนำไปวิเคราะห์ผลข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ การวิเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และสามารถตอบคำถามการวิจัย แบ่งเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

๑) **ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นงานวิจัยหลัก** การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยาย และพรรณนาความวิเคราะห์ลักษณะปัญหา และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจะสรุปเป็นข้อได้ ดังนี้

- ๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
- ๒) จัดลำดับข้อมูลและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล

๓) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปความตามประเด็น

๔) สรุปผลการวิจัย เสนอแนะและนำเสนอผลการวิจัย

๒) ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นงานวิจัยสนับสนุน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาความคิดเห็นของบุคลากร/พระภิกษุ ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

การวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของบุคลากรต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ โดยการแจกแจงหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อให้ได้ผลสรุปที่ชัดเจนด้วยการหาพิสัยของคะแนนเฉลี่ย (Rating Scale) สามารถคำนวณความกว้างอันตรภาคชั้นเป็น ๕ ระดับ

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๙๑ รูป มาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ได้แบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น ๓ ตอนดังนี้

๔.๑ สภาพปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการตามความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

๔.๒ กระบวนการจัดการและระดับความคิดเห็นของคณะสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

๔.๓ แนวทางการจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

๔.๔ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์

๔.๑ สภาพปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการตามความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

สภาพปัญหา

- ๑) การจัดระบบการวางแผนงานยังไม่ได้ประสิทธิภาพ^๑ ขาดความเด็ดขาดในการตัดสินใจทำให้เกิดความผิดพลาดบ่อยครั้ง^๒ และ คณะสงฆ์ไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการทำงาน^๓ ขาดคำแนะนำที่มีประสิทธิภาพ^๔
- ๒) ขาดการพิจารณา^๕ และความเข้าใจในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะแบบแปลง^๖ แผนผังสำหรับการวางแผนในการก่อสร้าง^๗ ในการวางผังเพื่อแบ่งเขตเป็นส่วนต่างๆเช่นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส^๘ ไม่วางแผนในการแบ่งเขตทำให้เกิดปัญหาในการก่อสร้างอาคาร เสนาสนะขึ้นภายหลัง^๙

^๑สัมภาษณ์ พระสิทธิพัฒน์นาร, วัดทรงธรรมวรวิหาร อำเภอพระประแดง, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^๒สัมภาษณ์ พระราชมงคลมณี, วัดโพชนัดพลเสพย์ราชวรวิหาร อำเภอพระประแดง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^๓สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมรส, วัดโปรดกษเชษฐาราม อำเภอพระประแดง, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^๔สัมภาษณ์ พระเทพกิตติเมธี, วัดอาษาสงคราม (ธ) อำเภอพระประแดง, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^๕สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมทาวงษ์ อำเภอเมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^๖สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี, วัดกิ่งแก้ว อำเภอบางพลี, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

^๗สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนากร, วัดบางพลีใหญ่ใน อำเภอบางพลี, ๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^๘สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์, วัดบางโกลนใน อำเภอบางพลี, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^๙สัมภาษณ์ พระครูสิริธัชพัฒน์โสภณ, วัดศิริเสถียร อำเภอบางเสาธง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

- ก) ยังขาดการวางแผนในระยะยาวโดยส่วนมากจะก่อสร้างให้พอใช้งานได้ก่อนแล้วจึงต่อเติมในภายหลัง^{๑๐}และช่างผู้รับเหมาขาดการรับผิดชอบที่ดี^{๑๑} ใ่ว่างใจไม่ค่อยได้ต้องตรวจสอบอยู่อย่างสม่ำเสมอ^{๑๒} การทำสัญญาว่าจ้างที่ไม่รัดกุมไม่มีรายละเอียดเพราะความมีจิตเมตตาเป็นที่ตั้งไม่มีการวางแผนที่ดีเพราะขาดความรู้ในด้านการก่อสร้าง^{๑๓} ไม่รู้เรื่องอุปกรณ์ก่อสร้าง^{๑๔} และไม่มีส่วนร่วมวางแผน^{๑๕} แต่ต้นมีการเปลี่ยนผู้ปกครอง คือเจ้าอาวาสคณะกรรมการมีบทบาทมากกว่า ทำให้งานล่าช้าไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางแผนไว้^{๑๖}
- ข) ขาดผู้ที่มีความรู้ในการวางแผน^{๑๗} การบริหารด้านงานสาธารณูปการที่ดี^{๑๘} และมีอุปสรรคด้านปัจจัยเงินทุนมีน้อย^{๑๙} ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม^{๒๐} ต้องก่อสร้างตามกำลัง^{๒๑} หรือมีเงินทุนก็ก่อสร้างไม่มีเงินก็หยุดงานก่อสร้างทำให้งานไม่ต่อเนื่อง ล่าช้าไม่เป็นไปตามกำหนดเวลา^{๒๒} และวัสดุก่อสร้างอาจไม่ได้มาตรฐานที่ตั้งไว้เพราะเงินทุน^{๒๓} และปัจจัยเป็นหลัก^{๒๔}
- ค) ผู้ปกครอง หรือผู้นำที่ไม่มีความรู้^{๒๕} ความเข้าใจพอเกี่ยวกับการวางแผนงาน^{๒๖} หรือสิ่งการงานด้านสาธารณูปการต่างๆ^{๒๗} ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกปัจจัยในการก่อสร้าง^{๒๘} หรืออุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน^{๒๙} และบุคคลในการช่วยเหลือในด้านต่างๆ^{๓๐} เป็นต้น

แนวทางการบริหารจัดการ

- ๑) จัดระบบการวางแผนใหม่ที่เป็นระบบ^{๓๑} มีความเด็ดขาดในการตัดสินใจที่ถูกต้อง

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูวิสิษฐธรรมรส, วัดโปรดกศเกษขรรฐาราม อำเภอพระประแดง, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระเทพกิตติเมธี, วัดอาษาสงคราม (๓) อำเภอพระประแดง, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรกิจจาทร, วัดคันลัด อำเภอพระประแดง, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระมหาวิทุทธมโชโต ป.ธ. ๘, วัดใหญ่ อำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิธาน, วัดใหม่ อำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติวัฒน์, วัดคู่สร้าง อำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระปลัดสันทาน ธมฺมสนฺทโน, วัดสาขา อำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมณคุณ (วิ), วัดชัยมงคล อำเภอเมือง, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระมหาบุญโชติ อากาศโร ป.ธ. ๖, วัดแพรภษา อำเภอเมือง, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมหาวงษ์ อำเภอเมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี, วัดกิ่งแก้ว อำเภอบางพลี, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒน์นาร, วัดบางพลีใหญ่ใน อำเภอบางพลี, ๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์, วัดบางโฉลงใน อำเภอบางพลี, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูสาทรวิหารกิจ, วัดหนามแดง อำเภอบางพลี, ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริวัชรพัฒน์โสภณ, วัดศิริเสาชง อำเภอบางเสาธง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูบวรพัฒนโกศล, วัดหัวคู อำเภอบางเสาธง, ๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนวิคุณ, วัดศรีวารีน้อย อำเภอบางเสาธง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดอุทัย ปญฺญาวชิโร, วัดจระเข้ใหญ่ อำเภอบางเสาธง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีสมุทรบาท, วัดสุคันธาวาส อำเภอบางบ่อ, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวารภรณ์, วัดสว่างอารมณ์ อำเภอบางบ่อ, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูปลัดจเร กิตติวุฑฒ, วัดสร้างโชค อำเภอบางบ่อ, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมณคุณ (วิ), วัดชัยมงคล อำเภอเมือง, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

- ๒) ออกแบบกำหนดเขตเขียนแผนผังในการก่อสร้างให้ถูกต้อง^{๓๒}และเหมาะสมกับพื้นที่ของที่ตั้งวัดหรือที่ธรณีสงฆ์^{๓๓}
- ๓) ต้องมีการวางแผนที่ดี^{๓๔} ต้องมีการเรียนรู้ในเรื่องการก่อสร้างการพัฒนา รู้จักศึกษาเพิ่มเติม^{๓๕} และหาข้อมูลในการก่อสร้างสาธารณูปการ ต้องมีความพร้อมเพียง ด้านความรู้^{๓๖} ด้านการเงิน^{๓๗} และการสนับสนุนที่ดี^{๓๘} แล้วทำงานให้เป็นระบบ^{๓๙} มีแบบแผนที่ตั้งงานจึง ออกมาดีสามารถใช้ งานด้านสาธารณูปการได้นานตามวัตถุประสงค์
- ๔) เมื่อมีการสร้างถาวรวัตถุ^{๔๐} ควรให้ผู้ที่มีความรู้ในการวางแผนการบริหารดำเนินงานสาธารณูปการ^{๔๑} มีการวางแผนด้านปัจจัยเงินทุนโดยขอแรงสนับสนุนจากประชาชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป^{๔๒}และสร้างให้มีแบบมีศิลปะอย่างที่ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยให้มีการเสริมแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ในตัวอาคารเสนาสนะด้วย^{๔๓}
- ๕) ควรจะมีกองทุนสนับสนุน^{๔๔}และมีการวางแผนงานที่สามารถดูแล้วเข้าใจง่าย^{๔๕}และมีบุคคลค่อยมาช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน^{๔๖}

สรุปได้ว่าการดูแลรักษาและจัดการเกี่ยวกับที่ตั้งบริเวณวัดที่ควรดำเนินการเป็นประจำ
ดังนี้

๑. ที่ดินที่ตั้งวัด ควรจัดให้มีหนังสือสำคัญสำหรับที่ดินไว้เป็นหลักฐานลงทะเบียนไว้
๒. ป้ายชื่อวัด ก่อนที่จะเข้าไปในวัดไหน มักจะมองหาป้ายชื่อวัดก่อน แต่บางวัดก็ไม่เขียนชื่อป้ายวัดไว้ จึงควรทำเสียทุกๆ วัด ป้ายชื่อวัด ควรทำด้วยไม้กระดานหรือคอนกรีต ถ้าทำเสาคอนกรีตด้วยก็จะแข็งแรงทนทานดี ควรติดป้ายไว้ที่ศาลาหน้าวัด หากเป็นวัดที่อยู่ไกลจากถนนหลวงหรือห่างจากคลองใหญ่ ควรติดป้ายชื่อวัดไว้ที่ปากทางเข้าอีกป้ายหนึ่ง ควรระบุตำบล อำเภอ จังหวัด ของวัดไว้ที่ป้ายวัดด้วย อนึ่งชื่อวัดนั้นทางวัดจะเปลี่ยนเอาเองตามความพอใจของเจ้าอาวาสหรือผู้

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมawangษ์ อำเภอเมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูปลัดจเร กิตติวุฑโฒ, วัดสร้างโคก อำเภอบางบ่อ, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูประทีปธรรมนาถ, วัดลาดหวาย อำเภอบางบ่อ, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมawangษ์ อำเภอเมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมawangษ์ อำเภอเมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระมหาบุญโชติ อากาศโร ป.ธ. ๖, วัดแพรภษา อำเภอเมือง, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, วัดด่านสำโรง อำเภอเมือง, ๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูรธมมโชโต ป.ธ. ๘, วัดใหญ่ อำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูประทีปธรรมนาถ, วัดลาดหวาย อำเภอบางบ่อ, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายพิศาล แซ่มโสภา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระมหาบุญโชติ อากาศโร ป.ธ. ๖, วัดแพรภษา อำเภอเมือง, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมawangษ์ อำเภอเมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนากร, วัดบางพลีใหญ่ใน อำเภอบางพลี, ๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูสาทรวิหารกิจ, วัดหนามแดง อำเภอบางพลี, ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

บูรณปฏิสังขรณ์ไม่ได้ต้องเสนอขอเปลี่ยนผ่านเจ้าคณะตามลำดับจนถึงกรรมการศาสนา ดำเนินการต่อไป

๓.เขตวัด อาณาเขตของวัดควรมีกำแพงหรือรั้วอื่นบอกสัญลักษณ์ว่า เป็นเขตแดนของวัดวัดใดไม่มีกำลังทุนทรัพย์เพียงพอ ที่จะก่อกำแพงหรือทำรั้วถาวร จะปลูกไม้ยืนต้นหรือไม้ผล เช่น มะพร้าว เป็นต้นเป็นแนวเขตก็ได้

๔.แผนผังวัด วัดที่สร้างขึ้นใหม่ตามกฎหมายกระทรวงย่อมมีปัญหาบ่อยเพราะก่อนจะขออนุญาตสร้างวัด กฎกระทรวงกำหนดให้เสนอแผนที่แสดงเขตที่ตั้งวัด แผนผัง สิ่งก่อสร้างของวัดตามแผนผังแบบ ก.หรือ ข.หรือ ค. ส่งไปพร้อมกับคำขอแต่ส่วนมากทางวัดไม่ค่อยเก็บแผนผังดังกล่าวไว้ จึงควรรนำแผนผังวัดติดกรอบไว้ที่กุฏิเจ้าอาวาสเพื่อประโยชน์ในการก่อสร้าง เสนาสนะถาวรวัตถุและอื่นๆต่อไป

ส่วนที่สร้างมาก่อน ควรทำแผนผังวัดไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยป้องกันการโต้แย้งที่จะเกิดขึ้นว่า อะไรควรจะถูกสร้างใหม่จะสร้างที่ตรงไหนแผนผังวัดควรกำหนดการปลูกสร้างภายในวัดเป็น ๔ เขต คือ

๔.๑) เขตพุทธาวาส เป็นที่ตั้งอุโบสถ เจดีย์ วิหาร ศาลาการเปรียญและสถานประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นแดนที่สงบเรียบร้อย

๔.๒) เขตสังฆาวาส เป็นที่ตั้งกุฏิ โรงครัว หอฉัน โรงเก็บพัสดุ ศาลารับแขก

๔.๓) เขตสาธารณสงเคราะห์ เป็นบริเวณที่กันเขตไว้เพื่อสงเคราะห์ประชาชนเป็นที่ตั้งโรงเรียน ภาษาไทย สุขศาลา สถานพยาบาล สมาคมทางศาสนา ห้องพัสดุ พิพิธภัณฑ์ ศาลาประชาชน สุสาน ฌาปนสถาน ศาลาบำเพ็ญบุญกุศล เป็นต้น

๔.๔) เขตจัดประโยชน์ วัดที่มีที่ดินเหลือ ควรจะจัดประโยชน์ หารายได้บำรุงวัด ก็ควรแบ่งเขตไว้ต่างหากจากเขตอื่นๆ ให้เป็นสัดส่วน

๕.บริเวณวัด ควรปลูกต้นไม้ผล ไม้ดอก ไม้ใบ ที่เกี่ยวกับการเรียนพุทธประวัติ หรือต้นไม้เป็นสัญลักษณ์ของชื่อวัดชื่อหมู่บ้านและควรมีป้ายบอกชื่อต้นไม้ที่ควรศึกษาด้วย เรื่องนี้มีคำสั่ง มหาเถรสมาคมว่าด้วยการปลูกต้นไม้ในวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ พ.ศ.๒๕๒๐ ที่ต้องปฏิบัติ

๖.ลานวัด ควรปิดกวดให้สะอาดหรือทำเป็นสนามหญ้า ลาดปูน กำจัดขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลมีถังรับรองเผาขยะตั้งไว้เป็นระยะ

ลักษณะการวางแผนผังอาคารภายในเขตพุทธาวาสนั้นมิได้กำหนดกฎเกณฑ์ตายตัวขึ้นอยู่กับคตินิยมในแต่ละยุคสมัยเป็นสำคัญ เช่น ในแนวแกนหลักสำคัญอาจมีเพียงพระอุโบสถหรือพระวิหารอย่างใดอย่างหนึ่งควบคู่กับพระสถูป-เจดีย์ หรืออาจจะมีทั้งพระวิหารและพระอุโบสถประกอบกับพระสถูป-เจดีย์ก็เป็นได้ หรืออาจจะเป็นแบบแนวแกนกากบาท ดังที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์ ขึ้นอยู่กับแนวคิดในแต่ละช่วงเวลา

รูปแบบแผนผังเขตพุทธาวาสสามารถแบ่งรูปแบบในลักษณะต่าง ๆ ได้ ๕ แบบ คือ

๑. ผังแบบแนวแกนเดี่ยว หมายถึง การออกแบบแผนผังที่มีแนวแกนประธานแนวเดียวมีหลักประธานเป็นพระสถูป-เจดีย์ หรือพระมณฑป หรือพระปราสาท อย่างใดอย่างหนึ่ง และมีพระอุโบสถ หรือพระวิหาร หลังใดหลังหนึ่งตั้งอยู่ในแนวแกนเดียวกับอาคารประธานหรืออาจจะมีทั้งพระ

อุโบสถและพระวิหารโดยมีหลังโถหลังหนึ่งตั้งอยู่ทางด้านหน้า อีกหลังหนึ่งตั้งอยู่ด้านหลังอาคารประธาน ขึ้นอยู่กับคติความสำคัญของอาคารในแต่ละยุคสมัยว่าหลังใดมีความสำคัญกว่า

๒. ผังแบบแนวแกนคู่ หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธาน ๒ แนวแกนขนานคู่กัน ทั้งนี้เพื่อให้แนวแกนทั้ง ๒ แนวมีความสำคัญเท่า ๆ กัน แล้วกำหนดวางอาคารหลักสำคัญลงบนแนวแกนทั้ง ๒ แนว

๓. ผังแบบแนวแกนขนาน ๓ แนวแกน หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาสโดยการสร้างแนวแกนประธาน ๓ แนวแกนขนานกัน หรือสร้างแนวแกนหลักประธานขึ้นหนึ่งแนวแล้วสร้างแนวแกนย่อย หรือแนวแกนรองประกบทั้งสองด้านของแนวแกนนั้น

๔. ผังแบบแนวแกนฉาก หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแนวหนึ่ง แล้วสร้างแนวแกนรอง หรือแนวแกนย่อยอีกแนวแกนวางในทิศทางขวาง หรือตั้งฉากทางด้านหลังกับแนวแกนหลัก

๕. ผังแบบกากบาท หมายถึงการออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแนวแกนหนึ่ง แล้วสร้างแนวแกนย่อย หรือแนวแกนรองวางในทิศทางขวางตัดกับแนวแกนหลัก

ผังวัดที่สมบูรณมักสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหลายแห่งมักสร้างอยู่บนที่สูง ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วและศาลาบาตรมีประตูทางเข้า ๔ ทางทางเข้าหลักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือเส้นทางสัญจรหลัก เช่นแม่น้ำประตูทางเข้าหลักทางทิศตะวันออก ลักษณะแผนผังของวัด ในเขตพุทธาวาสที่กล่าวมาข้างต้นเชื่อว่าเป็นการออกแบบที่แฝงไว้ด้วยแนวคิดที่มาจากคติความเชื่อเรื่องจักรวาลซึ่งแนวคิดดังกล่าว น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดูโดยเนื้อหาหลักของแนวคิดนี้เป็นคติในการสร้างความสมดุลระหว่างโลกมนุษย์กับจักรวาลโดยเชื่อว่าหากจักรวาลเล็กซึ่งหมายถึงโลก เกิดความสมดุลกับจักรวาลใหญ่แล้วจะเกิดความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุขขึ้นในโลกมนุษย์ดังนั้นจึงออกแบบให้ผังวัดหรือศาสนสถานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสอันเป็นตัวแทนของความสมดุลนั่นเอง แนวคิดเรื่องจักรวาลเชื่อว่าศูนย์กลางของจักรวาลจะประกอบไปด้วย เขาพระสุเมรุ ในศาสนสถานของเขมรจะแทนด้วยปราสาทประธานซึ่งเป็นที่อยู่ของเทพสูงสุด คือพระศิวะส่วนในพุทธศาสนาจะแทนด้วยพระธาตุเจดีย์หรือพระวิหารในแนวคิดเดียวกันแต่เปลี่ยนเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าซึ่งศูนย์กลางจักรวาลนี้จะเปลี่ยนเป็นตัวแทนอำนาจของพระมหากษัตริย์ไปด้วยในเวลาเดียวกันในแนวคิดที่เชื่อว่ากษัตริย์คือสมมติเทพที่อวตารมาจากเทพสูงสุดส่วนทางพุทธศาสนาก็เปรียบพระมหากษัตริย์เหมือนธรรมราชาซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้านั่นเององค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่อยู่ในผังล้วนสร้างโดยมีแนวคิดสอดคล้องกับคติจักรวาลทั้งสิ้น อาทิเช่นกำแพงสี่เหลี่ยมเปรียบเสมือนกำแพงจักรวาล พื้นทรายเปรียบเสมือนทะเลศรีทันดร ชุมโฆง คือทางเข้าของป่าหิมพานต์ปราสาทเพ็องบนสันหลังคาของพระวิหาร เปรียบเสมือนเขาสัตตบริภัณฑ์เจ็ดชั้นเป็นต้นซึ่งการอุปมาอุปมัยดังกล่าวล้วนเป็นเรื่องราวที่จำลองแผนผังของจักรวาลตามความเชื่อทางพุทธศาสนาลงไปในโลกมนุษย์เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์นั่นเองและแผนผังของวัดตามคติจักรวาลดังกล่าวนี้ ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุดที่ได้กลายมาเป็นเสมือนสิ่งที่กำหนดบทบาทความเชื่อและวิถีชีวิตไปด้วยในขณะเดียวกัน เนื่องจาก เมื่อเขตพุทธาวาสหมายถึง พุทธภูมิหรือที่อยู่พระพุทธเจ้าผู้ที่บริสุทธิ์ หรือผู้ที่รู้แจ้งแล้ว ดังนั้นภายในเขตพุทธาวาสจึงเป็นเสมือนหนึ่งเป็นพื้นที่ที่บริสุทธิ์หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงสวรรค์ตามความเชื่อของโลก

ทัศนชาวล้านนาตั้งนั้นชาวล้านนาจึงให้ความเคารพต่อศาสนสถานและเชื่อว่าการเข้าสู่เขตพุทธาวาสเป็นการเข้าสู่พื้นที่บริสุทธิ์เข้าใกล้สภาวะของการนิพาน

สภาพปัญหา

- ๑) สำนักสงฆ์บางแห่งยังไม่เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย^{๔๗}ยังขาดการพัฒนาและหาทุนจัดสร้างถาวรวัตถุ^{๔๘}และสำนักสงฆ์บางแห่งยังขาดทุน^{๔๙}งบประมาณในการก่อสร้าง^{๕๐} เพราะอยู่ในที่ห่างไกลจากชุมชนหน่วยงานต่างๆยังไม่ถึง^{๕๑}
- ๒) การแบ่งงานกันทำความรับผิดชอบงานมีน้อย^{๕๒}ไม่ค่อยร่วมมือกันทำกันทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา^{๕๓} งานที่พัฒนาภายในวัดไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด^{๕๔} เกิดการเกี่ยงกันในการทำงาน^{๕๕}
- ๓) ขาดความร่วมมือจากคณะสงฆ์ตลอดทั้งพระภิกษุภายในวัด^{๕๖} เพราะขาดความรู้ความเข้าใจไม่เห็นความสำคัญขององค์กร^{๕๗}ขาดเงินทุนที่จะดำเนินการให้เป็นระบบ^{๕๘} ขาดความรู้ในด้านจัดการบริหารงาน^{๕๙} ขาดความร่วมมือในหมู่คณะ^{๖๐}และขาดความเสียสละของผู้นำและผู้ตาม^{๖๑}
- ๔) ขาดการจัดการในการแบ่งงานกันทำในองค์กร^{๖๒}เจ้าอาวาสทำหน้าที่อยู่รูปเดียวทำให้งานล้นมือ^{๖๓}ทำให้งานด้านสาธารณูปการได้ออกมาไม่มีคุณภาพ^{๖๔}
- ๕) ผู้นำผู้ปกครองยังไม่ค่อยมีความสามารถเพียงพอ^{๖๕} และไม่คอยจัดกิจกรรม หรือการจัดโครงสร้างต่างๆในองค์กร^{๖๖}

^{๔๗}สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์, วัดบางโกลนใน อำเภอบางพลี, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๔๘}สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนกร, วัดบางพลีใหญ่ใน อำเภอบางพลี, ๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๔๙}สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี, วัดกิ่งแก้ว อำเภอบางพลี, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๕๐}สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมawangษ์ อำเภอมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๕๑}สัมภาษณ์ พระมหาบุญโชติ อากาศโร ป.ธ. ๖, วัดแพรงษา อำเภอมือง, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๕๒}สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมณคุณ (วิ), วัดชัยมงคล อำเภอมือง, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๕๓}สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, วัดด่านสำโรง อำเภอมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๕๔}สัมภาษณ์ พระปลัดสันทาน ธมมสนทโน, วัดสาขา อำเภอมือง, ๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๕๕}สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติวัฒน์, วัดคู่สร้าง อำเภอมือง, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๕๖}สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิธาน, วัดใหม่ อำเภอมือง, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๕๗}สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูรธมมโชโต ป.ธ. ๘, วัดใหญ่ อำเภอมือง, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๕๘}สัมภาษณ์ พระครูสุภัทริกัจจาทร, วัดคันลัด อำเภอมือง, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๕๙}สัมภาษณ์ พระเทพกิตติเมธี, วัดอาษาสงคราม (ธ) อำเภอมือง, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๖๐}สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมรส, วัดโปรดกศเชษฐาราม อำเภอมือง, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๖๑}สัมภาษณ์ พระราชมงคลมณี, วัดโพชนัดพลเสถียรราชวรวิหาร อำเภอมือง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

๒๕๕๗.

^{๖๒}สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมณคุณ (วิ), วัดชัยมงคล อำเภอมือง, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๖๓}สัมภาษณ์ พระมหาบุญโชติ อากาศโร ป.ธ. ๖, วัดแพรงษา อำเภอมือง, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๖๔}สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมawangษ์ อำเภอมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๖๕}สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี, วัดกิ่งแก้ว อำเภอบางพลี, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

แนวทางการบริหารจัดการ

- ๑) จัดงบประมาณช่วยเหลือวัด สำนักสงฆ์ที่อยู่รอบนอกเขตชุมชน^{๖๖}ให้มีทุนสร้างอาคารเสนาสนะให้เจริญสืบต่อไป^{๖๘}
- ๒) จัดผู้รับผิดชอบ^{๖๙}โดยการจัดประชุมในการเป็นผู้นำดูแลในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะโดยตรง^{๗๐}
- ๓) ต้องสร้างจิตสำนึกในการทำงานเป็นหมู่คณะ^{๗๑}รู้จักการเสียสละทั้งด้านการเงินเห็นงานส่วนรวมมีประโยชน์และคุณค่าจึงจะทำให้องค์กรเข้มแข็ง^{๗๒}
- ๔) มีการจัดโครงสร้างองค์กรโดยมีเจ้าอธิการดำเนินงานสาธารณูปการรับผิดชอบ^{๗๓}และแต่งตั้งผู้ช่วยที่มีความรู้เป็นที่ปรึกษา^{๗๔} เพื่อความเป็นทิศทางเดียวกันในการจัดการองค์กรที่มีประสิทธิภาพ^{๗๕}
- ๕) ให้มีกิจกรรมเพื่อความสามัคคีกันหรือจัดโครงสร้างองค์กรให้มีการจัดการจัดองค์กร^{๗๖}มีการแบ่งหน้าที่กันทำงานอย่างชัดเจนจะได้ไม่เกี่ยงกันในการทำงาน^{๗๗}

สรุปได้ว่าการจัดการดูแลศาสนสมบัติวัด มีหลายประการที่ต้องจัดการ เช่น

- ๑) การจัดทำบัญชีสังฆาริมทรัพย์ เช่น โฉนดที่ดิน อาคารเสนาสนะต่างๆ
- ๒) การจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ เช่น ตู้ โต๊ะ ตั่ง เก้าอี้ พระพุทธรูป เป็นต้น
- ๓) การจัดทำบัญชีการเงิน
- ๔) การรับ – การจ่ายเงินของวัด
- ๕) การแต่งตั้งไวยาวัจกรวัด มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบตามคำสั่งเป็นหนังสือ
- ๖) การเก็บรักษาเอกสารสิทธิ์ต่างๆ เช่น โฉนดที่ดิน ควรมอบให้สำนักงาน

พระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นผู้ดูแล

- ๗) การเก็บรักษาเงิน ควรฝากธนาคาร และต้องมีคณะกรรมการรับทราบด้วย
- ๘) การออกไปอนุโมทนาบัตร ควรออกให้ทุกครั้งที่มีผู้บริจาค เพื่อเป็นการรักษาศรัทธาและเป็นการตรวจสอบรายรับรายได้ด้วย
- ๙) การจัดทำแผนผังเขตจัดประโยชน์ ถ้าวัดมีธรณีสงฆ์แล้วดำเนินการจัดประโยชน์

ในที่ดินนั้น ควรทำแผนผังให้ชัดเจนเพื่อความสะดวกในการตรวจสอบและการจัดประโยชน์

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนากร, วัดบางพลีใหญ่ใน อำเภอบางพลี, ๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมรส, วัดโปรดกศเกษขฐาราม อำเภอยะประแดง, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระเทพกิตติเมธี, วัดอาษาสงคราม (ธ) อำเภอยะประแดง, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรกิจจาทร, วัดคันลัด อำเภอยะประแดง, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูรธมมโชโต ป.ธ. ๘, วัดใหญ่ อำเภอยะประแดง, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิธาน, วัดใหม่ อำเภอยะประแดง, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, วัดด่านสำโรง อำเภอยะประแดง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระครูสาทรวิหารกิจ, วัดหนามแดง อำเภอบางพลี, ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริวัชรพัฒนโสภณ, วัดศิริเสาชง อำเภอบางเสาธง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระครูบวรพัฒนโกศล, วัดหัวคู้ อำเภอบางเสาธง, ๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระครูปลัดอุทัย ปญฺญาวชิโร, วัดจระเข้ใหญ่ อำเภอบางเสาธง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูศรีสมุทรวาท, วัดสุคันธาวาส อำเภอบางป้อม, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

๑๐) การจัดประโยชน์วัด ภายในบริเวณถ้ำมีที่ดินว่างเปล่า ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ก็
สามารถกันเป็นที่จัดประโยชน์ได้ โดยทำขอบเขตให้ชัดเจน

๑๑) การปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัด

๑๒) การดูแลรักษาโบราณสถาน - โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ

๑๓) การจัดพิพิธภัณฑสถานในวัด

ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นการจัดและดูแลศาสนสมบัติวัดทั้งสิ้น

สภาพปัญหา

๑) บุคลากรทำหน้าที่^{๗๘} ไม่เต็มความสามารถขาดความรับผิดชอบบุคลากรไม่ค่อยให้ความร่วมมือ
เกี่ยกันทำงาน^{๗๙}

๒) บุคลากรสงฆ์ขาดความเข้าใจในหลักการทำงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะ^{๘๐} จึงเกิดความผิดพลาด
ในการปฏิบัติงาน^{๘๑} ไม่ชัดเจนไม่ตรงเป้าหมาย^{๘๒} ไม่มีความถนัดงานของแต่ละบุคคล^{๘๓}
ปฏิบัติงานไม่ได้เต็มที่^{๘๔} ไม่เต็มความสามารถ^{๘๕}

๓) บุคลากรยังขาดความรู้^{๘๖} มีการพัฒนาไม่ต่อเนื่องหรือมีการพัฒนาไม่ตรงระบบงานทางกิจการ
คณะสงฆ์ด้านงานสาธารณูปการ^{๘๗} ทำให้ขาดประสิทธิภาพผู้ที่มีความรู้ขาดการสนับสนุน^{๘๘} ขาด
ความไว้วางใจเชื่อใจแล้วจะเป็นใหญ่แล้วจะเจริญก้าวหน้ากว่าตัวเองทำให้เกิดปัญหาตามมา^{๘๙}

๔) คณะสงฆ์มีบุคลากรที่มีความรู้ด้านงานสาธารณูปการมีน้อย^{๙๐} ยังขาดการฝึกอบรมด้านนี้ทำให้
เกิดปัญหาตามมา^{๙๑}

๕) บุคลากรใหม่มีน้อยบวชกันไม่กี่วันก็ลาสิกขาไปและบุคลากรไม่ค่อยที่จะช่วยเหลือกันเท่าที่
สมควร^{๙๒} และเนื่องจากส่วนใหญ่อายุมากไม่ค่อยเชื่อฟังในคำสั่งเท่าที่ควร^{๙๓}

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวารารักษ์, วัดสว่างอารมณ์ อำเภอบางบ่อ, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูปลัดจเร กิตติวุฑโฒ, วัดสร้างโคก อำเภอบางบ่อ, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระครูประทีปธรรมนาถ, วัดลาดหวาย อำเภอบางบ่อ, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระครูบวรพัฒนโกศล, วัดหัวคู อำเภอบางเสาธง, ๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริวัชรพัฒนโสภณ, วัดศิริเสาชง อำเภอบางเสาธง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูสาทรวิหารกิจ, วัดหนามแดง อำเภอบางพลี, ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระครูสาทรวิหารกิจ, วัดหนามแดง อำเภอบางพลี, ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิสุทธิวิวัฒน์, วัดบางโฉลงใน อำเภอบางพลี, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนาร, วัดบางพลีใหญ่ใน อำเภอบางพลี, ๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี, วัดกิ่งแก้ว อำเภอบางพลี, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมหาหงษ์ อำเภอเมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระมหาบุญโชติ อากาศโร ป.ธ. ๖, วัดแพรง อำเภอเมือง, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมณคุณ (วิ), วัดชัยมงคล อำเภอเมือง, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, วัดด่านสำโรง อำเภอเมือง, ๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติวิวัฒน์, วัดคู่สร้าง อำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิธาน, วัดใหม่ อำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

แนวทางการบริหารจัดการ

- ๑) ต้องจัดหาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพมารับหน้าที่การทำงานภายในองค์กรของวัด^{๙๔}
- ๒) ให้ผู้ที่มีความสามารถควบคุมดูแลและรับผิดชอบตามความถนัดตรงตามวัตถุประสงค์^{๙๖}
- ๓) ส่งเสริมบุคลากรอย่างต่อเนื่องให้การสนับสนุนคนดี^{๙๗}ที่มีความรู้ในการทำงาน เมื่อทำดีควรยกย่องเชิดชูหากผิดพลาดก็อภัยและแก้ไขปรับปรุงต่อไป^{๙๘}
- ๔) ต้องส่งเจ้าอาวาสผู้ปกครองไปเรียนรู้เกี่ยวกับงานก่อสร้าง^{๙๙}และวัสดุก่อสร้างที่มีคุณภาพจะได้สร้างได้ถูกต้องตามหลักการทางวิศวกรรม^{๑๐๐}
- ๕) ยอากให้ผู้ผู้นำที่เป็นพระสังฆาธิการมีความเข้มงวดหรือคำสั่งที่เด็ดขาด หรือมีการลงโทษผู้ที่ไม่เชื่อฟังเพื่อความสามัคคีของคณะสงฆ์

สภาพปัญหา

- ๑) ไม่ได้ได้รับความสนับสนุนจากหน่วยงานทางราชการและประชาชนในวัดที่ห่างไกลชุมชน^{๑๐๑}ขาดทุนทรัพย์ในการก่อสร้าง^{๑๐๒} เช่นทางถนนและเสนาสนะ
- ๒) ขาดการสนับสนุนดูแลจากหน่วยงานต่างๆ^{๑๐๓} ในงบประมาณ เงินสนับสนุน ทุนก่อสร้างมีน้อยทำให้งานมีความล่าช้าขาดการประชาสัมพันธ์ในการที่จัดหาทุน^{๑๐๔}เพื่อให้งานก่อสร้างอาคารเสนาสนะเกิดอุปสรรคในการติดต่อขอความร่วมมือจากหน่วยงาน ไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร^{๑๐๕}
- ๓) ขาดการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน^{๑๐๖} ทำให้งานไม่ได้ผลตามที่ตั้งไว้หรือบางครั้งมีผลงานแต่ไม่ได้ประชาสัมพันธ์ทำให้ไม่ปรากฏผลงานต่อสาธารณชนขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานหรือชุมชนทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือ^{๑๐๗} ขาดงบประมาณในการ

^{๙๔}สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูรธมโมโชโต ป.ธ. ๘, วัดใหญ่ อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๙๕}สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรกิจจาทร, วัดคันลัด อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๙๖}สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรกิจจาทร, วัดคันลัด อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๙๗}สัมภาษณ์ พระเทพกิตติเมธี, วัดอาษาสงคราม (ธ) อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๙๘}สัมภาษณ์ พระครูวิสิษฐธรรมรส, วัดโปรดกาศเชษฐาราม อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๙๙}สัมภาษณ์ พระราชมงคลมณี, วัดโพชนนทร์พลเสพย์ราชวรวิหาร อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ พระสิทธิพัฒนาทร, วัดทรงธรรมวรวิหาร อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๐๑}สัมภาษณ์ พระครูวิสิษฐธรรมรส, วัดโปรดกาศเชษฐาราม อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๐๒}สัมภาษณ์ พระเทพกิตติเมธี, วัดอาษาสงคราม (ธ) อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๐๓}สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรกิจจาทร, วัดคันลัด อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๐๔}สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิธาน, วัดใหม่ อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๐๕}สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติวัฒน์, วัดคู่สร้าง อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๐๖}สัมภาษณ์ พระปลัดสันทาน ธรรมสนทโน, วัดสาขา อำเภอมะนังจังหวัดปัตตานี, ๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๗}สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมณคุณ (วิ), วัดชัยมงคล อำเภอเมือง, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

- ประชาสัมพันธ์^{๑๐๘} ขาดการสนับสนุนในการดำเนินงานในแต่ละครั้งผู้ทำงานต้องหาผู้สนับสนุนเองหรือแหล่งเงินเองจึงขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงานในแต่ละครั้ง^{๑๐๙}
- ๔) ต้องอาศัยเงินบริจาคในการก่อสร้างหรือซ่อมแซมปรับปรุงอาคารเสนาสนะเป็นหลักในการขอรับสนับสนุนจากกรมศาสนาหรือหน่วยงานต่างๆยังต้องมีการพิจารณาโดยต้องทำถูกต้องตามแบบแปลนและระเบียบที่วางไว้จึงมีความล่าช้าในการก่อสร้าง^{๑๑๐}
- ๕) การอำนวยความสะดวกในการสื่อสารประสานงานสั่งการอาจไม่ค่อยเข้าใจกันมากนักเท่าที่ควร^{๑๑๑}และกองทุนสนับสนุนได้มალ่าช้าติดขัด^{๑๑๒} มีปัญหาในการขนส่งวัสดุก่อสร้าง^{๑๑๓}

แนวทางการบริหารจัดการ

- ๑) จัดประชุมขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการต่างๆ^{๑๑๔} และประชาชนจัดกิจกรรมภายในวัดเพื่อเป็นการนำไปสู่สิ่งจูงใจในการร่วมมือกันทำงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะ^{๑๑๕}
- ๒) ต้องมีการติดต่อประชาสัมพันธ์ในแผนงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะให้แก่หน่วยงาน^{๑๑๖}และประชาชนให้ชัดเจน^{๑๑๗} ให้เห็นถึงประโยชน์และต้องตามวัตถุประสงค์^{๑๑๘}
- ๓) จัดหางบประมาณตั้งเป็นกองทุนในการดำเนินงานจะทำให้ได้งานที่มีคุณภาพในการทำงานทุกครั้งต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมจะได้มีเงินทุนสนับสนุนที่ดีต่อไป^{๑๑๙} ทำให้งานด้านสาธารณูปการลุล่วงไปได้ด้วยดีมีประสิทธิภาพ^{๑๒๐}
- ๔) ต้องมีการเตรียมงานให้พร้อมเริ่มจากการเตรียมสถานที่ การประชาสัมพันธ์เพื่อหาเงินทุนโดยเสนอโครงการว่าจะมีประโยชน์อย่างไรนำไปใช้เพื่องานอะไรให้ตรงตามวัตถุประสงค์และมีการเขียนแบบแปลนให้มีแบบที่สวยงามถูกต้องตามแบบวัฒนธรรมไทย^{๑๒๑}
- ๕) ให้ทุกฝ่ายมีการประชุมปรึกษากันให้ถี่ก่อนที่จะมีคำสั่งใดๆ ถึงจะได้ไม่มีปัญหาต้องประชุมกันบ่อยๆให้บุคลากรหรือคณะสงฆ์ได้มีส่วนร่วมกันทำงาน

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระมหาบุญโชติ อากาศโร ป.ธ. ๖, วัดแพทกษา อำเภอมือง, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมหาวงษ์ อำเภอมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี, วัดกิ่งแก้ว อำเภอบางพลี, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนการ, วัดบางพลีใหญ่ใน อำเภอบางพลี, ๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์, วัดบางโฉลงใน อำเภอบางพลี, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระครูสาทรวิหารกิจ, วัดหนามแดง อำเภอบางพลี, ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัชพัฒน์โสภณ, วัดศิริเสาชง อำเภอบางเสาธง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระครูบวรพัฒนโกศล, วัดหัวคู อำเภอบางเสาธง, ๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระครูปลัดอุทัย ปญญาวชิโร, วัดจระเข้ใหญ่ อำเภอบางเสาธง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระครูศรีสมุทรบาท, วัดสุคันธารวาส อำเภอบางบ่อ, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวารภรณ์, วัดสว่างอารมณ์ อำเภอบางบ่อ, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระครูปลัดจเร กิตติวุฒโฒ, วัดสว่างไสก อำเภอบางบ่อ, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระครูประทีปธรรมนาถ, วัดลาดหวาย อำเภอบางบ่อ, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระครูบวรพัฒนโกศล, วัดหัวคู อำเภอบางเสาธง, ๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

สภาพปัญหา

- ๑) คณะกรรมการหรือบุคลากรเข้าไปดูแลไม่ทั่วถึงวัด สำนักสงฆ์ในที่ห่างไกลชุมชนทำให้งบประมาณเข้าไม่ถึง จึงไม่เกิดการพัฒนา^{๑๒๒} และวัด สำนักสงฆ์บางแห่งไม่มีคณะกรรมการหรือบุคลากรที่มีคุณภาพในการจัดหางบประมาณก่อสร้างอาคารเสนาสนะ^{๑๒๓} และบางวัดยังขาดพระสงฆ์อยู่จำพรรษา^{๑๒๔}
- ๒) ขาดการดูแล และไม่มีการบูรณะปรับปรุงซ่อมแซมในอาคารเสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรม^{๑๒๕} ต้องใช้งบประมาณที่สูง^{๑๒๖} ในการปรับปรุงบูรณะส่วนที่ทรุดโทรมทำได้ยากขาดทั้งบุคลากร^{๑๒๗} และปัจจัยในการบูรณะ^{๑๒๘}
- ๓) ขาดความเอาใจใส่ตรวจตราดูแลอย่างจริงจังจังกดูแลงาน^{๑๒๙} ยังขาดความรู้ขาดประสบการณ์ในการทำงานทำให้การตรวจดูแลงานบกพร่องทำให้งานไม่มีคุณภาพไม่เรียบร้อยต้องแก้ไขอยู่เสมอทำให้สิ้นเปลืองวัสดุก่อสร้างในการดำเนินงาน^{๑๓๐} สิ้นเปลืองงบประมาณการดูแลไม่ทั่วถึงทั้งหมดในการก่อสร้าง^{๑๓๑} พระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสไม่สามารถดูแลในงานก่อสร้างได้ต้องอาศัยคฤหัสถ์มาช่วยดูแลแทนเป็นส่วนใหญ่ทำให้งานเกิดความผิดพลาดได้^{๑๓๒}
- ๔) ผู้ดูแลได้แก่พระสังฆาธิการยังขาดความรู้การเอาใจใส่ในการดูแลทำนุบำรุงแก่อาคารเสนาสนะที่ก่อสร้างแล้วและขาดบุคลากรได้แก่พระสงฆ์ในวัดมีน้อยทำให้ต้องจ้างบุคลากรภายนอกเข้ามาปรับปรุงซ่อมแซมอาคารเสนาสนะที่ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา^{๑๓๓}
- ๕) ผู้นำไม่กำกับดูแลก่อนงานจะสำเร็จ^{๑๓๔} และไม่คอยมีคนที่จะมากำกับดูแลหรือมาสั่งแทนทำให้งานล่าช้าและเมื่อไม่มีผู้นำก็ไม่มีใครมาทำงาน

แนวทางการบริหารจัดการ

- ๑) จัดงานจัดกิจกรรมชักชวนประชาชนให้เข้าหาวัดเพื่อจัดหาทุนหรืองบประมาณในการก่อสร้างเสนาสนะโดยจัดคณะกรรมการที่มีประสิทธิภาพสูง^{๑๓๕}
- ๒) ต้องจัดประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดกิจกรรม เพื่ออนุรักษ์ส่งเสริมให้ช่วยกันบำรุงวัดอาราม^{๑๓๖} จัดงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อจัดหาทุนในการบูรณะซ่อมแซมอาคาร

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสาทรวิหารกิจ, วัดหนามแดง อำเภอบางพลี, ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์, วัดบางโกลงใน อำเภอบางพลี, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนการ, วัดบางพลีใหญ่ใน อำเภอบางพลี, ๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมหาวงษ์ อำเภอมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระมหาบุญโชติ อากาศโร ป.ธ. ๖, วัดแพรกษา อำเภอมือง, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมณคุณ (วิ), วัดชัยมงคล อำเภอมือง, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระครูวิมลศุภการ, วัดด่านสำโรง อำเภอมือง, ๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระปลัดสันทาน ธรรมสนทโน, วัดสาขา อำเภพระสมุทรเจดีย์, ๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูสิริโชติวัฒน์, วัดคู่สร้าง อำเภพระสมุทรเจดีย์, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระครูกิตติวิชาน, วัดใหม่ อำเภพระสมุทรเจดีย์, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูรธมโชโต ป.ธ. ๘, วัดใหญ่ อำเภพระสมุทรเจดีย์, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พระเทพกิตติเมธี, วัดอาษาสงคราม (ธ) อำเภพระประแดง, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมรส, วัดโปรดกศเชษฐาราม อำเภพระประแดง, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระสิทธิพัฒนาทร, วัดทรงธรรมวรวิหาร อำเภพระประแดง, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

เสนาสนะ^{๑๓๗}

- ๓) จัดหาผู้ดูแลที่เป็นคฤหัสถ์ที่มีความรู้มีประสบการณ์ในงานสาธารณูปการที่ไว้วางใจได้มาดูแลในงานก่อสร้างในแต่ละครั้งเพื่อลดความผิดพลาดถ้าเกิดความผิดพลาดจะได้สามารถแก้ไขได้ทันทีทำให้ไม่สิ้นเปลืองงบประมาณด้านงานสาธารณูปการ^{๑๓๘}
- ๔) ให้พระสังฆาธิการผู้ปกครองวัดให้ความเอาใจใส่เช่นจัดงานบุญหรือจัดเรียโรหาทุนจากชุมชนหางบประมาณปรับปรุงเพื่อมาก่อสร้างอาคารเสนาสนะทดแทนและจัดหาผู้ดูแลภายนอกที่มีความรู้ไว้วางใจได้มาดูแลช่วยถ้าบุคลากรเช่นพระสงฆ์ในวัดมีน้อย^{๑๓๙}
- ๕) ให้ผู้นำหรือพระสังฆาธิการผู้ปกครองวัดถ้าไม่มีเวลาก็ควรให้รองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยคอยกำกับดูแลตั้งแต่ต้นเริ่มทำงานจนงานสำเร็จเมื่อถึงเวลาพักจะได้มีการแยกกันกลับไปที่พักของตัวเองและมาช่วยกันทำงานอย่างเป็นระบบและเพื่อความสามัคคี^{๑๔๐}

สรุปโดยรวม

คณะสงฆ์ให้ข้อมูลเชิงลึกมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการส่วนใหญ่ตอบเกี่ยวกับการบริหารของพระสังฆาธิการมากกว่าองค์กร เพราะคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ทราบปัญหาถึงการขาดการวางแผนในการจัดสรรทรัพยากร และบุคคลยังมีน้อยยังขาดความรู้ความเข้าใจในงานด้านสาธารณูปการด้านเงินปัจจัยในการทำางานด้านสาธารณูปการมีน้อยล่าช้าทำให้งานไม่คุณภาพ ผู้ดูแลขาดความรู้และขาดประสบการณ์ในการตรวจงานทำให้เกิดปัญหาตามมาในการบริหารงานตามหลักพุทธวิหารของพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดสรรคนคือคณะสงฆ์ให้ตรงกับงานขาดความสามัคคีในการทำงานขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานการประสานงานในการอำนวยความสะดวกที่ดีทำให้งานไม่ต่อเนื่องล่าช้าไม่เป็นไปตามเวลาที่ตั้งไว้ ซึ่งมีผลสรุป ดังนี้

๑. ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการจัดการการสาธารณูปการของวัดแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน

ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการสาธารณูปการของวัดแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนนั้น นับว่าเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง เพราะเมื่อพระภิกษุ สามเณร และประชาชนเข้าถึงข้อมูลความรู้ที่ถูกต้องแล้ว จะช่วยกันการจัดการการสาธารณูปการของวัดได้อย่างถูกต้องดังความตอนหนึ่งของบทสัมภาษณ์ว่า... “พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ใช้วิธีการเทศน์ และพูดคุยกับพระภิกษุ สามเณร และประชาชนเกี่ยวกับการจัดการการสาธารณูปการของวัดโดยตรง อาศัยประสบการณ์อันยาวนานในการจัดการการสาธารณูปการของวัดถ่ายทอดให้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนได้รับความรู้และสามารถปฏิบัติได้จริง” การที่คณะสงฆ์จัดให้มีการอบรมพระนวกะ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสมีการติดต่อกับประสานงานกับหน่วยงาน

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมรส, วัดโปรดเกศเชษฐาราม อำเภอพระประแดง, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูรธมโชโต ป.ธ. ๘, วัดใหญ่ อำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาสมณคุณ (วิ), วัดชัยมงคล อำเภอเมือง, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวงศ์, วัดมหาวงษ์ อำเภอเมือง, ๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนการ, วัดบางพลีใหญ่ใน อำเภอบางพลี, ๓ มีนาคม ๒๕๕๗.

ราชการ เช่น กรมศิลปากร สำนักงานศิลปากร และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มาอบรมถวายความรู้แก่พระสงฆ์เหล่านั้น เป็นการช่วยให้พระภิกษุ สามเณร และประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีในการจัดการการสาธารณูปการของวัดภายในวัด จะช่วยกันจัดการการสาธารณูปการของวัดให้มีความมั่นคง แข็งแรง และมีอายุยืนยิ่งขึ้น”

สำหรับสื่อที่ใช้การช่วยอธิบาย หรือเอกสารสำหรับใช้ในการให้ความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนนั้น อาศัยสื่อจากกรมศิลปากร หรือหน่วยงานราชการจัดพิมพ์ถวาย เพราะเป็นเอกสารที่สามารถใช้อ้างอิง และรวบรวมแนวคิดทฤษฎีที่ถูกต้องไว้ใช้สื่อที่ทางวัดจัดพิมพ์ขึ้นเอง เช่น หนังสือประวัติวัด ซีดี วีดีโอ และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการสาธารณูปการของวัด เพื่อเผยแพร่วิธีการและขั้นตอนในการจัดการการสาธารณูปการของวัดภายในวัดในปัจจุบันเอกสาร และสื่อต่างๆ นั้นยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของพระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป จึงต้องอาศัยองค์ความรู้ของพระสังฆาธิการแต่ละรูปในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้สั่งสมประสบการณ์มาสู่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน

จากแนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับงานที่กรมศิลปากรได้กำหนดเป็นภารกิจของหน่วยงาน เรื่อง “การให้บริการในพื้นที่โบราณสถาน” ไว้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑) การให้บริการข้อมูลทางวิชาการ หมายถึงการนำเสนอข้อมูลทางวิชาการแก่สาธารณชนเพื่อความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องรวมถึงการนำชมโบราณสถานและการจัดทำป้ายสื่อความหมายต่างๆ ทั้งนี้กรมศิลปากรได้กำหนดแนวทางปฏิบัติและเงื่อนไขเกี่ยวกับการให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารในพื้นที่โบราณสถานไว้มีสาระสำคัญดังนี้

(๑) การนำเสนอข้อมูลทางวิชาการแก่สาธารณชนจะต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งความถูกต้องไม่ขัดแย้งกับข้อมูลที่เป็นทางการของกรมศิลปากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของโบราณสถานระดับชาติข้อมูลทางวิชาการของโบราณสถานจะต้องมีการรับรองจากกรมศิลปากรเท่านั้น

(๒) การจัดทำป้ายสื่อความหมายจะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทการจัดการการสาธารณูปการของวัดนั้นๆ หากไม่มีแผนแม่บทควรเร่งรัดให้มีการกำหนดแนวทางไว้เป็นหลักปฏิบัติเนื่องด้วยการจัดทำป้ายสื่อความหมายนอกจากจะต้องมีใจความที่มีความถูกต้องอ่านเข้าใจง่ายและสื่อสารได้ชัดเจนแล้วยังจะต้องพิจารณาในเรื่องรูปแบบของป้ายขนาดของป้ายและตำแหน่งที่ตั้งที่จะมีความเหมาะสมแตกต่างกันไปในแต่ละแหล่งที่จะต้องพิจารณาเป็นกรณีไป ทั้งนี้จะต้องอยู่ในหลักการที่จะไม่สร้างปัญหาทัศนียภาพหรือบดบังทัศนียภาพของโบราณสถานควรให้ความกลมกลืนโดยภาพรวมไม่เด่นชัดโบราณสถานไม่ตั้งอยู่บนแนวแกนสำคัญหรือสร้างทับลงบนซากโบราณสถาน

(๓) คอยควบคุมไม่ให้มีการติดตั้งป้ายที่เกินความจำเป็นซ้ำซ้อนอันจะเป็นเหตุให้เกิดความรุงรังทัศนียภาพที่งดงามและอาจให้ข้อมูลที่ขัดแย้งกันเมื่อมีการปรับปรุงข้อมูลจัดทำป้ายใหม่ให้ถอดถอนป้ายเดิมออกทุกครั้ง

(๔) ควรออกแบบป้ายสื่อความหมายให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยและที่ตั้งของป้ายเพื่อประโยชน์สูงสุดในการบริการด้านข้อมูลข่าวสาร

๒) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ หมายถึงการประชาสัมพันธ์ข่าวสารกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานเพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าเกิดความรู้สึกรักหวงแหนและร่วมกันอนุรักษ์

ตลอดจนเพื่อให้รับทราบและเข้าใจการทำงานการจัดการการสาธารณสุขูปการของวัดเหตุผลความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงต่อโบราณสถานที่จะเกิดขึ้น

(๑) หากมีกิจกรรมที่จะต้องอ้างอิงข้อมูลเชิงวิชาการให้ใช้ฐานข้อมูลเดียวกันกับการให้บริการด้านข้อมูลข่าวสาร

(๒) ควรมีการสนับสนุนให้มีการประสานงานซึ่งกันและกันในหน่วยงานองค์กรและบุคคลทั่วไปเกี่ยวข้องในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น

๓) การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึงการก่อสร้างและการบริหารจัดการดูแลสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆที่จะให้มีขึ้นตามแผนแม่บทหรือแผนปฏิบัติการที่มีความเหมาะสมกับโบราณสถานแต่ละแห่ง เช่นอาคารศูนย์ข้อมูลร้านค้าของที่ระลึกสุขา ระบบสาธารณสุขโปภาคสาธารณสุขูปการใดๆ จะต้องทำแบบเพื่อขออนุมัติก่อนทั้งสิ้น

(๑) การจัดตั้งสิ่งปลูกสร้างใดๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในพื้นที่โบราณสถานไม่ว่าจะเป็นอาคารศูนย์ข้อมูล ศาลาพักผ่อน ร้านค้าของที่ระลึก สุขา ระบบสาธารณสุขโปภาคสาธารณสุขูปการใดๆ จะต้องทำแบบเพื่อขออนุมัติก่อนทั้งสิ้น

(๒) การดำเนินการจะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทการจัดการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดนั้นๆ

(๓) ในกรณีที่ยังไม่มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนในเรื่องของการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่โบราณนั้นๆ ควรเร่งรัดให้มีการจัดทำแผนแม่บทขึ้นเพื่อจะได้มีการวางแผนจัดการอย่างรัดกุม และเป็นประโยชน์ต่อโบราณสถาน

(๔) ในการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และงานระบบสาธารณสุขโปภาคสาธารณสุขูปการ ควรยึดหลักความพอเพียงต่อการใช้สอยเท่าที่มีความจำเป็นเท่านั้น และไม่มีผลกระทบต่อปัญหาที่ดิน ขวาง บดบังทัศนียภาพ หรือทำลายบรรยากาศโดยรวมของโบราณสถาน ซึ่งระดับความเคร่งครัดของการดำเนินการให้พิจารณาจากคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ เป็นสำคัญ

(๕) จะต้องคำนึงถึงการดูแลรักษาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้อยู่ในสภาพดี สะอาดเรียบร้อยสนองต่อประโยชน์ใช้สอยได้เป็นอย่างดีด้วย

(๖) การตกแต่งบริเวณด้วยสวนไม้ดอกไม้ประดับ ให้จำกัดเฉพาะในพื้นที่ที่เป็นส่วนบริการเท่านั้น ในบริเวณโดยรอบโบราณสถานการรักษาบรรยากาศให้เป็นไปตามธรรมชาติ มิใช่การปรุงแต่งนอกจากในกรณีของโบราณสถานประเภทภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ในบางกรณี เช่น สวนโบราณซึ่งอาจทำการรื้อฟื้นบรรยากาศ การตกแต่งตามแบบอย่าง หรือสร้างบรรยากาศ ตามลักษณะของสวนในอดีตได้ ซึ่งในการดำเนินการจะต้องมีข้อมูลทางวิชาการรองรับเช่นเดียวกับมาตรฐานแบบการจัดการการสาธารณสุขูปการ

(๗) การปลูกต้นไม้ล้อมรอบอาคาร หรือฐานโบราณสถานเป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง เพราะนอกจากจะทำลายบรรยากาศของโบราณสถานแล้ว ยังเป็นการสะสมความชื้น ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการเสื่อมสภาพของโบราณสถานอีกด้วย

(๘) ไม่ควรสร้างถนนในบริเวณโบราณสถาน เพราะการสัญจรของยานพาหนะ ก่อให้เกิดการสั่นสะเทือน รูปลักษณ์ของถนนทำลายบรรยากาศของโบราณสถาน นอกจากนี้ถนนยัง ก่อให้เกิดการสะสมความชื้นอันเป็นสาเหตุสำคัญของการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน

(๙) การขุดดินในบริเวณพื้นที่โบราณสถานจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งมีโอกาสพบหลักฐานทางโบราณคดีอาจเป็นการทำให้ลักษณะทางกายภาพของ โบราณสถานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมการดำเนินการจึงมีความจำเป็นจะต้องอยู่ในความดูแลของนัก โบราณคดี และจะต้องแจ้งขออนุญาตก่อนดำเนินการทุกครั้ง

(๑๐) การถมดินในบริเวณพื้นที่โบราณสถาน ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงลักษณะ ทางกายภาพของโบราณสถานเช่นกัน ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อโบราณสถานได้ เป็นต้นว่า หากมี การถมดินชิดกับฐานโบราณสถานโดยรอบ จะเป็นการบดบังรูปแบบสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน มีผลให้สัดส่วนผิดไปจากที่เป็น ดินถมยังสะสมความชื้น ในบางกรณีอาจไป อุดช่องระบายอากาศ ตั้งเดิมของอาคาร ทำให้อาคารโบราณสถานต้องเสื่อมสภาพจากความชื้น ดังนั้นการถมดินจึงต้องมีการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน และดำเนินการเฉพาะในบริเวณที่ไม่มีผลกระทบต่อโบราณสถานนั้น และ ต้องขออนุญาตก่อนการดำเนินการเช่นเดียวกัน

(๑๑) การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทถนน ลานจอดรถ ทางเดินเท้าหรือ ทางสัญจรอื่น ๆ ควรมีการจัดระบบระบายน้ำควบคู่กันไปด้วย โดยระวังไม่ให้เกิดพื้นที่น้ำท่วมขังที่ ตัวโบราณสถาน และในบริเวณโดยรอบ ก่อนการดำเนินการจะต้องขออนุญาตและควบคุมการ ดำเนินการไม่ให้เกิดผลกระทบต่อตัวโบราณสถานและสภาพแวดล้อมของโบราณสถาน

๔) การจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษาอื่นๆ หมายถึงการจัดให้มีกิจกรรมทางด้านการ ศึกษาเพื่อส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมการปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และ เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยนอกจากนี้ยังรวมถึงกิจกรรมเสริมหลักสูตรการศึกษาการสนับสนุนงาน ด้านพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุควรปฏิบัติดังนี้

(๑) การจัดกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่โบราณสถาน นอกจากจะมุ่งให้เกิดการส่งเสริม ให้มีความรัก ความหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมแล้ว ควรจะต้องพิจารณาด้วยว่ากิจกรรมนั้นๆ จะ สร้างความเสียหายให้กับโบราณสถานหรือไม่ เช่น การจุดพลุ จุดดอกไม้ไฟ หรือเทคนิคพิเศษ บางอย่างในกิจกรรมการแสดงแสง เสียง ที่ทำให้เกิดความร้อนและเขม่าไฟ หรือกิจกรรมที่ทำให้ โบราณสถานต้องแบกรับน้ำหนักจำนวนมากที่จะมีผลต่อความมั่นคงแข็งแรงโดยตรง

(๒) การจัดกิจกรรมยังควรคำนึงถึงปริมาณของคนที่เข้าร่วมกิจกรรม ควรให้มี ปริมาณที่เหมาะสมที่โบราณสถานจะรองรับได้

(๓) กิจกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเสื่อมใสศรัทธา เช่น การจุดธูปเทียน การปิด ทองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การพันผ้า การพรมน้ำอบเครื่องหอม การจุดประทัด ฯลฯ อาจสร้างปัญหาให้ โบราณสถานได้

(๔) การประกอบกิจกรรมในโบราณสถาน ซึ่งเป็นศาสนสถาน หรืออาคารเฉพาะ ของแต่ละศาสนาควรระมัดระวังไม่ให้เกิดกิจกรรมนั้นๆ ขัดแย้งกับหลักการของศาสนาที่เป็นที่นับถือใน สถานที่นั้นๆ

(๕) กิจกรรมซึ่งสนับสนุนงานทางด้านพิพิธภัณฑ์ และหอจดหมายเหตุ ให้ปฏิบัติตามแนวทางคำแนะนำของกรมศิลปากร

สรุปได้ว่า บทบาทด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการสาธารณูปการของวัดแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนนั้น พระสังฆาธิการสามารถกระทำได้เพียงส่วนหนึ่ง ด้วยข้อจำกัดของสื่อการสอนและวิธีการสอนที่ถูกต้อง อาศัยเพียงประสบการณ์ที่ผ่านมายังไม่เพียงพอ ทำให้บทบาทดังกล่าวของพระสังฆาธิการไม่ชัดเจน ทั้งนี้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญอย่างกรมศิลปากรเข้ามามีบทบาทช่วยสนับสนุนพระสังฆาธิการให้มีองค์ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดก่อนที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นๆ สู่พระภิกษุสามเณร และประชาชนต่อไป

๒. ด้านวิธีการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดภายในวัด

จากการศึกษาในบทที่ผ่านมาทำให้ทราบว่า วิธีการจัดการการสาธารณูปการของวัดภายในวัดนั้นมีความสำคัญมาก พระสังฆาธิการนอกจากจะอาศัยประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว ยังต้องศึกษาทั้งแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่นักวิชาการ หรือผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดีได้อธิบายไว้ เพื่อนำเอาแนวคิดและทฤษฎีนั้นมาประยุกต์ใช้ในการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดภายในวัดของตนจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า พระสังฆาธิการส่วนใหญ่มองว่า บทบาทด้านการจัดการการสาธารณูปการของวัดที่แท้จริงนั้นยังคงเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากรมากกว่าเป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการ เพราะกรมศิลปากรถือว่าเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการจัดการการสาธารณูปการของวัด มีความพร้อมทั้งงบประมาณและบุคลากร ส่วนพระสังฆาธิการนั้นยังขาดปัจจัยเกื้อหนุนในการจัดการการสาธารณูปการของวัด อาศัยได้เฉพาะการดูแลเฉพาะหน้าเท่านั้น ดังความตอนหนึ่งของคำสัมภาษณ์ว่า

พระสงฆ์เราต้องอาศัยความรู้ และประสบการณ์จากหน่วยงานราชการอย่างกรมศิลปากรเขา เพราะหน่วยงานเหล่านี้เขามีประสบการณ์มากกว่าเรา เราเองทำได้เฉพาะช่วยดูแลเป็นบางอย่างเท่านั้น แทบจะแตะต้องอะไรไม่ได้เลยส่วนใหญ่พระสังฆาธิการทุกระดับเมื่อจะดำเนินการในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานภายในวัด จะขอความร่วมมือจากกรมศิลปากรทั้งงบประมาณ และบุคลากรในการดำเนินการซ่อมแซม ปรับปรุง โบราณสถานให้มั่นคงถาวร ลำพังเพียงเจ้าอาวาสก็ไม่สามารถดำเนินการเองได้

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวไม่สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางรูป ดังข้อความตอนหนึ่งของคำสัมภาษณ์ว่า

ในฐานะเจ้าอาวาส จำเป็นต้องดูแลรักษาโบราณสถานภายในวัดของเราเองทั้งหมดต้องรักษารูปแบบและวิธีการเดิมๆ เอาไว้ ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรให้ผิดแปลกไปจากเดิม บรรพบุรุษหรือโบราณทำไว้อย่างไร ก็ต้องทำไว้อย่างนั้น เพราะเราไม่ได้อาศัยใคร (กรมศิลปากร) ในการช่วยเหลือเรา

จึงจะเห็นได้ว่าบทบาทในด้านวิธีการจัดการการสาธารณูปการของวัดของพระสังฆาธิการนั้นมีความแตกต่างกันในลักษณะของผู้มีอำนาจในการดูแลรักษา แม้กรมศิลปากรจะเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง แต่การจัดการการสาธารณูปการของวัดซึ่งตั้งอยู่ภายในวัด ส่วนใหญ่เป็นศาสนสถานนั้น จำเป็นต้องปรึกษาร่วมกับผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัด คือ เจ้าอาวาส เพื่อให้สามารถดำเนินการได้โดยไม่เสียประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และมาส่งผลกระทบต่อการจัดการการสาธารณูปการของวัดต่อไป

ทั้งนี้ ในการดูแลโบราณสถานนั้นก็คือการทำนุบำรุง คุ้มครองป้องกัน บำรุงรักษา ตลอดจนซ่อมแซมบูรณะโบราณสถานให้อยู่ในสภาพที่ดี และมั่นคงแข็งแรง ยับยั้งการชำรุดเสื่อมสภาพ และยืดอายุให้ยาวนาน โดยยังคงคุณค่าไว้ต่อไป พระสังฆาธิการจึงควรยึดเอาแนวทางปฏิบัติที่กรมศิลปากรได้วางไว้เป็นหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ดังนี้

๑. การซ่อมแซมเบื้องต้น ตามรูปแบบ วัสดุและวิธีการดั้งเดิม เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ที่สามารถแก้ไขให้ส่วนที่ชำรุดเสียหายเล็กๆ น้อยๆ กลับสู่สภาพที่ดีใช้สอยต่อไปได้โดยไม่กระทบต่อคุณค่าลักษณะเด่นของโบราณสถานนั้นๆ รวมถึงดำเนินการซ่อมแซมเพื่อบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้น รอกการอนุรักษ์ที่เหมาะสมซึ่งต้องการความชำนาญเฉพาะทางในลำดับต่อไป

๑.๑ ก่อนการดำเนินการใดๆ ต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เพื่อจะได้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างตรงจุด

๑.๒ เมื่อจำเป็นต้องทำสีโบราณสถานใหม่เนื่องจากสีเดิมเสื่อมหมดสภาพให้เลือกใช้สีที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสมกับความเป็นโบราณสถานและสภาพแวดล้อม

๑.๓ การซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ ให้เลือกใช้รูปแบบ วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างตามชนิดส่วนผสม ลักษณะ และวิธีการแบบดั้งเดิม

๑.๔ ไม่ใช้ปูนซีเมนต์ในการซ่อมแซม ปูนฉาบ ปูนสอ หรือปูนยาแนวของโบราณสถาน ควรใช้ปูนขาวหมัก ซึ่งเป็นวัสดุที่มีคุณสมบัติไม่ทำลายเนื้อวัสดุของโบราณสถานและยังเป็นเทคนิคแบบโบราณ

๑.๕ การรั้วซุ้มของหลังคาควรได้รับการป้องกันเป็นการชั่วคราวก่อนเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะทำการซ่อมแซมด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่อไป เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายลุกลามไปมากกว่าที่ควรจะเป็น

๑.๖ ควรมั่นตรวจสอบสภาพโบราณ หากพบร่องรอยของปลวกแมลงให้รีบกำจัดซ่อมเปลี่ยนไม้ที่เสื่อมสภาพตามรูปแบบดั้งเดิม ทาน้ำยารักษาเนื้อไม้ ย้อมสีเนื้อไม้ และทาสีให้กลมกลืนกับวัสดุดั้งเดิม

๑.๗ ไม่ควรทำการใดๆ ที่นอกเหนือไปจากงานซ่อมแซมเล็กๆ น้อยๆ เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ที่อาจจะส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพของโบราณสถาน

๒. การค้ำยันโบราณสถาน หมายถึงวิธีการบรรเทาปัญหาเสื่อมสภาพหรือการพังทลายของโบราณสถานที่เกิดขึ้นก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ที่เหมาะสมในกรณีนั้นๆ ต่อไป จึงควรดำเนินการต่อไปนี้

๒.๑ เมื่อพบว่าโบราณสถานอยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการพังทลาย และอาจเป็นอันตรายต่อประชาชนทั่วไป ระหว่างรอกการอนุรักษ์ที่เหมาะสมควรที่จะต้องทำการค้ำยันไว้เป็นการชั่วคราวก่อนโดยเร็ว เพื่อป้องกันมิให้ชิ้นส่วนของโบราณสถานหักพังลงมา

๒.๒ วัสดุที่ใช้อาจเป็นไม้หรือเหล็ก ซึ่งได้รับการออกแบบอย่างเหมาะสมให้สามารถประทั้งหรือยับยั้งการเสื่อมสภาพไว้ชั่วคราวโดยไม่สร้างความเสียหายต่อโบราณสถาน

๒.๓ ควรพิจารณาใช้รูปแบบของค้ำยันที่จะไม่สร้างปัญหาการขีดขวาง หรือบดบังโบราณสถาน

๓. การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาโบราณสถานคงอยู่ในสภาพที่ปรากฏอยู่ และชะลอการเสื่อมสภาพที่อาจจะเกิดขึ้น ตลอดจนยับยั้งความเสียหายที่กำลังเกิดขึ้นไม่ให้ลุกลามต่อไปป้องกันมิให้เสียหายต่อไป โดยมีกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

๔. การเสริมความมั่นคงแข็งแรง หมายถึง การใช้วัสดุเสริมหรือเพิ่มเข้าไปในเนื้อวัสดุ หรือช่วยค้ำยันเพื่อให้แน่ใจว่ามีความมั่นคง มีโครงสร้างที่แข็งแรง เพียงพอต่อความต้องการในแต่ละกรณี

๕. การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมโบราณสถานโดยคำนึงถึงรูปแบบวัสดุและฝีมือช่างดั้งเดิม รวมทั้งหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานอื่นๆ ในกรณีที่จำเป็นต้องสร้างเสริมส่วนที่ขาดหายไป ต้องทำให้กลมกลืนกับของเดิม ในขณะเดียวกันก็ต้องแสดงถึงความแตกต่างแยกจากวัสดุของเดิมได้

๖. การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้โบราณสถานที่เสียรูปร่างคืนสู่สภาพเดิมให้ใกล้เคียงที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยก่อสร้างขึ้นมาใหม่บนพื้นฐานความถูกต้อง และความเป็นจริงของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ไม่บิดเบือนลักษณะดั้งเดิม ไม่ว่าจะใช้วัสดุดั้งเดิมหรือวัสดุใหม่

๗. การประกอบคืนสภาพ หรือ “อนัสติโลซิส” (Anastylosis) หมายถึง การสร้างขึ้นใหม่โดยใช้วัสดุดั้งเดิมของโบราณสถานนำมาประกอบใหม่ ณ ตำแหน่งเดิมด้วยวิธีการก่อสร้างแบบเดิม เช่น การดำเนินการที่ปราสาทหินพิมายจังหวัดนครราชสีมาและปราสาทพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์

๘. การประยุกต์การใช้สอย เป็นการปรับเปลี่ยนโบราณสถานเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ที่เหมาะสม จากพื้นฐานแนวคิดที่ว่าวิธีการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างที่ดีที่สุดคือการยังคงใช้ประโยชน์จากอาคารนั้นอยู่โดยประโยชน์ใช้สอยจะไม่เปลี่ยนแปลงสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าหากมีการเปลี่ยนแปลงก็สามารถแก้ไขกลับคืนสภาพเดิมได้หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบน้อยที่สุดโดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

๑) การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเป็นการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและสภาพแวดล้อมทั้งหมด ตั้งแต่ประเภทของโบราณสถาน อายุสมัย รูปแบบทางศิลปะ ประวัติความเป็นมา คุณค่าความสำคัญ ประวัติการอนุรักษ์ ตลอดจนค้นคว้ารวบรวมเอกสารเดิมที่เกี่ยวข้องเป็นภาพถ่าย ฯลฯ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินการอนุรักษ์ในขั้นตอนต่อไป

๒) การสำรวจตรวจสอบสภาพทางกายภาพเป็นการบันทึกสภาพทางกายภาพก่อนการอนุรักษ์ ทั้งในรูปแบบของรายงาน แผนผัง ภาพถ่าย และแบบลายเส้นที่เก็บข้อมูลรูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม หรือภูมิสถาปัตยกรรม รวมทั้งสภาพแวดล้อม ต้องระบุ ขนาด สัดส่วนที่ตรวจวัดได้ วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง สภาพอากาศและสาเหตุของการเสื่อมสภาพ

๓) งานโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์เป็นการดำเนินการตามกระบวนการทางโบราณคดีเพื่อจะนำมาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและออกแบบการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ การขุดตรวจ การขุดค้น และการจัดตั้งโบราณสถาน

๔) การวิเคราะห์รูปแบบเป็นการนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับจากโบราณสถาน ในขั้นตอนที่ ๓ มาวิเคราะห์ เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ หรือภาพสันนิษฐานของโบราณสถานในอดีตก่อนที่จะมีการเสื่อมสภาพ หรือมีการเปลี่ยนแปลงดังที่เห็นในปัจจุบัน อาจเป็นภาพในยุคใดยุคหนึ่ง หรือแต่ละยุคของการเปลี่ยนแปลงในอดีต

๕) การออกแบบและประมาณการเป็นการนำผลข้อมูลและข้อสรุปจากการศึกษาด้านต่างๆ ทั้งหมดข้างต้นมาพิจารณาเลือกแนวทางและวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสมที่สุดที่น่าจะนำมาใช้ในการจัดการการสาธารณูปการของวัดเหล่านั้นๆ ภายใต้กรอบหลักวิชาการอนุรักษ์ตามแนวทางการอนุรักษ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันเป็นสากลในปัจจุบัน โดยเบื้องต้นจะต้องมีการกำหนดแนวคิดซึ่งเป็นตัวกำหนดวิธีการอนุรักษ์อย่างชัดเจน มีการทำแบบอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับแนวคิด และระบุวิธีการตำแหน่งของการดำเนินการอย่างชัดเจน และจัดทำรายงานการประมาณราคา ระบุงบประมาณที่ต้องการใช้ในการดำเนินการ

๖) การดำเนินการอนุรักษ์ การควบคุม และการตรวจรับงาน

ได้แก่ การดำเนินการอนุรักษ์ตามรูปแบบรายการที่ได้รับการอนุมัติแล้ว และตามสภาพความจริงของพื้นที่เมื่อมีการสำรวจ โดยละเอียดอีกครั้งก่อนเริ่มดำเนินการ ซึ่งอาจแตกต่างจากแบบไปบ้าง หรืออาจพบหลักฐานใหม่ขณะดำเนินการ ที่จะส่งผลให้มีความจำเป็นต้องปรับแก้ไขแบบรวมทั้งการควบคุมดูแลให้การดำเนินการเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ คอยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมและต้องประสานกับผู้เกี่ยวข้องในทุกสาขา

๗) การจัดทำรายงานการอนุรักษ์เป็นการจัดทำรายงานการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ข้างต้นทั้งหมดโดยละเอียดบันทึกทุกขั้นตอนการดำเนินการ และผลที่ได้รับจากโครงการเพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงและเผยแพร่ต่อสาธารณชน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดการการสาธารณูปการของวัดแห่งอื่นๆ ต่อไปด้วย

สรุปได้ว่า วิธีการจัดการการสาธารณูปการของวัดภายในวัดที่ถูกต้องนั้น พระสังฆาธิการควรยึดเอาหลักเกณฑ์ ขั้นตอน วิธีการ ที่กรมศิลปากรได้ถวายคำแนะนำไว้ ทั้งนี้กรมศิลปากรเองควรเร่งประชาสัมพันธ์ จัดพิมพ์เอกสาร ฝึกอบรมถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการให้มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ตรงกัน เพื่อให้การดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการการสาธารณูปการของวัดภายในวัดสามารถพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน มิใช่ต่างคนต่างทำ หรือแย่งกันมีบทบาทสำคัญในการจัดการการสาธารณูปการของวัด เพราะผลที่ตามมาคือความเสียหายของโบราณสถานซึ่งเป็นสมบัติของชาตินั่นเอง ดังนั้นจึงต้องอาศัยความร่วมมือกันทั้งสองฝ่ายในการจัดการการสาธารณูปการของวัดให้มั่นคงถาวรชั่วลูกชั่วหลานสืบไป

๓.ด้านการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานภายในวัด

ด้านการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานภายในวัดนั้น นับว่าเป็นบทบาทสำคัญอันดับต้นๆ ที่พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญและดำเนินการอยู่แล้วเป็นประจำ ดังข้อความตอนหนึ่งของคำสัมภาษณ์ว่า “เรามีเจ้าหน้าที่ประจำในการดูแลโบราณสถานภายในวัด หน้าที่เบื้องต้น คือ การทำความสะอาด เช็ดถู โบราณสถานไม่ให้สกปรก กำจัดวัชพืชตั้งแต่เล็กๆ ทำรั้วป้องกันอันตรายจากคนและสัตว์ ติดป้ายประชาสัมพันธ์ว่าเป็นเขตหวงห้าม พร้อมทั้งจัดเวรยามคอยรักษาความปลอดภัยตลอดเวลา และทางวัดต้องประสพกับภัยธรรมชาติทุกปี จึงหาแนวทางในการป้องกันโบราณสถานเหล่านั้น ด้วยการสร้างเขื่อนดิน และสูบน้ำออกตลอดเวลา รักษาไว้จนสุดกำลังความสามารถของเรา” หรือ “ในการดูแลรักษาวัดวาอาราม รวมทั้งโบราณสถานภายในวัด เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร เจดีย์ ที่สำคัญๆ นั้น เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ หรือเป็นกิจวัตรที่พระสงฆ์พึงกระทำ

อยู่แล้ว งานบางอย่างที่พระสงฆ์ไม่สามารถทำได้ เช่น การตัดต้นไม้ หรือการกำจัดวัชพืช ก็อาศัยญาติโยมแถววัดในการจัดการ ไม่ควรปล่อยให้โตขึ้น เพราะจะกำจัดยาก และเป็นอันตรายต่อโบราณสถานโดยตรง” หรือ “พระเถระมีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาโบราณสถานภายในวัด เพราะต้องใช้สถานที่เหล่านั้นในการทำวัตรเช้า เย็น ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอยู่แล้ว ประกอบกับทางวัดเป็นวัดท่องเที่ยว มีญาติโยมมาทำบุญมากจึงมีการทำความสะอาดทุกวัน” หรือ “วัดเราเป็นวัดใหญ่ ญาติโยมมาสักการะบูชาสถาน ปุชณียวัตถุในแต่ละวันเป็นจำนวนมาก จึงอาศัยพระภิกษุ สามเณร แม่ชี และเจ้าหน้าที่ของวัด ในการดูแลรักษาโบราณสถานเป็นประจำ ให้มีความสะอาด สวยงาม และริบดำเนินการซ่อมแซมในส่วนที่ชำรุดเบื้องต้นก่อน เพื่อไม่ให้เกิดอันตรายต่อไป”

จากแนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับวิธีการบำรุงรักษาโบราณสถาน ที่กรมศิลปากรได้กำหนดเพื่อเป็นแนวทางในการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถาน ซึ่งพระสังฆาธิการสามารถนำเอาไปประยุกต์ใช้กับการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานภายในวัดของตนได้ดังนี้

๑) การบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐาน

(๑) การรักษาความสะอาดการถากถางวัชพืชและการกำจัดสิ่งกีดขวางในเขตโบราณสถานเพื่อให้มีความสะอาดเรียบร้อยและป้องกันความเสียหายหรือการเสื่อมสภาพที่อาจเกิดขึ้นจากวัชพืชและสิ่งกีดขวางต่างๆ

(๑.๑) กิจกรรมในการถากถางและกำจัดวัชพืช

- หญ้าและวัชพืชขนาดเล็กที่ขึ้นติดอยู่กับโบราณสถานควรกำจัดโดยการถอนด้วยมือหรือใช้เครื่องมือขนาดเล็กเช่นกรรไกรตัดหญ้า

- สำหรับวัชพืชที่ขึ้นบนพื้นดินในเขตพื้นที่โบราณสถานอาจใช้มีดพรวนเสียมจอบเครื่องตัดหญ้าหรือรถตัดหญ้าทำการถากถางด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดความพลาดพลั้งหรือเกิดความเสียหายขึ้นแก่โบราณสถาน

- การกำจัดตะไคร่ที่ขึ้นบนโบราณสถานให้ใช้แปรงขนอ่อนหรือแปรงพลาสติกและน้ำสะอาด

(๑.๒) กิจกรรมในการกำจัดสิ่งกีดขวาง

- ชิ้นส่วนโบราณสถานที่แตกหักหลุดร่วงลงมาอยู่บนพื้นต้องบันทึกรายการและจุดที่ร่วงหล่นก่อนที่จะรวบรวมเคลื่อนย้ายไปจัดเก็บในบริเวณใกล้เคียงที่เหมาะสมและเป็นระเบียบ

- สิ่งของที่ไม่เป็นประโยชน์ให้เคลื่อนย้ายออกจากโบราณสถาน

- จัดเตรียมถังขยะที่มีรูปลักษณะที่เหมาะสมให้พอเหมาะและมีตำแหน่งที่ตั้งที่เหมาะสม

(๒) การปกป้องคุ้มครอง/รักษาความปลอดภัยเป็นการเฝ้าระวังดูแลโบราณสถานมิให้มีการบุกรุกทำลายหรือเสื่อมสภาพ

กิจกรรม

- จัดให้มีเวรยามเฝ้าดูแลโบราณสถานและพื้นที่โดยรอบเพื่อไม่ให้มีการกระทำใดๆ อันจะก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่โบราณสถานและพื้นที่ทั้งจากการกระทำของมนุษย์และสัตว์

- เพิ่มมาตรการพิเศษในการรักษาความปลอดภัย

สรุปได้ว่า ในปัจจุบันพระสังฆาธิการได้มีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานภายในวัดของตน มีความรู้และความเข้าใจในการดูแลรักษาและป้องกันเป็นอย่างดี บางรูปมีประสบการณ์มาก เช่น ต้องประสบปัญหาภัยธรรมชาติอยู่เป็นประจำ จึงมีความชำนาญในการหาวิธีการหรือแนวทางในการป้องกันภัยธรรมชาตินั้น บางรูปมีประสบการณ์ในการป้องกันการถูกทำลายจากวัชพืช โดยเฉพาะต้นโพธิ์ซึ่งเป็นอันตรายต่อโบราณสถานโดยตรง ปัญหาจากสัตว์ เช่น นกพิราบ เป็นต้น ทั้งนี้หากพระสังฆาธิการสามารถดำเนินการตามคำแนะนำของหน่วยงานราชการอย่างกรมศิลปากรได้ ก็จะสามารถดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานภายในวัดของตนได้อย่างถูกต้อง อันจะเป็นประโยชน์ต่อโบราณสถานด้วย

๔. ด้านการติดต่อประสานงานกับบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก

การติดต่อสื่อสารระหว่างองค์กรคณะสงฆ์กับบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกนั้น จะช่วยให้พระสังฆาธิการสามารถดำเนินการในการจัดการการสาธารณูปการของวัดได้ง่ายยิ่งขึ้น เพราะบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกจะช่วยเหลือคณะสงฆ์ด้วยปัจจัยหลายๆ อย่าง เช่น เงินทุน บุคลากร หรือการช่วยวางแผนงาน ฉะนั้นการติดต่อประสานงานจึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดภายในวัด และเมื่อดำเนินการได้สำเร็จก็เท่ากับมีชัยไปเกือบครึ่งหนึ่งแล้ว สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักว่า....”คณะสงฆ์ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากบุคคลและหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐ อย่างเช่น ศูนย์ราชการ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น หรือจากหน่วยงานเอกชน ห้างร้าน พ่อค้า ประชาชน และญาติโยมผู้มีจิตศรัทธา เมื่อทางวัดประชาสัมพันธ์ขอความร่วมมือก็มักจะได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานเหล่านั้น ทั้งในส่วนของปัจจัยในการดำเนินงาน แรงงาน หรือแม้กระทั่งร่วมวางแผนความคิดในการดำเนินการ”... หรือ ...”ทางวัดได้รับความร่วมมือจากญาติโยมแถววัดในการช่วยกันดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถาน โดยเฉพาะศาสนสถาน เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นต้น”... หรือ”ในช่วงน้ำท่วมหลายปีที่ผ่านมา กรมศิลปากรก็ดี เทศบาลก็ดี รวมทั้งญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาได้ช่วยกันดูแลและป้องกันโบราณสถานไม่ให้ชำรุด ในปีที่ผ่านมาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้สนับสนุนงบประมาณในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่ถูกน้ำท่วม เป็นการฟื้นฟูศาสนสถาน โบราณสถาน ให้มั่นคง แข็งแรง และสวยงาม ล้ำค่า ต่อไป”

๔.๒ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทั่วไปของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการจำแนกตามอายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และตำแหน่ง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

	สถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
อายุ	๒๐ ปี	๙	๔.๗
	๒๑ - ๓๐ ปี	๓๙	๒๐.๔
	๓๑ - ๔๐ ปี	๔๖	๒๔.๑
	๔๑ - ๕๐ ปี	๓๙	๒๐.๔
	๕๑-๖๐ ปี	๒๕	๑๓.๑
	มากกว่า ๖๐ ปี	๓๓	๑๗.๓
	รวม	๑๙๑	๑๐๐.๐๐
จำนวนพรรษา	๑-๕ พรรษา	๘๖	๔๕.๐
	๖-๑๐ พรรษา	๓๓	๑๗.๓
	๑๑-๑๕ พรรษา	๒๗	๑๔.๑
	๑๖-๒๐ พรรษา	๒๕	๑๓.๑
	๒๑ พรรษาขึ้นไป	๒๐	๑๐.๕
	รวม	๑๙๑	๑๐๐.๐๐
ระดับการศึกษา สายสามัญ	ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๓๙	๗๒.๘
	ปริญญาตรี	๔๒	๒๒.๐
	สูงกว่าปริญญาตรี	๑๐	๕.๒
	รวม	๑๙๑	๑๐๐

วุฒิการศึกษาทาง ธรรม	นักธรรมชั้นตรี	๕๖	๒๙.๓
	นักธรรมชั้นโท	๒๕	๑๓.๑
	นักธรรมชั้นเอก	๗๕	๓๙.๓
	ไม่ได้ศึกษาทางธรรม	๓๕	๑๘.๓
	รวม	๑๙๑	๑๐๐.๐๐
วุฒิการศึกษาทาง เปรียญธรรม	ประโยค๑-๒	๔	๒.๑
	เปรียญธรรม ๓-๕	๑๑	๕.๘
	เปรียญธรรม ๖-๗	๒	๑.๐
	เปรียญธรรม ๘-๙	๒	๑.๐
	ไม่ได้ศึกษาทางเปรียญธรรม	๑๗๒	๙๐.๑
	รวม	๑๙๑	๑๐๐.๐๐
ตำแหน่ง	พระสังฆาธิการ	๔๐	๒๐.๙
	ไม่ใช่พระสังฆาธิการ	๑๕๑	๗๙.๑
	รวม	๑๙๑	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า

๑. อายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง ๓๑-๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๑ รองลงมาคืออายุระหว่างอายุ ๒๑ - ๓๐ ปี และ ๔๑ - ๕๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๔ และอายุ ๒๐ ปี มีจำนวนน้อยที่สุด เพียงร้อยละ ๔.๗

๒. จำนวนพรรษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีพรรษาระหว่าง ๑-๕ พรรษาคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๐ รองลงมาคือพรรษาระหว่าง ๖-๑๐ พรรษาคิดเป็นร้อยละ ๑๗.๓ และมีพรรษา ๒๑ พรรษาขึ้นไป มีจำนวนน้อยที่สุด เพียงร้อยละ ๑๐.๕

๓. ระดับการศึกษาสายสามัญของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๘ รองลงมาคือระดับการศึกษา ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐ และสูงกว่าปริญญาตรี มีจำนวนน้อยที่สุด เพียงร้อยละ ๕.๒

๔. วุฒิการศึกษาทางธรรม ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษานักธรรมชั้นเอก คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๓ รองลงมาคือระดับการศึกษานักธรรมชั้นตรี คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๓ และนักธรรมชั้นโท มีจำนวนน้อยที่สุด เพียงร้อยละ ๑๓.๑

๕. วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษามิได้ศึกษาทางเปรียญธรรม คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๑ รองลงมาคือระดับการศึกษาเปรียญธรรม ๓-๕ คิดเป็นร้อยละ ๕.๘ เปรียญธรรม ๖-๗ และ เปรียญธรรม ๘-๙ มีจำนวนน้อยที่สุด เพียงร้อยละ ๑.๐

๖.ตำแหน่ง ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ไม่ใช่พระสังฆาธิการคิดเป็นร้อยละ ๗๙.๑ และ พระสังฆาธิการ มีจำนวนน้อยที่สุด เพียงร้อยละ ๒๐.๙

๔.๓ ระดับความคิดเห็นการบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการทั้ง ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านการวางแผนด้านจัดองค์กร ด้านงานบุคลากร ด้านการสั่งการ ด้านการกำกับดูแล แสดงด้วยค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังตารางที่ ๔.๒ - ๔.๘

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ โดยรวม

หลักการบริหารจัดการ	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. ด้านการวางแผน	๓.๙๗	๐.๖๔	มาก
๒. ด้านจัดองค์กร	๒.๕๔	๐.๕๙	ปานกลาง
๓. ด้านงานบุคลากร	๓.๘๕	๐.๕๕	มาก
๔. ด้านการสั่งการ	๓.๘๓	๐.๔๑	มาก
๕. ด้านการกำกับดูแล	๓.๘๔	๐.๒๘	มาก
รวม	๓.๘๗	๐.๒๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่าความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านจัดองค์กร อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๕๔) ส่วนด้านที่เหลือคณะสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการด้านการวางแผน การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดโดยภาพรวม จำแนกตามกระบวนการในการบริหารจัดการ

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการวางแผน

(n = ๑๙๑)

ด้านการวางแผน	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.การกำหนดแผนการวัตถุประสงค์เป้าหมายในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๓.๘๘	๑.๐๗	มาก
๒.ศึกษาสภาพแวดล้อมในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๒.๕๐	๐.๗๐	ปานกลาง

๓.ศึกษากฎเกณฑ์ กฎระเบียบ กฎหมายในการก่อสร้างอาคาร เสนาสนะ	๔.๑๙	๐.๙๐	มาก
๔.วางแผนการเขียนแบบแปลนให้ตรงกับประโยชน์ใช้สอยใน การก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๔.๒๐	๐.๘๖	มาก
๕.การวางแผนงบประมาณ จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายเงินใน การก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๓.๙๗	๐.๙๔	มาก
๖.การวางแผนในการจัดจ้างงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๓.๘๑	๑.๐๒	มาก
๗.การพิจารณาทำความเข้าใจส่วนประกอบต่างๆของแผนงาน ก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๓.๙๗	๑.๑๐	มาก
๘.การวางแผนผังวัดทำแผนที่ตั้งวัดตามกฎกระทรวงแยกเป็น๔ เขต๑.เขตพุทธาวาส๒.เขตสังฆาวาส ๓.เขตสาธารณะ สงเคราะห์ ๔.เขตจัดผลประโยชน์เพื่อหารายได้บำรุงวัด	๓.๘๐	๑.๑๐	มาก
รวม	๓.๙๗	๐.๖๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อ การบริหารจัดการการ
สาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการในด้านการวางแผน โดยรวมอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย
เท่ากับ๓.๙๗) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นจากน้อยไปหามากในแต่ละข้อพบ ในข้อที่๒
ศึกษาสภาพแวดล้อมในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับ
มาก

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัด
ในจังหวัดสมุทรปราการด้านจัดองค์กรการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดโดยภาพรวม
จำแนกตามกระบวนการในการบริหารจัดการ

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการด้านจัดองค์กร

(n = ๑๙๑)

ด้านจัดองค์กร	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.การพัฒนาที่พักสงฆ์เป็นสำนักสงฆ์ เป็นวัดและพัฒนาวัดให้เป็นอาราม	๒.๔๔	๐.๘๑	น้อย
๒.การแบ่งงานกันทำความรับผิดชอบตามภาระหน้าที่เพื่อประโยชน์การพัฒนาวัดพัฒนาองค์กรภายในวัด	๒.๕๐	๐.๗๓	ปานกลาง
๓.การจัดระบบงานการแบ่งงานการปฏิบัติงานในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๒.๕๕	๐.๗๐	ปานกลาง
๔.มีการจัดหาทุนวางบุคลากรฝ่ายหาทุนการก่อสร้างเสนาสนะด้วยการขอเงินงบประมาณอุดหนุนจากราชการ	๒.๘๘	๐.๙๑	ปานกลาง
๕.มีการแบ่งภาระหน้าที่แก่คณะกรรมการเป็นผู้รับผิดชอบเพื่อหางบประมาณในการก่อสร้าง	๒.๕๐	๐.๗๙	ปานกลาง
๖.การจัดการแบ่งหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกเป็นธุระในการจัดหาด้านปัจจัยต่างๆในการก่อสร้าง	๒.๔๘	๐.๘๐	น้อย
๗.การกำหนดตัวผู้ปฏิบัติมอบหน้าที่ความรับผิดชอบในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๒.๕๓	๐.๘๑	ปานกลาง
๘.การรายงานผลการปฏิบัติงานแก่ผู้ปกครองเพื่อประโยชน์การปรับปรุงแก้ไขแผนงานก่อสร้างและการปฏิบัติงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๒.๕๖	๐.๗๙	ปานกลาง
๙.การหาทุนในการบำรุงวัดและซ่อมแซมอาคาร และเครื่องสาธารณูปโภค เช่น ประปา และไฟฟ้า	๒.๔๑	๐.๘๖	น้อย
รวม	๒.๕๔	.๕๙๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่าความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการในด้านจัดองค์กร โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๕๔) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นจากน้อยไปหามากในแต่ละข้อพบในข้อที่ ๑ การพัฒนาที่พักสงฆ์เป็นสำนักสงฆ์ เป็นวัดและพัฒนาวัดให้เป็นอาราม ข้อที่ ๖ การจัดการแบ่งหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกเป็นธุระในการจัดหาด้านปัจจัยต่างๆในการก่อสร้าง ข้อที่ ๙ การหา

ทุนในการบำรุงวัดและซ่อมแซมอาคาร และเครื่องสาธารณูปโภค เช่น ประปา และไฟฟ้า เป็นต้นอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการด้านงานบุคลากรการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดโดยภาพรวมจำแนกตามกระบวนการในการบริหารจัดการ

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการด้านงานบุคลากร

(n = ๑๙๑)

ด้านงานบุคลากร	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.การมอบหมายบุคลากรรับผิดชอบตามความสามารถและความถนัดตามงานต่างๆของวัดเพื่อปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่เต็มความสามารถ	๓.๗๕	๑.๓๒	มาก
๒.การมอบหมายจัดผู้ตรวจที่ตั้งวัดหลักเขตวัดให้เป็นเขตพุทธจักรมีการสร้างรั้วกำแพงรอบวัดให้ชัดเจน	๓.๖๕	๐.๙๗	มาก
๓.จัดผู้ควบคุมการตรวจสอบและประเมินผลการก่อสร้างอาคารเสนาสนะในวัด สำนักสงฆ์ ที่พักสงฆ์	๔.๐๒	๐.๘๙	มาก
๔.การจัดระบบการทำงานอย่างเหมาะสม มีเทคนิคในการควบคุมงาน และการประสานงานในวัด	๓.๙๑	๑.๐๒	มาก
๕.การกำหนดผู้ควบคุมติดตามควบคุมและประเมินผลการก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๔.๐๗	๐.๙๒	มาก
๖.การจัดหาจัดจ้างช่างที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะและทีมงานเพียงพอต่อการดำเนินงาน	๓.๙๘	๑.๐๖	มาก
๗.การจัดช่างควบคุมดูแลการก่อสร้าง โดยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย	๓.๕๕	๐.๙๒	มาก
๘.จัดกำหนดผู้ตรวจนำวัสดุเก่ามาประยุกต์ใช้ใหม่ให้เหมาะสมกับสิ่งปลูกสร้าง	๓.๘๕	๐.๙๖	มาก
รวม	๓.๘๕	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่าความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการในด้านจัดองค์กร โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นในแต่ละข้อพบว่าทั้งหมดอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการด้านการสั่งการ การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดโดยภาพรวมจำแนกตามกระบวนการในการบริหารจัดการ

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการด้านการสั่งการ

(n = ๑๙๑)

ด้านการสั่งการ	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. การขออนุญาตสร้างวัดและตั้งวัดการขอพระราชทานวิสุงคามสีมาเพื่อให้เป็นวัดอย่างถูกต้อง	๓.๘๒	๑.๑๙	มาก
๒. การเป็นผู้นำในการก่อสร้างว่ามีประโยชน์อย่างไรและการจูงใจให้ทุกส่วนมีส่วนร่วมในการก่อสร้าง	๓.๗๑	๑.๐๙	มาก
๓. มีการตรวจสอบโคกบริโกคบริโกคบริเวณที่ตั้งว่าพอแก่ประโยชน์ในการสร้างเป็นวัด สำนักสงฆ์ ที่พักสงฆ์	๓.๗๗	๑.๐๗	มาก
๔. มีการติดต่อประชาสัมพันธ์ที่ดีเพื่อจัดหาทุนในการอำนวยความสะดวกก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๓.๘๑	๐.๙๒	มาก
๕. การจัดกิจกรรมของวัดเพื่อหารายได้เพื่อก่อสร้างเสนาสนะภายในวัดให้ได้ผลสำเร็จ	๔.๐๔	๐.๙๕	มาก
๖. การสื่อสารติดต่อระหว่างหน่วยงานต่างๆเพื่อความสะดวกในงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๓.๘๘	๐.๗๖	มาก
๗. การจัดสร้างถนน ขุดลอกคูคลองภายในวัดให้เหมาะแก่พื้นที่ในวัด สำนักสงฆ์ ที่พักสงฆ์	๓.๘๗	๐.๙๔	มาก
๘. การจัดสร้างโรงที่เก็บวัสดุก่อสร้างชั่วคราวในบริเวณที่เหมาะสม	๓.๘๑	๐.๘๗	มาก
๙. การสร้างถนนทางเดินภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรภายในวัด	๓.๘๐	๐.๘๖	มาก
รวม	๓.๘๓	๐.๙๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่าความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการในด้านการสั่งการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นในแต่ละข้อพบว่าทั้งหมดอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัด
ในจังหวัดสมุทรปราการด้านการกำกับดูแล การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดโดยภาพรวม
จำแนกตามกระบวนการในการบริหารจัดการ

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของคณะสงฆ์
ต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการกำกับดูแล

(n = ๑๙๑)

ด้านการกำกับดูแล	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.การตรวจที่ตั้งวัด-ที่ธรณีสงฆ์ของวัดให้มีเอกสิทธิ์ทาง กฎหมาย เช่นน.ส.๓ หรือ โฉนดที่ดิน	๓.๕๙	๐.๔๘	มาก
๒.การให้ความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานให้ งานก่อสร้างก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์	๓.๖๒	๐.๘๑	มาก
๓.การจัดควบคุมสิ่งปลูกสร้างภายในวัดอย่างเป็นระบบเป็น ระเบียบ	๓.๖๘	๐.๐๖	มาก
๔.การติดตามความก้าวหน้าการปฏิบัติงานตามแผนงาน ก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	๓.๗๗	๐.๔๗	มาก
๕.การสร้างอาคารเสนาสนะได้ตรงมีเป้าหมายในการพัฒนาวัด พัฒนาพระพุทธศาสนา	๓.๙๒	๐.๖๔	มาก
๖.การตรวจดูแลจัดสรรอาคารเสนาสนะว่าควรมีการสร้างเพิ่ม ต่อเติมเพื่อให้เหมาะแก่การใช้ประโยชน์	๓.๘๗	๐.๕๖	มาก
๗.การตรวจดูแลซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัดที่ ชำรุดทรุดโทรม	๓.๖๙	๐.๕๙	มาก
๘.การจัดวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ	๔.๐๐	๐.๐๐	มาก
๙.การจัดหาวัสดุก่อสร้างที่คุณภาพดีตามรูปแบบก่อสร้าง	๔.๐๐	๐.๐๐	มาก
รวม	๓.๘๔	๐.๒๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่าความคิดเห็นของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการการ
สาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการในด้านการกำกับดูแลโดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย
เท่ากับ ๓.๘๔) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นในแต่ละข้อพบว่าทั้งหมดอยู่ในระดับมากทุกข้อ

สรุปได้ว่าการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี จำนวน ๔๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๑ มีจำนวนพรรษา ๑-๕ พรรษาจำนวน ๘๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๐ มีระดับการศึกษาสายสามัญ ต่ำกว่าปริญญาตรีจำนวน ๑๓๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๘ มีวุฒิการศึกษาทางธรรม นักธรรมชั้นเอก จำนวน ๗๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๓ มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ไม่ได้ศึกษาทางเปรียญธรรม จำนวน ๑๗๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๑ และตำแหน่ง ไม่ใช่พระสังฆาธิการ จำนวน ๑๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๙.๑

๑.๒ ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้

๑) ด้านการวางแผน การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการวางแผน โดยรวมอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นจากน้อยไปหามากในแต่ละข้อพบ ในข้อที่ ๒ ศึกษาสภาพแวดล้อมในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับมาก

๒) ด้านจัดองค์กร การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านจัดองค์กร โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๕๔) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นจากน้อยไปหามากในแต่ละข้อพบในข้อที่ ๑ การพัฒนาที่พักสงฆ์เป็นสำนักสงฆ์ เป็นวัด และพัฒนาวัดให้เป็นอาราม ข้อที่ ๖ การจัดการแบ่งหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกเป็นธุระในการจัดหาด้านปัจจัยต่างๆ ในการก่อสร้าง ข้อที่ ๙ การหาทุนในการบำรุงวัดและซ่อมแซมอาคาร และเครื่องสาธารณูปโภค เช่น ประปา และไฟฟ้า เป็นต้นอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง

๓) ด้านงานบุคลากร คณะสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านจัดองค์กร โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นในแต่ละข้อพบว่าทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

๔) ด้านการอำนวยความสะดวก คณะสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการสั่งการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นในแต่ละข้อพบว่าทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

๕) ด้านการกำกับดูแล คณะสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการกำกับดูแล โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นในแต่ละข้อพบว่าทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ สรุปได้ดังนี้

ตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกรายด้าน ดังนี้

๑. ด้านการวางแผนมีปัญหา อุปสรรค ดังนี้

๑) การจัดระบบการวางแผนงานยังไม่ได้ประสิทธิภาพ ขาดความเด็ดขาดในการตัดสินใจ ทำให้เกิดความผิดพลาดบ่อยครั้ง และ คณะสงฆ์ไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการทำงาน ขาดคำแนะนำที่มีประสิทธิภาพ

๒) ขาดการพิจารณา และความเข้าใจในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะแบบแปลง แผนผังสำหรับการวางแผนในการก่อสร้าง ในการวางผังเพื่อแบ่งเขตเป็นส่วนต่างๆเช่น เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส ไม่วางแผนในการแบ่งเขตทำให้เกิดปัญหาในการก่อสร้างอาคาร เสนาสนะขึ้นภายหลัง

๓) ยังขาดการวางแผนในระยะยาวโดยส่วนมากจะก่อสร้างให้พอใช้งานได้ก่อนแล้วจึงต่อเติมในภายหลัง และช่างผู้รับเหมาขาดการรับผิดชอบที่ดี ไว้วางใจไม่ค่อยได้ต้องตรวจสอบอยู่อย่างสม่ำเสมอ การทำสัญญาว่าจ้างที่ไม่รัดกุมไม่มีรายละเอียดเพราะความมีจิตเมตตาเป็นที่ตั้งไม่มีการวางแผนที่ดีเพราะขาดความรู้ในด้านการก่อสร้าง ไม่รู้เรื่องอุปกรณ์ก่อสร้าง และไม่มีส่วนร่วมวางแผน แต่ต้นมีการเปลี่ยนผู้ปกครอง คือเจ้าอาวาสคณะกรรมการมีบทบาทมากกว่า ทำให้งานล่าช้าไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางแผนไว้

๔) ขาดผู้ที่มีความรู้ในการวางแผน การบริหารด้านงานสาธารณูปการที่ดี และมีอุปสรรคด้านปัจจัยเงินทุนมีน้อย ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรกรรม ต้องก่อสร้างตามกำลัง หรือมีเงินทุนก็ก่อสร้างไม่มีเงินก็หยุดงานก่อสร้างทำให้งานไม่ต่อเนื่อง ล่าช้าไม่เป็นไปตามกำหนดเวลา และวัสดุก่อสร้างอาจไม่ได้มาตรฐานที่ตั้งไว้เพราะเงินทุน และปัจจัยเป็นหลัก

๕) ผู้ปกครอง หรือผู้นำที่ไม่มีความรู้ ความเข้าใจพอเกี่ยวกับการวางแผนงานหรือสิ่งการงานด้านสาธารณูปการต่างๆ ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกปัจจัยในการก่อสร้างหรืออุปกรณ์ในการปฏิบัติงานและบุคคลในการช่วยเหลือในด้านต่างๆ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรมีการจัดระบบการวางแผนใหม่ที่เป็นระบบมีความเด็ดขาดในการตัดสินใจที่ถูกต้อง

๒) ควรมีการออกแบบกำหนดเขตเขียนแผนผังในการก่อสร้างให้ถูกต้อง และเหมาะสมกับพื้นที่ของที่ตั้งวัดหรือที่ธรณีสงฆ์

๓) ต้องมีการวางแผนที่ดี ต้องมีการเรียนรู้ในเรื่องการก่อสร้างการพัฒนารูจักศึกษาเพิ่มเติม และหาข้อมูลในการก่อสร้างสาธารณูปการ ต้องมีความพร้อมเพียง ด้านความรู้ ด้านการเงิน และการสนับสนุนที่ดี แล้วทำงานให้เป็นระบบ มีแบบแผนที่งานจริง ออกมาดีสามารถใช้ งานด้านสาธารณูปการได้นานตามวัตถุประสงค์

๔) เมื่อมีการสร้างถาวรวัตถุ ควรให้ผู้ที่มีความรู้ในการวางแผนการบริหารด้านงานสาธารณูปการ มีการวางแผนด้านปัจจัยเงินทุนโดยขอแรงสนับสนุนจากประชาชนอย่างค่อยเป็นค่อย

ไป และสร้างให้มีแบบมีศิลปะอย่างที่สูงเสริมวัฒนธรรมไทยให้มีการเสริมแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ในตัวอาคารเสนาสนะด้วย

๕) ควรจะมีกองทุนสนับสนุนและมีการวางแผนงานที่สามารถดูแลแล้วเข้าใจง่ายและมีบุคคลค่อยมาช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน

๒. ด้านงานจัดองค์กรมีปัญหา อุปสรรค ดังนี้

๑) สำนักสงฆ์บางแห่งยังไม่เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย ยังขาดการพัฒนาและหาทุนจัดสร้างถาวรวัตถุ และสำนักสงฆ์บางแห่งยังขาดทุน งบประมาณในการก่อสร้าง เพราะอยู่ในที่ห่างไกลจากชุมชนหน่วยงานต่างๆ ยังเข้าไม่ถึง

๒) การแบ่งงานกันทำความรับผิดชอบงานมีน้อย ไม่ค่อยร่วมมือกันทำกันทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา งานที่พัฒนาภายในวัดไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด เกิดการเกี่ยวกันในการทำงาน

๓) ขาดความร่วมมือจากคณะสงฆ์ตลอดทั้งพระภิกษุภายในวัด เพราะขาดความรู้ความเข้าใจไม่เห็นความสำคัญขององค์กร ขาดเงินทุนที่จะดำเนินการให้เป็นระบบ ขาดความรู้ในด้านจัดการบริหารงาน ขาดความร่วมมือในหมู่คณะ และขาดความเสียสละของผู้เฒ่าและผู้ตาม

๔) ขาดการจัดการในการแบ่งงานกันทำในองค์กร เจ้าอาวาสทำหน้าที่อยู่รูปเดียวทำให้งานล้นมือ ทำให้งานด้านสาธารณูปการได้ออกมาไม่มีคุณภาพ

๕) ผู้นำผู้ปกครองยังไม่ค่อยมีความสามารถเพียงพอ และไม่คอยจัดกิจกรรม หรือการจัดโครงสร้างต่างๆในองค์กร

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรจัดงบประมาณช่วยเหลือวัด สำนักสงฆ์ที่อยู่รอบนอกเขตชุมชน ให้มีทุนสร้างอาคารเสนาสนะให้เจริญสืบต่อไป

๒) ควรจัดผู้รับผิดชอบ โดยการจัดประชุมในการเป็นผู้นำดูแลในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะโดยตรง

๓) ต้องสร้างจิตสำนึกในการทำงานเป็นหมู่คณะ รู้จักการเสียสละทั้งด้านการเงินเห็นงานส่วนรวม มีประโยชน์และคุณค่า จึงจะทำให้องค์กรเข้มแข็ง

๔) มีการจัดโครงสร้างองค์กร โดยมีเจ้าอธิการดำเนินงานสาธารณูปการรับผิดชอบ และแต่งตั้งผู้ช่วยที่มีความรู้เป็นที่ปรึกษา เพื่อความเป็นทิศทางเดียวกันในการจัดการองค์กรที่มีประสิทธิภาพ

๕) ให้มีกิจกรรมเพื่อความสามัคคีกัน หรือจัดโครงสร้างองค์กรให้มีการจัดการจัดองค์กรมีการแบ่งหน้าที่กันทำงานอย่างชัดเจนจะได้ไม่เกี่ยวกันในการทำงาน

๓. ด้านงานบุคลากรมีปัญหา อุปสรรค ดังนี้

๑) บุคลากรทำหน้าที่ ไม่เต็มความสามารถขาดความรับผิดชอบบุคลากรไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เกี่ยวกันทำงาน

๒) บุคลากรสงฆ์ขาดความเข้าใจในหลักการทำงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะ จึงเกิดความผิดพลาดในการปฏิบัติงาน ไม่ชัดเจนไม่ตรงเป้าหมาย ไม่มีความถนัดงานของแต่ละบุคคล บุคลากรปฏิบัติงานไม่ได้เต็มที่ ไม่เต็มความสามารถ

๓) บุคลากรยังขาดความรู้ มีการพัฒนาไม่ต่อเนื่องหรือมีการพัฒนาไม่ตรงระบบงาน ทางกิจกรรมคณะสงฆ์ด้านงานสาธารณูปการ ทำให้ขาดประสิทธิภาพผู้ที่มีความรู้ขาดการสนับสนุน ขาดความไว้นื้อเชื่อใจกลัวจะเป็นใหญ่แล้วจะเจริญก้าวหน้ากว่าตัวเองทำให้เกิดปัญหาตามมา

๔) คณะสงฆ์มีบุคลากรที่มีความรู้ด้านงานสาธารณูปการมีน้อย ยังขาดการฝึกอบรมด้านนี้ทำให้เกิดปัญหาตามมา

๕) บุคลากรใหม่มีน้อยบวชกันไม่กี่วันก็ลาสิกขาไป และบุคลากรไม่ค่อยที่จะช่วยเหลือกัน เท่าที่สมควร และเนื่องจากส่วนใหญ่อายุมากไม่ค่อยเชื่อฟังในคำสั่งเท่าที่ควร

ข้อเสนอแนะ

๑) ต้องจัดหาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพมารับหน้าที่การทำงานภายในองค์กรของวัด

๒) ควรให้ผู้ที่มีความสามารถควบคุมดูแลและรับผิดชอบตามความถนัดตรงตามวัตถุประสงค์

๓) ควรส่งเสริมบุคลากรอย่างต่อเนื่องให้การสนับสนุนคนดี ที่มีความรู้ในการทำงาน เมื่อทำดีควรยกย่องเชิดชูหากผิดพลาดก็อภัยและแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔) ต้องส่งเจ้าอาวาสผู้ปกครองไปเรียนรู้เกี่ยวกับงานก่อสร้าง และวัสดุก่อสร้างที่มีคุณภาพจะได้สร้างได้ถูกต้องตามหลักการทางวิศวกรรม

๕) อยากให้ผู้นำที่เป็นพระสังฆาธิการมีความเข้มงวดหรือคำสั่งที่เด็ดขาด หรือมีการลงโทษผู้ที่ไม่เชื่อฟังเพื่อความสามัคคีของคณะสงฆ์

๔. ด้านการสั่งการมีปัญหา อุปสรรค ดังนี้

๑) ไม่ได้ได้รับความสนับสนุนจากหน่วยงานทางราชการ และประชาชนในวัดที่ห่างไกล ชุมชน ขาดทุนทรัพย์ในการก่อสร้าง เช่น ทางถนนและเสนาสนะ

๒) ขาดการสนับสนุนดูแลจากหน่วยงานต่างๆ ในงบประมาณ เงินสนับสนุน ทุนก่อสร้างมีน้อยทำให้งานมีความล่าช้า ขาดการประชาสัมพันธ์ในการที่จัดหาทุน เพื่อให้งานก่อสร้างอาคารเสนาสนะเกิดอุปสรรคในการติดต่อขอความร่วมมือจากหน่วยงาน ไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร

๓) ขาดการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน ทำให้งานไม่ได้ผลตามที่ตั้งไว้หรือบางครั้งมีผลงานแต่ไม่ได้ประชาสัมพันธ์ทำให้ไม่ปรากฏผลงานต่อสาธารณชน ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานหรือชุมชนทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือ ขาดงบประมาณในการประชาสัมพันธ์ ขาดการสนับสนุนในการดำเนินงานในแต่ละครั้งผู้ทำงานต้องหาผู้สนับสนุนเองหรือแหล่งเงินเองจึงขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงานในแต่ละครั้ง

๔) ต้องอาศัยเงินบริจาคในการก่อสร้างหรือซ่อมแซมปรับปรุงอาคารเสนาสนะเป็นหลักในการของบสนับสนุนจากกรมศาสนาหรือหน่วยงานต่างๆ ยังต้องมีการพิจารณาโดยต้องทำถูกต้องตามแบบแปลนและระเบียบที่วางไว้จึงมีความล่าช้าในการก่อสร้าง

๕) การอำนวยความสะดวกในการสื่อสารประสานงานสั่งการอาจไม่ค่อยเข้าใจกันมากนัก เท่าที่ควร และกองทุนสนับสนุนได้มาล่าช้าติดขัด มีปัญหาในการขนส่งวัสดุก่อสร้าง

ข้อเสนอแนะ

๑) จัดประชุมขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการต่างๆ และประชาชนจัดกิจกรรมภายในวัดเพื่อเป็นการนำไปสิ่งจูงใจในการร่วมมือกันทำงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะ

๒) ต้องมีการติดต่อประชาสัมพันธ์ ในแผนงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะให้แก่หน่วยงาน และประชาชนให้ชัดเจน ให้เห็นถึงประโยชน์และต้องตามวัตถุประสงค์

๓) ควรจัดหางบประมาณตั้งเป็นกองทุนในการดำเนินงานจะทำให้ได้งานที่มีคุณภาพในการทำงานทุกครั้งต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมจะได้มีเงินทุนสนับสนุนที่ดีต่อไป ทำให้งานด้านสาธารณูปการลุล่วงไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ

๔) ต้องมีการเตรียมงานให้พร้อมเริ่มจากการเตรียมสถานที่ การประชาสัมพันธ์เพื่อหาเงินทุนโดยเสนอโครงการว่าจะมีประโยชน์อย่างไรนำไปใช้เพื่องานอะไรให้ตรงตามวัตถุประสงค์ และมีการเขียนแบบแปลนให้มีแบบที่สวยงามถูกต้องตามแบบวัฒนธรรมไทย

๕) อยากให้ทุกฝ่ายมีการประชุมปรึกษากันให้ดีกว่าก่อนที่จะมีคำสั่งใดๆ ถึงจะได้ไม่มีปัญหาต้องประชุมกันบ่อยๆให้บุคลากรหรือคณะสงฆ์ได้มีส่วนร่วมกันทำงาน

๕. ด้านการกำกับดูแลมีปัญหา อุปสรรค ดังนี้

๑) คณะกรรมการหรือบุคลากรเข้าไปดูแลไม่ทั่วถึงวัด สำนักสงฆ์ในที่ห่างไกลชุมชนทำให้งบประมาณเข้าไม่ถึง จึงไม่เกิดการพัฒนา และวัด สำนักสงฆ์บางแห่งไม่มีคณะกรรมการหรือบุคลากรที่มีคุณภาพในการจัดหางบประมาณก่อสร้างอาคารเสนาสนะ และบางวัดยังขาดพระสงฆ์อยู่จำพรรษา

๒) ขาดการดูแล และไม่มีการบูรณะปรับปรุงซ่อมแซมในอาคารเสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรม ต้องใช้งบประมาณที่สูง ในการปรับปรุงบูรณะส่วนที่ทรุดโทรมทำได้ยากขาดทั้งบุคลากรและปัจจัยในการบูรณะ

๓) ขาดความเอาใจใส่ตรวจตราดูแลอย่างจริงจังคนดูแลงาน ยังขาดความรู้ขาดประสบการณ์ในการทำงานทำให้การตรวจดูแลงานบกพร่องทำให้งานไม่มีคุณภาพไม่เรียบร้อยต้องแก้ไขอยู่เสมอทำให้สิ้นเปลืองวัสดุก่อสร้างในการดำเนินงาน สิ้นเปลืองงบประมาณการดูแลไม่ทั่วถึงทั้งหมดในการก่อสร้าง พระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสไม่สามารถคุมดูแลในงานก่อสร้างได้ต้องอาศัยญาติมาช่วยดูแลแทนเป็นส่วนใหญ่ทำให้งานเกิดความผิดพลาดได้

๔) ผู้ดูแลได้แก่พระสังฆาธิการยังขาดความรู้การเอาใจใส่ในการดูแลทำนุบำรุงแก่อาคารเสนาสนะที่ก่อสร้างแล้ว และขาดบุคลากรได้แก่พระสงฆ์ในวัดมีน้อยทำให้ต้องจ้างบุคลากรภายนอกเข้ามาปรับปรุงซ่อมแซมอาคารเสนาสนะที่ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา

๕) ผู้นำไม่กำกับดูแลก่อนงานจะสำเร็จ และไม่ค่อยมีคนที่จะมากำกับดูแลหรือมาสั่งแทนทำให้งานล่าช้าและเมื่อไม่มีผู้นำก็ไม่มีใครมาทำงาน

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรจัดงานจัดกิจกรรมชักชวนประชาชนให้เข้าหาวัดเพื่อจัดหาทุนหรืองบประมาณในการก่อสร้างเสนาสนะโดยจัดคณะกรรมการที่มีประสิทธิภาพสูง

๒) ควรต้องจัดประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดกิจกรรม เพื่ออนุรักษ์ส่งเสริมให้ช่วยกันบำรุงวัดอาราม จัดงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อจัดหาทุนในการบูรณะซ่อมแซมอาคารเสนาสนะ

๓) ควรจัดหาผู้ดูแลที่เป็นคฤหัสถ์ที่มีความรู้มีประสบการณ์ในงานสาธารณูปการที่ไว้ใจได้มาดูแลในงานก่อสร้างในแต่ละครั้งเพื่อลดความผิดพลาดถ้าเกิดความผิดพลาดจะได้รับการแก้ไขได้ทันทีไม่สิ้นเปลืองงบประมาณด้านงานสาธารณูปการ

๔) ควรให้พระสังฆาธิการผู้ปกครองวัดให้ความเอาใจใส่เช่นจัดงานบุญหรือจัดเรียไรหาทุนจากชุมชนทางงบประมาณปรับปรุงเพื่อมาก่อสร้างอาคารเสนาสนะทดแทนและจัดหาผู้ดูแลภายนอกที่มีความรู้ไว้ใจได้มาดูแลช่วยถ้าบุคลากรเช่นพระสงฆ์ในวัดมีน้อย

๕) อยากให้ผู้นำหรือพระสังฆาธิการผู้ปกครองวัดถ้าไม่มีเวลาก็ควรให้รองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยคอยกำกับดูแลตั้งแต่ต้นเริ่มทำงานจนงานสำเร็จเมื่อถึงเวลาพักจะได้มีการแยกกันกับไปที่พักของตัวเองและมาช่วยกันทำงานอย่างเป็นระบบและเพื่อความสามัคคี

สรุปโดยรวม

คณะสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ส่วนใหญ่ตอบเกี่ยวกับการบริหารของพระสังฆาธิการมากกว่าองค์กร เพราะคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ทราบปัญหาถึงการขาดการวางแผนในการจัดสรรทรัพยากร และบุคคลยังมีน้อยยังขาดความรู้ความเข้าใจในงานด้านสาธารณูปการด้านเงินปัจจัยในการทำจะทำงานด้านสาธารณูปการมีน้อยล่าช้าทำให้งานไม่คุณภาพ ผู้ดูแลขาดความรู้และขาดประสบการณ์ในการตรวจงานทำให้เกิดปัญหาตามมาในการบริหารงานตามหลักพุทธวิหารของพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดสรรคนคือคณะสงฆ์ให้ตรงกับงานขาดความสามัคคีในการทำงานขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานการประสานงานในการอำนวยความสะดวกที่ดีทำให้งานไม่ต่อเนื่องล่าช้าไม่เป็นไปตามเวลาที่ตั้งไว้

๔.๔การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ จากการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญและนำเสนอข้อมูล ๓ ประเด็นรายละเอียดดังนี้

๑. ปัญหาและอุปสรรคของการสร้างสาธารณูปการในพระพุทธศาสนา

ปัญหา อุปสรรค	หลักการบริหารจัดการ
๑. ขาดปัจจัยทุนทรัพย์ และงบประมาณในการสร้าง ^{๑๔๑} และพัฒนางานด้านสาธารณูปการ จึงทำให้งานสาธารณูปการที่ทางวัดสร้างดูล่าช้า และไม่ค่อยจะเรียบร้อย ทำให้ประชาชนไม่เห็นความก้าวหน้าในเนื้องานการสร้างงานสาธารณูปการเท่าไร จึงทำให้เกิดผลเสีย คือว่าวัดขาดความเอาใจใส่ในการสร้างสาธารณูปการของวัดเท่าที่ควร ^{๑๔๒}	๑. ควรจัดหางบประมาณจากแหล่งต่าง ๆ เช่น จากประชาชนในเขตวัด พื้นที่ใกล้เคียงและหน่วยงานราชการ เทศบาลตำบล ซึ่งเป็นเขตรับผิดชอบโดยตรง มาสนับสนุน ^{๑๔๓} และทางวัดควรรายงานแจ้งความก้าวหน้าทางงานด้านสาธารณูปการที่วัดได้ดำเนินการสร้าง เป็นระยะเพื่อความถูกต้องในด้านข้อมูล ให้ประชาชนได้ทราบ ^{๑๔๔}
๒. ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี ^{๑๔๕} การสื่อสารการประชาสัมพันธ์ มีน้อยเกินไป ทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับรู้ข่าวสารไม่ทั่วถึงกัน จึงมีส่วนร่วมในการสร้างสาธารณูปการภายในวัดไม่เต็มที่ ^{๑๔๖} และไม่ได้รับรู้ว่าทางวัดได้จัดสร้างหรือดำเนินการสร้างอะไรบ้างภายในวัด ^{๑๔๗}	๒. ควรจัดคน พระสงฆ์ ไปประชาสัมพันธ์ เช่นการจัดรถประชาสัมพันธ์ ^{๑๔๘} และบอกข่าวสารทางด้านสื่อวิทยุ ใบบลิว ป้ายโฆษณา ^{๑๔๙} และเสียงตามสาย บอกข่าว งานด้านสาธารณูปการของวัด ให้ประชาชนได้รับรู้อย่างทั่วถึง ^{๑๕๐} เพื่อให้ประชาชนได้มาร่วมกันสร้างสาธารณูปการวัด ^{๑๕๑}

^{๑๔๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุนทรสุตสาร, เจ้าคณะตำบลบางหญ้าแพรก, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวิฑูรย์ ธมมโชโต, เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๓} สทนากลุ่มเฉพาะ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๔} สทนากลุ่มเฉพาะ คุณจิระประภา เอี้ยวเจริญ, นักวิชาการชำนาญการพิเศษ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูชั้นตติกิจจานุกูล, เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗

^{๑๔๗} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.นพดล ดีไทยสงค์, อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๘} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อนุวัต กระสังข์, อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระระพินพุทธิสารโ, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๐} สทนากลุ่มเฉพาะ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุคนธ์สีลคุณ, เจ้าอาวาสวัดขมิ้นมิตร, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

<p>๓. ขาดบุคลากร (พระสงฆ์) ที่มีความรู้ความสามารถ (เฉพาะด้าน) ในการวางแผน การพัฒนา การบริหารการจัดการวัด ให้เป็นระเบียบ ในงานด้านสาธารณูปการวัด</p>	<p>๓. ควรสนับสนุนให้บุคลากร หรือพระสงฆ์ในวัด ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลก และทางธรรม เพื่อนำความรู้มาพัฒนาวัดให้เป็นระเบียบ มีแบบแผน และเป็นตัวอย่างที่ดีน่าเลื่อมใส เพื่อให้ญาติโยม เกิดความศรัทธา</p>
<p>๔. สภาพพื้นที่วัดมีน้อย ขาดการวางแผนในการก่อสร้างสาธารณูปการต่าง ๆ ทำให้พื้นที่ของวัดที่มีจำกัด นำมาใช้ประโยชน์ได้น้อย และไม่เป็นระเบียบ ทำให้วัดดูไม่สวยงาม</p>	<p>๔. ควรมีการวางแผน ในการจัดผังรอบบริเวณวัด และศาสนวัตถุต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยลงตัว เป็นที่เป็นทาง มองดูแล้วสวยงาม ทำให้สภาพพื้นที่วัดที่มีน้อย ใช้ประโยชน์ได้อย่างมาก</p>

๒. ความต้องการในงานด้านการสร้างสาธารณูปการ

ปัญหา อุปสรรค	หลักการบริหารจัดการ
<p>๑. เห็นความสามัคคี^{๑๕๒} และการประสานงานร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจ ระหว่างวัดและชุมชนในการพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ จึงทำให้วัดเสียโอกาสในการพัฒนา^{๑๕๓}</p>	<p>๑. วัดควรจัดกิจกรรมวันอื่น ๆ ด้วย นอกเหนือจากการ ทำบุญในวันพระ ที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการออกความคิดเห็น^{๑๕๔} และร่วมทำกิจกรรมในด้านต่าง ๆ เพื่อจะได้เกิดความเข้าใจและรู้แนวทางของการพัฒนา ของทางวัดใน ด้านงานสาธารณูปการในทิศทางเดียวกัน จะได้เกิดความสามัคคี^{๑๕๕} ร่วมกันสร้างสาธารณูปการให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ของทางวัด^{๑๕๖}</p>

^{๑๕๒} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุนทรสุตสาร, เจ้าคณะตำบลบางหญ้าแพรก, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๓} สนนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวชิรุย์ ธรรมโชโต, เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๔} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๕} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุคนธ์สีลคุณ, เจ้าอาวาสวัดขมิ้นมิตร, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๖} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูขันติกิจจานุกูล, เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

<p>๒. เห็นความสะอาด^{๑๕๗}และความร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจกัน^{๑๕๘} รักษาความสะอาดในบริเวณวัด^{๑๕๙}และศาสนสถาน ศาสนวัตถุของทางวัด^{๑๖๐}</p>	<p>๒. ปุจฉิตสำนึก^{๑๖๑}และรณณรงค์ให้ประชาชนที่เข้ามาปฏิบัติศาสนกิจ ภายในวัด ช่วยกันรักษาความสะอาด เพื่อบรรยากาศที่ดี เป็นระเบียบ^{๑๖๒}และสร้าง ความรู้สึกสบายใจ แก่ผู้ที่มาพบเห็นเข้ามาปฏิบัติศาสนกิจ ภายในวัด^{๑๖๓}</p>
<p>๓. ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในงานของคณะสงฆ์ ที่เกี่ยวกับงานสาธารณูปการวัด^{๑๖๔}</p>	<p>๓. วัดควรจัดการอบรมให้ความรู้ เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ด้านสาธารณูปการวัด ให้ประชาชนทั่วไป ได้รู้^{๑๖๕}และเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของงานสาธารณูปการวัด^{๑๖๖}</p>
<p>๔. อยากให้สิ่งปลูกสร้างถาวรวัตถุภายในวัด ที่ได้จัดสร้างขึ้น จัดอยู่อย่างเป็นระเบียบ เป็นแถวเป็นแนว เป็นเขต เป็นสัดส่วน^{๑๖๗}</p>	<p>๔. ทางวัดควรดำเนินการจัดการ ปรับปรุงซ่อมแซม บูรณวัด วางแผนผัง เขตพุทธาวาส สังฆาวาส ให้เป็นสัดส่วน ชัดเจนเพื่อความสะอาดสบาย^{๑๖๘}และเกิดความสวยงาม เป็นศรีสง่าแก่วัด สำหรับผู้ที่มาพบเห็นและมาทำบุญในวัด^{๑๖๙}</p>

^{๑๕๗} สทนากลุ่มเฉพาะ คุณจิรประภา เอี้ยวเจริญ, นักวิชาการชำนาญการพิเศษ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๘} สทนากลุ่มเฉพาะ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระระพีพันธุ์พิทักษ์, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรรามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๐} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อนุวัต กระจ่าง, อาจารย์ประจำหลักสูตรรามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๑} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.นพดล ดีไทยสงค์, อาจารย์ประจำหลักสูตรรามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๒} สทนากลุ่มเฉพาะ คุณจิรประภา เอี้ยวเจริญ, นักวิชาการชำนาญการพิเศษ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูชั้นตติกิจจานุกูล, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๔} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวิฑูรย์ ธรรมโชโต, เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๖} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อนุวัต กระจ่าง, อาจารย์ประจำหลักสูตรรามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๗} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๘} สทนากลุ่มเฉพาะ คุณจิรประภา เอี้ยวเจริญ, นักวิชาการชำนาญการพิเศษ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุคนธ์สีลคุณ, เจ้าอาวาสวัดขมิ้นมิตร, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

๓. การพัฒนาในงานด้านสาธารณูปการ

ปัญหา อุปสรรค	หลักการบริหารจัดการ
๑. สถานที่และต้นไม้ ที่ให้ความร่มเย็นที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอ วัดควรปลูกต้นไม้เพิ่ม ^{๑๗๐} และจัดให้เป็นสัดส่วน เป็นแถวเป็นแนว ซึ่งจะทำให้วัดดูเป็นระเบียบ น่าที่จะเข้ามาพักผ่อนหย่อนใจและเข้ามาร่วมทำบุญ ^{๑๗๑}	๑. วัดควรจัดให้มีการ จัดกิจกรรมระหว่างวัดกับชุมชน ^{๑๗๒} และหน่วยงานราชการ ต่าง ๆ ในการร่วมมือร่วมใจ เรื่องการปลูกต้นไม้เพื่อให้ความร่มเย็น ซึ่งจะทำให้วัดดูเป็นระเบียบ อีกทั้งทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ร่วมรักษาดูแลต้นไม้ ที่ตนเองได้ปลูกอีกด้วย ^{๑๗๓}
๒.ห้องสุขา ที่ทางวัดมีอยู่ ยังไม่เพียงพอต่อการให้บริการ ขาดคนดูแลและรักษาความสะอาด ^{๑๗๔}	๒. วัดควรจัดสร้างห้องสุขาเพิ่มเติม ให้เพียงพอต่อการให้บริการประชาชน ที่มาร่วมกันทำบุญภายในวัด ^{๑๗๕} และจ้างคนมาดูแลรักษาความสะอาด ประกาศให้ทุกท่านที่มาใช้บริการห้องสุขาร่วมกันรักษาความสะอาด ^{๑๗๖}
๓. ห้องสมุด ประชาชนที่ให้บริการภายในวัดยังไม่มี ทางวัดควรจัดสร้างขึ้น เพื่อประโยชน์ของประชาชน ^{๑๗๗} และพุทธศาสนิกชนจะได้เพิ่มความรู้ และได้เข้ามาศึกษาเพิ่มเติมภายในวัดได้ ^{๑๗๘}	๓ จัดทำห้องสมุดประชาชนขึ้นภายในวัด ^{๑๗๙} และจัดหาหนังสือเกี่ยวกับธรรมะและหนังสือที่ให้ความรู้ต่าง ๆ มาให้บริการแก่ประชาชน เพื่อการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เกี่ยวกับเรื่องพระพุทธศาสนา ^{๑๘๐}

^{๑๗๐} สนนากลุ่มเฉพา พระครูสุนทรสุตสาร, เจ้าคณะตำบลบางหญ้าแพรก, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๑} สนนากลุ่มเฉพา พระมหาวชิษฐีย์ ธมมโชโต, เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๒} สนนากลุ่มเฉพา พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๓} สนนากลุ่มเฉพา พระครูสุคนธ์สีลคุณ, เจ้าอาวาสวัดขนิมิตร, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๔} สนนากลุ่มเฉพา พระครูขันติกิจจานุกูล, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๕} สนนากลุ่มเฉพา พระระพินพุทธิสาร, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรมหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๖} สนนากลุ่มเฉพา พระครูสุนทรสุตสาร, เจ้าคณะตำบลบางหญ้าแพรก, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๗} สนนากลุ่มเฉพา พระครูสุคนธ์สีลคุณ, เจ้าอาวาสวัดขนิมิตร, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๘} สนนากลุ่มเฉพา สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗๙} สนนากลุ่มเฉพา ดร.นพดล ตีไทยสงค์, อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘๐} สนนากลุ่มเฉพา พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

๔. สถานที่ปฏิบัติธรรม ของทางวัดที่มีอยู่ยังไม่ค่อยเรียบร้อย ควรจัดให้มีสัดส่วน ที่ชัดเจน ^{๑๘๑}	๔. จัดสร้างสถานที่ปฏิบัติธรรม ให้เป็นสัดส่วนน่าอยู่ ^{๑๘๒} และเหมาะแก่การรองรับประชาชน ที่เข้ามาเข้าร่วมปฏิบัติธรรมภายในวัด ^{๑๘๓} และหาบุคลากร ภายในวัด และนอกวัดที่ มีความรู้ในด้านสอนวิปัสณา มาบรรยายเทศนาอบรมให้ ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิด ศรัทธาในการปฏิบัติธรรม ^{๑๘๔}
---	---

จากการวิเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญโดยสรุปแล้วคณะสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามต้องการให้ พระสังฆาธิการต้องมีความรู้ความเข้าใจในการบริหารด้านสาธารณูปการให้มากขึ้นต้องจำเป็นต้องไป ศึกษาเพิ่มในเรื่องการวางแผนงานในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะต่างๆในงานสาธารณูปการจำเป็นต้อง มีการประชาสัมพันธ์ที่ดีเพื่อในการจัดหางบประมาณและมีการบริหารเงินทุนที่จะนำมาใช้ในด้าน สาธารณูปการ มีการหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาดำเนินการในการทำงานด้านงาน สาธารณูปการเพื่อความเรียบร้อยและสวยงามเพื่อความสามัคคีกันในการทำงานต้องมีการประชุมกัน อย่างสม่ำเสมอจะทำให้งานออกมามีเป็นระบบและงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการบริหาร กิจการคณะสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพงานออกมามีคุณภาพสวยงามตามแบบวัฒนธรรมไทย

๑. ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการจัดการการสาธารณูปการ

ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการสาธารณูปการของวัดแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนนั้น นับว่าเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง เพราะเมื่อพระภิกษุ สามเณร และ ประชาชนเข้าถึงข้อมูลความรู้ที่ถูกต้องแล้ว จะช่วยกันการจัดการการสาธารณูปการของวัดได้อย่าง ถูกต้องดังความตอนหนึ่งของบทสัมภาษณ์ว่า....”พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ใช้วิธีการเทศน์ และพูดคุย กับพระภิกษุ สามเณร และประชาชนเกี่ยวกับการจัดการการสาธารณูปการของวัดโดยตรง อาศัย ประสบการณ์อันยาวนานในการจัดการการสาธารณูปการของวัดถ่ายทอดให้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนได้รับความรู้และสามารถปฏิบัติได้จริง”หรือ” การที่คณะสงฆ์จัดให้มีการอบรมพระ นวกะ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสมีการติดต่อกับประสานงานกับ หน่วยงานราชการ เช่น กรมศิลปากร สำนักงานศิลปากร และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เชิญ วิทยากรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มาอบรมถวายความรู้แก่พระสงฆ์เหล่านั้น เป็นการช่วยให้พระภิกษุ สามเณร และประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีในการจัดการการสาธารณูปการของวัด ภายในวัด จะช่วยกันการจัดการการสาธารณูปการของวัดให้มีความมั่นคง แข็งแรง และมีอายุาน ยืนยงขึ้น”

^{๑๘๑} สนนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวชิษฐีย์ ธรรมโชโต, เจ้าคณะอำเภอพระสมุทรเจดีย์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘๒} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูชั้นตินิกิจจานุกูล, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘๓} สนนากลุ่มเฉพาะ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘๔} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิมลศุภการ, เจ้าคณะอำเภอมืองสมุทรปราการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.

สำหรับสื่อที่ใช้การช่วยอธิบาย หรือเอกสารสำหรับใช้ในการให้ความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนนั้น อาศัยสื่อจากกรมศิลปากร หรือหน่วยงานราชการจัดพิมพ์ถวาย เพราะเป็นเอกสารที่สามารถใช้อ้างอิง และรวบรวมแนวคิดทฤษฎีที่ถูกต้องไว้” ... หรือ ...”ใช้สื่อที่ทางวัด จัดพิมพ์ขึ้นเอง เช่น หนังสือประวัติวัด ซีดี วีดีโอ และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การสาธารณูปการของวัด เพื่อเผยแพร่วิธีการและขั้นตอนในการจัดการ การสาธารณูปการของวัด ภายในวัด” ... ในปัจจุบันเอกสารและสื่อต่างๆ นั้นยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของพระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป จึงต้องอาศัยองค์ความรู้ของพระสังฆาธิการแต่ละรูปในการถ่ายทอด องค์ความรู้ที่ได้สั่งสมประสบการณ์มาสู่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน

จากแนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับงานที่กรมศิลปากรได้กำหนดเป็นภารกิจของ หน่วยงาน เรื่อง “การให้บริการในพื้นที่โบราณสถาน” ไว้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑) การให้บริการข้อมูลทางวิชาการ หมายถึงการนำเสนอข้อมูลทางวิชาการแก่ สาธารณชนเพื่อความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องรวมถึงการนำชมโบราณสถานและการจัดทำป้ายสื่อ ความหมายต่างๆ ทั้งนี้กรมศิลปากรได้กำหนดแนวทางปฏิบัติและเงื่อนไขเกี่ยวกับการให้บริการด้าน ข้อมูลข่าวสารในพื้นที่โบราณสถานไว้มีสาระสำคัญดังนี้

(๑) การนำเสนอข้อมูลทางวิชาการแก่สาธารณชนจะต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งความ ถูกต้องไม่ขัดแย้งกับข้อมูลที่เป็นทางการของกรมศิลปากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของโบราณสถาน ระดับชาติข้อมูลทางวิชาการของโบราณสถานจะต้องมีการรับรองจากกรมศิลปากรเท่านั้น

(๒) การจัดทำป้ายสื่อความหมายจะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผน แม่บทการจัดการจัดการการสาธารณูปการของวัดนั้นๆ หากไม่มีแผนแม่บทควรเร่งรัดให้มีการกำหนด แนวทางไว้เป็นหลักปฏิบัติเนื่องด้วยการจัดทำป้ายสื่อความหมายนอกจากจะต้องมีใจความที่มีความ ถูกต้องอ่านเข้าใจง่ายและสื่อสารได้ชัดเจนแล้วยังจะต้องพิจารณาในเรื่องรูปแบบของป้ายขนาดของ ป้ายและตำแหน่งที่ตั้งที่จะมีความเหมาะสมแตกต่างกันไปในแต่ละแหล่งที่จะต้องพิจารณาเป็นกรณีไป ทั้งนี้จะต้องอยู่ในหลักการที่จะไม่สร้างปัญหาทัศนียภาพหรือบดบังทัศนียภาพของโบราณสถานควรให้ความ กลมกลืนโดยภาพรวมไม่เด่นชัดโบราณสถานไม่ตั้งอยู่บนแนวแกนสำคัญหรือสร้างทับลงบนซาก โบราณสถาน

(๓) คอยควบคุมไม่ให้มีการติดตั้งป้ายที่เกินความจำเป็นซ้ำซ้อนอันจะเป็นเหตุให้ เกิดความรุงรังทัศนียภาพที่งดงามและอาจให้ข้อมูลที่ขัดแย้งกันเมื่อมีการปรับปรุงข้อมูล จัดทำป้ายใหม่ให้ถอดถอนป้ายเดิมออกทุกครั้ง

(๔) ควรออกแบบป้ายสื่อความหมายให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยและที่ตั้งของ ป้ายเพื่อประโยชน์สูงสุดในการบริการด้านข้อมูลข่าวสาร

๒) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ หมายถึงการประชาสัมพันธ์ข่าวสารกิจกรรมต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องกับโบราณสถานเพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าเกิดความรู้สึกรักหวงแหนและร่วมกันอนุรักษ์ ตลอดจนเพื่อให้รับทราบและเข้าใจการทำงานจัดการการสาธารณูปการของวัดเหตุผลความจำเป็น ของการเปลี่ยนแปลงต่อโบราณสถานที่จะเกิดขึ้น

(๑) หากมีกิจกรรมที่จะต้องอ้างอิงข้อมูลเชิงวิชาการให้ใช้ฐานข้อมูลเดียวกันกับ การให้บริการด้านข้อมูลข่าวสาร

(๒) ควรมีการสนับสนุนให้มีการประสานงานซึ่งกันและกันในหน่วยงานองค์กร และบุคคลทั่วไปเกี่ยวข้องในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น

๓) การจัดตั้งอำนาจความสะดวก หมายถึงการก่อสร้างและการบริหารจัดการดูแลสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆที่จะให้มีขึ้นตามแผนแม่บทหรือแผนปฏิบัติการที่มีความเหมาะสมกับโบราณสถานแต่ละแห่ง เช่นอาคารศูนย์ข้อมูลร้านค้าของที่ระลึกสุขา รวมทั้งการปรับปรุงภูมิทัศน์การจัดแต่งบริเวณสวนไม้ประดับทางเท้าหรือทางสัญจรเพื่อความสะดวกในการเยี่ยมชมซึ่งมีวิธีการปฏิบัติดังนี้

(๑) การจัดตั้งสิ่งปลูกสร้างใดๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในพื้นที่โบราณสถานไม่ว่าจะเป็นอาคารศูนย์ข้อมูล ศาลาพักร้อน ร้านค้าของที่ระลึก สุขา ระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการใดๆ จะต้องทำแบบเพื่อขออนุมัติก่อนทั้งสิ้น

(๒) การดำเนินการจะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทการจัดการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดนั้นๆ

(๓) ในกรณีที่ยังไม่มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนในเรื่องของการจัดตั้งอำนวยความสะดวกในพื้นที่โบราณนั้นๆ ควรเร่งรัดให้มีการจัดทำแผนแม่บทขึ้นเพื่อจะได้มีการวางแผนจัดการอย่างรัดกุม และเป็นประโยชน์ต่อโบราณสถาน

(๔) ในการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และงานระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ควรยึดหลักความพอเพียงต่อการใช้สอยเท่าที่มีความจำเป็นเท่านั้น และไม่มีผลกระทบต่อสภาพปัญหาที่คั่งค้าง บดบังทัศนียภาพ หรือทำลายบรรยากาศโดยรวมของโบราณสถาน ซึ่งระดับความเคร่งครัดของการดำเนินการให้พิจารณาจากคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ เป็นสำคัญ

(๕) ไม่ควรสร้างถนนในบริเวณโบราณสถาน เพราะการสัญจรของยานพาหนะก่อให้เกิดการสั่นสะเทือน รูปลักษณ์ของถนนทำลายบรรยากาศของโบราณสถาน นอกจากนี้ถนนยังก่อให้เกิดการสะสมความชื้นอันเป็นสาเหตุสำคัญของการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน

(๖) การขุดดินในบริเวณพื้นที่โบราณสถานจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งมีโอกาสพบหลักฐานทางโบราณคดีอาจเป็นการทำให้ลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานเปลี่ยนแปลงไปจากการดำเนินการจึงมีความจำเป็นจะต้องอยู่ในความดูแลของนักโบราณคดี และจะต้องแจ้งขออนุญาตก่อนดำเนินการทุกครั้ง

(๗) การถมดินในบริเวณพื้นที่โบราณสถาน ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานเช่นกัน ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อโบราณสถานได้ เป็นต้นว่า หากมีการถมดินชิดกับฐานโบราณสถานโดยรอบ จะเป็นการบดบังรูปแบบสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน มีผลให้สัดส่วนผิดไปจากที่เป็น ดินถมยังสะสมความชื้น ในบางกรณีอาจไปอุดช่องระบายอากาศดั้งเดิมของอาคาร ทำให้อาคารโบราณสถานต้องเสื่อมสภาพจากความชื้น ดังนั้นการถมดินจึงต้องมีการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน และดำเนินการเฉพาะในบริเวณที่ไม่มีผลกระทบต่อโบราณสถานนั้น และต้องขออนุญาตก่อนการดำเนินการเช่นเดียวกัน

(๘) การจัดตั้งอำนวยความสะดวกประเภทถนน ลานจอดรถ ทางเดินเท้าหรือทางสัญจรอื่น ๆ ควรมีการจัดระบบระบายน้ำควบคู่กันไปด้วย โดยระวังไม่ให้เกิดพื้นที่น้ำท่วมขังที่

ตัวโบราณสถาน และในบริเวณโดยรอบ ก่อนการดำเนินการจะต้องขออนุญาตและควบคุมการดำเนินการไม่ให้เกิดผลกระทบต่อตัวโบราณสถานและสภาพแวดล้อมของโบราณสถาน

๔) การจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษาอื่นๆ หมายถึงการจัดให้มีกิจกรรมทางด้านการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมการปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยนอกจากนี้ยังรวมถึงกิจกรรมเสริมหลักสูตรการศึกษาการสนับสนุนงานด้านพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุควรปฏิบัติดังนี้

(๑) การจัดกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่โบราณสถาน นอกจากจะมุ่งให้เกิดการส่งเสริมให้มีความรัก ความหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมแล้ว ควรจะต้องพิจารณาด้วยว่ากิจกรรมนั้นๆ จะสร้างความเสียหายให้กับโบราณสถานหรือไม่ เช่น การจุดพลุ จุดดอกไม้ไฟ หรือเทคนิคพิเศษบางอย่างในกิจกรรมการแสดงแสง เสียง ที่ทำให้เกิดความร้อนและเขม่าไฟ หรือกิจกรรมที่ทำให้โบราณสถานต้องแบกรับน้ำหนักจำนวนมากที่จะมีผลต่อความมั่นคงแข็งแรงโดยตรง

(๒) การจัดกิจกรรมยังควรคำนึงถึงปริมาณของคนที่เข้าร่วมกิจกรรม ควรให้มีปริมาณที่เหมาะสมที่โบราณสถานจะรองรับได้

(๓) กิจกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเสื่อมใสศรัทธา เช่น การจุดธูปเทียน การปิดทองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การพันผ้า การพรมน้ำอบเครื่องหอม การจุดประทัด ฯลฯ อาจสร้างปัญหาให้โบราณสถานได้

(๔) การประกอบกิจกรรมในโบราณสถาน ซึ่งเป็นศาสนสถาน หรืออาคารเฉพาะของแต่ละศาสนาควรระมัดระวังไม่ให้กิจกรรมนั้นๆ ขัดแย้งกับหลักการของศาสนาที่เป็นที่นับถือในสถานที่นั้นๆ

(๕) กิจกรรมซึ่งสนับสนุนงานทางด้านพิพิธภัณฑ์ และหอจดหมายเหตุ ให้ปฏิบัติตามแนวทางคำแนะนำของกรมศิลปากร

สรุปได้ว่า บทบาทด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการสาธารณูปการของวัดแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนนั้น พระสังฆาธิการสามารถกระทำได้เพียงส่วนหนึ่ง ด้วยข้อจำกัดของสื่อการสอนและวิธีการสอนที่ถูกต้อง อาศัยเพียงประสบการณ์ที่ผ่านมายังไม่เพียงพอ ทำให้บทบาทดังกล่าวของพระสังฆาธิการไม่ชัดเจน ทั้งนี้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญอย่างกรมศิลปากรเข้ามามีบทบาทช่วยสนับสนุนพระสังฆาธิการให้มีองค์ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดก่อนที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ สู่พระภิกษุสามเณร และประชาชนต่อไป

๒. ด้านวิธีการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดภายในวัด

จากการศึกษาในบทที่ผ่านมาทำให้ทราบว่า วิธีการจัดการการสาธารณูปการของวัดภายในวัดนั้นมีความสำคัญมาก พระสังฆาธิการนอกจากจะอาศัยประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว ยังต้องศึกษาทั้งแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่นักวิชาการ หรือผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดีได้อธิบายไว้ เพื่อนำเอาแนวคิดและทฤษฎีนั้นมาประยุกต์ใช้ในการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดภายในวัดของตนเองจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า พระสังฆาธิการส่วนใหญ่มองว่า บทบาทด้านการจัดการการสาธารณูปการของวัดที่แท้จริงนั้นยังคงเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากรมากกว่าเป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการ เพราะกรมศิลปากรถือว่าเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการจัดการการสาธารณูปการของวัด มีความพร้อมทั้งงบประมาณและบุคลากร ส่วนพระสังฆาธิการนั้นยังขาดปัจจัยเกื้อหนุนในการการ

จัดการการสาธารณูปการของวัด อาศัยได้เฉพาะการดูแลเฉพาะหน้าเท่านั้น ดังความตอนหนึ่งของคำสัมภาษณ์ว่า

....”พระสงฆ์เราต้องอาศัยความรู้ และประสบการณ์จากหน่วยงานราชการอย่างกรมศิลปากรเขา เพราะหน่วยงานเหล่านี้เขามีประสบการณ์มากกว่าเรา เราเองทำได้เฉพาะช่วยดูแลเป็นบางอย่างเท่านั้น แทบจะแตะต้องอะไรไม่ได้เลย”... หรือ”ส่วนใหญ่พระสังฆาธิการทุกระดับเมื่อจะดำเนินการในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานภายในวัด จะขอความร่วมมือจากกรมศิลปากรทั้งงบประมาณ และบุคลากรในการดำเนินการซ่อมแซม ปรับปรุง โบราณสถานให้มั่นคงถาวร ลำพังเพียงเจ้าอาวาสก็ไม่สามารถดำเนินการเองได้”...

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวไม่สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางรูป ดังข้อความตอนหนึ่งของคำสัมภาษณ์ว่า

....”ในฐานะเจ้าอาวาส จำเป็นต้องดูแลรักษาโบราณสถานภายในวัดของเราเองทั้งหมด ต้องรักษารูปแบบและวิธีการเดิมๆ เอาไว้ ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรให้ผิดแปลกไปจากเดิม บรรพบุรุษหรือโบราณทำไว้อย่างไร ก็ต้องทำไว้อย่างนั้น เพราะเราไม่ได้อาศัยใคร (กรมศิลปากร) ในการช่วยเหลือเรา”....

จึงจะเห็นได้ว่าบทบาทในด้านวิธีการจัดการการสาธารณูปการของวัดของพระสังฆาธิการนั้นมีความแตกต่างกันในลักษณะของผู้มีอำนาจในการดูแลรักษา แม้กรมศิลปากรจะเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง แต่การการจัดการการสาธารณูปการของวัดซึ่งตั้งอยู่ภายในวัด ส่วนใหญ่เป็นศาสนสถานนั้น จำเป็นต้องปรึกษาหารือกับผู้ที่มีอำนาจสูงสุดภายในวัด คือ เจ้าอาวาส เพื่อให้สามารถดำเนินการได้โดยไม่เสียประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และมาส่งผลกระทบต่อการจัดการการสาธารณูปการของวัดต่อไป

ทั้งนี้ ในการดูแลโบราณสถานนั้นก็คือการทำนุบำรุง คุ้มครองป้องกัน บำรุงรักษา ตลอดจนซ่อมแซมบูรณะโบราณสถานให้อยู่ในสภาพที่ดี และมั่นคงแข็งแรง ยับยั้งการชำรุดเสื่อมสภาพ และยืดอายุให้ยาวนาน โดยยังคงคุณค่าไว้ต่อไป พระสังฆาธิการจึงควรยึดเอาแนวทางปฏิบัติที่กรมศิลปากรได้วางไว้เป็นหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ดังนี้

๑. การซ่อมแซมเบื้องต้น ตามรูปแบบ วัสดุและวิธีการดั้งเดิม เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ที่สามารถแก้ไขให้ส่วนที่ชำรุดเสียหายเล็กๆ น้อยๆ กลับสู่สภาพที่ดีใช้สอยต่อไปได้โดยไม่กระทบต่อคุณค่าลักษณะเด่นของโบราณสถานนั้นๆ รวมถึงดำเนินการซ่อมแซมเพื่อบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้น รอคการอนุรักษ์ที่เหมาะสมซึ่งต้องการความชำนาญเฉพาะทางในลำดับต่อไป

๑.๑ ก่อนการดำเนินการใดๆ ต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เพื่อจะได้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างตรงจุด

๑.๒ เมื่อจำเป็นต้องหาสีโบราณสถานใหม่เนื่องจากสีเดิมเสื่อมหมดสภาพให้เลือกใช้สีที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสมกับความเป็นโบราณสถานและสภาพแวดล้อม

๑.๓ การซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ ให้เลือกใช้รูปแบบ วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างตามชนิดส่วนผสม ลักษณะ และวิธีการแบบดั้งเดิม

๑.๔ ไม่ใช้ปูนซีเมนต์ในการซ่อมแซม ปูนฉาบ ปูนสอ หรือปูนยาแนวของโบราณสถาน ควรใช้ปูนขาวหมัก ซึ่งเป็นวัสดุที่มีคุณสมบัติไม่ทำลายเนื้อวัสดุของโบราณสถานและยังเป็นเทคนิคแบบโบราณ

๑.๕ การรื้อซิมของหลังคาควรได้รับการป้องกันเป็นการชั่วคราวก่อนเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะทำการซ่อมแซมด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่อไป เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายลุกลามไปมากกว่าที่ควรจะเป็น

๑.๖ ควรมั่นตรวจสอบสภาพโบราณ หากพบร่องรอยของปลวกแมลงให้รีบกำจัดซ่อม เปลี่ยนไม้ที่เสื่อมสภาพตามรูปแบบดั้งเดิม ทาน้ำยารักษาเนื้อไม้ ย้อมสีเนื้อไม้ และทาสีให้กลมกลืนกับวัสดุดั้งเดิม

๑.๗ ไม่ควรทำการใดๆ ที่นอกเหนือไปจากงานซ่อมแซมเล็กๆ น้อยๆ เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ที่อาจจะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพของโบราณสถาน

๒. การค้ำยันโบราณสถาน หมายถึงวิธีการบรรเทาปัญหาเสื่อมสภาพหรือการพังทลายของโบราณสถานที่เกิดขึ้นก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ที่เหมาะสมในกรณีนั้นๆ ต่อไป จึงควรดำเนินการต่อไปนี้

๒.๑ เมื่อพบว่าโบราณสถานอยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการพังทลาย และอาจเป็นอันตรายต่อประชาชนทั่วไป ระหว่างรอการอนุรักษ์ที่เหมาะสมควรที่จะต้องทำการค้ำยันไว้เป็นการชั่วคราวก่อนโดยเร็ว เพื่อป้องกันมิให้ชิ้นส่วนของโบราณสถานหักพังลงมา

๒.๒ วัสดุที่ใช้อาจเป็นไม้หรือเหล็ก ซึ่งได้รับการออกแบบอย่างเหมาะสมให้สามารถประคองหรือยับยั้งการเสื่อมสภาพไว้ได้ชั่วคราวโดยไม่สร้างความเสียหายต่อโบราณสถาน

๒.๓ ควรพิจารณาใช้รูปแบบของค้ำยันที่จะไม่สร้างปัญหาการขีดขวาง หรือบดบังโบราณสถาน

๓. การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาโบราณสถานคงอยู่ในสภาพที่ปรากฏอยู่ และชะลอการเสื่อมสภาพที่อาจจะเกิดขึ้น ตลอดจนยับยั้งความเสียหายที่กำลังเกิดขึ้นไม่ให้ลุกลามต่อไปป้องกันมิให้เสียหายต่อไป โดยมีกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

๔. การเสริมความมั่นคงแข็งแรง หมายถึง การใช้วัสดุเสริมหรือเพิ่มเข้าไปในเนื้อวัสดุ หรือช่วยค้ำยันเพื่อให้แน่ใจว่ามีความมั่นคง มีโครงสร้างที่แข็งแรง เพียงพอต่อความต้องการในแต่ละกรณี

๕. การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมโบราณสถานโดยคำนึงถึงรูปแบบวัสดุและฝีมือช่างดั้งเดิม รวมทั้งหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานอื่นๆ ในกรณีที่จำเป็นต้องสร้างเสริมส่วนที่ขาดหายไป ต้องทำให้กลมกลืนกับของเดิม ในขณะเดียวกันก็ต้องแสดงถึงความแตกต่างแยกจากวัสดุของเดิมได้

๖. การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้โบราณสถานที่เกี่ยวข้องรูปร่างคืนสู่สภาพเดิมให้ใกล้เคียงที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยก่อสร้างขึ้นมาใหม่บนพื้นฐานความถูกต้อง และความเป็นจริงของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ไม่บิดเบือนลักษณะดั้งเดิม ไม่ว่าจะใช้วัสดุดั้งเดิมหรือวัสดุใหม่

๗. การประกอบคืนสภาพ หรือ “อนัสติโลซิส” (Anastylosis) หมายถึงการสร้างขึ้นมาใหม่โดยใช้วัสดุดั้งเดิมของโบราณสถานนำมาประกอบใหม่ ณ ตำแหน่งเดิมด้วยวิธีการก่อสร้างแบบเดิม เช่น การดำเนินการที่ปราสาทหินพิมายจังหวัดนครราชสีมาและปราสาทพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์

๘. การประยุกต์การใช้สอย เป็นการปรับเปลี่ยนโบราณสถานเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ที่เหมาะสม จากพื้นฐานแนวคิดที่ว่าวิธีการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างที่ดีที่สุดคือการยังคงใช้ประโยชน์จากอาคารนั้นอยู่โดยประโยชน์ใช้สอยจะไม่เปลี่ยนแปลงสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าหากมีการเปลี่ยนแปลงก็สามารถแก้ไขกลับคืนสภาพเดิมได้หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบน้อยที่สุดโดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

๑) การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเป็นการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและสภาพแวดล้อมทั้งหมด ตั้งแต่ประเภทของโบราณสถาน อายุสมัย รูปแบบทางศิลปะ ประวัติความเป็นมา คุณค่าความสำคัญ ประวัติการอนุรักษ์ ตลอดจนค้นคว้ารวบรวมเอกสารเดิมที่เกี่ยวข้องเป็นภาพถ่าย ฯลฯ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินการอนุรักษ์ในขั้นตอนต่อไป

๒) การสำรวจตรวจสอบสภาพทางกายภาพเป็นการบันทึกสภาพทางกายภาพก่อนการอนุรักษ์ ทั้งในรูปแบบของรายงาน แผนผัง ภาพถ่าย และแบบลายเส้นที่เก็บข้อมูลรูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม หรือภูมิสถาปัตยกรรม รวมทั้งสภาพแวดล้อม ต้องระบุ ขนาด สัดส่วนที่ตรวจวัดได้ วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง สภาพอากาศและสาเหตุของการเสื่อมสภาพ

๓) งานโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์เป็นการดำเนินการตามกระบวนการทางโบราณคดีเพื่อนำมาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและออกแบบการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ การขุดตรวจ การขุดค้น และการจัดแต่งโบราณสถาน

๔) การวิเคราะห์รูปแบบเป็นการนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับจากโบราณสถาน ในขั้นตอนที่ ๓ มาวิเคราะห์ เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ หรือภาพสันนิษฐานของโบราณสถานในอดีตก่อนที่จะมีการเสื่อมสภาพ หรือมีการเปลี่ยนแปลงดังที่เห็นในปัจจุบัน อาจเป็นภาพในยุคใดยุคหนึ่ง หรือแต่ละยุคของการเปลี่ยนแปลงในอดีต

๕) การออกแบบและประมาณการเป็นการนำผลข้อมูลและข้อสรุปจากการศึกษาด้านต่างๆ ทั้งหมดข้างต้นมาพิจารณาเลือกแนวทางและวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสมที่สุดที่น่าจะนำมาใช้ในการจัดการการสาธารณูปการของวัดเหล่านั้นๆ ภายใต้กรอบหลักวิชาการอนุรักษ์ตามแนวทางการอนุรักษ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันเป็นสากลในปัจจุบัน โดยเบื้องต้นจะต้องมีการกำหนดแนวคิดซึ่งเป็นตัวกำหนดวิธีการอนุรักษ์อย่างชัดเจน มีการทำแบบอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับแนวคิด และระบุวิธีการตำแหน่งของการดำเนินการอย่างชัดเจน และจัดทำรายงานการประมาณราคา ระบุงบประมาณที่ต้องการใช้ในการดำเนินการ

๖) การดำเนินการอนุรักษ์ การควบคุม และการตรวจรับงาน

ได้แก่ การดำเนินการอนุรักษ์ตามรูปแบบรายการที่ได้รับการอนุมัติแล้ว และตามสภาพความจริงของพื้นที่เมื่อมีการสำรวจ โดยละเอียดอีกครั้งก่อนเริ่มดำเนินการ ซึ่งอาจแตกต่างจากแบบไปบ้าง หรืออาจพบหลักฐานใหม่ขณะดำเนินการ ที่จะมีผลให้มีความจำเป็นต้องปรับแก้ไขแบบรวมทั้งการควบคุมดูแลให้การดำเนินการเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ คอยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมและต้องประสานกับผู้เกี่ยวข้องในทุกสาขา

๗) การจัดทำรายงานการอนุรักษ์เป็นการจัดทำรายงานการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ข้างต้นทั้งหมดโดยละเอียดบันทึกทุกขั้นตอนการดำเนินการ และผลที่ได้รับจาก

โครงการเพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงและเผยแพร่ต่อสาธารณชน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดการการ
 สาธารณูปการของวัดแหล่งอื่นๆ ต่อไปด้วย

สรุปได้ว่า วิธีการจัดการการสาธารณูปการของวัดภายในวัดที่ถูกต้องนั้น พระสังฆาธิ
 การควรยึดเอาหลักเกณฑ์ ขั้นตอน วิธีการ ที่กรมศิลปากรได้ถวายคำแนะนำไว้ ทั้งนี้กรมศิลปากรเอง
 ควรเร่งประชาสัมพันธ์ จัดพิมพ์เอกสาร ฝึกอบรมถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการให้มีความรู้ ความ
 เข้าใจที่ถูกต้อง ตรงกัน เพื่อให้การดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการการสาธารณูปการของวัดภายใน
 วัดสามารถพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน มิใช่ต่างคนต่างทำ หรือแย่งกันมีบทบาทสำคัญในการการ
 จัดการการสาธารณูปการของวัด เพราะผลที่ตามมาคือความเสียหายของโบราณสถานซึ่งเป็นสมบัติ
 ของชาตินั่นเอง ดังนั้นจึงต้องอาศัยความร่วมมือกันทั้งสองฝ่ายในการจัดการการสาธารณูปการ
 ของวัดให้มั่นคงถาวรชั่วลูกชั่วหลานสืบไป

๓.ด้านการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานภายในวัด

ด้านการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานภายในวัดนั้น นับว่าเป็นบทบาทสำคัญ
 อันดับต้นๆ ที่พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญและดำเนินการอยู่แล้วเป็นประจำ ดังข้อความ
 ตอนหนึ่งของคำสัมภาษณ์ว่า....”เรามีเจ้าหน้าที่ประจำในการดูแลโบราณสถานภายในวัด หน้าที่
 เบื้องต้น คือ การทำความสะอาด เช็ดถู โบราณสถานไม่ให้สกปรก กำจัดวัชพืชตั้งแต่เล็กๆ ทำรั้ว
 ป้องกันอันตรายจากคนและสัตว์ ตัดป้ายประชาสัมพันธ์ว่าเป็นเขตหวงห้าม พร้อมทั้งจัดเวรยามคอย
 รักษาความปลอดภัยตลอดเวลา และทางวัดต้องประสบกับภัยธรรมชาติทุกปี จึงหาแนวทางในการ
 ป้องกันโบราณสถานเหล่านั้น ด้วยการสร้างเขื่อนดิน และสูบน้ำออกตลอดเวลา รักษาไว้จนสุดกำลัง
 ความสามารถของเรา”.... หรือ”ในการดูแลรักษาวัดวาอาราม รวมทั้งโบราณสถานภายในวัด เช่น
 พระอุโบสถ พระวิหาร เจดีย์ ที่สำคัญๆ นั้น เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ หรือเป็นกิจวัตรที่พระสงฆ์พึง
 กระทำอยู่แล้ว งานบางอย่างที่พระสงฆ์ไม่สามารถทำได้ เช่น การตัดต้นไม้ หรือการกำจัดวัชพืช ก็
 อาศัยญาติโยมแถววัดในการจัดการ ไม่ควรปล่อยให้โตขึ้น เพราะจะกำจัดยาก และเป็นอันตรายต่อ
 โบราณสถานโดยตรง”... หรือ”พระเณรมีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาโบราณสถานภายในวัด
 เพราะต้องใช้สถานที่เหล่านั้นในการทำวัตรเช้า เย็น ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอยู่แล้ว ประกอบกับ
 ทางวัดเป็นวัดท่องเที่ยว มีญาติโยมมาทำบุญมากจึงมีการทำความสะอาดทุกวัน”.... หรือ”วัดเรา
 เป็นวัดใหญ่ ญาติโยมมาสักการะบูชาบุญสถาน บูชานี้วัตถุในแต่ละวันเป็นจำนวนมาก จึงอาศัย
 พระภิกษุ สามเณร แม่ชี และเจ้าหน้าที่ของวัด ในการดูแลรักษาโบราณสถานเป็นประจำ ให้มีความ
 สะอาด สวยงาม และรีบดำเนินการซ่อมแซมในส่วนที่ชำรุดเบื้องต้นก่อน เพื่อไม่ให้เกิดอันตราย
 ต่อไป”...

จากแนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับวิธีการบำรุงรักษาโบราณสถาน ที่กรมศิลปากรได้
 กำหนดเพื่อเป็นแนวทางในการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถาน ซึ่งพระสังฆาธิการสามารถนำเอา
 ไปประยุกต์ใช้กับการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานภายในวัดของตนได้ดังนี้

๑) การบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐาน

(๑) การรักษาความสะอาดการถากถางวัชพืชและการกำจัดสิ่งกีดขวางในเขตโบราณสถานเพื่อให้มีความสะอาดเรียบร้อยและป้องกันความเสียหายหรือการเสื่อมสภาพที่อาจเกิดขึ้นจากวัชพืชและสิ่งกีดขวางต่างๆ

(๑.๑) กิจกรรมในการถากถางและกำจัดวัชพืช

- หญ้าและวัชพืชขนาดเล็กที่ขึ้นติดอยู่กับโบราณสถานควรกำจัดโดยการถอนด้วยมือหรือใช้เครื่องมือขนาดเล็กเช่นกรรไกรตัดหญ้า

- สำหรับวัชพืชที่ขึ้นบนพื้นดินในเขตพื้นที่โบราณสถานอาจใช้มีดพรวนเสียมจอบเครื่องตัดหญ้าหรือรถตัดหญ้าทำการถากถางด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดความพลาดพลั้งหรือเกิดความเสียหายขึ้นแก่โบราณสถาน

- การกำจัดตะไคร่ที่ขึ้นบนโบราณสถานให้ใช้แปรงขนอ่อนหรือแปรงพลาสติกและน้ำสะอาด

(๑.๒) กิจกรรมในการกำจัดสิ่งกีดขวาง

- ชิ้นส่วนโบราณสถานที่แตกหักหลุดร่วงลงมาอยู่บนพื้นต้องบันทึกรายการและจุดที่ร่วงหล่นก่อนที่จะรวบรวมเคลื่อนย้ายไปจัดเก็บในบริเวณใกล้เคียงที่เหมาะสมและเป็นระเบียบ สิ่งของที่ไม่เป็นประโยชน์ให้เคลื่อนย้ายออกจากโบราณสถานจัดเตรียมถังขยะที่มีรูปลักษณะที่เหมาะสมให้พอเหมาะและมีตำแหน่งที่ตั้งที่เหมาะสม

(๒) การปกป้องคุ้มครอง / รักษาความปลอดภัยเป็นการเฝ้าระวังดูแลโบราณสถานมิให้มีการบุกรุกทำลายหรือเสื่อมสภาพ

กิจกรรม

- จัดให้มีเวรยามเฝ้าดูแลโบราณสถานและพื้นที่โดยรอบเพื่อไม่ให้เกิดการกระทำใดๆ อันจะก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่โบราณสถานและพื้นที่ทั้งจากการกระทำของมนุษย์และสัตว์เพิ่มมาตรการพิเศษในการรักษาความปลอดภัย

สรุปได้ว่า ในปัจจุบันพระสังฆาธิการได้มีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานภายในวัดของตน มีความรู้และความเข้าใจในการดูแลรักษาและป้องกันเป็นอย่างดี บางรูปมีประสบการณ์มาก เช่น ต้องประสบปัญหาภัยธรรมชาติอยู่เป็นประจำ จึงมีความชำนาญในการหาวิธีการหรือแนวทางในการป้องกันภัยธรรมชาตินั้น บางรูปมีประสบการณ์ในการป้องกันการถูกทำลายจากวัชพืช โดยเฉพาะต้นโพธิ์ซึ่งเป็นอันตรายต่อโบราณสถานโดยตรง ปัญหาจากสัตว์ เช่น นกพิราบ เป็นต้น ทั้งนี้หากพระสังฆาธิการสามารถดำเนินการตามคำแนะนำของหน่วยงานราชการอย่างกรมศิลปากรได้ ก็จะสามารถดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานภายในวัดของตนได้อย่างถูกต้อง อันจะเป็นประโยชน์ต่อโบราณสถานด้วย

๔. ด้านการติดต่อประสานงานกับบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก

การติดต่อสื่อสารระหว่างองค์กรคณะสงฆ์กับบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกนั้น จะช่วยให้พระสังฆาธิการสามารถดำเนินการในการการจัดการการสาธารณูปการของวัดได้ง่ายยิ่งขึ้น เพราะบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกจะช่วยเหลือคณะสงฆ์ด้วยปัจจัยหลายๆ อย่าง เช่น เงินทุน บุคลากร

หรือการช่วยวางแผนงาน ฉะนั้นการติดต่อประสานงานจึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดภายในวัด และเมื่อดำเนินการได้สำเร็จก็เท่ากับมีชัยไปเกือบครึ่งหนึ่งแล้ว สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักว่า....”คณะสงฆ์ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากบุคคลและหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐ อย่างเช่น ศูนย์ราชการ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น หรือจากหน่วยงานเอกชน ห้างร้าน พ่อค้า ประชาชน และญาติโยมผู้มีจิตศรัทธา เมื่อทางวัดประชาสัมพันธ์ขอความร่วมมือก็มักจะได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานเหล่านั้น ทั้งในส่วนของปัจจัยในการดำเนินงาน แรงงาน หรือแม้กระทั่งร่วมวางแผนความคิดในการดำเนินการ”... หรือ ...”ทางวัดได้รับความร่วมมือจากญาติโยมแถววัดในการช่วยกันดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถาน โดยเฉพาะศาสนสถาน เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นต้น”... หรือ”ในช่วงน้ำท่วมหลายปีที่ผ่านมา กรมศิลปากรก็ดี เทศบาลก็ดี รวมทั้งญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาได้ช่วยกันดูแลและป้องกันโบราณสถานไม่ให้ชำรุด ในปีที่ผ่านมาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้สนับสนุนงบประมาณในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่ถูกน้ำท่วม เป็นการฟื้นฟูศาสนสถาน โบราณสถาน ให้มั่นคง แข็งแรง และสวยงาม ล้ำค่า ต่อไป”

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ” ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการและงานวิจัยต่าง ๆ นำมา รวบรวมเรียบเรียงไว้ในงานวิจัยเล่มนี้และจากการที่ได้ทำการทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ และลงพื้นที่ ทำการวิจัย ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงการบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ

จากแผนภาพที่ ๔.๑ แสดงการบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ โดยผู้วิจัยได้แบ่งการบริหารจัดการสาธารณูปการออกเป็น ๕ ด้าน คือ ๑. ด้านการวางแผน ๒. ด้านจัดองค์กร ๓. ด้านงานบุคลากร ๔. ด้านการสั่งการ ๕. ด้านการกำกับดูแล

จากแผนภาพที่ ๔.๒

แสดงด้านการวางแผน โดยวัดควรมีการบริหารจัดการ ดังนี้ ๑) การจัดระบบการวางแผนใหม่ที่เป็นระบบ ๒) มีการออกแบบกำหนดเขตเขียนแผนผังในการก่อสร้างให้ถูกต้อง และเหมาะสมกับพื้นที่ของที่ตั้งวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ ๓) ต้องมีการวางแผนที่ดี ต้องมีการเรียนรู้ในเรื่องการก่อสร้างการพัฒนา รู้จักศึกษาเพิ่มเติม และการสนับสนุนที่ดี ๔) มีการสร้างถาวรวัตถุ ควรให้ผู้ที่มีความรู้ในการวางแผนการบริหารด้านงานสาธารณูปการ มีการวางแผนด้านปัจจัยเงินทุนโดยขอแรงสนับสนุนจากประชาชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป และสร้างให้มีแบบมีศิลปะอย่างส่งเสริมวัฒนธรรมไทยให้มีการเสริมแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ในตัวอาคารเสนาสนะด้วย ๕) มีกองทุนสนับสนุน และมีการวางแผนงานที่สามารถดูแลเข้าใจง่าย และมีบุคคลค่อยมาช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน

แสดงด้านจัดองค์กรโดยวัดควรมีการบริหารจัดการ ดังนี้ ๑) จัดงบประมาณช่วยเหลือวัด สำนักสงฆ์ที่อยู่รอบนอกเขตชุมชน ให้มีทุนสร้างอาคารเสนาสนะให้เจริญสืบต่อไป ๒) จัดผู้รับผิดชอบในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะโดยตรง ๓) ต้องสร้างจิตสำนึกในการทำงานเป็นหมู่คณะ รู้จักการเสียสละทั้งด้านการเงินเห็นงานส่วนรวม มีประโยชน์และคุณค่า จึงจะทำให้องค์กรเข้มแข็ง ๔) มีการจัดโครงสร้างองค์กร โดยมีเจ้าอธิการด้านงานสาธารณูปการรับผิดชอบ และแต่งตั้งผู้ช่วยที่ มีความรู้เป็นที่ปรึกษา เพื่อความเป็นทิศทางเดียวกันในการจัดการองค์กรที่มีประสิทธิภาพ ๕) ให้มีกิจกรรมเพื่อความสามัคคีกัน หรือจัดโครงสร้างองค์กรให้มีการจัดการจัดองค์กร มีการแบ่งหน้าที่กันทำงานอย่างชัดเจนจะได้ไม่เกี่ยงกันในการทำงาน

แสดงด้านงานบุคลากรโดยวัดควรมีการบริหารจัดการ ดังนี้ ๑) ต้องจัดหาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพมารับหน้าที่การทำงานภายในองค์กรของวัด ๒) มีผู้ที่มีความสามารถควบคุมดูแลและรับผิดชอบตามความถนัดตรงตามวัตถุประสงค์ ๓) ส่งเสริมบุคลากรอย่างต่อเนื่องให้การสนับสนุนคนดีที่มีความรู้ในการทำงาน เมื่อทำดีควรยกย่องเชิดชูหากผิดพลาดก็อภัยและแก้ไขปรับปรุงต่อไป ๔) ต้องส่งเจ้าอาวาสผู้ปกครองไปเรียนรู้เกี่ยวกับงานก่อสร้างและวัสดุก่อสร้างที่มีคุณภาพจะได้สร้างได้ถูกต้องตามหลักการทางวิศวกรรม ๕) อยากให้ผู้นำที่เป็นพระสังฆาธิการมีความเข้มงวดหรือคำสั่งที่เด็ดขาด หรือมีการลงโทษผู้ที่ไม่เชื่อฟังเพื่อความสามัคคีของคณะสงฆ์

แสดงด้านการสั่งการโดยวัดควรมีการบริหารจัดการ ดังนี้ ๑) จัดประชุมขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการต่างๆ ๒) ต้องมีการติดต่อประชาสัมพันธ์ ในแผนงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะให้แก่หน่วยงาน ให้เห็นถึงประโยชน์และต้องตามวัตถุประสงค์ ๓) มีการประชาสัมพันธ์ให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมจะได้มีเงินทุนสนับสนุนที่ดีต่อไปทำให้งานด้านสาธารณูปการลุล่วงไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ ๔) ต้องมีการเตรียมงานให้พร้อมเริ่มจากการเตรียมสถานที่ การประชาสัมพันธ์เพื่อหาเงินทุนโดยเสนอโครงการว่าจะมีประโยชน์อย่างไรนำไปใช้เพื่องานอะไรให้ตรงตามวัตถุประสงค์ ๕) อยากให้ทุกฝ่ายมีการประชุมปรึกษากันให้ดีกว่าก่อนที่จะมีคำสั่งใดๆ ถึงจะได้ไม่มีปัญหาต้องประชุมกันบ่อยๆให้บุคลากรหรือคณะสงฆ์ได้มีส่วนร่วมกันทำงาน

แสดงด้านการสั่งการโดยวัดควรมีการบริหารจัดการ ดังนี้ ๑) จัดงานจัดกิจกรรมชักชวนประชาชนให้เข้าหาวัดเพื่อจัดหาทุนหรืองบประมาณในการก่อสร้างเสนาสนะโดยจัดคณะกรรมการที่มีประสิทธิภาพสูง ๒) ต้องจัดประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดกิจกรรม เพื่ออนุรักษ์ส่งเสริมให้

ช่วยกันบำรุงวัดอาราม จัดงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อจัดหาทุนในการบูรณะซ่อมแซมอาคารเสนาสนะ ๓) จัดหาผู้ดูแลที่เป็นคฤหัสถ์ที่มีความรู้มีประสบการณ์ในงานสาธารณูปการที่ไวใจได้มาดูแลในงานก่อสร้างในแต่ละครั้ง ๔) ให้พระสังฆาธิการผู้ปกครองวัดให้ความเอาใจใส่เช่นจัดงานบุญ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง“การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการการสาธารณูปการ, เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการการสาธารณูปการ, เพื่อนำเสนอการจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการผลการวิจัยสามารถนำมาสรุป อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการสรุปได้ดังนี้

ตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกรายด้าน ดังนี้

๑. ด้านการวางแผนมีปัญหา อุปสรรคดังนี้

๑) การจัดระบบการวางแผนงานยังไม่ได้ประสิทธิภาพ ขาดความเด็ดขาดในการตัดสินใจทำให้เกิดความผิดพลาดบ่อยครั้ง และ คณะสงฆ์ไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการทำงาน ขาดคำแนะนำที่มีประสิทธิภาพ

๒) ขาดการพิจารณา และความเข้าใจในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะแบบแปลงแผนผังสำหรับการวางแผนในการก่อสร้าง ในการวางแผนเพื่อแบ่งเขตเป็นส่วนต่างๆเช่น เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส ไม่วางแผนในการแบ่งเขตทำให้เกิดปัญหาในการก่อสร้างอาคาร เสนาสนะขึ้นภายหลัง

๓) ยังขาดการวางแผนในระยะยาวโดยส่วนมากจะก่อสร้างให้พอใช้งานได้ก่อนแล้วจึงต่อเติมในภายหลัง และช่างผู้รับเหมาขาดการรับผิดชอบที่ดี ใ่วางใจไม่ค่อยได้ต้องตรวจสอบอยู่อย่างสม่ำเสมอ การทำสัญญาว่าจ้างที่ไม่รัดกุมไม่มีรายละเอียดเพราะความมีจิตเมตตาเป็นที่ตั้งไม่มีการวางแผนที่ดีเพราะขาดความรู้ในด้านการก่อสร้าง ไม่รู้เรื่องอุปกรณ์ก่อสร้าง และไม่มีส่วนร่วมวางแผน แต่ต้นมีการเปลี่ยนผู้ปกครอง คือเจ้าอาวาสคณะกรรมการมีบทบาทมากกว่า ทำให้งานล่าช้าไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางแผนไว้

๔) ขาดผู้ที่มีความรู้ในการวางแผน การบริหารด้านงานสาธารณูปการที่ดี และมีอุปสรรคด้านปัจจัยเงินทุนมีน้อย ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ต้องก่อสร้างตามกำลัง หรือมีเงินทุนก็ก่อสร้างไม่มีเงินก็หยุดงานก่อสร้างทำให้งานไม่ต่อเนื่อง ล่าช้าไม่เป็นไปตามกำหนดเวลา และวัสดุก่อสร้างอาจไม่ได้มาตรฐานที่ตั้งไว้เพราะเงินทุน และปัจจัยเป็นหลัก

๕) ผู้ปกครอง หรือผู้นำที่ไม่มีความรู้ ความเข้าใจพอเกี่ยวกับการวางแผนงานหรือสิ่งการงานด้านสาธารณูปการต่างๆ ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกปัจจัยในการก่อสร้างหรืออุปกรณ์ในการปฏิบัติงานและบุคคลในการช่วยเหลือในด้านต่างๆ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรมีการจัดระบบการวางแผนใหม่ที่เป็นระบบมีความเด็ดขาดในการตัดสินใจที่ถูกต้อง

๒) ควรมีการออกแบบกำหนดเขตเขียนแผนผังในการก่อสร้างให้ถูกต้อง และเหมาะสมกับพื้นที่ของที่ตั้งวัดหรือที่ธรณีสงฆ์

๓) ต้องมีการวางแผนที่ดี ต้องมีการเรียนรู้ในเรื่องการก่อสร้างการพัฒนา รู้จักศึกษาเพิ่มเติม และหาข้อมูลในการก่อสร้างสาธารณูปการ ต้องมีความพร้อมเพียง ด้านความรู้ ด้านการเงิน และการสนับสนุนที่ดี แล้วทำงานให้เป็นระบบ มีแบบแผนที่ตั้งงานจึง ออกมาดีสามารถใช้ งานด้านสาธารณูปการได้นานตามวัตถุประสงค์

๔) เมื่อมีการสร้างถาวรวัตถุ ควรให้ผู้ที่มีความรู้ในการวางแผนการบริหารดำเนินงานสาธารณูปการ มีการวางแผนด้านปัจจัยเงินทุนโดยขอแรงสนับสนุนจากประชาชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป และสร้างให้มีแบบมีศิลปะอย่างที่ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยให้มีการเสริมแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ในตัวอาคารเสนาสนะด้วย

๕) ควรจะมีกองทุนสนับสนุนและมีการวางแผนงานที่สามารถดูแล้วเข้าใจง่ายและมีบุคคลค่อยมาช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน

๒. ด้านงานจัดองค์กรมีปัญหา อุปสรรคดังนี้

๑) สำนักสงฆ์บางแห่งยังไม่เป็นวัดที่ถูกตั้งตามกฎหมาย ยังขาดการพัฒนาและหาทุนจัดสร้างถาวรวัตถุ และสำนักสงฆ์บางแห่งยังขาดทุน งบประมาณในการก่อสร้าง เพราะอยู่ในที่ห่างไกลจากชุมชนหน่วยงานต่างๆ ยังเข้าไม่ถึง

๒) การแบ่งงานกันทำความรับผิดชอบงานมีน้อย ไม่ค่อยร่วมมือกันทำกันทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา งานที่พัฒนาภายในวัดไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด เกิดการเกี่ยงกันในการทำงาน

๓) ขาดความร่วมมือจากคณะสงฆ์ตลอดทั้งพระภิกษุภายในวัด เพราะขาดความรู้ความเข้าใจไม่เห็นความสำคัญขององค์กร ขาดเงินทุนที่จะดำเนินการให้เป็นระบบ ขาดความรู้ในด้านจัดการบริหารงาน ขาดความร่วมมือในหมู่คณะ และขาดความเสียสละของผู้นำและผู้ตาม

๔) ขาดการจัดการในการแบ่งงานกันทำในองค์กร เจ้าอาวาสทำหน้าที่อยู่รูปเดียวทำให้งานล้นมือ ทำให้งานด้านสาธารณูปการได้ออกมาไม่มีคุณภาพ

๕) ผู้นำผู้ปกครองยังไม่ค่อยมีความสามารถเพียงพอ และไม่คอยจัดกิจกรรม หรือการจัดโครงสร้างต่างๆในองค์กร

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรจัดงบประมาณช่วยเหลือวัด สำนักสงฆ์ที่อยู่รอบนอกเขตชุมชน ให้มีทุนสร้างอาคารเสนาสนะให้เจริญสืบต่อไป

๒) ควรจัดผู้รับผิดชอบ โดยการจัดประชุมในการเป็นผู้นำดูแลในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะโดยตรง

๓) ต้องสร้างจิตสำนึกในการทำงานเป็นหมู่คณะ รู้จักการเสียสละทั้งด้านการเงินเห็นงานส่วนรวม มีประโยชน์และคุณค่า จึงจะทำให้องค์กรเข้มแข็ง

๔) มีการจัดโครงสร้างองค์กร โดยมีเจ้าอธิการดำเนินงานสาธารณูปการรับผิดชอบ และแต่งตั้งผู้ช่วยที่มีความรู้เป็นที่ปรึกษา เพื่อความเป็นทิศทางเดียวกันในการจัดการองค์กรที่มีประสิทธิภาพ

๕) ให้มีกิจกรรมเพื่อความสามัคคีกัน หรือจัดโครงสร้างองค์กรให้มีการจัดการจัดองค์กร มีการแบ่งหน้าที่กันทำงานอย่างชัดเจนจะได้ไม่เกี่ยงกันในการทำงาน

๓. ด้านงานบุคลากรมีปัญหา อุปสรรคดังนี้

๑) บุคลากรทำหน้าที่ ไม่เต็มความสามารถขาดความรับผิดชอบบุคลากรไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เกี่ยงกันทำงาน

๒) บุคลากรสงฆ์ขาดความเข้าใจในหลักการทำงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะ จึงเกิดความผิดพลาดในการปฏิบัติงาน ไม่ชัดเจนไม่ตรงเป้าหมาย ไม่มีความถนัดงานของแต่ละบุคคล บุคลากรปฏิบัติงานไม่ได้เต็มที่ ไม่เต็มความสามารถ

๓) บุคลากรยังขาดความรู้ มีการพัฒนาไม่ต่อเนื่องหรือมีการพัฒนาไม่ตรงระบบงาน ทางกิจการคณะสงฆ์ด้านงานสาธารณูปการ ทำให้ขาดประสิทธิภาพผู้ที่มีความรู้ขาดการสนับสนุน ขาดความไว้นื้อเชื่อใจกลัวจะเป็นใหญ่แล้วจะเจริญก้าวหน้ากว่าตัวเองทำให้เกิดปัญหาตามมา

๔) คณะสงฆ์มีบุคลากรที่มีความรู้ด้านงานสาธารณูปการมีน้อย ยังขาดการฝึกอบรมด้านนี้ทำให้เกิดปัญหาตามมา

๕) บุคลากรใหม่มีน้อยบวชกันไม่กี่วันก็ลาสิกขาไป และบุคลากรไม่ค่อยที่จะช่วยเหลือกันเท่าที่สมควร และเนื่องจากส่วนใหญ่อายุมากไม่ค่อยเชื่อฟังในคำสั่งเท่าที่ควร

ข้อเสนอแนะ

๑) ต้องจัดหาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพมารับหน้าที่การทำงานภายในองค์กรของวัด

๒) ควรให้ผู้ที่มีความสามารถควบคุมดูแลและรับผิดชอบตามความถนัดตรงตามวัตถุประสงค์

๓) ควรส่งเสริมบุคลากรอย่างต่อเนื่องให้การสนับสนุนคนดี ที่มีความรู้ในการทำงาน เมื่อทำดีควรยกย่องเชิดชูหากผิดพลาดก็อภัยและแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔) ต้องส่งเจ้าอาวาสผู้ปกครองไปเรียนรู้เกี่ยวกับงานก่อสร้าง และวัสดุก่อสร้างที่มีคุณภาพจะได้สร้างได้ถูกต้องตามหลักการทางวิศวกรรม

๕) อยากรให้ผู้นำที่เป็นพระสังฆาธิการมีความเข้มงวดหรือคำสั่งที่เด็ดขาด หรือมีการลงโทษผู้ที่ไม่เชื่อฟังเพื่อความสามัคคีของคณะสงฆ์

๔. ด้านการสั่งการมีปัญหา อุปสรรคดังนี้

๑) ไม่ได้ได้รับความสนับสนุนจากหน่วยงานทางราชการ และประชาชนในวัดที่ห่างไกล ชุมชน ขาดทุนทรัพย์ในการก่อสร้าง เช่น ทางถนนและเสนาสนะ

๒) ขาดการสนับสนุนดูแลจากหน่วยงานต่างๆ ในงบประมาณ เงินสนับสนุน ทุนก่อสร้างมีน้อยทำให้งานมีความล่าช้า ขาดการประชาสัมพันธ์ในการจัดหาทุน เพื่อให้งานก่อสร้างอาคารเสนาสนะเกิดอุปสรรคในการติดต่อขอความร่วมมือจากหน่วยงาน ไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร

๓) ขาดการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน ทำให้งานไม่ได้ผลตามที่ตั้งไว้หรือบางครั้งมีผลงานแต่ไม่ได้ประชาสัมพันธ์ทำให้ไม่ปรากฏผลงานต่อสาธารณชน ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานหรือชุมชนทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือ ขาดงบประมาณในการประชาสัมพันธ์ ขาดการสนับสนุนในการดำเนินงานในแต่ละครั้งผู้ทำงานต้องหาผู้สนับสนุนเองหรือแหล่งเงินเองจึงขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงานในแต่ละครั้ง

๔) ต้องอาศัยเงินบริจาคในการก่อสร้างหรือซ่อมแซมปรับปรุงอาคารเสนาสนะเป็นหลักในการของบสนับสนุนจากกรมศาสนาหรือหน่วยงานต่างๆ ยังต้องมีการพิจารณาโดยต้องทำถูกต้องตามแบบแปลนและระเบียบที่วางไว้จึงมีความล่าช้าในการก่อสร้าง

๕) การอำนวยการในการสื่อสารประสานงานสั่งการอาจไม่ค่อยเข้าใจกันมากนักเท่าที่ควร และกองทุนสนับสนุนได้มალ่าช้าติดขัด มีปัญหาในการขนส่งวัสดุก่อสร้าง

ข้อเสนอแนะ

๑) จัดประชุมขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการต่างๆ และประชาชนจัดกิจกรรมภายในวัดเพื่อเป็นการนำไปสิ่งจูงใจในการร่วมมือกันทำงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะ

๒) ต้องมีการติดต่อประชาสัมพันธ์ ในแผนงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะให้แก่หน่วยงาน และประชาชนให้ชัดเจน ให้เห็นถึงประโยชน์และต้องตามวัตถุประสงค์

๓) ควรจัดหางบประมาณตั้งเป็นกองทุนในการดำเนินงานจะทำให้ได้งานที่มีคุณภาพในการทำงานทุกครั้งต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมจะได้มีเงินทุนสนับสนุนที่ดีต่อไป ทำให้งานด้านสาธารณูปการลุล่วงไปได้ด้วยดีมีประสิทธิภาพ

๔) ต้องมีการเตรียมงานให้พร้อมเริ่มจากการเตรียมสถานที่ การประชาสัมพันธ์เพื่อหาเงินทุนโดยเสนอโครงการว่าจะมีประโยชน์อย่างไรนำไปใช้เพื่องานอะไรให้ตรงตามวัตถุประสงค์ และมีการเขียนแบบแปลนให้มีแบบที่สวยงามถูกต้องตามแบบวัฒนธรรมไทย

๕) อยากให้ทุกฝ่ายมีการประชุมปรึกษากันให้ดีกว่าก่อนที่จะมีคำสั่งใดๆ ถึงจะได้ไม่มีปัญหาต้องประชุมกันบ่อยๆ ให้บุคลากรหรือคณะสงฆ์ได้มีส่วนร่วมกันทำงาน

๕. ด้านการกำกับดูแลมีปัญหา อุปสรรคดังนี้

๑) คณะกรรมการหรือบุคลากรเข้าไปดูแลไม่ทั่วถึงวัด สำนักสงฆ์ในที่ห่างไกลชุมชนทำให้งบประมาณเข้าไม่ถึง จึงไม่เกิดการพัฒนา และวัด สำนักสงฆ์บางแห่งไม่มีคณะกรรมการหรือบุคลากรที่มีคุณภาพในการจัดหางบประมาณก่อสร้างอาคารเสนาสนะ และบางวัดยังขาดพระสงฆ์อยู่จำพรรษา

๒) ขาดการดูแล และไม่มีการบูรณะปรับปรุงซ่อมแซมในอาคารเสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรม ต้องใช้งบประมาณที่สูง ในการปรับปรุงบูรณะส่วนที่ทรุดโทรมทำได้ยากขาดทั้งบุคลากรและปัจจัยในการบูรณะ

๓) ขาดความเอาใจใส่ตรวจตราดูแลอย่างจริงจังจนดูแลงาน ยังขาดความรู้ขาดประสบการณ์ในการทำงานทำให้การตรวจดูแลงานบกพร่องทำให้งานไม่มีคุณภาพไม่เรียบร้อยต้องแก้ไขอยู่เสมอทำให้สิ้นเปลืองวัสดุก่อสร้างในการดำเนินงาน สิ้นเปลืองงบประมาณการดูแลไม่ทั่วถึงทั้งหมดในการก่อสร้าง พระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสไม่สามารถคุมดูแลในงานก่อสร้างได้ต้องอาศัยญาติมาช่วยดูแลแทนเป็นส่วนใหญ่ทำให้งานเกิดความผิดพลาดได้

๔) ผู้ดูแลได้แก่พระสังฆาธิการยังขาดความรู้การเอาใจใส่ในการดูแลทำนุบำรุงแก่อาคารเสนาสนะที่ก่อสร้างแล้ว และขาดบุคลากรได้แก่พระสงฆ์ในวัดมีน้อยทำให้ต้องจ้างบุคลากรภายนอกเข้ามาปรับปรุงซ่อมแซมอาคารเสนาสนะที่ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา

๕) ผู้นำไม่กำกับดูแลก่อนงานจะสำเร็จ และไม่ค่อยมีคนที่จะมากำกับดูแลหรือมาสั่งแทนทำให้งานล่าช้าและเมื่อไม่มีผู้นำก็ไม่มีใครมาทำงาน

ข้อเสนอแนะ

๑) ควรจัดงานจัดกิจกรรมชักชวนประชาชนให้เข้าหาวัดเพื่อจัดหาทุนหรืองบประมาณในการก่อสร้างเสนาสนะโดยจัดคณะกรรมการที่มีประสิทธิภาพสูง

๒) ควรต้องจัดประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดกิจกรรม เพื่ออนุรักษ์ส่งเสริมให้ช่วยกันบำรุงวัดอาราม จัดงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อจัดหาทุนในการบูรณะซ่อมแซมอาคารเสนาสนะ

๓) ควรจัดหาผู้ดูแลที่เป็นคนุหัสที่มีความรู้มีประสบการณ์ในงานสาธารณูปการที่ไว้ใจได้มาดูแลในงานก่อสร้างในแต่ละครั้งเพื่อลดความผิดพลาดถ้าเกิดความผิดพลาดจะได้รับการแก้ไขได้ทันทำให้ไม่สิ้นเปลืองงบประมาณด้านงานสาธารณูปการ

๔) ควรให้พระสังฆาธิการผู้ปกครองวัดให้ความเอาใจใส่เช่นจัดงานบุญหรือจัดเรียไรหาทุนจากชุมชนหางบประมาณปรับปรุงเพื่อก่อสร้างอาคารเสนาสนะทดแทนและจัดหาผู้ดูแลภายนอกที่มีความรู้ไว้ใจได้มาดูแลช่วยถ้าบุคลากรเช่นพระสงฆ์ในวัดมีน้อย

๕) อยากให้ผู้ผู้นำหรือพระสังฆาธิการผู้ปกครองวัดถ้าไม่มีเวลาก็ควรให้รองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยคอยกำกับดูแลตั้งแต่ต้นเริ่มทำงานจนงานสำเร็จเมื่อถึงเวลาพักจะได้มีการแยกกันกับไปที่พักของตัวเองและมาช่วยกันทำงานอย่างเป็นระบบและเพื่อความสามัคคี

สรุปโดยรวม

คณะสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ส่วนใหญ่ตอบเกี่ยวกับการบริหารของพระสังฆาธิการมากกว่าองค์กร เพราะคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ทราบปัญหาถึงการขาดการวางแผนในการจัดสรรทรัพยากร และบุคคลยังมีน้อยยังขาดความรู้ความเข้าใจในงานด้านสาธารณูปการด้านเงินปัจจัยในการทำทำงานด้านสาธารณูปการมีน้อยล่าช้าทำให้งานไม่คุณภาพ ผู้ดูแลขาดความรู้และขาดประสบการณ์ในการตรวจงานทำให้เกิดปัญหาตามมาในการบริหารงานตามหลักพุทธวิหารของพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดสรรคนคือคณะสงฆ์ให้ตรงกับงานขาดความสามัคคีในการทำงานขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานการประสานงานในการอำนวยความสะดวกที่ดีทำให้งานไม่ต่อเนื่องล่าช้าไม่เป็นไปตามเวลาที่ตั้งไว้

๕.๑.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี จำนวน ๔๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๑ มีจำนวนพรรษา ๑-๕ พรรษาจำนวน ๘๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๐ มีระดับการศึกษาสายสามัญต่ำกว่าปริญญาตรีจำนวน ๑๓๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๘ มีวุฒิการศึกษาทางธรรมนักรธรรมชั้นเอกจำนวน ๗๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๓ มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ไม่ได้ศึกษาทางเปรียญธรรมจำนวน ๑๗๒รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๑ และตำแหน่งไม่ใช่พระสังฆาธิการ จำนวน ๑๕๑ รูปคิดเป็นร้อยละ ๗๙.๑

๕.๑.๓ ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการโดยรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้

๑) ด้านการวางแผนการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการวางแผน โดยรวมอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗) เมื่อพิจารณารายละเอียดความ

คิดเห็นจากน้อยไปหามากในแต่ละข้อพบ ในข้อที่ ๒ ศึกษาสภาพแวดล้อมในการก่อสร้างอาคาร เสนาสนะ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับมาก

๒) ด้านจัดองค์การการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านจัดองค์การ โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๕๔) เมื่อพิจารณารายละเอียด ความคิดเห็นจากน้อยไปหามากในแต่ละข้อพบในข้อที่ ๑ การพัฒนาที่พักสงฆ์เป็นสำนักสงฆ์ เป็นวัด และพัฒนาวัดให้เป็นอาราม ข้อที่ ๖ การจัดการแบ่งหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกเป็นธุระในการ จัดหาด้านปัจจัยต่างๆ ในการก่อสร้าง ข้อที่ ๙ การหาทุนในการบำรุงวัดและซ่อมแซมอาคาร และ เครื่องสาธารณูปโภค เช่น ประปา และไฟฟ้า เป็นต้นอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับ ปานกลาง

๓) ด้านงานบุคลากรคณะสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของ วัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านจัดองค์การ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๕) เมื่อ พิจารณารายละเอียดความคิดเห็นในแต่ละข้อพบว่าทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

๔) ด้านการอำนวยความสะดวกคณะสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการ ของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการสั่งการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นในแต่ละข้อพบว่าทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

๕) ด้านการกำกับดูแลคณะสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการ ของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการกำกับดูแล โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นในแต่ละข้อพบว่าทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๑. จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัด สมุทรปราการคณะสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการสาธารณูปการของ วัดในจังหวัดสมุทรปราการในภาพรวมส่วนใหญ่ตอบเกี่ยวกับการบริหารของพระสังฆาธิการมากกว่า องค์กร เพราะคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ทราบปัญหาถึงการขาดการวางแผนในการจัดสรรทรัพยากร และ บุคคลยังมีน้อยยังขาดความรู้ความเข้าใจในงานด้านสาธารณูปการด้านเงินปัจจัยในการทำ งานด้านสาธารณูปการมีน้อยล่าช้าทำให้งานไม่คุณภาพ ผู้ดูแลขาดความรู้และขาดประสบการณ์ในการ ตรวจงานทำให้เกิดปัญหาตามมาในการบริหารงานตามหลักพุทธวิธการของพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ไม่ ว่าจะเป็นด้านการจัดสรรคนคือคณะสงฆ์ให้ตรงกับงานขาดความสามัคคีในการทำงานขาดการ สนับสนุนจากหน่วยงานการประสานงานในการอำนวยความสะดวกที่ดีทำให้งานไม่ต่อเนื่องล่าช้าไม่เป็นไปตาม เวลาที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกนกวรรณโกมลธิพงษ์ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการ ของคณะสงฆ์เงินนิกายในประเทศไทย”^๑ พบว่า คณะสงฆ์เงินนิกายเป็นพระพุทธรศาสนาฝ่ายมหายาน ที่ปรากฏเด่นชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว และพัฒนาเป็นคณะสงฆ์เงินนิกาย

^๑กนกวรรณโกมลธิพงษ์, “การบริหารกิจการของคณะสงฆ์เงินนิกายในประเทศไทย”, พุทธศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

ในปัจจุบัน อิทธิพลของคณะสงฆ์จีนนิกาย หมายถึงอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมและศิลปกรรมจีน การใช้ชีวิตประจำวัน ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และอิทธิพลด้านพิธีกรรม ปัญหาอุปสรรคของคณะสงฆ์จีนนิกาย ได้แก่ปัญหาขาดแคลนบุคลากรและศาสนทายาทในการเผยแผ่ การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมจีน การศึกษา ความยากของพระสูตรภาษาจีน และความไม่สนใจศึกษาหลักธรรมของคนจีน ปัญหาอุปสรรคสุดท้าย คือ วัดมังกรกมลาวาส คับแคบ มีมลภาวะจากควันธูป ส่วนวัดโพธิ์แมนคุณารามเข้าถึงยาก และไม่มีขนส่งมวลชนไปถึง๒) ผลการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและการลงพื้นที่สัมภาษณ์ตามกรอบพระราชบัญญัติสงฆ์ และหลักการ (POSDCoRB) พบว่า การบริการกิจการด้านการปกครองของคณะสงฆ์จีนนิกาย กำหนดนโยบายบนพื้นฐานของพระธรรมวินัย กฎหมายและจารีตประเพณี การจัดองค์กรเป็นไปตามความเหมาะสม และบริบทของวัด การสรรหาบุคลากรพิจารณาคุณสมบัติ การสั่งการเป็นเส้นตรงจากบนลงล่าง การประสานงานดี มีการรายงานเป็นวาจาอย่างไม่เป็นทางการ การงบประมาณมีพระเจ้าหน้าที่ได้รับผิดชอบและตรวจสอบโดยเจ้าอาวาสการบริหารกิจการด้านการสาธารณูปการ พบว่า การบูรณปฏิสังขรณ์และการสงเคราะห์มีแนวทางแตกต่างกัน เป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ และไม่มีกำหนดการเป็นที่แน่นอน แต่กำหนดเป็นละครึ่งโดยเจ้าอาวาสสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไปดำเนินการ เมื่อเสร็จงานก็เป็นอันจบ๓) จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในของการบริหารกิจการด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการตามหลักการ (SWOT) พบว่า จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค เมื่อนำไปสังเคราะห์ร่วมกับผลการวิเคราะห์จากกรอบของ (POSDCoRB) จะได้รูปแบบการบริหารกิจการของคณะสงฆ์จีนนิกายไทย แล้วจึงนำรูปแบบไปสัมภาษณ์นักวิชาการ หลังจากการสัมภาษณ์และทำข้อมูลวิจารณ์ของนักวิชาการไปปรับปรุง รูปแบบ ผลสุดท้ายได้รูปแบบการบริหารกิจการของคณะสงฆ์จีน

A=Administration หมายถึงการบริหารกิจการด้านการปกครอง แบ่งการปกครองเป็นเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีเลขานุการ และไวยาวัจกร เป็นผู้สนองงานเจ้าอาวาส การกระจายงานแบ่งเป็น ๕ กอง คือ กองแผนงาน กองการปกครอง กองการบัญชีและการเงิน กองโภชนาการ และกองโยธา

P=Propagation หมายถึงการบริหารกิจการด้านการเผยแผ่ แบ่งเป็น ๔ กอง คือ กองศาสนพิธี กองการเผยแผ่ กองศาสนทายาท และกองพระธรรมทูต

E=Education หมายถึงการบริหารกิจการด้านการศึกษา เป็นงานการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา รูปแบบโครงสร้างมีผู้จัดการ ผู้ช่วยผู้จัดการคณะกรรมการสถานศึกษา ครูใหญ่ และผู้ช่วยครูใหญ่ แบ่งเป็นการบริหารกิจการของโรงเรียนเป็น ๖ ฝ่ายคือ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายธุรการ ฝ่ายแผนงาน และบริหารงานทั่วไป ฝ่ายบริหาร และฝ่ายทะเบียนและวุฒิ

M=Maintenance หมายถึงการบริหารกิจการด้านการสาธารณูปการแบ่งออกเป็น ๒ กองคือ กองสาธารณูปการ และกองสาธารณสงเคราะห์

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยเป็นรายด้านสามารถนำมาอภิปรายผลวิจัยได้ดังนี้

๑.ด้านการวางแผนจากการศึกษา พบว่า การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการด้านการวางแผน โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่าการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านการวางแผน โดยรวมอยู่ใน

ระดับน้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗) เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นจากน้อยไปหามากในแต่ละข้อพบ ในข้อที่ ๒ ศึกษาสภาพแวดล้อมในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับมากข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ด้านการวางแผนของวัดในจังหวัดสมุทรปราการให้ความสำคัญในวางแผนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**ฐิติรัตน์ มีมาก** ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการที่มีประสิทธิผลของสหกรณ์การเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย” จากการศึกษาวิจัยพบว่า^๒ สภาพการจัดการของสหกรณ์ มีประสิทธิผลอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับสูง ตัวแปรที่ใช้วัดสภาพการจัดการ ได้แก่ขนาดของสหกรณ์ ความสามัคคี โดยปัจจัยที่บ่งชี้ประสิทธิผลระดับองค์การพบว่า ปัจจัยที่บ่งชี้ประสิทธิผล ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ การควบคุมเงินทุนเครื่องมือและอุปกรณ์ บุคลากรที่ดำเนินงาน ขนาดของสหกรณ์ ความสามัคคี ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนการมีส่วนร่วมของสมาชิกและคณะกรรมการต่อสหกรณ์ มีความสัมพันธ์ต่อประสิทธิผลขององค์การอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติและสอดคล้องกับ**เกรียงพล พัฒนรัฐ**ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการเมือง : ผลกระทบของปัจจัยการแข่งขันระหว่างเมืองกับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มขึ้นต่อบทบาทของผู้ว่าราชการ กรุงเทพมหานคร” พบว่า^๓ ๑) แนวทางการจัดการเมืองของกรุงเทพมหานคร มีโครงสร้างการบังคับบัญชาขนาดใหญ่ รวมทั้งมีระดับความเป็นทางการและความเชี่ยวชาญต่างๆ สูง ในขณะที่เดียวกันบทบาทของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร มีลักษณะของการสั่งการจากบนลงล่าง ที่เน้นบทบาทผู้นำพิธีการ แบบพิทักษ์รักษาแบบเอกบุคลิก และแบบผู้จัดการ๒) กรุงเทพมหานคร ได้กลายเป็นเมืองในระดับโลกเพียงเมืองเดียวของประเทศไทย ซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองกระตุ้นให้เกิดปัจจัยด้านการแข่งขันกับเมืองอื่นๆ ในภูมิภาค ส่วนปัจจัยที่เป็นความต้องการของประชาชนมีระดับการเพิ่มขึ้นเป็นลำดับอันเป็นผลมาจากสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้นจนทำให้เกิดความแตกต่าง หลากหลายขึ้นในระดับของบุคคล กลุ่มประชาชน และชุมชนทั่วไป๓) ผลกระทบของปัจจัยการแข่งขันระหว่างเมืองกับความต้องการที่ของประชาชนส่งผลให้เกิดการนำหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี มาปรับใช้กับกรุงเทพมหานคร ได้แก่ การเข้าร่วมเป็นพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ กับหน่วยงานภาคเอกชน การปฏิบัติราชการโดยยึดค่านิยมหลักความรับผิดชอบและตรวจสอบได้ และการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการเมืองร่วมกับกรุงเทพมหานคร๔) บทบาทของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ที่เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นการผสมระหว่างบทบาทของประกอบการ กับบทบาทของการเป็นผู้ช่วยเหลือมากขึ้นนอกจากนี้ มีข้อค้นพบอื่นๆ วิสัยทัศน์ด้านการแข่งขันระหว่างเมืองกรุงเทพมหานคร ยังมีความไม่ชัดเจนและยังมีข้อจำกัดด้านอำนาจหน้าที่ในการจัดการอย่างบูรณาการ ในการส่งเสริมศักยภาพของเมื่อ ขณะที่ยุทธศาสตร์การแข่งขันระดับประเทศก็ได้กำหนดบทบาทที่ชัดเจนของกรุงเทพมหานครไว้ รวมทั้งยังคงมีแนวคิดดั้งเดิมที่เห็นว่ากรุงเทพมหานครเป็นเพียงกลไกของรัฐบาลในระดับท้องถิ่น ส่วนผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ที่ผ่านมามีงานโครงการที่เป็นมีลักษณะเป็นกายภาพหรือเชิงปริมาณและมุ่ง

^๒ฐิติรัตน์ มีมาก, “การจัดการที่มีประสิทธิผลของสหกรณ์การเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย”, **ปริญญาคุณนิพนธ์บริหารธุรกิจ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘), หน้า ๖.

^๓เกรียงพล พัฒนรัฐ, “การจัดการเมือง : ผลกระทบของปัจจัยการแข่งขันระหว่างเมืองกับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มขึ้นต่อบทบาทของผู้ว่าราชการ กรุงเทพมหานคร”, **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า (๔).

ปรับปรุงประสิทธิภาพการให้บริการมากกว่าการจัดทำโครงการเชิงคุณภาพที่เน้นค่านิยมแบบประชาธิปไตยข้อเสนอแนะประกอบด้วย ๒ ส่วนคือ ก. ได้แก่ข้อเสนอแนะด้านนโยบายประกอบด้วย ๑) ให้มีการผลักดันการกระจายอำนาจจากส่วนกลางแก่กรุงเทพมหานคร เพื่อให้มีอำนาจหน้าที่ที่เหมาะสมในการจัดการเมืองระดับมหานคร ๒) ให้มีการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการบริหารราชการกรุงเทพมหานครให้มีความชัดเจน เหมาะสมและเอื้อต่อการปฏิบัติหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร และ ส่วน ข. ได้แก่ ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยประกอบด้วย ๑) การศึกษาวิจัยถึงรูปแบบและโครงสร้างของกรุงเทพมหานคร ที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของเมือง ๒) การศึกษาวิจัยลักษณะความสัมพันธ์ ๓ ฝ่าย ในการจัดการเมืองระหว่างผู้บริหารทางการเมือง ข้าราชการประจำ กับประชาชน กรุงเทพมหานคร และ ๓) การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการจัดการเมืองของกรุงเทพมหานคร ที่เน้นค่านิยมเชิงประสิทธิภาพกับการจัดการเมืองที่เน้นค่านิยมเชิงประชาธิปไตย

๒. ด้านจัดองค์กรจากการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการด้านจัดองค์กร โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่ามี การบริหารงานในด้านจัดองค์กรมากที่สุดในเรื่อง การรายงานผลการปฏิบัติงานแก่ผู้ปกครองเพื่อ ประโยชน์การปรับปรุงแก้ไขแผนงานก่อสร้างและการปฏิบัติงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะรองลงมาคือ เรื่อง การจัดระบบงานการแบ่งงานการปฏิบัติงานในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะ และใช้ด้านจัด องค์กรในระดับน้อยที่สุดคือเรื่องการหาทุนในการบำรุงวัดและซ่อมแซมอาคาร และเครื่อง สุธาณูปโภค เช่น ประปา และไฟฟ้า เป็นต้นข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ด้านจัดองค์กรของวัด ในจังหวัดสมุทรปราการให้ความสำคัญในการรายงานผลการปฏิบัติงานแก่ผู้ปกครองเพื่อประโยชน์การ ปรับปรุงแก้ไขแผนงานก่อสร้างและการปฏิบัติงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของ **วัชรพงษ์ อินทรวงศ์** ได้วิจัยเรื่อง “อิทธิพลของวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ต่อผลการ ปฏิบัติงานบุคลากรสายผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษา” พบว่า “วิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ตาม แนวคิดวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุดที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลการปฏิบัติงานของบุคลากรสายผู้สอนใน สถาบันอุดมศึกษาด้านการจัดกลุ่มของวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะสามารถ แบ่งออกได้เป็น ๔ กลุ่มดังนี้กลุ่มที่ ๑ ประกอบด้วยการคัดเลือกการฝึกอบรมและพัฒนาในกลุ่มที่ ๒ ประกอบด้วยการประเมินผลการปฏิบัติงานระบบรางวัลตามผลงานกลุ่มที่ ๓ การออกแบบงานการมี ส่วนร่วมและการติดต่อสื่อสารกลุ่มสุดท้ายประกอบด้วย การเลื่อนขั้นจากภายในความมั่นคงในการ ทำงานและความเสมอภาคตัวแบบการเชื่อมโยงระหว่างวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์กับผลการ ปฏิบัติงานมีกระบวนการเชื่อมโยงโดยผ่านกล่องดำวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์กลุ่มที่ ๑กลุ่มที่ ๒กลุ่ม ที่ ๓ และกลุ่มที่ ๔ มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถแรงจูงใจการมีส่วนร่วมและความผูกพันต่อ องค์กรตามลำดับด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมโครงสร้างองค์การกับวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากร มนุษย์พบว่าวัฒนธรรมองค์การแบบคุณภาพโครงสร้างองค์การที่มีความเป็นทางการและมีการ มอบหมายอำนาจหน้าที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ทั้ง ๔ กลุ่มอย่างไรก็

“วัชรพงษ์อินทรวงศ์, “อิทธิพลของวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ต่อผลการปฏิบัติงาน บุคลากรสายผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษา”, รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, คณะรัฐประศาสน ศาสตร์, (สถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

ตามสถาบันอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเป็นองค์การระบบเปิดที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางการจัดการของตน ดังนั้น การนำวิธีปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ตามแนวคิดวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุดมาใช้ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องประยุกต์ใช้ทฤษฎีเหล่านั้นให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของตนตามแนวคิดของทฤษฎีระบบและทฤษฎีตามสถานการณ์

๑.๓ ด้านงานบุคลากรจากการศึกษา พบว่า การบริหารจัดการการสาธารณสุขการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการด้านงานบุคลากร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่าใน ด้านงานบุคลากรมากที่สุดในเรื่อง จัดผู้ควบคุมการตรวจสอบและประเมินผลการก่อสร้างอาคาร เสนาสนะในวัด สำนักสงฆ์ ที่พักสงฆ์รองลงมาคือเรื่องการกำหนดผู้ควบคุมติดตามควบคุมและประเมินผลการก่อสร้างอาคาร เสนาสนะ และใช้ด้านงานบุคลากรในระดับน้อยที่สุดคือเรื่อง การจัดช่างควบคุมดูแลการก่อสร้าง โดยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ด้านงานบุคลากรของวัดในจังหวัดสมุทรปราการให้ความสำคัญในจัดผู้ควบคุมการตรวจสอบและประเมินผลการก่อสร้างอาคาร เสนาสนะในวัด สำนักสงฆ์ ที่พักสงฆ์ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ชัชภูมิ สีชมพู** ได้ศึกษาวิจัย “รูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล” พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความต้องการการบริหารจัดการที่ดีทุกด้าน ส่วนรูปแบบการบริหารจัดการมีองค์ประกอบ ๒ ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้าและด้านกระบวนการบริหารจัดการ และส่วนด้านภาวะผู้นำและด้านกระบวนการบริหารจัดการเป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ ส่วนด้านการบริหารตามแผนบุคลากร การบริหารตามแผนงบประมาณการบริหารตามแผนการส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาการวางแผนปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและตรวจสอบถ่วงดุล การรายงานผลการจัดการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำไปใช้พบว่ามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมากทุกรูปแบบ^๕ และสอดคล้องกับ **บรรจง เจริญสุข** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน” ผลการศึกษาพบว่าสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนมีสถานภาพการบริหารสถานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงการขาดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานตามขอบข่ายภารกิจการบริหารสถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน ส่วนรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน พบว่า รูปแบบซึ่งเป็นวิธีการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีโครงสร้างซึ่งประกอบด้วยภารกิจสถานศึกษา ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป แต่ละด้านประกอบด้วยภารกิจการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ๖ หลัก ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนมีความเห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมากที่สุดทุกด้าน^๖

^๕ชัชภูมิ สีชมพู, “รูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล” **วิทยานิพนธ์ การศึกษาศุภบัณฑิต** (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘),

^๖บรรจง เจริญสุข, “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน” **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒),

๑.๔ ด้านการอำนวยความสะดวกจากการศึกษา พบว่า การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการด้านการอำนวยความสะดวก โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่าในด้านการอำนวยความสะดวกมากที่สุดในเรื่อง การจัดสร้างโรงที่เก็บวัสดุก่อสร้างชั่วคราวในบริเวณที่เหมาะสมรองลงมาคือเรื่อง การจัดสร้างถนน ขุดลอกคูคลองภายในวัดให้เหมาะสมแก่พื้นที่ในวัด สำนักสงฆ์ ที่พักสงฆ์ ด้านการอำนวยความสะดวกในระดับน้อยที่สุดคือเรื่อง การขออนุญาตสร้างวัดและตั้งวัดการขอพระราชทานวิสุงคามสีมาเพื่อให้เป็นวัดอย่างถูกต้องข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ด้านการอำนวยความสะดวกของวัดในจังหวัดสมุทรปราการให้ความสำคัญในการจัดสร้างโรงที่เก็บวัสดุก่อสร้างชั่วคราวในบริเวณที่เหมาะสมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา รายงานการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาแนวใหม่” ผลการศึกษาพบว่า จะเน้นไปที่ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกและการร่วมเป็นเครือข่าย การควบคุมคุณภาพและปรับปรุงการดำเนินงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงาน ประกอบด้วย ๔ ได้แก่ ด้านนโยบายการอุดมศึกษาเพื่อปวงชน ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรที่จำกัดและการมุ่งเน้นคุณภาพและประสิทธิภาพ ด้านความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบต่างๆ และด้านการปกครองตนเองของสถาบัน ส่วนรูปแบบการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษา แนวใหม่ พบว่า สรุปได้ ๔ รูปแบบ คือ ๑) แบบองค์กรที่เน้นกระบวนการ ๒) แบบผู้ประกอบการหรือบริษัท ๓) แบบวิสาหกิจหรือนวัตกรรม และ ๔) แบบเครือข่าย^๗ และสอดคล้องกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ ศึกษาเรื่อง “แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต ๑” ผลการศึกษาพบว่า ๑) แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการด้านพัฒนาระบบการวางแผนและบริหารจัดการมีโรงเรียนที่มีความพร้อมสามารถดำเนินการได้ มี ๒) แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการด้านพัฒนาระบบการเรียนการสอนและการประกันคุณภาพการศึกษามีโรงเรียนที่มีความพร้อมสามารถดำเนินการได้ ๓) แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการด้านเสริมสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งของโรงเรียนมีโรงเรียนที่มีความพร้อมสามารถดำเนินการได้ ๔) แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาโรงเรียนที่มีความพร้อมสามารถดำเนินการ^๘

๑.๕ ด้านการกำกับดูแลจากการศึกษา พบว่า การบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการด้านการวางแผน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่าในด้านด้านการกำกับดูแล การกำกับดูแล มากที่สุดในเรื่อง การให้ความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานให้งานก่อสร้างก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์ รองลงมาคือเรื่อง การจัดควบคุมสิ่งปลูกสร้างภายในวัดอย่างเป็นระบบเป็นระเบียบ และใช้ด้านการกำกับดูแล ในระดับน้อยที่สุดคือเรื่อง การตรวจ

^๗สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานการวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาแนวใหม่, กรกฎาคม ๒๕๕๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.qa.kmutnb.ac.th/qa_knowledge/edu/full46077.pdf [๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๖].

^๘สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต ๑, แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต ๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.chusak.net/index.php?mo=21&catid=2130&fid=120304&detail> [๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๖].

ที่ตั้งวัด-ที่ธรณีสงฆ์ของวัดให้มีเอกลักษณ์ทางกฎหมาย เช่นน.ส.๓ หรือ โฉนดที่ดินข้อค้นพบดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ด้านการกำกับดูแล ของวัดในจังหวัดสมุทรปราการให้ความสำคัญในการให้ความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานให้งานก่อสร้างก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ **จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ**ศึกษาเรื่องการวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดี มีคุณธรรม ผลการวิจัยพบว่า ระดับบุคคลพบว่าคุณลักษณะที่สำคัญของคนดีมีคุณธรรมคือคนที่มีศีลมีธรรมะมีสติ มีความรับผิดชอบประพฤติดี มีความซื่อสัตย์ละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปมีสัมมาอาชีวะ ขยันหมั่นเพียรรักษาคุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่ตั้งงามเอื้อเพื่อเผื่อแผ่มีเมตตาหมั่นทำบุญทำทาน อดทนอดกลั้นอดออมสามัคคี กตัญญูกตเวทีมีจิตสำนึกสาธารณะมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายรักชาติ ศาสน์กษัตริย์ระดับครอบครัวพบว่าครอบครัวดี มีคุณธรรมมีลักษณะสำคัญคือครอบครัวที่ ตั้งอยู่ในศีล๕มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และบทบาทในครอบครัวมีความสัมพันธ์อันดีและอบอุ่นไม่ประมาท ทำการโดยใช้ปัญญาสุภาพร่าเริงผู้อื่นใฝ่หาความรู้ครองตนเป็นพลเมืองดีเอื้อเพื่อเผื่อแผ่สงเคราะห์ บำรุงศาสนาระดับชุมชนพบว่าคุณลักษณะที่สำคัญของชุมชนดีมีคุณธรรมคือคนในชุมชนเป็นสมาชิกที่ดี มีศีลธรรมมีผู้นำ/ผู้ปกครองที่ดี ชุมชนพึ่งตนเองได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาเมืองค์กรเครือข่ายที่เข้มแข็งกระบวนการสร้างชุมชนดี มีคุณธรรมโดยสร้างชุมชนให้เข้มแข็งสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างองค์ กรเครือข่ายที่เข้มแข็ง^๙

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการบริหารด้วยหลักพุทธวิธีบริหาร ดังนี้

๑. จากผลการวิจัยด้านการวางแผนพบว่าการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดใน จังหวัดสมุทรปราการต้องการวางแผนที่ดี ต้องมีการเรียนรู้ในเรื่องการก่อสร้างการพัฒนารัฐจักศึกษา เพิ่มเติม ควรจะมีกองทุนสนับสนุนและมีการวางแผนงานที่สามารถดูแล้วเข้าใจง่ายและมีบุคคลค่อย มาช่วยเหลือในการปฏิบัติงานและหาข้อมูลในการก่อสร้างสาธารณูปการ ต้องมีความพร้อมเพียง ด้าน ความรู้ ด้านการเงิน และการสนับสนุนที่ดี แล้วทำงานให้เป็นระบบ มีแบบแผนที่ตั้งงานจึง ออกมาดี สามารถใช้ งานด้านสาธารณูปการได้นานตามวัตถุประสงค์

๒. จากผลการวิจัยด้านจัดองค์กรพบว่าการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดใน จังหวัดสมุทรปราการต้องมีการจัดโครงสร้างองค์กรโดยมีเจ้าอธิการดำเนินงานสาธารณูปการรับผิดชอบ และแต่งตั้งผู้ช่วยที่มีความรู้มีการแบ่งหน้าที่ทำงานและมีที่ปรึกษาควรจัดผู้รับผิดชอบโดยการจัด ประชุมในการเป็นผู้นำดูแลในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะโดยตรงเพื่อความเป็นทิศทางเดียวกันใน การจัดการองค์กรที่มีประสิทธิภาพ

๓. จากผลการวิจัยด้านงานบุคลากรพบว่าการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดใน จังหวัดสมุทรปราการต้องจัดหาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพมารับหน้าที่การทำงานภายในองค์กรของวัด

^๙จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ, การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดีมีคุณธรรม, (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้(องค์การมหาชน), ๒๕๔๙),

ให้ผู้ที่มีความสามารถควบคุมดูแลและรับผิดชอบตามความถนัดตรงตามวัตถุประสงค์ต้องเรียนรู้เกี่ยวกับงานก่อสร้างและวัสดุก่อสร้างที่มีคุณภาพจะได้สร้างได้ถูกต้องตามหลักการทางวิศวกรรมตามวัตถุประสงค์มีประสิทธิภาพ

๔. จากผลการวิจัยด้านการอำนวยความสะดวกพบว่าการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการต้องมีการติดต่อประสานสัมพันธ์ ในแผนงานก่อสร้างอาคารเสนาสนะให้แก่หน่วยงานและประชาชนให้ชัดเจน ให้เห็นถึงประโยชน์ และ ต้องมีการเตรียมงานให้พร้อมเริ่มจากการเตรียมสถานที่ การประสานสัมพันธ์เพื่อหาเงินทุนโดยเสนอโครงการว่าจะมีประโยชน์อย่างไรนำไปใช้เพื่องานอะไรให้ตรงตามวัตถุประสงค์

๕. จากผลการวิจัยด้านการกำกับดูแล พบว่าการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการควรให้ความเอาใจใส่เช่นจัดงานบุญหรือจัดเรียไรหาทุนจากชุมชนหางบประมาณปรับปรุงเพื่อก่อสร้างอาคารเสนาสนะทดแทนและจัดหาผู้ดูแลภายนอกที่มีความรู้ไว้ใจได้มาช่วยดูแลงานด้านงานสาธารณูปการกรณีที่มีบุคลากรมีน้อยควรต้องจัดประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดกิจกรรม เพื่ออนุรักษ์ส่งเสริมให้ช่วยกันบำรุงวัดอาราม จัดงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อจัดหาทุนในการบูรณะซ่อมแซมอาคารเสนาสนะ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการการสาธารณูปการของวัดฯ ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านอื่นๆ เฉพาะด้านไป เช่น ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นต้น

๒. ควรทำการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการก่อสร้างที่มีหลักวิชาการ เช่น การสร้างอย่างไรให้ประหยัดพลังงาน ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมในระยะสั้นและระยะยาวน้อยที่สุด

๓. ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปพัฒนาและประยุกต์ใช้จริงกับพระสังฆาธิการในการบริหารงานสาธารณูปการทุกระดับเพื่อความมั่นคงยั่งยืนของพระพุทธศาสนาสืบไป

๔. ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปปรับปรุงพัฒนางานด้านสาธารณูปการให้สมบูรณ์ถูกต้อง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

กรมการศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน, ๒๕๔๒.

เกียรติก้องพลอยแสง. ภาษากับการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

แก้ว ชิดชอบ. รวมวิชาการธรรมศึกษาชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

ขุนวิจิตรมาตรา (สง่ากาญจนาคพันธุ์). สำนักนวนไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทส.เอเชียเพรส (๑๙๘๙) จำกัด, ๒๕๓๙.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

_____ . ภาษาไทยกับการเทศน์. กรุงเทพมหานคร: หจก.เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๔.

ชินินท์ ชูณหพันธ์รักษ์. นโยบายธุรกิจและการบริหารเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร : โครงการศูนย์หนังสือสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๐.

ชัยวัฒน์ อดัตพัฒนา. หลักพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๖.

บุญเลิศ ศุภดิลก. นิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๐.

บุญมี จันทรวงศ์. ยุทธศาสตร์การพัฒนาศหกรณในภาคการเกษตร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.

ปรม สดเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๐.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. ธรรมวัจนโวหารไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พรพรรณ ธารานุกาศ. สำนักนวนการเขียน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บรรณกิจ ๑๙๙๑ จำกัด, ๒๕๔๔.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๖.

พระปลัดเสนาห์ ธรรมวโร และคณะ. “การปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาของพระสงฆ์ในชุมชนพื้นที่สูง”

รายงานการวิจัย. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพยอมกัลยาโณ. การบริหารเชิงพุทธในการบริหารธุรกิจแบบพุทธ. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๔๗.

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร). คม ชัด ลึก เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยง เชียง, ๒๕๔๗.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คังคปญโญ). เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการ ศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

_____ .พุทธธรรมฉบับปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

_____ .พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

_____ .พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร : โอเอ็นจี การพิมพ์, ๒๕๔๒.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาปฐมพงษ์งามล้วน. ประวัติภาษาบาลี ความเป็นมาและที่สัมพันธ์กับภาษาปรากฏและ สันสกฤต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระราชสีมารภรณ์ (โอภาส นิรุตติเมธี). พระสงฆ์กับการพัฒนาศาสนาและสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระราชวรมนี. สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโคมทองประทีป, ๒๕๒๗.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตถาโณ). นิเทศธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ธีรพงษ์ การพิมพ์, ๒๕๓๗.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). สงฆ์ผู้นำสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). พุทธศาสตร์ปริทรรศน์วิชาการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.

พระโสภณธรรมวาทิ (บุญมา อาคมปญโญ). ความรู้พื้นฐานการเทศน์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทศิลป์ สยามบรรณกิจและการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ (เจ้ามอินทปญโญ). การบริหารธุรกิจแบบพุทธ. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย. มปป.

พิเชษฐ์ วงศ์เกียรติ์จร. ผู้นำการบริหารยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญาชน, ๒๕๕๓.

พิทยา บวรวัฒนา. แนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์. สาขาวิชาวิทยาการการจัดการ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๑.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่. คู่มือการปฏิบัติศาสนกิจของพระ บัณฑิตอาสา. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ พี.ดี., ๒๕๕๐.

ยุทธโกยวรรณ. พื้นฐานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๕.

- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๒.
- วรภัทร์ ภูเจริญ. คิดอย่างเป็นระบบและเทคนิคการแก้ปัญหา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อริยชน จำกัด, ๒๕๔๗.
- วิรัช ลภีรัตนกุล. วาณิชเทคนิคและวาทศิลป์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ O.S.PRINTING HOUSE CO.,LTD, ๒๕๒๖.
- วิรัชวิรัชนิภาวรรณ. การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกาอังกฤษฝรั่งเศสญี่ปุ่นและไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, ๒๕๔๕.
- _____ . การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.
- วิเชียร วิทยอุดม. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๕๐.
- วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร. วิชาการเทศนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. แนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์. คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๕๓.
- สมานงามสนิท. องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวแห่งพุทธ. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- สวณิต ยมาภัย. การสื่อสารของมนุษย์ : แนวคิดและแนวปฏิบัติขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- ส่งศรี ชมพวงค์. การออกแบบการวิจัย. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. ๒๕๔๘. สำนักพระพุทธรศาสนาแห่งชาติ. วัดพัฒนา ๔๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธรศาสนา, ๒๕๔๖.
- เสถียรโพธิ์นันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธรศาสนา. กรุงเทพมหานคร : ธีระการพิมพ์, ๒๕๔๔.
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๔.
- _____ . พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร และสถาพร สายเชื้อ. การสื่อสารเพื่อการจัดการในองค์การธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประสิทธิ์ภัณฑ์แอนด์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๙.
- สุรพล บัวพิมพ์. การวางแผนยุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๐.
- เสฐียรพันธุ์รังษี. ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ผดุงวิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖.
- เสาวนิตย์ ชัยมุสิก. การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ระดับสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บัญชีพอาย์การพิมพ์, ๒๕๕๐.

แสง จันทร์งาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
 เสนาะ ผดุงฉัตร. **วาทศาสตร์ศิลปะเพื่อการพูด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

(๒) รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์ :

คณะผู้วิจัยสถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา(ไอเอพีดี).รูปแบบการสอนที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรม. **ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)**, ๒๕๔๙.

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง คุณธรรมจริยธรรมที่มีผลต่อการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบล. **ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้(องค์การมหาชน)**, ๒๕๔๙.

จรรยาภรณ์พรหมคุณ. รายงานการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำลำปะเทีย. **สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค๕ กรมทรัพยากรน้ำกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, ๒๕๕๔.

จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ. การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดีมีคุณธรรม. **ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)**, ๒๕๔๙.

จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์. “นโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาแบบมุ่งอนาคตเพื่อเด็กและเยาวชนไทย”. **ปริญาครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ชัชภูมิ สีชมพู. “รูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”. **ปริญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข. “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

นเรศมันต์ เพชรนาจักร. “การศึกษาวิเคราะห์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและวิธีการสอนในโคลงโลกนิติ”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

ปัญญายุทธ นาคมุจลินท์. วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”. **พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต(พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๖).

- บรรจง เจริญสุข, “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน” **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (การบริหารการศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒),
- บัณฑิต บุญศรี. “พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.
- ปิ่นนัตตา นพพนาวัน. “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย”. **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- ปิยมาศ เขจรันท์. “กลยุทธ์การพัฒนาระบบสถาบันการเงินที่ให้การสนับสนุนวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทย”. **การจัดการดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการจัดการธุรกิจ, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙.
- ประเสริฐ ชัยพิภุสิต. “กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ในหมู่บ้านปาง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พินิตารวงโท นาวิน วงศ์รัตนมัจฉา. “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูของพระธรรมจาริก”. **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์). “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”. **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓.
- พระตาล ญาณธโร (สิงห์ทอง). “ทัศนคติและความคาดหวังของเยาวชนชาวเขาต่อบทบาทของพระสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระปลัดสุชาติ สุขุฑมโก. “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่”. **ปริญญา มหาบัณฑิต**, สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาวิเชียร อภิปัญญา. “การเปิดรับสื่อและความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้านจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนในเขตภาคใต้”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระวุฒิกุลกรณ์ วุฒิกุลกรโณ (พรหมพิมพ์), “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาภุมณี (ประยูร ธมมจิตโต)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ. “การพัฒนากลยุทธ์ความร่วมมือด้านการวิจัยทางสังคมศาสตร์ของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ”. **ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาอุดมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สมเกียรติ เรืองอนันต์เลิศ. “การเปิดรับธรรมะในยุคโลกาภิวัตน์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์
มหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
เอื้อมอร ชลวร. “พัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชโช”. **พุทธศาสตร์ดุสิต
บัณฑิต**(พระพุทธศาสนา).บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๖

๒) ภาษาอังกฤษ

- Berlo, David K. **The Process of Communication**. New York : Holt, Rinehart and
Winston, Inc, 1960.
- Druck, Peter F. **Management : Tasks Responsibility Practice**. New York : Harper
Row, 1974.
- Dale, **Management : Theory and Practice**. New York : Mc Grow - Hill, 1965.
- Hared D. Kasswell. **The Structure and Function of Communication**. The
Communication of Ideas Lined Bryson en, New York : Harper and Row
Publishev, 1948.
- Herbert A. Simon, Donald W. Smithburg and Viotor A. **Thompson. Public
Administration**. 14thed. New York : Alfred A. Knope, Inc., 1971.
- K Lapper, Joseph T. **The Effects of Mass Communication**. New York : The Free Press,
1966.
- Rogers, Everett M, with Shoemaker, Floyd F. **Communication of innovations**. New
York : The Free Press, 1971.
- Robbins, Stephen P. and Coulter, M. **Management**, 7thed. New Jersey : prentice Hall
International, Lnc 2002.
- Schramm, **Nature of communication Between Humans**, (Urbana, Ill.: University of
Illinois Press, 1960.
- Schramm ed, **The Process and Effects of Mass Communication**, (Urbana, Ill :
University of Illinois Press, 1960.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูมงคลวิลาส (ไพโรจน์ ฐิริปัญญา)
รหัสนักศึกษา : ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๒
เกิด : เมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๑๖
สถานที่เกิด : กรุงเทพมหานคร
การศึกษา : พ.ศ.๒๕๔๔ นักธรรมชั้นเอก
พ.ศ.๒๕๔๙ ประโยค ป.ธ.๓
พ.ศ.๒๕๓๘ ปริญญาตรี สถาบันราชภัฏจันทรเกษม
พ.ศ.๒๕๕๑ ปริญญาโท ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชา
วัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ.๒๕๕๔ ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาการ
จัดการเชิงพุทธรุ่นที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อุปสมบท : เมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๔๒
: วัดคันลัด ต.ทรงคนอง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ ๑๐๑๓๐
สังกัด : มหานิกาย
หน้าที่ : ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดคันลัด ต.ทรงคนอง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ
: เจ้าคณะตำบลบางยอ-บางกะเจ้า
: พระวินยาธิการจังหวัดสมุทรปราการ
เข้าศึกษา : เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๔
สำเร็จการศึกษา : เมื่อวันที่...../...../.....
ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดคันลัด ต.ทรงคนอง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ ๑๐๑๓๐
: อีเมล pairj72@hotmail.com

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

ภาคผนวก ค
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ภาคผนวก ง

ประมวลภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม

ภาคผนวก

ภาพบรรยากาศการเข้าสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ผู้ให้สัมภาษณ์ : พระปลัดสันทาน ธรรมสนทโน
ตำแหน่ง : เจ้าอาวาสวัดสาขา พระสมุทฺรเจดีย์
สถานที่สัมภาษณ์ : วัดสาขา อำเภอพระสมุทฺรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ
เวลาสัมภาษณ์ : วันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๐.๐๐ น.

ภาคผนวก

ภาพบรรยากาศการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ภาคผนวก จ

เกณฑ์มาตรฐานการพัฒนาวัดเพื่อสาธารณูปการของวัด

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๔)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๘)
สารบัญแผนภาพ	(๙)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๐)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวข้องกับการจัดการ	๓๗
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ	๔๓
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๕๒
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณูปการ	๖๑
๒.๖ ข้อมูลพื้นที่การวิจัย	๙๗
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๘
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๒๐
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๒๑
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๒๑
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๒๓
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๒๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๒๕

บทที่ ๔ ผลการศึกษา

๔.๑	สภาพปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการตามความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๒๗
๔.๒	สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๔๗
๔.๓	ระดับความคิดเห็นการบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ	๑๔๙
๔.๔	การบริหารจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดสมุทรปราการ จากกรณีศึกษา	๑๖๑
๔.๕	สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๗๕

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๗๖
๕.๒	อภิปรายผล	๑๘๑
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๘๘

บรรณานุกรม

๑๙๐

ภาคผนวก

- ภาคผนวก ก หนังสือของความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ
- ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ทดสอบ (Try Out)
- ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
- ภาคผนวก ง แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ประวัติผู้วิจัย